

M. TULLII
CICERONIS
EPISTOLÆ
AD FAMILIARES
CUM DELECTU COMMENTARIORUM
I N U S U M
SERENISSIMI
DELPHINI
TOMUS PRIMUS.

H. G. L. C.
N. 1212, 0

PATAVII, Typis Seminarii, MDCCLXXXIX.

Apud Thomam Bettinelli

SUPERIORUM PERMISSU, ET PRIVILEGIO.

4399

M. TULLII
CICERONIS
VITA

Edita a Paulo Manutio.

Via ad Epistolarum Primi Libri cognitionem non parum conduxerit vita, & casuum Auctoris cognitio, eam complectar paucissimis. M. T. C. Arpini natus, Romae, quo puer perductus fuerat, tantum in discendo profecit, ut in causis dicendis primus locum consequutus sit; tantumque veritatis, & Reipub. studio potuit, ut omnes honores suo ordine obtinuerit. In consulatu autem sic sese gessit, ut non minus verae gloriae in toga meruerit, quam alius quispiam in armis: liberavit enim urbem ab incendio, & civitatem a cede conjuratorum, Catilina duce: in quos cum animadvertisset, & Catilina jam in praelio cecidisset, primus in Toga triumphavit, primusque parens patriae appellatus est, erectis ejus gloriae perpetuis monumentis. Quae res illi invidia non parum peperit: praesertim apud Caesarem, & paulo post apud Clodium virum apprimè nobilem: qui captus amore Pompejae uxoris Caesaris, in domo ejus, in veste muliebri, deprehensus est temerasse festa Bone (maribus non adeunda) Dea; ob quam rem in jus vocatus negavit, se tunc in urbe fuisse. Citatus autem Cicero in eum testis adseruit, Clodium

dium eo die secum Roma fuisse, quod idem & alii
praclari viri testati sunt. Clodius tamen, Judici-
bus corruptis pecunia, absolutus est. Caesar au-
tem uxorem repudiavit, quod diceret, Domum Ca-
saris non solum crimine, sed etiam suspitione cri-
minis vacare debere. In Clodium, ut Ciceroni
incommodet, nihil gravius egit. At Clodius ultio-
nis aviditate a patribus ad plebem per adoptio-
nem transiit; factusque Tribunus plebis, Cice-
roni diem dixit, quod nobilissimos cives necasset,
indicta causa. Erant autem tunc Consules L. Piso
Caesaris socer, & P. Gabinius, qui provinciarum
spe Clodii conatibus favebant. Quod intelligens
Cicero, cum neque a Pompejo, neque ab aliis a-
micis satis tutaretur, aufugit: absensque damna-
tus est a Clodio, ut, bonis ejus publicatis,
quadringentis millibus passuum ab Italia igni, &
aqua illi interdiceretur: qui vero hospitio eum su-
scipisset, exul esset, & sua amitteret omnia: ad-
ditumque rogationi est, ne quis de eo reducendo
referret, disputaretve, aut pedibus in sententiam
iret. Quae omnia populus scivit, atque approba-
vit, maxima (ut semper fuit) animorum muta-
bilitate. Clodius ita exulis villas diripuit, incen-
dit, domum in Palatio a fundamentis demoli-
tus est, & in area templum Libertatis constituit:
fortunas omnes haste subjecit; nec tamen in tota
illa auctione sector quispiam repertus est. Cicero
in Macedoniam aufugit, ubi a Planco benigne
exceptus est. Clodius autem ob victoriam insolentior
factus, etiam Pompejum in publica concio-
ne contumeliis proscidit, querens, ut populus,
Pompejum eum esse, responderet: Quis uno digi-
to caput scaberet? quis vir virum quaereret? & simi-
lia. Qua contumelia iratus Pompejus, fretus-
que Lentuli auctoritate, ad quem proxima sunt
epistola, & qui Ciceroni amicissimus fuit, auctor
fuit

fuit T. Annio Tribuno plebis, ut rogationem ad populum ferret de Cicerone revocando. Quae res ingentes turbas concitavit. Clodius enim cum factione sua tribunitiae obstitit rogationi, eoque obtinente, aliquandiu nihil agi potuit, certatumque est interim in publico armis, tribunitiaque potestas violata est, multi quoque interfecti; adeo ut Q. Cicero, Marci frater, inter cadavera latitans, sit servatus. Postremo Pompejus ingenti bonorum manu, ad hoc ipsum ex tota Italia collecta, Clodium foro expulit, auxilioque fuit, ut populus sine aliquo majore motu rogaretur. Numquam major populi Romani de aliqua re consensus fuisse dicitur; neque tam magnum alias totius Italiae studium, quae ad hoc ipsum Romam confluxerat; ut non magis eleganter, quam vere Cicero postea gloriatus sit, Italia se humeris ab exilio reportatum, Senatus caritate, & benevolentia cum populo certavit, decrevitque, ut publice laudarentur civitates, quae Ciceronem humaniter accepissent; ut domus, & villae ejus publico instaurarentur sumptu. Rediit xvi. mense, postquam urbe eiectus fuerat, in senatuque aliquantulum floruit, quo tempore ad Lentulum Primi Libri Epistolas scripsit: deinde Ciliciam post Lentulum, & Appium Claudium Pulchrum, provinciam obtinuit, unde reversus, bella civilia inter Caesarem, & Pompejum offendit orta: quae res effecit, ut triumphare non potuerit; diu autem ad concordiam utrumque frustra hortatus, Pompejum tandem sequutus est: quo victo, & occiso, per Dolabellam generum suum Caesari reconciliatus, cum in foro locus non esset, ad philosophiam se contulit. Tandem, Caesare occiso, cum libertatis publicae gratia ejus percussores tutarentur, & in M. Antonium Caesaris vindicem Philippicas habuisset, postquam Antonius, Lepidus,

Et Augustus, Triumviratum iniissent, ab Antonio,
aliis conniventibus, proscriptus est, Et in fuga
deprehensus, capite, Et manu, qua Philippicas
scripserat, truncatus est.

EJUSDEM HISTORIA

De Ptolemæo Rege ad intelligentiam
Primi Libri.

Ex Ægypti Ptolemæus, cognomento Auletes, quia tibiis canere præter dignitatem regiam solitus esset, pater Ptolemæi, qui Magnum Pompejum occidit, & Cleopatrar, notissimæ fœminæ, ejectus ab Ægyptiis propter flagitia, maximeque ob acerbissimam intolerabilium tributorum exactionem, Romam venit, consulatum gerentibus P. Lentulo, & Q. Metello: queritur injuriam, pro sua, pro majorum societate, veterrimoque, ac perpetuo erga populum Romanum studio, suppliciter orat, ut restituatur: nec impetrat magno negotio, vel Pompeji gratia regis causam adjuvantis, eique non solum amicitia, Mithridatico bello contracta, sed etiam hospitio conjuncti: vel quod ejus regis, quem senatus, ac populus Romanus biennio ante socium, amicumque appellasset, injurias ulcisci, non modo justum, sed exemplo etiam utile, speciosumque videbatur. Accedebant merita: nam (ut a Varrone scriptum Plinius memorat) Pompejo circa Judæam bellum gerenti, octo equitum millia Ptolemæus, nullo reipublicæ sumptu, præsidio miserat. His de causis fit S. C. referente consule P. Lentulo, ut sortiantur consules, uter eum in regnum reducat. Prior exiit fors Lentuli simul cum administratione Ciliciæ; nam Hispania, quæ Metello Nepoti ejus collegæ obrigit, longe ab Ægypto remota, cum reductione regis Alexandrini conjungenda non fuit. Hujus & S. C. & sortis in oratione in Pisonem mentio fit his verbis: *Auderet Gabinius, si non acerrime fureret, quam pro-*

provinciam P. Lentulus, cum & auctoritate senatus, & sorte haberet, interposita religione deposuisset, eam sibi tum adsciscere, cum, etiamsi religio non impediret, mos majorum tamen, & exempla, & gravissimæ legum pœnæ vetarent? Postea per C. Catonem tribunum pleb. objecta senatui religio est, prolato e Sibyllinis versibus oraculo, ne rex cum multitudine reducatur: si fiat, malo publico futurum. Tum fit alterum S. C. referente Marcellino consule: regem cum multitudine reduci periculosum reipublicæ videri; deinde, quis sine exercitu reducat, deliberatur: alii eum honorem Lentulo, quem jam antea & S. C. & fortis beneficio acceperat, conservabant; alii Pompejo mandandum; alii aliter censebant: varietas opinionum rem extraxit; Catonis vero tribuni pleb. audacia disturbavit penitus, atque pervertit. Nam & ab initio tribunatus, ut Fenestella docet apud Nonium, concionibus assiduis invidiam regi, ac Lentulo concitavit; & mox, lege etiam de abrogando Lentulo Ciliciæ imperio promulgata, animos eorum, qui Lentulo favebant, a minore cura ad summum timorem traduxit. Pompejum vero in senatu asperere, & acerbe accusatum eo redegit, ut consilium reducendi regis abjiceret. Itaque rex, desperato senatus auxilio, confugit ad Gabinium Syriæ proconsulem; a quo, promissis decem talentorum millibus, Pompejo etiam, qui eo anno cum Crasso Consul fuit, admodum pro eo contendente, facile impetravit, ut restitueretur. Ex quo postea Gabinius majestatis accusatus, quod provinciæ suæ finibus contra legem Corneliam de majestate excessisset, corruptis iudicibus absolutus est. Mox tamen de repetundis in iudicium vocatus, defendente, Pompeji rogatu, Cicerone, qui priore iudicio accusaverat, odio maxime prioris iudicii damnatus, publicatis bonis, in exilium abiit: quem postea dictator Cæsar restituit. Hinc illa in eum oblique con-

jecta

jecta in oratione, quam habuit in senatu, contra collegam ejus L. Pisonem: *Seipsum, fasces suos, exercitum populi R., numen, interdictumque deorum immortalium, responsa sacerdotum, auctoritatem senatus, jussa populi, nomen, ac dignitatem imperii regi Ægyptio vendidit: in Ægyptum venit: signa contulit cum Alexandrinis: cepit Alexandriam.* Atque hoc in loco fœdam Appiani negligentiam dissimulare non possum, qui Gabinium, Pompejo tertium consule, de majestate damnatum putat. In quo dupliciter peccat: primum temporis, deinde criminis inscientia. Nam Gabinius biennio ante Pompeji tertium consulatum, Domitio & Appio COSS. damnatus est, non de majestate (quo crimine, corruptis judicibus, evasit) sed de repetundis, odio maxime judicii de majestate, quod corruptum esse constabat. Utrumque docet Dionis historia lib. xxxix. cui si fides abrogatur, ipse certe non refelletur Cicero, quo ego, præsertim in rebus illius ætate gestis, locupletiores testes non quæro. Is in epistola xvi. ad Atticum, lib. iv. & lib. iii. ad Q. Fratrem epist. iv. prorsus patefacit *ἀνισοπρίαν* Appiani. Pulsus est Ptolemæus e regno post quatuor fere annos, quam regnare cœperat; Romamque venit, P. Lentulo, Q. Metello COSS. quod quidem e Ciceronis Agraria in Rullum licet con-jicere: in qua non hunc Auletem Ptolemæum, sed alium regnare, Alexandro Rege mortuo, indicat his verbis: *Eum, qui regnum illud hoc tempore teneat, genere regio non esse, video inter omnes convenire.* De Aulete nunquam ita loqueretur, de quo in oratione pro Domo: *Cujus, inquit, cum patre, avo, majoribus societas populo Romano juncta est.* Præterea socius, & amicus populi Romani Cæsare consule appellatus est, quod ipse Cæsar scriptum reliquit lib. iii. de bello civil. & Cicero epistola xvi. libri ii. ad Atticum idem significat, ut videatur

paulo ante regnum accepisse, quod societate statim, atque amicitia populi Romani confirmandum curavit. Quod si rex fuit ante Cæsarem consulem, nec fuit consule Cicerone, ut ex ejus Agraria oratione ostendimus: sequitur, ut quarto fere, aut tertio regni anno ejectus Romam venerit: quo anno (ut dixi jam) consulatum gerebant Spinther Lentulus, & Metellus Nepos; id quod non modo Livius, ut ex epitome dignoscitur, & Dio, sed Strabo etiam, gravis auctor, significat, cum ejectum ait esse Ptolemæum, Gabinio Syriam obtinente: eique successisse Archelaum, Gabinii familiarem, uxore ducta trium Ptolemæi filiarum maxima Berenice; quam postea cum Archelao, restitutus a Gabinio Ptolemæus interemit. Honor autem ille societatis, & amicitiae pop. Rom. a Ptolemæo, sicuti a reliquis quoque regibus non mediocriter expetitus, causam attulit, ut anno proximo ab Ægyptiis ejiceretur: emittit enim societatem a Cæsare consule, ejusque genero Pompejo, ut Suetonius prodidit, sex prope talentorum millibus: quæ sunt nummo nostro, scutatorum tricies, & sexcenta millia: communi lingua, tres milliones, & sexcenta millia; quam pecuniam mutuatus a fœneratoribus, & amicis, quorum e numero fuit C. Rabirius Posthumus, quem postea Cicero defendit, intolerabilia tributa, ut creditoribus satisfaceret, Ægyptiis imposuit: ex quo, multitudo concitata, pulsus est. Neque vero tantam pecuniam Cæsari primum a Ptolemæo datam, ut ei regnum societate, & amicitia populi Rom. confirmaretur, deinde Gabinio, ut exactus restitueretur, quisquam mirabitur, qui ex annuis Ægypti vectigalibus quantum caperet, animadvertit: capiebat enim talentorum duodena millia quingena, idest scutatorum septuagies quingena millia: quantum hodie universi Galliarum regni, quod omnium regnorum fructuosissimum habetur, annua

tributa non conficiunt . Mirum etiam , quod a
Varrone traditum scripsit Plinius , hunc Ptolemæ-
um , Pompejo circa Judæam res gerente , octona
millia equitum sua pecunia toleravisse ; mille con-
vivas totidem aureis potoriis , mutantem vasa cum
ferculis , saginasse .

TYPOGRAPHUS
LECTORI.

*Ue nunc Familiaribus Epistolis Commentaria subi-
ciuntur, ea ipsa sunt, quæ
ad hanc Ciceronis Operum
partem illustrandam delegit Olivetus.
Hæc quidem alias a me sunt edita in
absoluta illa Operum, & Commenta-
riorum collectione, quam ampliori for-
ma paucis abhinc annis nitidissimam de-
di; nunc vero separata prodeunt, &
Scholarum commodo magis opportuna.
Cum enim cætera Ciceronis Opera, quo-
rum frequentior in Scholis est usus, suis
sint instructa commentariis, nolui ego
elegantissimos Familiarium Epistolarum
libros hoc ornatu, atque adjuncto diu-
tius carere. Versantur enim Epistolæ istæ
non tantum in privatis Tullii rebus,
sed multo etiam magis in publicis Ro-
mæ negotiis; ac proinde adumbrata quæ-
dam,*

P. MANUTIUS.

Listola, quas Familiares vocant, scriptæ sunt omnes post consulatum, ante exilium, in exilio, post exilium. Ante exilium quinque. Prima omnium, quæ Pompejo Magno inscribitur: altera Q. Metelli Celeris ad Ciceronem: tertia Ciceronis ad eum: quarta, ad C. Antonium: quinta, ad P. Sextium: quæ in libro quinto omnes leguntur. In exilio, ad Terentiam uxorem quinque lib. XIV. Post exilium reliquæ omnes. Ad Lentulum lib. I. diversis temporibus, idest toto triennio, scriptæ sunt, sex quidem primæ, gentibus consulatum Marcellino, & Philippo: septima, & octava, Pompejo, & Crasso: nona, Domitio, & Appio: quod ex earum argumentis, & observatione cognoscitur historię.

dam, & brevibus inclusa literis illo-
rum temporum historia studiosis Adole-
scentibus subinde est necessaria. Cura-
vi diligenter in hac editione, nequid
operi pulcherrimo aut incuria, aut ava-
ritia detraberet; quorum alterum ex
ipsa voluminum, ac typorum forma sta-
tim vides, alterum ex ipsa lectione co-
gnosces. Vale.

te pecunia nos oppugnat. Res agitur per eosdem (3) creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis causa si qui sunt qui velint, qui pauci sunt, omnes rem ad Pompejum deferri volunt. Senatus (4) religionis calumniam non religione, sed (5) malevolentia, & illius regis largitionis invidia comprobatur. Pompejum & hortari, & orare & jam (6) liberius accusare, & monere, ut (7) magnam infamiam fugiat, non desistimus. Sed plane nec
pre-

3 *Creditores*) Qui non solum id agebant, ut rex restitueretur quo creditas ei pecunias exigere possent: verum etiam aperte pecunias pro Pompejo contra Lentulum suppeditabant, quod regem cupere intelligebant. Vide ep. 2. lib. 2. ad Q. Fr. Man.

4 *Religionis calumniam*) Sibyllæ versus Ægypti regem cum exercitu reduci verabant: cujus oraculi verba apud Dionem lib. 39. hæc sunt: *Si rex Ægypti, auxilio indigens aliquo, venerit, amicitiam quidem ei ne denegaveritis; ne tamen etiam multitudinem aliqua juveritis: sin aliter, & labores, & pericula habebitis.* Cicero, qui reductionem regis, Lentuli gratia, vehementer cuperet, *Calumniam religionis* appellat, id est, *malitiosam & fictam* de Sibyllinis versibus orationem. *Idem.*

5 *Malevolentia*) Duas causas affert, quare præceptum Sibyllæ de non reducendo cum exercitu rege senatui placeret: malevolentiam, quia de legatis Ægyptiis, mandato regis clam interceptis, percrebuisse; regis largitionis invidiam, quia, cum Ammonius quorundam senatorum animos aperte pecunia corrumpere, ea largitio turpissimam infamiae notam ordini inureret universo. *Idem.* Hic *invidiam* esse arbitror *offensionem*. *Invidiam* id habere dicitur, aut *invidiosum* esse, quod homines non libenter vident. *Anonymus.*

6 *Liberius accusare*) Levius est quam, libere accusare. Nam interdum efficacitatis minus habent, quæ comparandi adverbis Grammatici appellant, quam quæ simpliciter sine ulla comparatione enuntiantur. *Accusatio* autem extra iudicium etiam in privatis rebus, atque adeo inter amore conjunctissimos, locum habet. Itaque lib. 3. Off. *Accusabit patrem filius nefaria de pavida cogitantem: pro, reprehendet.* Man.

7 *Magnam infamiam*) Triplicem; vel ingrati animi, qui Lentulo, cujus erga se officia cum in sermone quotidiano, tum in senatu palam commemoraverat, reductionem regis Alexandrini, præsertim ei jam a senatu decretam, conaretur eripere: vel immoderate ambitionis, qui summis jam perfunctus honoribus, triumque triumphorum gloria circumfluens, frumentaria etiam curatione, summa cum potestate, paulo ante ornatus, tamen his non contentus, honorem præterea, quicumque esset, Ægyptiæ legationis appetere; vel etiam avaritiæ, quod regis muneribus, magnam ab ipso restituendi cupiditatem præ se ferentis, corruptus existimari posset. *Idem.*

precibus nostris, nec admonitionibus (8) relinquere locum. Nam cum in sermone quotidiano, tum in senatu palam sic egit causam tuam, ut neque eloquentia majore quisquam, neque gravitate, nec studio, nec contentione agere potuerit, cum summa testificatione tuorum in se officiorum, & amoris erga te sui. (9) Marcellinum (10) tibi esse iratum scis. Is, hac regia causa excepta, cæteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Quod dat, accipimus: quod instituit (11) referre (12) de religione, & sæpe jam retulit, ab eo deduci non potest. Res autem idus acta sic est: nam hæc idibus mane scripsi. Hortensii, & mea, & (13) Luculli sententia (14) cedit religioni de exercitu: teneri enim res aliter non potest: sed ex illo (15) senatus consulto, quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas: quod

A 2

(16)

8 *Relinquere locum*) Non relinquere locum precibus, duobus modis accipitur: vel cum is, cujus gratia & auctoritas prodesse nobis potest, ita se gessit, ut eum rogare non oporteat; ut in hoc loco: vel cum ita meriti sumus, ut precibus nihil proficere posse videamur: cujus generis habemus exemplum apud Terentium in And. *Quid cause est, quin in piscinum recta proficiscar via? Nihil est precii loci relictum: jam perturbavit omnia.* Locum igitur precibus vel aliena humanitas, vel nostre adimit improbitas. *Man.*

9 *Marcellinum*) Cn. Cornelium Lentulum Marcellinum, consulem hoc anno cum L. Marcio Philippo. *Idem.*

10 *Tibi esse iratum scis*) Si regi esse iratum scis legas, ut quidam volunt, non erit querendum, an qui una in re sit alicui iratus, induci possit ut in cæteris se ejusdem defensorem fore ostendat. *Corrad.*

11 *Referre*) Referre ad senatum, de quo sententiæ dicerentur. *Manus.*

12 *De religione*) De Sibyllinis versibus, reduci regem cum multitudine vetantibus. *Idem.*

13 *Luculli*) Marci, non Lucii, qui perierat anno superiore. *Idem.*

14 *Cedit religioni de exercitu*) Antea tamen, reducendum cum exercitu regem, Cicero censuerat: habuit enim orationem pro Ptolemæo reducendo. *Idem.* Vide Tomo nostro VI. p. 615. *hujusce Edit.*

15 *Illo S. C.*) Quod factum est in Ciceronis sententiam, ut Pompejus annonæ procurationem susciperet, & P. Lentulus, cui provincia Cilicia obvenerat, regem reduceret. *Corrad.*

(16) commodo rem facere possis: ut exercitum religio tollat, te (17) auctorem senatus retineat. (18) Crassus tres legatos decernit, nec excludit Pompejum: censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sunt. M. (19) Bibulus tres legatos ex iis, qui privati sunt. Huic assentiuntur reliqui consules, præter (20) Servilium, qui omnino reduci negat oportere; & (21) Volcatium, qui, (22) Lupo referente, Pompejo decernit; & (23) Afranium, qui assentitur Volcatio: quæ res auget suspicionem Pompeji voluntatis. Nam advertiebantur Pompeji familiares assentire Volcatio. Laboratur vehementer. (24) Inclinata res est. (25) Libonis,

16 *Commodo*) Quod id ille maxime propter loci vicinitatem & opportunitatem commode & apte facere posset. Nam Lentulus in iis locis erat, ut ipsi prope in conspectu Ægyptus esset. *Victorius*. Censet Manutius, *commodo* adverbium esse, & poni pro *commodo*. Quod satis redarguunt illæ locutiones, quas ipse aliique e Cicerone afferunt: *quod tuo commodo fieri possit, quod e tuo commodo facere poteris*. Hæ sunt integræ locutiones, pro quibus concise & breviter dixit, *quod commodo facere possis*. Terent. vera in Adelph. act. 1. scen. 2. *Dum erit commodum*. Grævius.

17 *Auctorem*) Ut restituti regis honor, & gloria penes te sit: quod jam senatus decreverat. Auctor is est, cujus auctoritate & sententia aliquid fit. *Manutius*.

18 *Crassus*) M. Licinius Crassus, nunc quidem in Pompejum male animatus: quod indicat epist. 3. lib. 2. ad Q. Fr. Sed anno sequenti, consules iterum creati, in gratiam redierunt. *Plutarch. Idem*.

19 *Bibulus*) M. Calpurnius Bibulus, plebeji generis, Cæsaris in ædilitate, prætura, consulatu collega, ejusdemque inimicissimus, Pompejo etiam, ob Cæsaris affinitatem, hoc tempore infensus: ideo privatos decernebat, ut eum excluderet. *Idem*.

20 *Servilium*) P. Servilium Vaciæm Isauricum, qui cum Appio Clodio Pulchro consul fuit. *Corradus*.

21 *Volcatium*) L. Volcatium Tullium, qui cum M. Æmilio Lepido consul fuit. *Idem*.

22 *Lupo referente*) P. Rutilio Lupo, qui fuit tribunus plebis. *Idem*.

23 *Afranium*) L. Afranium, qui cum Q. Cæcilio Metello Celere consul fuit. *Idem*.

24 *Inclinata res est*) Lepida translatio. Rerum status triplex est: aut enim ita se habent, ut volumus, & stare tunc dicuntur; aut aliter, ac volumus, & inclinare esse: aut prorsus contra quam volumus, & jacere. *Manut.*

25 *Libonis*) L. Scribonii Libonis, cujus filiam Sext. Pompejus, Pompeji Magni filius, uxorem habebat. *Corrad.*

nis, & (26) Hypsæi non obscura concursatio, & contentio: omniumque Pompeji familiarium studium, in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompejus cupere videatur: cui qui nolunt, iidem tibi, quod eum (27) ornasti, non sunt amici. (28) Nos in causa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus. Gratiam autem nostram extinguit hominum suspicio, quod Pompejo se gratificari putant. Ut in rebus multo ante quam profectus es, ab ipso rege, & ab intimis, ac domesticis Pompeji clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis, & in summam invidiam adductis, ita versamur. Nostram fidem omnes, amorem tui absentis (29) præsentis tui cognoscent. Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laborarem. Vale.

26 *Hypsæi*) P. Plautii Hypsæi, qui Pompeji Magni quæstor, & postea Milonis competitor fuit. *Idem*.

27 *Ornasti*) Cum ad eum consul frumentariam curationem detulisti. *Manut.*

28 *Nos*) Epistolæ clausula mirum habet artificium. Nam, quia rem inclinatum esse dixerat, veritus ne propterea Lentulo, cui omnia debebat, in aliquam negligentiam, aut etiam ingrati animi suspicionem veniret, avertit a se omnem culpam, excusatione quinquepartita: quod auctoritatis in regia causa minus habeat, quia pro bene de se merito contendat: quod gratiam suam Pompeji gratia major extinguat: quod multi ad Pompejum, ab ejus domesticis, & a rege ipso corrupti, rem deferri velint: quod consules, ob regiam præcipue largitionem, totum consilium de restituendo rege improbent: postremo, quod nonnulli, quorum Lentulus auctoritatem, dignitatem, voluntatemque defenderat, non tam virtutis ejus memores essent, quam laudis inimici. Quod perfidie vitium & hic perspicue notat. & in seqq. epist. 7. 8. 9. *Idem*.

29 *Præsentis*) Huic lectioni favet id quod est in epist. 6. hujus libri: *Tantum habeo polliceri, me tibi absenti præsentibusque tuis satisfacturum*. Alii legant, *tui absentis, præsentis, quo tuis, &c.*

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

II. **I**Dibus Januariis in senatu nihil est confectum, propterea quod dies magna ex parte consumptus est (1) altercatione Lentuli consulis, & Caninii tribuni plebis. Eo die nos quoque multa verba fecimus: maximeque visi sumus senatum commemoratione tuæ voluntatis erga illum ordinem commovere. Itaque postridie placuit, ut breviter sententias diceremus. Videbatur enim reconciliata nobis voluntas senatus esse: quod cum dicendo, tum singulis appellandis, rogandisque perspexeram. Itaque cum sententia prima Bibuli pronuntiata esset, ut tres legati regem reducerent: secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres: tertia Volcatii, ut Pompejus reduceret: postulatum est, ut Bibuli sententia (2) divideretur. Quatenus de religione dicebat, (3) cuique rei jam obsisti non poterat, Bibulo assensum est: de tribus legatis frequentes (4) ierant in alia omnia. Proxima erat

ARG. Significat quid deinceps actum in senatu sit in causa regia Idibus Januariis: quæ sententiæ dictæ: quo Pompejus, quo ejus familiares animo: & quæ tribuni frustra moliti sint, Anno U. C. 697.

1 *Altercatione*) De rege reducendo: cum Caninius Pompejo rem deferri vellet: consul regem neque cum exercitu reduci, neque ab iis, qui cum imperio essent, Ita Pompejum excludebat, qui cum imperio erat. *Manus.*

2 *Divideretur*) Quia de religione, & de tribus legatis simul deliberandum censebat: quod si esset factum, utrumque simul rejici, aut utrumque simul probari necesse erat. Quam consuetudinem egregie Pedianus expressit his verbis: *Cum aliquis in dicenda sententia duas pluresve res complectitur, ea si non omnes probantur, postulatur, ut dividantur, id est, de rebus singulis referatur.* Manutius.

3 *Cuique rei jam obsisti non poterat*) Satis implicata sententia videtur, sed, ut arbitror, explicabitur hoc modo. Quatenus de religione loquebatur, & in quo jam obsisti non poterat: Bibulo assensum est. Obsisti autem ideo non poterat, quia factum jam erat S. C. regem cum multitudine reduci, periculosum reip. videri. *Idem.*

4 *Ierunt in alia omnia*) Ire in alia omnia, & discedere, & transi-

erat Hortensii sententia, cum (5) Lupus, tribunus plebis, quod ipse de Pompejo retulisset, intendere (6) cœpit ante se oportere (7) discessionem facere, quam consules. Ejus orationi vehementer ab omnibus reclamatum est. Erat enim (8) iniqua, & nova. Consules neque (9) concedebant, neque valde (10) repugnabant. Diem consumi volebant: id quod est factum. Perspiciebant enim in Hortensii sententiam (11) multis partibus plures

A 4 itur-

transire, pro dissentire, veteres dicebant. De quo Festus his verbis: *Qui hoc confesit, illuc transire; qui alia omnia, in hanc partem.* Idem.

5 *Lupus*) Obscurus hic locus est; neque enim apparet causa hæc, an occasio tantum fuerit postulati tribunitii; & si causa, quæ causa hujus causæ. Suspicio autem rem invidiose magis (ut Oratorum mos est in iis, quibus adversantur) quam simpliciter a Cicerone propositam. Et accipiendum, non quasi omnino tribunus pleb. jus vindicet ante consules, quod absurdum verba sonant; sed quia quam consules tertiam fecerant sententiam (satis ostendentes eo se non valde inclinare, & sperantes ex duabus prioribus utique alteram victuram, ita ut ad tertiam non perveniretur) quia igitur, quam illi tertiam fecerant sententiam, eadem erat relatio tribuni plebis Lupi, hic contendisse videtur, quoniam de prima sententia concessisset ipse consulibus, & ea irrita esset; nunc oportere se discessionem facere, & præponi relationem tribuni, qui esset magistratus populi Romani: sententia Hortensii nihil aliud tum, quam consularis viri. *J. F. Gronovius.*

6 *Intendere*) Sic antiqui libri, quos viderim, omnes; non *consendere*. Man. Omnino *contendere* malim, quam *intercedere*, atque adeo quam *intendere*. Lambin.

7 *Discessionem facere*) Perrogatis omnibus sententiis, cum tres, aut quatuor controversiæ invenirentur: oportuit in aliquam earum S. C. fieri. Fiebat vero in eam, quam plures laudarent. Pronuntiatis igitur differentibus opinionibus senatorum, in singulas discedebatur, ut, quam plures probarent, cognosceretur. Hinc apud Festum: *Pedavius senator appellatur, quod nunquam diceret, sed, cum discederetur, transeundo tantum ad eum, ejus sententiam probabat, quid videretur indicaret.* Zamocius, de Senatu Rom.

8 *Iniqua & nova*) Quia semper consulum jus fuit sententiam primam, postremam pronuntiare, quamcunque libuisset: atque hæc eorum præcipua vis & potestas in senatu. *J. F. Gronov.*

9 *Concedebant*) Scilicet, sui juris suæque dignitatis causa. *Id.*

10 *Repugnabant*) Libidinis ergo, & voluntatis suæ, & in præsentem causa, ne statim Hortensianam sententiam, a qua, abhorrebant, pronuntiandam haberent. *Idem.*

11 *Multis partibus pluribus*) Qui sic explanant, vidisse et, *plures* in Hortensii sententiam plures ituros a multis partibus, id est,

ituros: quanquam (12) aperte Volcatio assentirentur. Multi (13) rogabantur, atque idipsum consulis (14) invitis: nam ii Bibuli sententiam valere cupierunt. Hac controversia usque ad noctem ducta, senatus dimissus: & ego eo die casu apud Pompejum cœnavi: nactusque tempus hoc magis idoneum, quam unquam antea, quod post tuum discessum is dies (15) honestissimus nobis fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere. Quem ego ipsum cum audio, prorsus eum libero omni suspitione cupiditatis: cum autem ejus familiares omnium ordinum video, perspicio, id quod jam omnibus est apertum, totam rem istam jampridem a certis hominibus, non invito rege ipso, consiliariisque ejus, esse corruptam. Hæc scripsi ante diem xvi. Kal. Febr. ante lucem. ~~Ho~~ die senatus erat futurus. Nos in senatu, quemadmodum spero, dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia, & iniquitate, retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo aut salvis auspiciis, aut salvis legi-

est, hinc illinc, parum omnino agnoscunt purissimam & ornatissimam locutionem, qua elegantissimi ejus ætatis viri suis in scriptis eleganter usi sunt. *Multis partibus plures.* Multo plures. Eodem modo Cælius ep. 9. lib. 8. *Turpe tibi erit, Patrischum Curioni decem pantheras misisse, te non multis partibus plures.* In Academicis: *Quibus efficitur, solem multis partibus majorem esse quam terram.* Lib. 3. de Fin. *Multis partibus malit,* pro multo malit. Man.

12 *Aperite*) Simulabant Pompeji causa: sed consules, oratione Ciceronis reconciliatam Lentulo senatus voluntatem intelligentes, diem consumi passi sunt, ne discessio fieret. *Idem.*

13 *Rogabatur*) A tribuno Lupo scilicet de discessione facienda. J. F. Gronov.

14 *Invitis*) Quod credibile est & ipsos & factionem illorum demonstrasse, Lupo & Lupinæ factioni obstrependo. *Idem.*

15 *Honestissimus*) Id est, auditus fueram ab applaudentibus, assurgentibus, acclamantibus, mirificas dantibus significationes favoris. *Idem.*

legibus, (16) aut denique sine vi possit. De his rebus pridie, quam hæc scripsi, senatus (17) auctoritas gravissima (18) intercessit: cum (19) Cato & Caninius intercessissent, tamen est perscripta. Eam ad te missam esse arbitror. De cæteris rebus, quidquid erit actum, scribam ad te: & ut quam rectissime agantur omnia, mea cura, opera, diligentia, gratia providebo. Vale.

16 *Aur denique sine vi*) Cur hoc tertium addit? Ut ostendat, si tribunos pleb. nec auspicia, nec intercessio deterreat, populum tamen ipsum novas leges non esse probaturum. Itaque præter vim, qua tribuni plebis nonnunquam in ferendis legibus utebantur, nihil timendum. De hac ipsa vi sic in epist. 2. lib. 2. ad Q. Frat. *Suspicio Caninium per vim rogationem perlaturum. De eadem, & simul de populi studio erga Lentulum, epist. 4. Ego tibi a vi, hac præsertim imbecillitate magistrarum, præstare nihil possum: vi excepta, possum confirmare, te, & senatus, & populi Romani summo studio, amplitudinem tuam resenturum. Vis autem illa significatur, cum seditiosi tribuni pleb. ut suas rogationes perferrent, eam populi partem, quæ bene de republica sentire videbatur, armis foro excluderent, operas autem ad suffragia ferenda inducerent. Describitur hæc vis cum in aliis orationibus, rum in Phil. 1. his verbis: Forum sepietur, &c. Manutius.*

17 *Auctoritas*) Cum senatus legitimus, id est, quo loco, quo die, quo numero, a quo magistratu oporteret, habitus, aliquid vel de publica, vel de privata re decreverat; tum si ex collegio tribunorum plebis nemo intercedebat, rata senatus voluntas erat, & S. C. dicebatur; eoque nomine inscriptum publicis tabulis consignabatur; sin autem vel senatus non legitimus aliquid decreverat, vel tribunos plebis intercesserat; infirmum ac prorsus irritum decretum illud erat, nec S. C. sed *senatus auctoritas* vocabatur: propterea quod auctoritatem quandam publicis tabulis testata senatus voluntas habere videbatur. *Idem.*

18 *Intercessit*) *Intercedere*, modo est impedire, ut infra: *Cui cum Cato & Caninius intercessissent, &c.* modo intervenire, ut hic. *Idem.*

19 *Cato*) Cato hic Marcellino & Philippo coll. tribunus plebis, diversus fuit a Catone Uticense, cum ille M. prænomine, hic noster C. diceretur, adolescens audax, nec imparatus ad dicendum. Perijt paulo post per tumultum occisus, cum Pompejum privatus Dictatorem appellasset. Vide Cic. ad Q. Frat. lib. 1. Liv. epit. lib. 105. Fenestellam apud Nonium Marcellum in voce *rumor*. Glandorpius.

M. T. C. P. LENTULO S. D.

2. 199
 III. **A**ulo Trebonio, qui in tua provincia magna negotia, & ampla, & (1) expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is cum antea semper & suo splendore, & nostra, ceterorumque amicorum commendatione gratiosissimus in provincia fuit: tum hoc tempore propter tuum in me amorem, nostramque necessitudinem vehementer confidit his meis literis se apud te gratiosum fore: quæ ne spes eum fallat, vehementer rogo te: commendoque tibi ejus omnia negotia, libertos, procuratores, familiam: in primisque, ut quæ (2) T. Ampius de ejus re decreverit, ea comprobos, omnibusque rebus eum ita tractes, ut intelligat meam commendationem non vulgarem fuisse. Vale.

ARG. A. Trebonii negotiis, quæ in provincia Cilicia habebat, proconsuli Lentulo diligentissime commendat. Anno U. C. 697.

1 *Expedita*) Impedita enim, ne tibi molestiam afferrem, haud libenter tibi commendarem. *Manutius*.

2 *T. Ampius*) Qui ante Lentulum Ciliciæ præfuerat, prætorius, non consularis. *Idem*.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

2. 182
 IV. **A**n te diem xvi. Kal. Feb. cum in senatu pulcherrime starem, quod jam illam sententiam Bibuli de tribus legatis pridie ejus diei fregeramus, unumque certamen esset relictum, sententia Volcatii, res ab adversariis nostris extracta est (1) variis calumniis. Causam enim frequenti
 sena-

ARG. Conquestus de adversariorum calumniis, quæ peracta in senatu fuerint eodem die, quo superiorem epistolam ante lucem scripserat, significat, obtinendæ causæ spe adjecta, nisi vis, quam solam timet, interverterit. Anno U. C. 697.

1 *Variis calumniis*) *Varias calumnias* vocat Cicero varias causas

senatu, (2) in magna varietate magnaue invidia eorum, qui a te causam regiam alio transferbant, obtinebamus. Eo die acerbum habuimus (3) Curionem; Bibulum multo (4) iustiozem; pene etiam amicum, Caninius, & Cato negarunt se legem ullam ante comitia esse laturos. Senatus haberi ante Kalendas Februarii (5) per legem Pupiam, id quod scis, non potest: neque mense Februario toto, nisi perfectis, aut (6) rejectis legationibus. Hæc tamen opinio est populi Romani, a tuis invidis, atque obrectatoribus nomen inductum (7) fictæ religionis, non tamen ut te impedirent, quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandriam velleret ire. Dignitatis autem tuæ nemo est quin existimet habitam esse rationem (8) ab senatu. Nemo est enim qui nesciat, quo minus discessio fieret per adversarios tuos esse factum: qui

nunc

tas fiste inductas, varia figmenta, cum nihil verum, nihil ex animo loquerentur, sed tantum ut rem ducerent, diemoue dicendo extraherent. Sic I. lib. 3. ad Fratrem: *Per obrectatores Lentuli res calumnia extracta est. Manut.*

2 *In magna varietate*) Varietatem sententiarum dicit. Sententias autem quinque varie degerentium exposuit in prima epistola; Hortensii, de reductione regis uni Lentulo mandanda; Crassi, de tribus legatis, etiam ex iis qui cum imperio essent; Bibuli, de tribus item legatis, sed ex iis tantum, qui privati essent; Servilii, ne rex reduceretur; Volcatii, ut reduceretur a Pompejo. *Idem.*

3 *Curionem*) C. Scribonium Curionem, consularem, & triumphalem, patrem ejus, ad quem epistolæ mittuntur lib. 2. *Idem.*

4 *Iustiozem*) Hujus mutationis illa Bibulo causa fuit, quod cum ipse de tribus legatis obtinere non potuisset, malebat Lentulo rem deferri, quam Pompejo, quem Cæsaris, inimicissimi sui, generum, fautoremque & amplificatorem dignitatis, oruari non libenter videbat. *Idem.*

5 *Per legem Pupiam*) Quæ comitialibus diebus haberi senatum verabat. Ad Q. Fratrem, II. 2. & 12. *Idem.*

6 *Rejectis*) In aliud tempus dilatis. Mense autem Februario postulata & legationes provinciarum audiri solitas confirmat Cic. in Verr. I. 35. II. 31. Item ad Atticum I. 14. *J. F. Gronovius.*

7 *Fictæ religionis*) Non enim eos religio movebat: sed specie religionis malevolentiam suam tegebant. *Religionis calumnia* vocatur in epist. I. *Manut.*

8 *Ab senatu*) Non enim senatus, sed adversariorum tuorum culpa, ne discessio fieret, commissam est. *Idem.*

nunc populi nomine, re autem vera sceleratissimo latrocinio, si quæ conabuntur agere, satis provi- sum est, ut ne quid salvis auspiciis, aut legibus, aut etiam sine vi agere possint. Ego neque de meo studio, neque de nonnullorum injuria scriben- dum mihi esse arbitror. Quid enim aut me osten- tem? qui si vitam pro tua dignitate profuudam, nullam partem videar tuorum meritorum assecutus: aut de aliorum injuriis querar? quod sine summo dolore facere non possum. Ego tibi a vi, hac præsertim imbecillitate magistratum, præstare nihil possum. Vi excepta, possum confirmare, te & senatus, & populi Romani summo studio, am- plitudinem tuam retenturum. Vale.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

2. 184
V. **T**Ametsi mihi nihil fuit optatius, quam ut primum abs te ipso, deinde a cæteris om- nibus, quam gratissimus erga te esse cognosceres: tamen afficior summo dolore, ejusmodi tempora post tuam profectionem consecuta esse, ut & me- am, & cæterorum erga te (1) fidem, & benevolen- tiam absens experirere. Te videre & sentire, ean- dem fidem esse hominum (2) in tua dignitate, quam ego (3) in mea salute sum expertus, ex tuis literis intellexi. Nos cum maxime consilio, studio, labore, gratia de causa regia niteremur,
su-

ARG. Scribit de C. Catonis promulgatione, de statu regia- rum causæ, de suo, Selicisque consilio, cujus non inhonorum even- tum sperat. Anno U. C. 697.

1 *Fidem & benevolentiam*) Cum referuntur ad *meam*, reti- nent suam nativam significationem: si ad *cæterorum*, notant per- fidiam & malignitatem. J. F. Gronov.

2 *In tua dignitate*) De qua agitur in regia causa. *Manutius*.

3 *In mea salute*) Cum ab amicis proditus in exilium abiit. *Idem*.

subito (4) exorta est nefaria Catonis (5) promulgatio, quæ nostra studia impediret, & animos (6) a minore cura ad summum (7) timorem traduceret. Sed tamen in hujusmodi perturbatione rerum quanquam omnia sunt metuenda, nihil magis quam (8) perfidiam timemus: & Catoni quidem, quoquo modo se res habeat, profecto resistimus. De Alexandrina re causaque regia tantum habeo polliceri, me tibi absenti, tuisque presentibus cumulate satisfactorum. Sed vereor, ne aut eripiatur (9) causa regia nobis, aut deferatur: quorum utrum minus velim, non facile possum existimare. Sed, si res coget, est (10) quiddam tertium, quod neque Selicio, nec mihi displicebat: ut neque (11) jacere regem pateremur, nec, nobis repugnantibus, ad eum deferri, ad quem prope jam delatum existimatur. A nobis agentur omnia diligenter: ut nec, si quid obtineri poterit, non contendamus: nec, si quid non obtinuerimus, (12) repulsi esse videamur. Tuæ sapientiæ, magnitudinisque animi

4 *Exorta est*) Præter expectationem: quia Cato & Caninius ^{est,} negaverant se ullam legem ante comitia esse laturos. *Idem.*

5 *Promulgatio*) Ut Lentulus e Cilicia revocaretur. Vide ad Q. Fr. l. 3. *Idem.*

6 *Minore cura*) De reducendo Rege.

7 *Timorem*) Ne imperium tibi abrogetur. *Covradus.*

8 *Perfidiam*) Si enim in officio mauserint amici, qui suam nobis operam ad impediendas tribunorum plebis rogationes polliciti sunt, nihil timemus. *Manus.*

9 *Causa regia*) Facile & ipse crediderim *causa regia* esse glossema, ut Lambinius & Manutius recte viderunt; verum ejicere illa verba, & eradicare invitis omnibus, quotquot visi adhuc sunt, codicibus antiquis, non ausim, & id sane temerarium est. Fecerunt tamen illi duumviri. Sed ego sequor libros exaratos manu, Victorium & Gruterum. *Grævius.*

10 *Quiddam tertium*) Quid hoc sit, plane non exponit: sed videtur significare: si Lentulus regem non reducat, neque sibi, neque Selicio displicere, ut a quovis alio potius, quam a Pompejo, reducat. *Man.*

11 *Jacere*) A nemine restitui. *Idem.*

12 *Repulsi*) Pertinet ad illud tertium, quod sibi non displicere dixit: rege enim ad Pompejum delato, Lentulus repulsam tulisse videretur; sin, utroque rejecto, alia quapiam ratione reduceretur, jacturam existimationis suæ Lentulus in eo nullam faceret. *Idem.*

est, omnem amplitudinem, & dignitatem tuam in virtute, atque in rebus gestis tuis, atque in tua gravitate positam existimare. Si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id majori illis fraudi, quam tibi futurum. A me nullum tempus præmittitur de tuis rebus & agendi, & cogitandi: utorque ad omnia Q. Selicio: neque enim prudentiorem quemquam ex tuis, neque fide majorē esse judico, neque amantiorem tui.

(13) Hic quæ agantur, quæque acta sint, ea te & literis multorum, & nuntiis cognoscere arbitror: quæ autem posita sunt in conjectura, quæque mihi videntur fore, ea puto tibi a me scribi oportere. Posteaquam Pompejus apud populum antem diem VIII. idus Februarii, cum pro Milone diceret, clamore (14) convicioque jactatus est, in senatuque a (15) Catone aspere & acerbe nimium magno silentio est accusatus, visus est mihi vehementer-

13 *Hic quæ agantur*) Disjungendum a superioribus, ut sit alia epistola: quod ex ipso cognoscitur argumento: dixit enim in superiore, prope delatum esse regem ad Pompejum: in hac, Alexandrinam causam ab eò depositam, significat. Præterea, cur de Catone eadem iteretur? cur ita concludat epistolam: *Tu fac animo fortis, magnoque sis: cum enim jam ad animi magnitudinem cohortatus in eo loco sit: Tuæ sapientiæ, magnitudinisque animi est?* Et omnino cum tota res alia videtur, tum agnoscitur epistolæ principium in his verbis: *Hic quæ agantur, quæque acta sint, ea te, &c.* Aut hoc est alterius epistolæ initium: aut quæ sequuntur, non eodem die scripta sunt, quo superior epistolæ pars: sæpe autem accidit, ut literas non continua, sed crebro repetita scriptione conficiamus, singulis diebus novi aliquid appingentes: id quod in epistolis ad Anticum scriptis sæpissime factum videmus. *Idem.*

14 *Convicio*) Cum enim Clodius de loco superiore (ut ait Plutarchus) interrogaret suos in concione stantes, quis esset, qui plebem fame necaret? respondebant operæ, Pompejus: quis Alexandriam ire cuperet? Pompejus. Ad convicium impetus accessit: nam in oratione pro Milone: *Reo, inquit, Milone ad populum, accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompejum pro Milone dicentem impetus factus esset, quæ tam non modo occasio, sed etiam causa illius opprimendi fuit?* Idem. Vide ad Q. Fr. II. 3. a5 *Catone*) Cajo Catone, Tribuno plebis, de quo supra. *Idem.*

menter esse (16) perturbatus. Itaque Alexandrina causa, quæ nobis adhuc integra est, ((16) nihil enim tibi detraxit senatus, nisi id quod per eandem religionem dari alteri non potest) videtur ab illo plane esse deposita. Nunc id speramus, idque molimur, ut cum rex intelligat, sese id, quod cogitabat, ut a Pompejo reducatur, assequi non posse, & nisi per te sit restitutus, desertum se atque abjectum fore, proficiscatur ad te. Quod si ne ulla dubitatione, si Pompejus paulum modo ostenderit sibi placere, faciet. Sed nostri hominis tarditatem, & taciturnitatem. Nos tamen nihil, quod ad rem pertineat, prætermittimus. Cæteris injuriis, quæ propositæ sunt a Catone, facile, ut spero, resistemus. Amicum ex consularibus neminem tibi esse video, præter Hortensium, & Lucullum: cæteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati. Tu fac animo forti magnoque sis, speresque fore ut fracto impetu (18) levissimi hominis tuam pristinam dignitatem & gloriam consequare.

16 *Perturbatus*) Non tam, quod aspere & acerbè accusatus esset a Catone, quam quod senatorum omnium magno silentio.

Idem.
17 *Nihil enim tibi detraxit senatus*) Dederat tibi, ut regem reduceres; id postea non detraxit, sed exercitum: quem non tam tibi, quam omnino omnibus ademptum existimare debes. *Idem.*

18 *Levissimi*) Ideo dixit epist. 2. lib. 1. ad Fratrem: *Cato adolescens, nullius consilii.* Et Fenestella: *Cato adolescens, turbulens, & audax.* *Idem.*

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

VI. **Q**UÆ gerantur, accipies ex Pollione: qui omnibus negotiis non interfuit solum, sed præfuit. Me in summo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod val-

ARG. Et a temporis medels, & a suo exemplo solatur Lentulum in tardo speratæ rei progressu, & ad animi magnitudinem adhortatur. Anno U. C. 697.

valde suspicor fore, ut infringatur hominum improbitas & consiliis tuorum amicorum, & ipsa die, quæ debilitat cogitationes & inimicorum, & proditorum. Facile secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum, quorum imaginem video in rebus tuis. Nam etsi minore in re violatur tua dignitas, quam mea salus afflicta sit: tamen est tanta similitudo, ut sperem te mihi ignoscere (1), si ea non timuerim, quæ ne tu quidem unquam timenda duxisti. Sed præsta te eum, qui mihi a teneris (ut Græci dicunt) unguiculis es cognitus. Illustrabit (mihi crede) tuam amplitudinem hominum injuria. A me omnia summa in te studia, officiaque expectata. Non fallam opinionem tuam. Vale.

1 *Si ea non timuerim*) Fore, ut nos visi perpetuo jaceremus. *Coryadus*.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

VII. **L**Egi tuas literas, quibus ad me scribis, gratum tibi esse, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus, & meam erga te benevolentiam facile perspicias: quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti: alterum facio libenter, ut, quoniam intervallo locorum & temporum disjuncti sumus, per literas tecum quam sæpissime colloquar. Quod si rarius fiet quam tu expectabis, id erit causæ, quod non ejus generis meæ literæ sunt, ut eas audeam temere committere. Quoties mihi certorum hominum potestas erit, quibus recte dem, non prætermittam. Quod scire vis, qua quisque in te fide sit & voluntate, dif-

ARG. Varia hæc responsoria epistola habet. Post moratum exordium agit de amicorum fide: de Alexandrina causa: de suis consiliis: de constantia tenenda: de resp. statu: de Tullie nuptiis: de Lentuli filio. *Anno U. C. 698.*

difficile dictu est de singulis. Unum illud audeo, quod antea tibi sæpe significavi, nunc quoque, re perspecta & cognita, scribere: vehementer quosdam homines, & eos maxime, qui te & maxime debuerunt, & plurimum juvare potuerunt, invidisse dignitati tuæ: simillimamque in re dissimili tui temporis nunc, & nostri quondam fuisse rationem: ut quos tu reipublicæ causa læseras, palam te oppugnarent; quorum auctoritatem, dignitatem, voluntatemque defenderas, non tam memores essent virtutis tuæ, quam laudis inimici. Quo quidem tempore, ut perscripsi ad te antea, cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucillum, (1) ex magistratibus autem L. Racilius & fide, & animo in te singulari. Nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuæ, propter magnitudinem beneficii tui, fortasse plerisque (2) officii majorem auctoritatem habere videatur, quam sententiæ. Præterea quidem de consularibus nemini possum aut studii erga te, aut officii, aut amici animi esse testis. Etenim Pompejum, qui mecum sæpissime, non solum a me provocatus, sed etiam sua sponte, de te communicare solet, scis temporibus illis (3) non sæpe in senatu fuisse. Cui quidem literæ tuæ, quas proxime miseris, quod facile intellexerim,

Tom. I.

B

per-

1 Ex magistratibus L. Racilius) Loquitur de magistratibus anni superioris: dixit enim, Quo quidem tempore, & infra, Temporibus illis, id est, Marcellino & Philippo consulibus. Racilius autem eodem anno, quo Lupus, tribunus plebis fuit, ut constat ex epistola prima lib. 2. ad Q. Fratrem. Lupum vero tribunum plebis fuisse, Marcellino & Philippo consulibus, plane cognoscitur ex epist. 1. & 2. Non potest igitur hoc anno Racilius tribunatum plebis gerere: cum epistola scripta sit Pompejo & Crasso II. cons. post decretum Cæsari stipendium, & auctum legatorum numerum: quæ facta esse Pompeji & Crassi secundo consulatu, Appianus & Dio docent. Manus.

2 Officii) Favere me tibi, fortasse homines arbitrantur, non quod ita sentiam, sed quod beneficio tuo vincas, ingratus esse non possum. Man.

3 Non sæpe in senatu fuisse) Postquam a C. Catone accusatus fuerat, & a Clodio conviciis agitatus. Vide sup. ep. 5. Cellar.

perjucundæ fuerunt. Mihi quidem humanitas tua, vel summa potius sapientia, non jucunda solum, sed etiam admirabilis visa est. Virum enim excellentem, & tibi tua præstanti in eum (4) liberalitate devinctum, non nihil suspicantem, propter aliquorum (5) opinionem suæ cupiditatis, te ab se abalienatum, illa epistola retinuit. Qui mihi cum semper tuæ laudi favere visus est, etiam ipso (6) suspiciosissimo tempore Caniniano; tum vero, lectis tuis literis, perspectus est a me toto animo de te, ac de tuis ornamentis, & commodis cogitare. Quare ea quæ scribam sic habeto, me, cum illo re sæpe communicata, de illius ad te sententia atque auctoritate scribere. Quoniam senatus-consultum nullum extat, quo reductio regis Alexandrini tibi (7) adempta sit: eaque, quæ de ea scripta est, auctoritas, cui scis (8) intercessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam vim habet, ut magis iratorum hominum studium, quam constantis senatus-consultum esse videatur: te perspicere posse, qui Ciliciam, Cyprumque teneas, quid efficere, & quid consequi possis: &, si res facultatem habitura videatur, ut Alexandriam, atque Ægyptum tenere possis, esse & tuæ, & nostri imperii dignitatis, Ptolemaide, aut aliquo propinquo loco rege collocato, te cum classe, atque exercitu

4 *Liberalitate*) Liberalis in Pompejum Lentulus fuerat, cum de frumentaria curatione ad eum deferenda & egerat consul, & obtinuerat. Epistola prima Cicero dixit: *Quod cum ornasti*. Manutius.

5 *Opinionem suæ cupiditatis*) Ortam ex eo, quod ejus familiares omnes de re Alexandrina ei mandanda vehementer contenderant. Epist. 1. & 2. *Idem*.

6 *Suspiciosissimo*) Quo suspicio maxima fuit, Caninium tribunum plebis, indutum a Pompejo, rogationem ferre voluisse, ut Ptolemæus ab eo, cum duobus tantum licitoribus, reduceretur. *Idem*.

7 *Adempta sit*) Quæ tibi data est eo S. C. quod, te confuse referente, factum est. *Idem*.

8 *Intercessum*) A tribunis plebis, ex quo fieri non potuit S. C. sed remansit senatus auctoritas. *Idem*.

citu proficisci Alexandriam: ut, cum eam pace prædidiisque firmaris, Ptolemæus (9) redeat in regnum: ita fore ut per te restituatur, quemadmodum senatus initio censuit: & sine multitudine reducatur, quemadmodum homines religiosi Sybillæ placere dixerunt. Sed hæc sententia sic & illi, & nobis probabatur, ut ex eventu homines de tuo consilio existimatos videremus: (10) si cecidisset, ut volumus, & optamus, omnes te sapienter, & fortiter: sin aliquid (11) esset offensum, eosdem illos & cupide & temere fecisse dicturos. Quare quid assequi possis, non tam facile est nobis, quam tibi, cujus prope in conspectu Ægyptus est, judicare. Nos quidem hoc sentimus: si exploratum tibi sit, posse te illius regni potiri; non esse cunctandum: si dubium, non esse conandum. Illud tibi affirmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore ut absens a multis; cum redieris, ab omnibus collaudere. Offensionem esse periculosam propter interpositam auctoritatem, religionemque video. Sed ego te ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo, redeoque ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui iudicium non tam ex consilio tuo, quam ex eventu homines esse facturos. Quod si hæc ratio rei gerendæ (12) periculosa tibi esse videbitur, placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui per provinciam imperii tui pecunias ei credidissent, (13) fidem suam præstitisset; &

B 2

ati-

9 *Redeat in regnum*) Non a te reducatur, ne contra senatus voluntatem committas, sed, Alexandria prius a te pace, prædidiisque firmata, ipse redeat. *Idem*.

10 *Si cecidisset, ut volumus*) Infra idem aliis verbis: *Si rem istam ex sententia gesseris*. Translatum videtur a talis, modo ut volumus, modo contra quam volumus cadentibus. *Idem*.

11 *Esset offensum*) Si difficultatem res habuisset, & Alexandrinis regem recusantibus, ventum esset ad arma. *Idem*.

12 *Periculosa tibi videbitur*) Visa est. Non enim consilium illud Ciceronis, & Pompeii secutus est Lentulus. *Idem*.

13 *Fidem suam præstitisset*) Non opinor hoc dici: pecuniam persolvisset: non enim solvendo rex erat, prius quam in regnum re-

re-

auxiliis eum tuis & copiis (14) adjuvares. Eam esse naturam, & (15) rationem provinciæ tuæ, ut illius reditum vel adjuvando confirmares, vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid causa, quid tempus ferat, tu facillime optimeque perspicias: quid nobis placuisset, ex me potissimum putavi te scire oportere.

Quod mihi (16) de nostro statu, de Milonis familiaritate, de levitate, & imbecillitate Clodii gratularis, minime miramur, te tuis, ut egregium artificem, præclaris operis lætari: (17) quanquam est incredibilis hominum perversitas (graviori enim verbo uti non libet) qui nos, quos favendo in communi causa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt: quorum malevolentissimis obreſtationibus nos scito de veteri illa nostra diuturnaſe ſententia prope jam eſſe depulſos, non nos quidem, ut

reduceretur: ſed caviffet de fide ſua, effeciſſet aliquo modo, ut ejus fides in dubium illis venire non poſſet. *Epist. 9. Ut fidem fratris mei præſtarem. Epist. 11. lib. 5. Quamcumque ei fidem dederis, præſtabo. De Divin. lib. 2. Spectare vetat fortunam virtus, dum præſtetur fides. Idem.*

14 *Adjuvares*) Non, ut ipſe cum claſſe, atque exercitu Alexandriam proficiſcaris, ut eam pace, præſidiisque firmes: quæ ratio rei gerendæ periculofa videri poteſt: ſed ut ipſum Ptolemæum, in regnum redeuntem, auxiliis tuis, & copiis adjuves. *Idem.*

15 *Rationem*) Alii, *regionem.*

16 *De nostro ſtatu*) Quod priſtina fruar & dignitate, & gratia. *Idem.*

17 *Quanquam*) Excufatio, quod ſe in tuenda republica ad Pompeji maxime voluntatem conformet, temporibus admonitus, & quorundam invidia, qui tamen eum in reditu juverant, compulſus. Erant enim factiones in repub. duæ, in una Cæſar, Pompejus, Crallus, de ſua potentia laborantes; a quibus diſſentire, periculofum Cicero videbat: in altera optimates; qui licet de rep. optime ſentirent, Ciceroni tamen, novo homini tantam gloriam, ac dignitatem adepto, invidebant, atque etiam obreſtabant. Quos in ep. 9. ſignificat his verbis: *Certorum hominum ſermones referebantur ad me: qui, cum illa ſentirent in rep. quæ ego agebam, ſemperque ſenſiffent; me tamen non ſatisfacere Pompejo, Cæſaremque mihi inimiciſſimum futurum gaudere ſe agebant.* Notat autem maxime Bibulum, Catonem, Domitium Ahenobarbum, Marcellinum, Cæſari Pompejoque inſenſos. *Idem.*

ut nostræ dignitatis simus obliti, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis. Poterat utrumque præclare, si esset fides, si gravitas in hominibus (18) consularibus: sed tanta est in plerisque levitas, ut eos non tanta constantia in republica nostra delectet, quam splendor offendat. Quod eo libentius ad te scribo, quod tu non solum temporibus iis, quæ per te sum adeptus, sed etiam olim nascenti prope nostræ laudi, dignitati, virtutique (19) præfuisi: simulque quod video, non, ut antehac putabam, novitati esse invisum meæ: in te enim homine omnium nobilissimo similia invidorum vitia perspexi, quem tamen illi esse in principibus facile sunt passi, evolare altius certe noluerunt. Gaudeo tam dissimilem fuisse fortunam: multum enim interest, (20) utrum laus imminuatur, an salus deseratur. Me meæ tamen ne nimis pœniteret, tua virtute perfectum est. Curasti enim, ut plus additum ad memoriam nominis nostri, quam demptum de fortuna videretur. Te vero moneo cum beneficiis tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia inflammatus fuisti, omni cura atque industria consequare: magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus, semperque amavi, ne unquam inflectas cujusquam injuria. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio (21) liberalitatis, magna memoria consulatus tui. Hæc profecto vides quanto expressiora, quantoque illustriora futura sint, cum aliquantum ex provincia, atque

B 3

(22)

18 *Consularibus*) Quos sæpe carpit lib. 4. epist. ad Att. *Idem.*

19 *Præfuisi*) Alii, *favisisti*. Victorius, quia neutrum extat in MSS. neutrum agnoscit, locumque ut mutilum notavit.

20 *Utrum laus imminuatur*) Tantum enim de tua dignitate agitur, mea vero salus afflictæ est. Ep. 6. *Minore in re violatur tua dignitas, quam mea salus afflictæ sit.* Manut.

21 *Liberalitatis*) Quod officia libenter in omnes conferas: ut supra: *Tua præstanti in cum liberalitate tibi devinctum.* Vel ad ædilitatem respexit, in qua Lentulus summam liberalitatem ostenderat: quam Cicero effert laudibus libro 1. *Off. Man.*

(22) ex imperio, laudis accesserit. Quamquam te ita gerere volo, quæ per exercitum, atque imperium gerenda sunt, ut hæc multo ante meditare, huc te pares, hæc cogites, ad hæc te exerceas, sentiasque id, quod quia semper sperasti, non dubito quin adeptus intelligas, te facillime posse obtinere summum, atque altissimum gradum civitatis. Quæ quidem mea cohortatio ne tibi inanis, aut sine causa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te ex nostris eventis communibus admonendum putarem, ut considerares in omni reliqua vita quibus crederes, quos caveres.

(23) Quod scribis te velle scire, qui sit reipublicæ status: summa dissensio est, sed contentio dispar. Nam (24) qui plus opibus, armis, potentia valent, profecisse tantum mihi videntur (25) stultitia, & (26) inconstantia adversariorum, ut etiam auctoritate jam plus valerent. Itaque per paucis adversantibus, omnia, quæ ne per populum quidem sine seditione se assequi posse arbitrabantur, per senatum consecuti sunt. Nam & (27) stipendium Cæsari decretum est, & (28) decem le-

22 *Ex imperio*) Hoc addit, quia multis imperium, quod vel augendæ, vel tuendæ reip. causa dabatur, & ipsis, & reip. dedecori, damnoque fuit. *Idem*.

23 *Quod scribis*) Hic ellipsis est. Integrum foret: ut respondeam ad id, *quod scribis*. Nihil frequentius Ciceroni, inquit Jac. Perizonius in Sanctii Minerv. IV. 5. quam progredi respondendo per voculam *Quod* ad alteram partem epistolæ illius, cui respondet. *Olivetus*.

24 *Qui plus opibus, armis, potentia valent*) Cæsar, qui Galliam cum exercitu administrabat; Pompejus, & Crassus, cum Cæsare sentientes, qui consulatum gerebant. *Manutius*.

25 *Stultitia*) Stulti enim, qui a senatu & ordinem equestrem, & Pompejum abalienaverint. Epist. 8. *Idem*.

26 *Inconstantia*) Quod in gratiam redierint cum P. Clodio, quem oderant antea. Ex quo dum Clodium ad suas partes adiungunt propter Cæsarem, Ciceronem a publica causa propter Clodium removerunt. *Idem*.

27 *Stipendium*) Et stipendium, & legatorum numerum, & supplicationes senatus decernebat sine populi suffragio. *Man.*

28 *Decem legati*) Quorum opera in bello uteretur, quique singulis legionibus, singuli præessent. Vide Or. de Prov. Conf.

legati: & ne (29) lege Sempronia succederetur, facile perfectum est. Quod ad te brevius scribo, quia me status hic reipublicæ non delectat: scribo tamen, ut te admoneam, quod ipse literis omnibus a pueritia deditus, experiendo tamen magis, quam discendo cognovi; tu rebus tuis integris discas, neque salutis nostræ rationem habendam nobis esse sine dignitate, neque dignitatis sine salute. Quod mihi (30) de filia & de Crassipede gratularis, agnosco humanitatem tuam: speroque & opto nobis hanc conjunctionem voluptati fore. Lentulum nostrum, eximia spe summæ virtutis adolescentem, cum cæteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias: nulla enim erit hac præstantior disciplina: quem nos, & quia tuus, & quia te dignus est filius, & quia nos diligit, semperque dilexit, in primis amamus, carumque habemus.

29 *Lege Sempronia*) C. Gracchus, Tiberii frater, in ea lege, quam de provinciis tulit, tria comprehendit; unum, ut senatus consulares provincias decerneret, id est eas, in quas consules, magistratu functi, forte proficiscerentur; alterum, ut quotannis; tertium, ut, cum decerneretur, intercedere nemini liceret. *Idem.*

30 *De filia, & de Crassipede*) Cui Tulliam post reditum ab exilio pridie nonas Aprilis despondit, mortuo jam, ut in Quæstura ostendimus, C. Pisone. *Corradus.*

M. T. C. P. LENTULO
PROCOS. S. D.

2. 289

VIII. **D**E omnibus rebus, quæ ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit, optime ex M. Platorio cognosces: qui non solum interfuit his rebus, sed etiam præfuit: neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi prætermittit.

B 4

fit.

ARG. De statu rerum publico conqueritur: Lentulum solatur spe exigua causæ regis, aut propemodum extinctæ; certiores spem supplicationum facit, ut dolorem Lentuli leniat. *Anno U. C. 698.*

fit. Ex eodem de toto statu rerum communium cognoscas: quæ quales sint, non facile est scribere. Sunt quidem certe in (1) amicorum nostrorum potestate, atque ita ut nullam mutationem unquam hac hominum ætate habitura res esse videatur. Ego quidem, ut debeo, & ut tute mihi præcepisti, & ut me (2) pietas utilitasque cogit, me (3) ad ejus rationes adjungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adjungendum (4) putasti. Sed te non præterit, quam sit difficile, sensum in republica præsertim re-ctum & confirmatum deponere. Veruntamen ipse me conformo ad ejus voluntatem, a quo (5) honeste dissentire non possum: neque id facio, ut forsitan quibusdam videor, simulatione. Tantum enim animi inductio, & mehercule amor erga Pompejum apud me valet, ut quæ illi utilia sunt, & quæ ille vult, ea mihi omnia jam & recta & vera videantur. Neque (ut ego arbitror) errarent, ne adversarii quidem ejus, si cum pares esse non possent, pugnare desisterent. Me quidem etiam illa res consolatur, quod ego is sum, cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam, quæ Pompejus velit, vel taceam, vel etiam, id quod mihi maxime lubet, ad nostra me studia referam literarum: quod profecto faciam, si mihi per ejusdem amicitiam licebit. Quæ enim proposita fuerant nobis, cum & honoribus amplissimis, & laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententiis dicen-dis,

1 *Amicorum*) Pompeji & Cæsaris: addo etiam Crassum; cum quo, rogatus a Pompejo, & Cæsare, a Publico præterea, ipsius Crassi filio, redierat in gratiam. Epist. sequenti, & epist. 8. lib. 5. & apud Plutarchum in Crasso. *Manus.*

2 *Pietas, utilitasque*) *Pietas*, erga optime de me meritum: *utilitas*, cum habendam mihi rationem aliquando etiam salutis intelligam. *Idem.*

3 *Ad ejus rationes*) Ad ea, quæ illi utilis sunt, quæque ille vult, Pompejum significari, satis constat. *Idem.*

4 *Putasti*) Cum de me ageres. *Idem.*

5 *Honeste dissentire non possum*) Cum is auctor fuerit salutis meæ. *Idem.*

dis, libertas in republica capeffenda; ea sublata tota: sed nec mihi magis, quam omnibus. Nam aut assentiendum est nulla cum gravitate (6) paucis, aut frustra dissentiendum. Hæc ego ad te ob eam causam maxime scribo, ut jam de tua quoque ratione meditere. Commutata tota ratio est senatus, judiciorum, rei totius publicæ. Orium nobis exoptandum est: quod ii, qui potiuntur rerum, præstaturi videntur, si quidam homines patientius eorum potentiam ferre potuerint. Dignitatem quidem illam consularem fortis & constantis senatoris nihil est quod cogitemus: amissa est (7) culpa eorum, qui a senatu & ordinem conjunctissimum, & (8) hominem clarissimum abalienarunt. Sed ut ad ea, quæ conjunctiora rebus tuis sunt, revertar; Pompejum tibi valde amicum esse cognovi: eo tu consule, quantum ego perspicio, omnia quæ voles obtinebis: quibus in rebus me sibi ille (9) affixum habebit: neque a me ulla res, quæ ad te pertineat, negligetur. Neque enim verebor ne sim ei molestus: cui jucundum erit etiam propter idipsum, quod me esse gratum videbit. Tu velim tibi ita persuadeas, nullam rem esse minimam, quæ ad te pertineat, quæ mihi non carior sit, quam meæ res omnes. Idque cum sentiam,

se-

6 *Paucis*) Si pauci, quo modo ab his frustra dissentitur? quia pauci quidem principes, Cæsar, Pompejus, Crassus, sed factio eorum maxima. *Idem.*

7 *Culpa eorum*) Catonem significat: qui publicanis, quæstis in senatu, se cupiditate prolapsos, nimis magno publica conduxisse, ut locatio induceretur, postularant, adversatus est, & ita equites a senatu alienavit, & concordiam ordinum a Cicerone in consulatu constitutam, opinione falsus, dissolvit. Quæ de re plura epistolarum ad Attic. libro I. *Lambinus.*

8 *Hominem clarissimum*) Pompejum, quem abalienaverant a senatu, qui ea, quæ ille, devicto Mithridate, regibus, dynastis, & civitatibus in Asia concesserat, confirmari a senatu non permisserant: quorum princeps fuit L. Lucullus, qui sororem M. Catonis Serviliam in matrimonio habebat, adjurantibus Catone, & Metello Celere consule: ex quo Pompejus, uxore ducta Cæsar's filia, facile impetravit, ut is consul acta sua confirmaret. Appianus lib. 2. bell. civ. Dio lib. 37. Suetonius. *Man-*

9 *Affixum*) Ab eo non discedam.

sedulitate mihi met ipse satisfacere possum: re quidem ipsa ideo mihi satisfacio, quod nullam partem tuorum meritorum non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia consequi possum. Rem te valde bene gessisse rumor erat. Expectabantur literæ tuæ: de quibus eramus jam cum Pompejo locuti: quæ si erunt allatæ, nostrum studium extabit in conveniendis magistratibus, & senatoribus. Cætera, quæ ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus, quam possumus, minus tamen faciemus, quam debemus.

M. T. C. P. (1) LENTULO
IMPERATORIS. D.

2. 2/5
IX. **P**erjucundæ mihi fuerunt literæ tuæ, quibus intellexi te perspicere meam in te pietatem: quid enim dicam benevolentiam, cum illud ipsum gravissimum & sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? Quod autem tibi grata mea erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantia quadam amoris, ut etiam grata sint ea, quæ prætermitti sine nefario scelere non possunt. Tibi autem multo notior, atque illustrior meus in te animus esset, si (2) hoc tempore omni, quo disjuncti fuimus, & una, & Romæ fuissete-

ARG. Excusabundus respondet Lentulo, qui quaesierat, cur in gratiam cum Cæsare, Vatiniis, & Crasso rediisset. Rationes consilii sui multis verbis exponit, & de Cæsare quidem, de Vatiniis, de Crasso denique. Tandem de scriptis suis respondet, & de Q. Fratris negotio; quibus addit de Appii spe succedendi, & de publicanis non offendendis. Anno U. C. 699.

1 *Lentulo Imp.*) Re bene gesta, qui ab exercitu imperator erat appellatus, literas suas imperatoris nomine inscribat, quod Cicero fecit epist. 10. libro secundo. Similiter, qui ad eum scribebant, imperatorem appellabant: propterea superiores literæ inscribuntur, *Lentulo Proconsuli*, victoria nondum certa; hæc vero, *Imperatori*, cum plane cognita res esset. *Manutius*.

2 *Hoc tempore omni*) Triennium. Nam ante biennium Lentulus, consulatus functus, iverat in Ciliciam, mansitque ad Calvinum, & Messalam consulem: quo anno successit ei App. Clodius. *Idem*.

semus. Nam in eo ipso, quod te (3) ostendis esse facturum, quodque & in primis potes, & ego a te vehementer expecto, in sententiis senatoriis, & in omni actione, atque administratione reipublicæ flourissemus. De qua ostendam equidem paulo post, qui sit meus sensus, & status: & rescribam tibi ad ea, quæ quæris. Sed certe & ego te auctore amicissimo ac sapientissimo, & tu me consiliario, fortasse non imperitissimo, fideli quidem & benevolente certe, usus esses: quanquam tua quidem causa te esse imperatorem, provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore obtinere, ut debeo, lætor: sed certe qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores, & (4) præsentiores præsens capere potuisses. In eis vero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intelligis propter tuam propugnationem salutis meæ, partim invidere propter illius actionis amplitudinem & gloriam, mirificum me tibi comitem præbuissem: quanquam ille perennis (5) inimicus amicorum suorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus, in te potissimum fractam illam, & debilitatam vim suam contulit, (6) nostram vicem (7) ultus est ipse sese. Est enim ea conatus, quibus patefactis, nullam sibi in posterum, non modo dignitatis, sed (8) ne libertatis quidem partem reliquit. Te autem

et si

3 *Ostendis*) Verbis significas. Sic ep. 2. *Cæteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit.* Idem.

4 *Præsentiores*) Alii, præstantiores.

5 *Inimicus*) C. Cato, qui vim suam in Lentulum potissimum contulit, cum de abrogando illi imperio legem promulgavit. *Corradus.*

6 *Nostram vicem*) Quod ad nos pertinuit, quod ipsi facere debuimus. Sic *Doleo tuam vicem*, veteres dicebant, pro, quod ad te pertinet: & Plautus in *Captiv.* *Noque ullum pol de hac re negotium est, Quin male occidam, oppetamque pestem, heri vicem mei.* Manutius.

7 *Ultus est ipse sese*) Se ipse punivit, pœnas ipse sibi eas intulit, quas inferre nos debuimus. *Idem.*

8 *Ne libertatis quidem*) Ut ei ne liberum quidem sit in publico versari; vel quod scelus aliquod insigne committere voluerit, vel quod revocatus in iudicium sit; cum defendente Scauro, hoc ipso

etsi mallet in meis rebus expertum, quam etiam in tuis, tamen (9) in molestia gaudeo, eam fidem cognosse hominum, non ita (10) magna mercede, quam ego (11) maximo dolore cognoram. De qua ratione tota jam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea, quæ quæris. Certiorem te per literas scribis esse factum, me cum Cæsare, & cum Appio esse in gratia: teque id non reprehendere adscribis. Vatinium autem scire te velle ostendis, quibus rebus adductus defenderim & laudarim. Quod tibi ut planius exponam, altius paulo rationem consiliorum meorum repetam necesse est. Ego
me,

ipso anno, ut Pedianus docet, Quintili mense absolutus esset. Certe cum propter alia flagitia, tum eo nomine inuisum esse optimatibus oportuit, quod tribunus pleb. intercesserat, ne Consules Marcellinus, & Philippus comitia consularia habere possent. Ex quo senatus, ad mœrorem indicandum, vestem mutavit. Epitome Liviana libro 105. *Idem.*

9 *In molestia gaudeo*) Figura quædam ex mixtione contrariorum orationi venustatem concilians: quæ nisi pluribus ostendatur exemplis, fortasse non facile dabitur imitandi facultas. Nobis autem, hunc interpretandi laborem suscipientibus, id maxime propositum fuit, ut adolescentes, pro viribus ingenii nostri, commodiore quadam quasi via ad aliquam eloquentiæ laudem perduceremus. Duplex igitur hæc figura est. Aut enim cum significatione doloris, & molestiæ, conjungitur gaudium, & consolatio: aut contra, gaudii consolationisque significationem dolor, & molestia sequitur. Primum genus hoc exemplo declaratur, *in molestia gaudeo*. Et epist. 14. libro secundo ad Q. Fr. *Se effecturum, ut ego in medio dolore, ac desiderio tui, te, cum a me abesset, potissimum secum esse lætarer.* Nec dissimile illud epist. 6. *Me in summo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod valde suspicor fore, ut infringatur hominum improbitas.* Aut illud epist. 15. libro primo ad Atticum: *In ista incommoditate alienati illius animi, & offensus, illud inest tamen commodi.* Aut epist. 26. lib. 11. *In maximo meo dolore, hoc solatio utar.* Alterum genus agnoscitur epist. 21. lib. 15. *Sed tamen in ea voluptate, hunc accepi dolorem.* Epist. 8. lib. 10. *In magna consolatione, ingens inest sollicitudo.* Epist. 9. lib. 2. ad Q. Fr. *Nunc mihi jucunditatis plena epistola hoc aspersit molestiæ.* Pertinere videtur ad hoc genus & illud epist. 16. lib. 2. *Hæc aspersi, ut scires, me tamen in stomacho solere videre.* Manut.

10 *Non ira magna mercede*) Quod explanavit epist. 6. *Minoræ in te violatur tua dignitas, quam mea salus afflictæ sit.* Et epist. 7. *Mulum interest, utrum laus immisuratur, an salus deferatur.* *Idem.*

11 *Maximo dolore*) Afflicta salute, cum ejeclus patria sum. *Idem.*

me, Lentule, (12) initio rerum, atque actionum tuarum, non solum meis, sed etiam reipublicæ restitutum putabam : &, quoniam tibi incredibilem (13) quendam amorem, & omnia in te ipsum summa ac singularia studia deberem ; reipublicæ, quæ te in me restituendo multum adjuvisset, eum certe me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantummodo communi officio civium, non aliquo erga me singulari beneficio debitum præstitissem. Hac me mente fuisse, & senatus ex me, te consule, (14) audivit, & tu in nostris sermonibus, collocationibusque ipse vidisti. Etsi jam primis temporibus illis, multis rebus meus offendebatur animus: cum, te agente (15) de reliqua nostra dignitate, aut occulta nonnullorum odia, aut obscura in me studia cernebam. Nam neque (16) de monumentis meis ab iis adjutus es, a quibus debuisti: neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus, neque hercule in iis ipsis rebus, quæ, quanquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessaria, tamen a me minimi putabantur in meis damnis, ex auctoritate senatus (17)

refar-

12 *Initio actionum tuarum*) Pro, initio reditus mei; qui actio tua fuit. *Idem.*

13 *Quendam*) Hoc verbo amoris magnitudo tanta declaratur, quantam verbis exprimere non licet. Sic enim loquimur, ubi conceptam animo sententiam enunciare, atque ostendere pro voluntate non possumus. Epistola prima libro secundo: *Incredibilis quadam expectatio.* In hac, infra: *Commemoranda quadam, & divina Cæsaris liberalitas.* *Idem.*

14 *Audivit*) Cum sententiam dicerem: non enim reputans, quid Pompejus vellet, ut focer ejus Cæsar, in omnibus meis sententiis de rep. pristinis permanebam. *Idem.*

15 *De reliqua nostra dignitate*) Ut dejecto P. Clodii monumento in meis ædibus collocarer. *Corrad.*

16 *De monumentis*) Domo, porticu Catuli, & forte etiam monumento, de quo lib. I. epist. ad Q. Fratrem mentionem facit. *Idem.*

17 *Refarciendis*) Quod enim Clodius everterat, id cum senatus publico sumptu ædificandum censuisset, æstimarunt consules de consilii sententia, quanti fuisset ædium superficies: neque hoc solum, sed quanti etiam fuissent villæ, Tusculana, & Formiana, ever-

refarciendis, eam voluntatem, quam expectaram, præstiterunt. Quæ cum viderem, (neque enim erant obscura) non tamen tam acerba mihi hæc accidebat, quam erant illa grata, (18) quæ fecerant. Itaque quanquam & Pompejo plurimum, te quidem ipso prædicatore, ac teste debebam, & eum non solum beneficio, sed amore etiam, & perpetuo quodam iudicio meo diligebam: tamen non reputans quid ille vellet, in omnibus meis sententiis de republica pristinis permanebam. Ego (19) sedente Cn. Pompejo, cum ut (20) laudaret P. Sextium, (21) introisset in urbem, dixissetque testis Vatinius, me fortuna & felicitate C. Cæsaris commotum illi amicum esse cœpisse, dixi me eam (22) Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis, victoriisque anteferre: dixique (23) eodem teste, alio loco, (24) eisdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent, & qui me coegissent. Tota vero (25) interrogatio mea nihil habuit aliud, nisi reprehensionem illius tribunatus: (26) in quo omnia dicta sunt libertate; a-

ni-

everſæ ab eodem Clodio. Quam Cicero æſtimationem in domo non improbat, in villis accuſat, epiſt. 2. lib. 4. ad Attic. *Manus.*

18 *Quæ fecerant*) Pro ſalute mea. *Idem.*

19 *Sedente Cn. Pompejo*) In iudicio, cum defenderet Sextium Cicero. *Idem.*

20 *Laudaret*) Laudatione iudiciali.

21 *Introisset*) Quod ut ei ſalvis legibus liceret, a ſenatu impetraverat. Alioqui, cum eſſet cum imperio frumentariæ curationis cauſa, urbem introire non poterat. *Man.*

22 *Bibuli*) Quem Vatinius Tribunus pleb. & Cæſar Conſul exire domo prohibuerant, ne Cæſaris aſta impediret. *Idem.*

23 *Eodem teſte*) Pompejo. *Idem.* Vel, cum iterum alio in iudicio Vatinius adverſus clientem meum eſſet. *J. F. Gron.*

24 *Eisdem eſſe*) His verbis nec ipſi Pompejo pepercit. Is enim pro Cæſare conſule contra Bibulum, ejus collegam, omni non ſolum ſtudio, ſed etiam contentione dimicavit. Plutarchus, & alii. *Manutius.*

25 *Interrogatio*) Extat Tomo VI.

26 *In quo*) Ita Victorius, Grævius, Cellarius, & referunt ad Vatini tribuſatum. Alii vero in qua, & ad Ciceronis interrogacionem referunt. *Olivetus.*

nirnoque maximo, (27) de vi, (28) de auspiciis, (29) de donatione regnorum. Neque vero hac in causa modo, sed constanter sæpe in senatu. Quin etiam, Marcellino, & Philippo consulibus, nonis Aprilis mihi est senatus assensus, ut de agro Campano, frequenti senatu, (30) idibus Maji referretur. Num potui magis (31) in arcem illius causæ invadere, aut magis oblivisci (32) temporum meorum, meminisse actionum? Hac a me sententia dicta, magnus animorum factus est motus, cum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum nunquam putaram. Nam hoc senatus-consulto in meam sententiam facto, Pompejus, cum mihi nihil ostendisset se esse offensum, (33) in Sardiniam, & in Africam profectus est, eoque itinere (34) Lucam ad Cæsarem venit. Ibi multa de mea sententia questus est Cæsar, quippe qui etiam Ravennæ Crassum ante vidisset, ab eoque in me esset incensus. Sane moleste Pompejum id ferre constabat: quod ego cum audissem ex aliis, maxime ex meo

27 De vi) Quæ Bibulum obnunciantem foro expulit, atque etiam in vincula ducere conatus est. *Manutius.*

28 De auspiciis) Quibus neglectis, leges pro Cæsare Vatinius tulit. *Idem.*

29 De donatione regnorum) Vide interrogat. in Vatinium cap. 11.

30 Idibus Maji) Quo tamen die relatum non esse, scribit ipse ad Fratrem epist. 7. lib. 2. Quod, inquit, idibus, & postridie fuerat dictum, de agro Campano actum iri; non est actum. Ideo autem eo die, ut senatus decreverat, de agro Campano non est actum, quia sententiam Cicero mutavit: quod indicant ea, quæ sequuntur. *Manut.*

31 Magis in arcem) Magis adversarii Cæsaris, ac Pompeii voluntati. Translatione usus est; ad indicandam animi sui fortitudinem accommodata. Nemo enim, nisi fortis, & constans in arcem invadit. *Idem.*

32 Temporum) Calamitatum, quas modo pertuli. *Actionum*, quas olim gessi.

33 In Sardiniam) Ut frumentum ad urbem conveyendum curaret. *Manut.*

34 Lucam) Extremum oppidum Galliæ Cisalpinæ, quæ Cæsaris imperio cum Transalpina, & Illyrico regebatur. *Idem.*

meo fratre cognovi, quem (35) cum in Sardinia Pompejus paucis post diebus, quam Luca discesserat, convenisset: Te, inquit, ipsum cupio: nihil opportunius potuit accidere: nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spondidisti. Quid multa? questus est graviter: sua merita commemoravit: quid egisset sapissime de actis Cæsaris cum ipso meo fratre, quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit: seque, quæ de mea salute egisset, voluntate Cæsaris egisse, ipsum meum fratrem testatus est: cujus causam, dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit, ut eam ne oppugnarem, si nollem, aut non possem tueri. Hæc cum ad me frater pertulisset, & cum ante tamen Pompejus ad me cum mandatis (36) Vibullium misisset, ut (37) integrum mihi de causa Campana ad suum reditum reservarem, collegi ipse me, & cum ipsa quasi republica collocutus sum: ut mihi tam multa pro se perperfo, atque perfuncto, concederet, ut officium meum, memoremque in benemeritos animum, fidemque fratris mei præstarem: eumque, quem bonum civem semper habuisset, (38) bonum virum esse pateretur. In illis autem meis actionibus, sententiisque

35 *Cum in Sardinia*) Ubi, nisi fallimur, Q. Cicero pro M. fratre erat Pompeji legatus. *Corrad.*

36 *Vibullium*) Q. Vibullium, præfectum fabrum Pompeji civili bello, ejusdemque copiarum ductorem. *Epist.* 2. libro octavo ad *Att.* & *epist.* Pompeji ad Ciceronem eodem libro, & *epist.* Cæsaris lib. 9. ad *Att.* idemque lib. 1. *Bell. civ. Manut.*

37 *Integrum*) Sunt qui scripturam sollicitent, malintque *integram rem servare*. Sed ita etiam scripsit Cælius *epist.* 6. lib. 8. *De Dolabella integrum tibi reserves, suadeo.* *Cellarius.*

38 *Bonum virum*) Bonum civem a bono viro distinguit, quia patriæ simul & amicitie satisfacere non possit. Verum, duobus propositis honestis, minori majus præferendum esse quis dubitet? Major igitur patriæ, quam amicitie, habenda ratio est, quod ipse lib. 3. *Off.* declarat. Quanquam, cum dicat, *Bonum virum esse pateretur*, quasi gratiæ loco postulat ab ipsa rep. quod ab eius rationibus alienum esse, id est, quod officio boni civis adversari, non ignorat. Eandem sententiam in oratione pro Plancio posuit cap. 38. *Res vero ipsa publica si loqui posset &c.* *Manus.*

que omnibus, quæ Pompejum videbantur offendere, (39) certorum hominum, quos jam debes suspicari, sermones referebantur ad me: qui cum illa sentirent in republica, quæ ego agebam, semperque sensissent: me tamen non satisfacere Pompejo, Cæsaremque inimicissimum mihi futurum, gaudere se aiebant. Erat hoc mihi dolendum: sed multo illud magis, quod inimicum meum, (meum autem? immo vero legum, iudiciorum, otii, patriæ, bonorum omnium) sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me præsentem osculabantur: non illi quidem, ut mihi stomachum facerent, quem ego funditus perdidit, sed certe ut facere se arbitrarentur. Hic ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspectis rebus meis omnibus, rationibusque subductis, summam feci cogitationum mearum omnium, quam tibi, si potero, breviter exponam. Ego, si ab improbis, & perditis civibus rempublicam teneri viderem, sicut & meis temporibus scimus, & nonnullis aliis accidisse accepimus, non modo præmiis, quæ apud me minimum valent, sed ne periculis quidem compulsus ullis, quibus tamen moventur etiam fortissimi viri, ad eorum causam me adjungerem, ne si summa quidem eorum in me merita constarent. Cum autem in republica Cn. Pompejus princeps esset, vir is, qui hanc potentiam, & gloriam maximis in rempublicam meritis, præstantissimisque rebus gestis esset consecutus, cuiusque ego dignitatis, ab adolescentia fautor, in prætura autem, & in consulatu adiutor etiam extitissim: cumque idem auctoritate, & sententia per se, consiliis, & studiis, tecum me adjuvissim: meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum: non putavi famam inconstantia mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis

Tom. I.

C

pau-

39) *Censorum hominum*) Catonis in primis, Bibull, L. Domitii. Idem.

paulum me immutassem, meamque voluntatem ad summi viri, de meque optime meriti dignitatem aggregassem. In hac sententia complectendus erat mihi Cæsar, ut vides, in conjuncta & causa & dignitate. Hic multum valuit cum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi, & Q. fratri cum Cæsare fuisse, tum humanitas ejus, ac liberalitas, brevi tempore & (40) literis, & officiis perspecta nobis, & cognita. Vehementer etiam res ipsa publica me movit, quæ mihi videbatur contentionem, præsertim maximis rebus a Cæsare gestis, cum illis viris nolle fieri: &, ne fieret, vehementer recusare. Gravissime autem me (41) in hac mente impulit & Pompeji fides, quam de me Cæsari dederat: & fratris mei, quam Pompejo. Erant præterea hæc animadvertenda in civitate, quæ sunt (42) apud Platonem nostrum scripta divinitus: Quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse cives. Tenebam memoria, nobis consulibus, ea fundamenta jacta (43) ex Kalendis Januariis confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret, (44) nonis Decembris tantum vel animi fuisse in illo ordine, vel auctoritatis. Idemque memineram, nobis privatis usque ad Cæsarem, & Bibulum consules, cum sententiæ nostræ magnum in senatu pondus haberent, unum fere sensum fuisse bonorum omnium. Postea cum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres, neque respublica consules haberet,

40 *Literis & officiis*) Literis ad M. Ciceronem missis, officiis in Quintum collatis: qui tunc erat Cæsaris legatus in Gallia. Infra, & ad Att. IV. 18. *Manus.*

41 *In hac mente*) Hoc est, in hoc proposito: cum ita sentirem. Atque hæc est Victoriana lectio: quam Camerarius sic interpretatur. *Man. & Lamb. in hanc mentem*, non ita bene. *Olivetus.*

42 *Apud Platonem*) De Leg. IV.

43 *Ex Kal. Jan.*) Dicta in Senatu oratione contra Rullum. *Corradus.*

44 *Nonis Dec.*) Quo die Senatus sumendum de conjuratis supplicium censuit.

ret, sed mercatores provinciarum, & seditionum ser-
 vos ac ministros: jecit quidam casus caput meum,
 (45) quasi certaminis causa, in mediam contentio-
 nem, dissensionemque civilem. Quo in discrimine
 cum mirificus senatus, incredibilis Italiae totius,
 singularis omnium bonorum consensus in me tuen-
 do extitisset: non dicam, quid acciderit; multorum
 est enim, & varia culpa: tantum dicam brevi, non
 mihi exercitum, sed duces defuisse. In quo, ut jam
 sit in iis culpa, qui me (46) non defenderunt,
 non minor est in iis, qui (47) reliquerunt: & si
 accusando sunt, si qui pertimuerunt, magis etiam
 reprehendendi, si qui se timere simularunt. Illud
 quidem certe nostrum consilium jure laudandum est,
 qui meos cives & a me conservatos, & me servare
 cupientes, spoliatos ducibus, servis armatis objici
 noluerim: declararique maluerim, quanta vis esse
 potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante
 pugnare licuisset, cum afflictum excitare potuissent.
 Quorum quidem animum tu non perspexisti solum,
 cum de me ageres, sed etiam confirmasti, atque
 tenuisti. Qua in causa, (non modo non negabo,
 sed etiam semper & meminero, & prædicabo liben-
 ter) usus es quibusdam nobilissimis hominibus, for-
 tioribus in me restituendo, quam fuerant iidem in
 tenendo: quia in sententia si constare voluissent,
 suam auctoritatem simul cum salute mea recupera-
 sent. Recreatis enim bonis viris consulatu tuo, &
 constantissimis, atque optimis actionibus tuis exci-
 tatis, Cn. Pompejo præsertim ad causam adjuncto,
 cum etiam Cæsar rebus maximis gestis, singularibus
 ornatus & novis honoribus, ac judiciis senatus, ad
 auctoritatem ejus ordinis adjungeretur: nulli improbo

C 2 ci-

45 Quasi certaminis causa) Speravit Clodius, si Ciceronem vexaret, eam fore causam bonos cum improbis committendi. Idem.

46 Non defenderunt) Hortensium, & Catonem videtur significare. Corradus.

47 Reliquerunt) Ut Pompejus. Idem.

civi locus ad rempublicam violandam esse potuisset. Sed attende, quæso, quæ sint consecuta. Primum illa furia muliebrum religionum, qui non pluris fecerat Bonam deam, quam (48) tres sorores, (49) impu-

ni-

48 *Tres sorores*) Clodiam, Terentiam, & alteram cognomine Quadrantem, quas Clodius frater constuprasse dicitur. *Corr.*

49 *Impunitatem*) Ne quis putet hoc dici, Clodium absolutum esse judicum sententiis, in eo iudicio, quod de violatis Bonæ Deæ sacris factum est: quod ante Ciceronis exilium factum erat: sed quorundam optimatum, quorum hic Cicero inconstantiam, & perfidiam accusat, sententiis, in senatu dictis, factum esse, ut iudicium illud, quod Milo tribunus pl. Clodio de vi accusato intendebat, omitteretur; ex quo non absolutus Clodius, (non enim *absolutus* dicitur, de quo lata sententiæ non sunt) sed impunitatem consecutus, quia punitus non est, vere, ac proprie dicitur. Tota vero res ita se habet. Restituto Cicerone, cum ejus domus ex S. C. reficeretur, expulsi a Clodio fabri de area sunt: disturbata porticus Catuli, quæ ipsa quoque ex S. C. reficiebatur, & ad rectum pene pervenerat: Q. Ciceronis domus primo fracta conjectu lapidum, deinde inflammata. Neque hac una vi contentus quievit Clodius, sed, sexto post die, cum lapidibus, fustibus, gladiis M. Ciceronem insecutus est: sequenti autem die Milonis domum expugnare, & incendere ita conatus est, ut palam cum scutis homines eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit. Propterea Milo tribunus pl. eum de vi accusavit. Sed iudicium, opera Clodii, ejusque amicorum, usque eo perductum est, donec habitis ædilitiis comitiis, Clodius ædilis creatus in iudicium vocari non potuit. Non enim vocare in iudicium eos licuit, qui magistratum gerebant. Hoc igitur queritur Cicero, & jure queritur, quod, cum ageretur in senatu, utrum ante comitia iudicium fieret, quod Milo, Cicero, nec pauci præterea, bene de rep. sentientes, exoptabant, an quod Clodius, ejusque factio postulabat, ut comitia ante iudicium haberentur, quo posset, magistratum adeptus, pœnam effugere; S. C. factum sit, ut post comitia iudicium fieret: in quibus positam esse Clodii, nocentissimi hominis, salutem, licebat intelligere. Hac de re sic in oratione pro Sextio: *Voluit ædilis, accusat eum, qui aliqua ex parte ejus furvorem exultatem repressit: hic accusare eum moderate, a quo ipse nefarie accusatur, per senatus auctoritatem non est sissus.* Non licuisse Miloni per senatus auctoritatem Clodium accusare, demonstrat. In oratione autem de provinciis, *Qui meum, inquit, inimicum, repugnante vestra auctoritate, texerunt.* Præterea epist. 3. lib. 4. ad Att. & 1. lib. 2. ad Q. Fr. *Impunitatem igitur Clodius affectus est, quia iudicium fieri de eo, ædile creato, non licuit. Optimatum vero sententiis, quia comitia fieri ante iudicium noluerunt.* Nec tamen omnes notat optimates, sed tantum eos, qui iudicium de Clodio a Milone accusato fieri noluerunt. Nam bonos aliquot in senatu pro Milone, id est pro rep. sentisse, factis ostendit iis verbis, quæ jam recitavimus ex oratione de provinciis. Cum enim dixit: *Qui meum inimicum, repugnante vestra auctoritate, texerunt*

nitatem est illorum sententiis affectus, qui, (cum tribunus plebis poenas a seditioso cive per bonos viros iudicio persequi vellet) exemplum præclarissimum in posterum vindicandæ seditionis de republica sustulerunt: iidemque postea non meum monumentum, (non enim illæ manubiæ meæ, sed operis locatio mea fuerat) monumentum vero senatus (50) hostili nomine, & cruentis inustum literis esse passi sunt. Qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum: sed vellem non solum salutis meæ, quemadmodum medici, sed ut aliptæ etiam virium, & coloris rationem habere voluissent. Nunc, ut Apelles (51) Veneris caput, & summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit: sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt; reliquum corpus imperfectum, ac rude reliquerunt. In quo ego spem fefelli non modo invidorum, sed etiam inimicorum meorum: qui de uno acerrimo, & fortissimo viro, meoque iudicio, omnium magnitudine animi, & (52) constantia præstantissimo, Q. Metello Lucii filio, quondam falsam opinionem acceperunt, quem post reditum dictitant fracto animo, & demisso fuisse. (53) Est vero probandum, qui, & summa voluntate cesserit, & egregia animi alacritate abfuerit, neque sane redire curarit, eum ob id ipsum fractum fuisse: in

C 3 quo

vunt, optimatum duo genera significat, eos, qui Clodium tulerunt, & eos, qui repugnarunt. *Corr.*

50 *Hostili nomine*) Clodii nomine. *Idem.*

51 *Veneris caput*) Apelles inchoavit & aliam Venerem Cois, superaturus etiam illam suam priorem: invidit mors peracta parte, nec, qui succederet operi ad præscripta lineamenta, inventus est. *Plin. xxxv. 10.*

52 *Constantia*) Cum in L. Saturnini legem de agro Gallico dividendo per vim latam, jurare noluit, & in exilium abire, quam de sua sententia decedere maluit. *Plutarchus in Mario. Manutius.*

53 *Est vero probandum*) Ironia: quæ negandi vim habet, cum affirmare verba tamen ipsa videantur. Sic Virgilius lib. 4. *Æneid. Egregiam vero laudem, &c. Idem.*

quo cum omnes homines, tum M. illum (54) Scaurum, singularem virum, constantia & gravitate superasset. Sed, quod de illo acceperant, aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abjectiore animo me futurum: cum respublica majorem etiam mihi animum, quam unquam habuissem, daret: quæ declarasset, se non potuisse me uno cive carere: cumque Metellum unius tribuni plebis rogatio, me universa respublica, duce senatu, comitante Italia, promulgantibus omnibus, referente consule, comitiis centuriatis, cunctis ordinibus, (55) hominibus incumbentibus, omnibus denique suis viribus recuperasset. Neque vero ego mihi postea quidquam assumpsi: neque hodie assumo, quod quemquam malevolentissimum jure possit offendere. Tantum enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus, opera, consilio, labore desim. Hic meæ vitæ cursus offendit eos fortasse, qui splendorem & speciem hujus vitæ intuentur: (56) sollicitudinem autem & laborem perspicere non possunt. Illud vero non obscure queruntur in meis sententiis, quibus ornem Cæsarem, quasi desciverim a pristina causa. Ego autem, cum illa sequor, quæ paulo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo (57) cœperam exponere. Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti: qui confirmatus consulatu nostro, nonnunquam postea interruptus, afflictus ante te con-

54 *Scaurum*) Patrem ejus, pro quo extat mutilata Ciceronis oratio. *Idem.*

55 *Hominibus*) Vocem hanc delendam esse, conjicit Grævius ex mss.

56 *Sollicitudinem, & laborem*) Quibus eum splendorem, eamque speciem tueor. *Græv.*

57 *Cœperam exponere*) Cum enim sententiam Platonis posuisset de corruptis principum exemplo civibus, eam ut probaret, ita longe digressus est, inducta commemoratione sui consulatus, ut a proposito nonnihil aberrasse videatur. Itaque narrationem interruptam, ab alio tanquam orsus principio, retexit. *Manus.*

fulem, recreatus abs te totus est: nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus: idemque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ii, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur: sed etiam sensu sæpe jam (58) tabellaque docuerunt. Itaque tota jam sapientium civium, qualem me & esse & numerari volo, & sententia & voluntas mutata esse debet. Id enim jubet ideam ille (59) Plato, quem ego vehementer auctorem sequor, *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: Vim neque parenti, neque patriæ afferre oportere.* Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendæ reipublicæ fuisse: quod cum offendisset populum Atheniensem prope jam desipientem senectute, cumque eum nec persuadendo, nec cogendo regi posse vidisset; cum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod neque desiciente populo, (60) neque integrare mihi ad consulendum, capefferemne rempublicam, implicatus tenebar. Sed latatus tamen sum quod mihi liceret in eadem causa & mihi utilia, & cuivis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quædam, & divina Cæsaris in me fratremque meum liberalitas: qui mihi, quasunque res gereret, tuendus esset; nunc in tanta felicitate, tantisque victoriis, etiam si in nos non is esset qui est, tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim, cum a vobis, meæ salutis aucto-

C 4 ribus,

58 *Tabella*) In iudiciis: cum absolverunt, quos damnari oportuit. Nec dubito, quin hic Cicero Sex. Clodii, nocentissimi hominis, absolutionem significet, quem senatorum urna copiose absolvit, ad quos dirigitur hæc tota narratio. Vide epist. 6. lib. II. ad Q. Fr. *Idem.*

59 *Plato*) In Critone.

60 *Neque integra ve*) Integra Platoni res fuit ad consulendum; quia nunquam attigit rempubl. Quod mihi non contigit; qui cum remp. antea tractassem, propterea implicatus tenebar. *Manutius.*

ribus, (61) discefferim; neminem esse, cujus officii me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam. Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quæ a me de Vatinio, & de Crasso requiris. Nam de Appio quod scribis, sicuti de Cæsare, te non reprehendere: gaudeo consilium tibi probari meum. De Vatinio autem, primum (62) reditus intercesserat in gratiam per (63) Pompejum, statim ut ille prætor est factus; cum quidem ego ejus petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnasset, neque tam illius lædendi causa, quam defendendi, atque ornandi Catonis. Post autem Cæsaris, ut illum (64) defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me neve in hoc reo, neve in aliis requiras; ne tibi ego idem reponam, cum veneris: tametsi possum vel absenti. Recordare enim, quibus laudationem ex (65) ultimis terris miseris. Nec hoc pertimueris: nam a me ipso laudantur, & laudabuntur iidem. Sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille (66) stimulus, de quo in judicio, cum il-

61 *Discefferim*) Vobis exceptis, nemo est, cui perinde ac Cæsari debeam. *Idem.*

62 *Reditus intercesserat in gratiam*) Reconciliatio intervenerat. *Cell.*

63 *Pompejum*) Quo consule comitia habente, superiore proximo anno prætor Vatinus creatus est, M. Catone rejeeto: qui cum ante Vatinium populi suffragiis prætor fieret, consul Pompejus auspicia mentitus, comitia dissolvit. Quod ei, augur cum esset, jure sacerdotii licebat. Plutarchus in Pompejo, Dio lib. xxxix. *Manutius.*

64 *Defenderem*) Accusatus est Vatinus, ut ait Pedianus in commentarii præmii orationis pro Scauro, Appio & Domitio coll. id est, quo anno scripsit Cicero hanc epistolam: accusatus autem a C. Licinio Calvo de ambitu, quia prætor comitia corrupisset. *Idem.*

65 *Ultimis terris*) Hispaniæ duæ fuerunt; citerior, & ulterior: hic de citeriore accipiendum; cui præfuisse cum imperio Lentulum, supra demonstratum est iis verbis, *Cum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres.* *Manut.*

66 *Stimulus*) Quod enim P. Clodium quidam optimates, Ciceronis inimicum, ipso præfente amplexarentur, in manibus habere-

illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in (67) Eunuchō parasitus suaderet militi:

*Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
Continuo. Si quando ille dicet, Phædriam
Intromittamus comestatum: tu, Pamphilam
Cantatum provocemus. Si laudabit hæc
Illius formam: tu hujus contra. Denique
Par pari referto, quod eam mordeat.*

Sic petivi a iudicibus, ut, quoniam quidam nobiles homines & de me optime meriti, nimis amarent inimicum meum: meque inspectante sæpe eum in senatu modo (68) severe seducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur: quoniamque illi haberent suum Publium: darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem illorum animos, mediocriter laceffitus, leviter repungere. Neque solum dixi: sed etiam sæpe facio, diis hominibusque approbantibus. Habes de Vatinius: cognosce de Crasso. Ego cum mihi cum illo (69) magna jam gratia

berent, foverent, oscularentur, ut ei stomachum facerent: propterea, ut eorum consuetudinem imitaretur, & quasi par pari referret, ipse quoque, hominem optimatibus invisum Vatinius defendit. *Idem.*

67 Eunuchō) Actu III. scen. I.

68 Severe) Quasi de gravibus, seriisque rebus cum eo deliberaturi. *Manus.*

69 Magna jam gratia) Vetus inter eos fuerat similtas, vel exorta Cicerone consule, cum Crassus Cætilinæ consiliorum particeps esse putaretur, ut historiæ declarant; vel, ut ego arbitror, multo ante, cum Cicero ab adolescentia sua, ut in hac epistola jam dixit, Pompeji fautor extitisset, Crassumque sæpe, ut epist. 12. lib. I. ad Atticum scripsit, in Pompejana laude perstrinxisset: in suasionem quidem legis Maniliæ, laudem servilis belli, Crassi virtute confecti, magna ex parte ad Pompejum transfert. Primus dies eos in gratiam reduxit, cum Crassus in senatu, præsentem Pompejo, a Mithridatico bello proximè reverso, de rebus a Cicerone consule in urbe gestis ornatissime locutus est. Cujus orationis illustrem sententiam cum Cicero ad Atticum scripsisset, subjunxit: *Hic dies me valde Crasso adjunxit.* Rursus odium inter eos emerit, quo anno lege Clodia Cicero pulsus est, Crasso Clodium adjuvante, ut in Plutarcho legimus. Iterum autem reconciliati, restituto in patriam Cicerone, intercedente Publio Crassi filio, Ciceronis amantissimo, ut idem Plutarchus. Tertix tum disensionis, tum etiam reconciliationis causa hic exponitur. *Manus.*

tia esset, quod ejus omnes gravissimas injurias, communis concordiae causa, voluntaria quadam oblivione contriveram, repentinam ejus defensionem Gabinii, quem proximis superioribus diebus acerri-me oppugnasset, tamen si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissem: sed cum me (70) disputantem, non laceissentem læsisset, exarsi non solum præsentem, credo, iracundia, (nam ea tam vehemens fortasse non fuisset) sed cum inclusum illud odium multarum ejus in me injuriarum, quod ego effudisse me omne arbitrabar, residuum tamen insciente me fuisset, omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipso, quidam homines, & iidem illi quos sæpe nutu significationeque appello, cum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea, meque tum denique sibi esse visum reipublicæ qualis fuisset, restitutum, cumque ea contentio mihi magnum etiam (71) foris fructum tulisset: gaudere se dicebant, mihi & illum inimicum, & eos, qui in eadem causa essent, nunquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones cum ad me per homines honestissimos perferrentur: cumque Pompejus ita contendisset ut nihil unquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Cæsarque per litteras maxima se molestia ex illa contentione affectum ostenderet: habui non (72) temporum solum rationem meorum, sed etiam (73) naturæ: Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset nostra (74) gratia, pene a meis laribus in provinciam est profectus. Nam cum mihi (75) condi-

70 *Disputantem*) In senatu. *Idem.*

71 *Foris*) Vulgo, apud omnes homines: *fructum tulisset*, bonam de me hominum opinionem auxisset. *Idem.*

72 *Temporum meorum*) Earum calamitatum, quas olim per-tuli, quin nimium in repub. libere sensissem. *Manus.*

73 *Naturæ*) Quæ me ab omni contentione revocabat. *Idem.*

74 *Gratia*) Hic est reconciliatio. *Græv.*

75 *Condixisset*) In diem certum denuciasset. Sic enim *Festus* interpretatur. *Manus.*

dixisset, cœnavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Quamobrem ejus causam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione susceptam (76) defendi in senatu, sicut mea fides postulabat. Accepisti quibus rebus adductus, quamque rem causamque defenderim: quique meus in republica sit pro mea parte capeffenda status. De quo sic velim statuas, me hæc eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia ac libera fuissent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes: neque delendum, etiamsi id fieri posset, summorum civium principatum: neque permanendum in una sententia, conversis rebus, ac bonorum voluntatibus immutatis: sed temporibus assentiendum. Nunquam enim præstantibus in republica gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permanfio: sed ut in navigando tempeffati obsequi artis est, etiamsi portum tenere non queas: cum vero id possis mutata velificatione assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum quem ceperis, potius quam, eo commutato, quo velis tandem pervenire: sic, cum omnibus nobis in administranda republica propositum esse debeat id, quod a me sæpissime dictum est, *Cum dignitate otium*: non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus. Quamobrem, ut paulo ante posui, si essent omnia mihi (77) solutissima, tamen in republica non alius essem atque nunc sum. Cum vero in hunc sensum & alliciar beneficiis hominum, & compellar injuriis: (78) facile patior ea me de republica sentire ac dicere, quæ maxime cum mihi,

76 *Defendi*) Vide lib. V. epist. 8.

77 *Solutissima*) Soluta, & libera Ciceronis voluntas non erat; cum & alliceretur Pompeji, Cæsarisque beneficiis, & compelleretur optimatum quorundam injuriis. *Manut.*

78 *Facile patior*) Ita loquebantur, cum aliquid se nec admodum libenter, nec moleste tamen facere significabant. Epist. 7. lib. 5. *Si quando non mutuo responderetur officiis meis; plus apud me officii residere facillime patior.* *Manutius.*

hi, tum etiam reipublicæ rationibus putem conducere. Apertius autem hæc ego, ac sæpius, quod & Q. frater meus legatus est Cæsaris, & nullum meum minimum dictum, non modo factum, pro Cæsare intercessit, quod ille non ita illustri gratia exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. Itaque ejus omni & gratia, quæ summa est, & opibus, quas intelligis esse maximas, sic fruor, ut meis. Nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum præfidiis iis quæ semper habui, nunc etiam potentium benevolentiam conjunxissem. His ego consiliis si te præsentem habuissem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem. Novi enim temperantiam & moderationem naturæ tuæ: novi animum cum mihi amicissimum, tum nulla in cæteros malevolentia suffusum; contraque cum magnum & excelsum, tum etiam apertum & simplicem. Vidi ego quosdam in te tales, quales tu eosdem in me videre potuisti. Quæ me moverunt, movissent eadem te profecto. Sed, quocumque tempore mihi potestas præsentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum. Tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curæ. Me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium socium comitemque habebis: neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita, quam ut quotidie vehementius te de me optime meritum esse latere. Quod rogas ut mea tibi scripta mittam quæ post discessum tuum scripserim: sunt orationes quædam, quas (79) Menocrito dabo: neque ita multæ, ut pertimescas. Scripsi etiam (nam ab orationibus disjungo me fere, referoque ad mansuetiores Musas: quæ me maxime, sicut jam a prima adolescentia, delectarunt) scripsi igitur Aristoteleo more, quem
admo-

admodum quidem volui: tres libros (80) in disputatione ac dialogo de Oratore, quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus præceptis: ac omnem antiquorum, & Aristoteleam, & Isocrateam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus (81) tres libros de temporibus meis, quos jam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem. Sunt enim testes, & erunt, sempiterni, meritorum erga me tuorum, meæque in te pietatis. (82) Sed, quia verebar, non eos, qui se læsos arbitrarentur, (etenim id feci parce & molliter) sed eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Quos tamen ipsos libros, si quem cui recte committam invenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitæ consuetudinisque nostræ totam ad te defero. Quantum literis, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui hæc semper amasti, libentissime conferemus. Quæ ad me de tuis rebus domesticis scribis, quæque mihi commendas, ea tantæ mihi curæ sunt, ut me nolim admoneri: rogari vero sine magno dolore vix possim. Quod de Quinti fratris negotio scribis, te priore ætate, quod morbo impeditus

80 In disputatione ac dialogo) Hoc totum alienum videtur & subditiuum. Lambin.

81 Tres libros de temporibus meis) Dio lib. xxxix. Βιβλίον μὲν τοι τὸ ἀπόρρητον, &c. Vertit Leunclavius: *Librum quendam occultum conscripsit, cujus erat inscriptio, de suorum consiliorum rationibus. In eum multa acerba contra Cæsarem, Crassumque, aliosque nonnullos dicta coniecit, metuensque ne se vivo emanaret, obsignatum filio tradidit, cum mandato, ne eum se superstiti aut legeret, aut ederet.* H. Valesius.

82 Sed, quia verebar) Ἐλλείψις, figura aliquid detrahens. Nam hic sententia desiderat, *Non misit: ut sit; Ideo non misit eos libros ad te, quia verebar eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare.* Manutius. Ego delendum puto τὸ quia, nec rationem reddi quare non miserit, sed quare non putarit edendos. *Sed verebar non eos, id est, non edendos putavi, qui verebar.* J. F. Gron.

ditus in Ciliciam non transferis, conficere non potuisse: nunc autem omnia facturum ut conficias: id scito esse ejusmodi, ut frater meus vere existimet, adjuncto isto fundo, patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus, & de Lentuli tui nostrique studiis & exercitationibus, velim quam familiarissime certiolem & quam sapissime facias: existimesque, neminem cuiquam neque cariorem, neque jucundiolem unquam fuisse, quam te mihi: idque me, non modo ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat, esse facturum. (83) Appius in sermonibus antea dictitabat, postea dixit etiam in senatu palam, sese, (84) si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum collega provinciam: si curiata lex non esset, (85) se paraturum cum collega, tibi que successurum: legemque curiatam consuli ferri (86) opus esse, necesse non esse: se, quoniam ex senatus-consulto (87) provinciam haberet, (88) lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introisset. Ego quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat, nescio: varias esse opiniones intelligo. Sunt qui putent posse te non decedere, quod sine lege curiata tibi succedatur: sunt etiam, qui, si decedas, a te relin-

83 Appius) Appius Fulcher, Cos. cum L. Domitio Ænobarbo. *Corrad.*

84 Si licitum) Per tribunos pleb. *Corr.*

85 Se paraturum cum collega) *Parare*, hic est pacisci, constituere. Mos enim fuit, ut S. C. de provinciis consularibus ita fieret, ut eas consules aut sortirentur, aut compararent inter se. *Manutius.*

86 Opus esse) Convenire. *Necesse non esse*: scilicet Consuli. *Corrad.*

87 Provinciam haberet) Non Ciliciam nominatim: quod si esset, quorsum de sortitione, aut comparatione loqueretur? sed provinciam ideo habebat, quia senatus decreverat, ut ex duabus consulatibus provinciis unam Appius, alteram Domitius, vel sortientes, vel inter se comparantes, obtinerent. *Manutius.*

88 Lege Cornelia) Quæ imperium, sed sine armis, dabat. Aliæ ejus legis sunt lib. III. epist. 6. *Cellarius.*

linqui posse qui provinciæ præsit. Mihi non tam de jure certum est, (quanquam (89) ne id quidem valde dubium est) quam illud ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, (90) liberalitatem, qua te scio libentissime frui solere, pertinere, te sine ulla mora provinciam successori concedere, præsertim cum sine suspitione tuæ cupiditatis non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto esse, & quid sentiam, ostendere, & quod feceris, defendere.

Scripta jam epistola superiore, accepi tuas literas (91) de publicanis: quibus æquitatem tuam (92) non potui non probare. (93) Felicitate quidem, vellem, consequi potuisses, ne ejus ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem non desinam tua decreta defendere: sed non illi consuetudinem hominum. Scis, quam graviter ini-

89 *Ne id quidem valde dubium est*) Ne de jure quidem dubitari valde potest, quin Appio, vel si tibi sine curiata lege succedat, provinciam debeas concedere. Argumento sunt hæc verba, falli eos, qui legem curiatam rectoribus provinciarum omnino necessariam putarent: cum sine ea jus dicere, & provinciæ præfesse possent, imperio lege Cornelia dato, quoad in urbem introissent. Cum hæc scripssissem, disputationes ad me suas adversus Nicolaum Gruchium misit Carolus Sigonius: in quibus de curiata lege, duplicique provinciarum imperio, probari idem utriusque nostrum, animadverti. Sane sum lætatus, ut animo, & voluntate, itidem nos opinione, & judicio congruere. *Manutius*.

90 *Liberalitatem*) Sic Lambinus, sic H. Stephani editio 1577. Alii, *libertatem*.

91 *De publicanis*) Contra quos decretum ex voluntate provincialium fecerat. *Man.*

92 *Non potui non probare*) Videtur alterum non delendum esse. *J. G. Gronov.*

93 *Felicitate quidem, vellem, consequi potuisses*) Vellem, ita felix esse potuisses, nihil ut omnino contra ejus ordinis, quem semper ornasti, aut rem, aut voluntatem ageres. Quidam veteres libri, *Felicitatem*: alii, *Facilitate autem, quod velle consequi potuisses*. Sed facilitas est voluntatis; quam si Cicero requirit in Lentulo, hominem carpit amicissimum, optimeque de se merito. *Idem*. Lego: *Felicitate quadam, vellem consequi* &c. Vellem sic favisset tibi Fortuna, ut necesse non fuisset aliud quid abs te statui, quo illi aut vestigalia sua deteriora, aut gratiam contemptam putarent. *J. P. Gronovius*.

inimici ipsi illi (94) Q. Scævola fuerint. Tibi tamen sum auctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi (95) ordinem aut reconcilies, aut mitiges. Id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiæ tuæ. Vale.

94 Q. Scævola) Auguri, P. F. Lælii Sipientis genero, Crassii oratoris socero. Fuit alter Q. Scævola, Q. F. Pont. max. multis annis junior. *Manutius*.

95 Ordinem) Equestrem.

M. T. C. S. D. L. VALERIO,
JURISCONSULTO.

2.440
X. CUR (1) enim tibi hoc non gratificer, nescio: præsertim cum his temporibus (2) audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per literas tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas jam nostris (3) literis uti, & nos aliquando revisas: & ibi malis esse (4) ubi aliquo numero sis, quam istic ubi (5) solus sapere vide-

ARG. Inter jocos significat Valerio se ejus nomine P. Lentulo gratias egisse, eumque, ut domum redeat, hortatur. *Anno U. C. 699.*

1 Cur enim tibi hoc non gratificer) Cum inscripisset, *Valerio, Jurisconsulto*, subjunxit jocans. Nam, jurisconsultum cur te non appellem, nescio, etiam si jurisconsultus valde non sis. Et sane Valerius hic non videtur jus civile, quantum opus esset, cognovisse, cum de eo sic ad Appium scripserit: *Valerium jurisconsultum valde tibi commendo, sed ita etiam, si non est jurisconsultus*. Verum ita familiariter eum Cicero diligebat, ut ei, quod omnino falsum non erat, id per jocum objiceret. *Man.*

2 Audacia pro sapientia.) Vivimus eo seculo, quo sapiens habetur, qui plurimum audet. Ludit in vocabulo sapientiæ. Nam JC. κατ' ἐξοχὴν Sapientes. De Amicit. c. 1. & 2. II. de Off. 11. Sic Lælius sapiens, M. Cato sapiens, II. Verr. 2. Pro Mur. 11. & ab ipsis cautis JC. eorum sapientiam compilavit. J. F. Gronovius.

3 Desinas literis nostris uti) Commendatitiis. Desinas abesse & procul vagari meis commendationibus. *Idem.*

4 Ubi aliquo numero sis) Ludit rursus in verbis; nam aliquo numero esse est in dignatione esse, & esse ubi plures sunt similes tibi. *Idem.*

5 Solus sapere) Significat eum ibi esse, ubi nulli sunt alii Jurisconsulti: nam Jurisconsulti, ut dictum, sapientes. *Idem.*

deare. Quanquam qui istinc veniunt, partim te superbum esse dicunt, (6) quod nihil respondeas: partim contumeliosum, quod male respondeas. Sed jam cupio tecum coram joculari. Quare fac ut quamprimum venias, neque in Apuliam tuam accedas, (7) ut possimus, salvum venisse, gaudere. Nam illo si veneris, tanquam Ulysses, cognosces tuorum neminem. Vale.

6 *Quod nihil respondeas*) Jocus est in his verbis & abstrusus, & elegans. Vult enim innuere, ideo nihil eum quandoque respondere, non quod superbus sit, sed quod eum nemo consulat, cum homines bonum jurisconsultum non putent: ideo autem male respondere, non quod contumeliosus, sed quod imperitus, & indoctus. Proprium vero jurisconsultorum fuit, hodieque est, de jure consulentibus respondere. Similis jocus est in Trebatium epist. 16. lib. VII. *Qui istinc veniunt, superbiam suam accusant, quod negent se percunctantibus respondere.* Manutius.

7 *Ut possimus, salvum venisse, gaudere*) Quod si Romam, inquit, venies; erit, qui, te salvum venisse, gaudeat: habes enim hic, qui te norint, & diligant: in Apuliam vero tuam si accesseris, quis erit, qui gaudeat? Hanc sententiam, illata figura παρα προσδοκίαν, confirmat sequentibus verbis: *Tanquam Ulysses, cognosces tuorum neminem.* Quod etsi discrepat ab Ulyssis fabula; qui suos quidem ipse domesticos omnes, Ithacam reversus, cognovit, sed ab iis cognitus non est: tamen Cicero, nativus jocandi locum, lepide sermonem convertit ab Ulysses ad ipsius Valerii humilitatem, ac solitudinem. Quod ideo ostendendum putavi, ne quis Ciceronem in Ulyssis fabula memoriae vitio labi putet: cum in eo ipso jocus appareat, quod, cum, indulta Ulyssis mentione, dicturus videretur, *Cognosceris a tuorum nemine*, traduxit sententiam, ut dixi, ad id, quo Valerii notabatur ignobilitas. Possent etiam hoc aliquis referre ad illud tempus, cum Ulysses dormiens, a Phæacibus in litore Ithacensi expositus, mox experrectus, patriam non agnovit. *Odyss.* lib. 13. Idem. *Cognosces tuorum neminem: quasi significet omnes periisse.* J. F. Gron.

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER II.

M. T. C. C. CURIONI S. D.

I.

Uanquam me nomine negligentia suspectum tibi esse doleo, tamen non tam mihi molestum fuit accusari abs te officium meum, quam jucundum requiri: praesertim cum in quo accusabar, culpa vacarem: in quo autem desiderare te significabas meas literas, praeter te ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem & optatum amorem tuum. Equidem neminem praetermisi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui literas non dederim. Etenim quis est tam scribendo impiger, quam ego? A te vero bis terve summum, & eas perbreves accepi. Quare si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine: si me id facere noles, te mihi aequum praebere debebis. Sed (1) de literis haecenus: non enim vereor ne

NON

ARG. Accusatus a Curione negligentia litterarum, se excusat, eique quod absens summam laudem consecutus sit, gratulatur, hortaturque, ut, quam concitasset, expectationi sui respondeat, & ipsum, cuius consiliis ad hanc dignitatem pervenerit, iam prope senescentem amore suo oblectet. Anno U. C. 700.

(1) De literis haecenus) Dixi jam nihil esse in Latina lingua contemnendum; si modo ea proprie, recteque uti cogitamus. Quare subjungam, quae nonnullis fortasse levia videantur: sed, quo turpius in minimis labimur, eo diligentior esse debet animadversio. Haecenus, & adhuc, aequae continuationem significant; sed hoc differunt, quod, Haecenus de re semper usurpatur; Adhuc de tempore. Non enim recte dixeris Haecenus ita sensu; sed, Adhuc ita sensu. Contraque proprie non dicitur, de literis adhuc; sed, de

non scribendo te expleam: præsertim si in eo genere studium metum non aspernabere. Ego te (2) abfuisse tamdiu a nobis & doleo, quod carui fructu jucundissimæ consuetudinis tuæ: & lætor, quod absens omnia cum maxima dignitate es consecutus: quodque in omnibus tuis rebus, meis optatis fortuna respondit. Breve est quod me tibi præcipere meus incredibilis in te amor cogit: tanta est expectatio vel animi, vel ingenii tui, ut ego te obsecrare obtestarique non dubitem, sic ad nos conformatus revertare, ut quam expectationem tui concitasti, hanc sustinere ac tueri possis. Et quoniam meam tuorum erga me meritorum (3) memoriam ulla nunquam delebit oblivio, te rogo, ut memineris, quantæcumque tibi accessiones fient & fortunæ, & dignitatis, eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis atque amantissimis consiliis paruisses. Quare hoc animo in nos esse debebis, ut ætas nostra jam ingravescens, in amore atque in adolescentia tua conquiescat. Vale.

de literis hætenus. Etiam illud observavimus, non eandem utroque continuationem significari. Nam *Hætenus*, absolutæ rei continuationem semper indicat; *Adhuc*, interdum etiam non absolutæ: ut epist. 10. lib. II. ad Attic. *Clodius adhuc mihi denunciat periculum.* Exemplorum refertus est Cicero. *Manus.*

¹ *Abfuisse*) Erat Curio in Asia. *Idem.*

³ *Memoriam ulla nunquam delebit oblivio*) Pusillum hoc; sed ita tamen edendum, ut præeunt meliores libri: nempe Victorii, Vatic. Pallad. quart. quintus. Vulgo, *nulla unquam.* Gebhard.

M. T. C. C. CURIONI S. D.

II. **G**Ravi teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, (1) clarissimo viro: qui cum suis laudibus, tum vero te filio super-

D 2

pe-

ARG. Patris mortem filio absenti significat, ac se illi parentis loco fore pollicetur. Anno U. C. 700.

¹ *Clarissimo viro*) Consulatu, quem cum Cn. Octavio gessit: eloquentia, & rebus gestis in Macedonia, de qua etiam triumphavit. *Corrad.*

perasset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te ante videret, quam e vita discederet. Sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium dii (2) fortunent. Me certe habebis, cui & carus æque sis, & jucundus, ac fuisti patri. Vale.

2 Fortunent) Epist. 8. lib. XI. Eum honorem tibi deos fortunare volo: id est, ne quid adversi contingat. Manus.

M. T. C. C. CURIONI, S. D.

III. **R**upæ studium non defuit (1) declarandum (2) munerum tuo nomine: sed nec mihi placuit, nec cuiquam tuorum, quidquam te absente fieri, quod tibi, cum venisses, (3) non esset integrum. Equidem quid sentiam, aut scribam ad te postea pluribus, aut, (4) ne ad eam meditare, imparatum te offendam, coramque (5)

con-

ARG. Rupam libertum excusat, quod in patris funere ludos populo non promiserit, quia amicis displicuerit. Cujus consilii, coram pluribus exponendi, jam summam perferibit, & quanta in expectatione Curio filius sit, significat. Anno U. C. 700.

1 Declarandum) Ostendendum, promittendum: ut epist. 8. lib. IX. Munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus. Man.

2 Munerum) Munera populo dabant, gratiam ejus aucupantes, cum vel gladiatorum certamina præberent, vel nummos dividerent, vel epulum darent, aut aliquid ejusmodi. Curio in funebri patris munere, præter cætera, ludos dedit, & in iis pantheras: ut scripsit Cælius epist. 6. & 7. lib. VIII. Dedit etiam admirandam illam, quæ amphitheatri formam faceret, ligneam machinam. de qua Plinius xxxvi. 15. Idem.

3 Non esset integrum) Ut, si consilium nostrum probares, mutare sententiam posses. Verebatur Cicero, ne, muneribus dandis, æris alieni plurimum Curio contraheret, eoque coactus, omnia reip. causa, cum improbis civibus, maximeque cum Cæsare, societatem bonis exitiosam coiect. Quod ita contigit. Idem.

4 Ne ad eam) Legendum, ne ad ea, scilicet plura, quæ scribere poteram. Aut etiam non scribam quid de istis muneribus sentiam, ut venias ad me non præmeditatus, non commentatus; nec habeas quicquam cogitati, quo sententiam meam oppugnes. J. F. Gronovius.

5 Contra istam variationem) Istud genus ambitionis, plebem muneribus demulcendi. Idem. Et sane lib. II. de Officiis (cap. 16.)

contra istam rationem, meam dicam: ut aut te in meam sententiam adducam, aut certe testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim: ut, si quando (quod nolim) (6) displicere tibi consilium tuum cœperit, possis meum recordari. Brevis tamen sic habeto: in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quæ tibi natura, studio, fortuna data sunt, facilius omnia, quæ sunt amplissima in republica, consequi possis, quam muneribus; quorum neque facultatem quisquam admiratur, (est enim copiarum, non virtutis) neque quisquam est, quin satietate jam defessus sit. Sed aliter atque ostenderam, facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiæ meæ. Quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summa scito in expectatione te esse, eaque a te expectari, quæ a summa virtute, summoque ingenio expectanda sunt: ad quæ si es, ut debes, paratus, (quod ita esse confido) plurimis maximisque muneribus & nos amicos, & cives tuos universos, & rempublicam afficies. Illud cognosces profecto, mihi te neque cariorem, neque jucundiorum esse quemquam. Vale.

pecuniarum effusiones ad multitudinem deleniendam, nec iis, quorum causa fiunt, nec iis, a quibus fiunt, honorificas, multis verbis ostendit. *Manus.*

6 *Displicere*) Nec aliter cecidit. Nam, cum præstituta die, creditoribus suis Curio satisfacere non posset, intercalationem, id est prorogationem temporis, a Pontificibus petiit: quam cum non obtinisset, addixit se, suamque sententiam Cæsari, deserto reip. patrocinio. Ep. 9. lib. VIII. *Idem.*

M. T. C. C. CURIONI S. D.

IV. **E**pistolarum genera multa esse non ignoras: sed unum illud certissimum, cujus causa

D 3 in-

ARG. Diversa dicit literarum genera, quorum neutrum sibi iam conveniat. Quapropter ad cohortationem transit, ut pergat Curio ad gloriam ire, quia gravis ipsi adversaria, omnium expectatio, constituta sit. Anno U. C. 709.

inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire, aut nostra aut ipsorum interesset. Hujus generis literas a me profecto non expetis. Tuarum enim rerum (1) domesticarum habes & scriptores & nuncios. In meis autem rebus nihil est sane novi. Reliqua sunt epistolarum genera duo, quæ me magnopere delectant: unum familiare, & jocosum: alterum severum, & grave. Utro me minus deceat uti, non intelligo. Jocerne tecum per literas? civem mercurio non puto esse, qui temporibus his ridere possit. An gravius aliquid scribam? quid est, quod possit graviter a Cicerone scribi ad Curionem, nisi de republica? Atque in hoc genere hæc mea causa est, ut neque ea, (2) quæ nunc sentio, velim scribere. Quamobrem, quoniam mihi nullum scribendi argumentum relictum est, utar ea clausula, qua soleo; teque ad studium summæ laudis cohortabor. Est enim tibi (3) gravis adversaria constituta, & parata, incredibilis quædam expectatio: quam tu una re facillime vinces, si hoc statueris: Quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eæ laudes comparantur, in iis esse laborandum. In hanc sententiam scriberem plura, nisi te tua sponte satis incitatum esse considerem: & hoc quidquid attingi, non feci inflammandi tui causa, sed testificandi amoris mei. Vale.

1 *Domesticarum*) *Domesticos* habet antiquus liber, pro *domesticarum*: & ita opinor ex loco simili legendum esse. F. Vrs.

2 *Quæ nunc*) Manutio & Grutero probatur, *quæ non*, & reperitur in omnibus quatuor Mss. quibus usus est Grævius.

3 *Gravis adversaria*) Sic enim nobis, ut cum acerrimo inimico, cum expectatione pugnandum est: iis autem, qui nulla in expectatione sunt, licet esse otiosis. Man.

M. T. C. C. CURIONI S. P. D.

V. **H**Æc negotia quomodo se habeant, ne epistola quidem narrare audeo. Tibi, etsi ubicunque es, (ut scripsi ad te antea) in eadem es navi; tamen quod abes, gratulor: vel quia non vides ea, quæ nos: vel quod excelso & illustri loco sita sit laus tua, in plurimorum & sociorum, & civium conspectu: quæ ad nos nec obscuro, nec vario sermone, sed & clarissima & una omnium voce perfertur. Unum illud nescio gratulerne tibi, an timeam, quod mirabilis est expectatio redditus tui: non quo verear, ne tua virtus opinioni hominum non respondeat: sed, mehercule, ne, cum veneris, non habeas jam quod cures: ita sunt omnia debilitata jam, prope & extincta. Sed hæc ipsa nescio rectene sint literis commissa: quare cætera cognosces ex aliis. Tu tamen, sive habes aliquam spem de republica, sive desperas, ea para, meditare, cogita, quæ esse in eo civi ac viro debent, qui sit rempublicam afflictam & oppressam miseris temporibus ac perditis moribus, in veterem dignitatem ac libertatem vindicaturus. Vale.

ARG. Questus de publicis malis, Curioni gratulatur, quod ea non videat, & magnam ex beneficiis laudem consequatur. Sed quoquo se modo respublica habeat, ad eam capeendam, vindicandamque adhortatur. Anno U. C. 700.

M. T. C. C. CURIONI S. P. D.

VI. **N**ondum erat auditum, te ad Italiam adventare, cum (1) Sextum Villium, D 4 Mi-

ARG. Curioni ex Asia adventanti, Milonis causam, consulationem petentis, diligentissime commendat, ut gratia, qua plurimum polleat, petitionem ejus adjuvet, quo ipso non tam Milonem sibi, quam Ciceronem, devincturus sit. Anno U. C. 700. (1 *Sex. Villium*) Manut. *Sex. Julium*: Corradus, & Græv. *Servilium*.

Milonis mei familiarem, cum his ad te literis misi. Sed tamen cum appropinquare tuus adventus putaretur, & te jam ex Asia Romam versus profectum esse constaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur, ne nimis cito mitteremus, cum has quam primum ad te perferri literas magnopere vellemus. Ego, si mea in te essent officia solum, Curio, tanta, quanta magis a te ipso prædicari, quam a me ponderari solent; verecundius a te, si qua magna res mihi petenda esset, contenderem. Grave est enim homini pudenti, petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum patet: ne id, quod petat, exigere magis, quam rogare, & in mercedis potius, quam beneficii loco numerare videatur. Sed quia tua in me vel nota omnibus, vel ipsa novitate meorum temporum clarissima & maxima beneficia extiterunt: estque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere: non dubitavi id a te per literas petere, quod mihi omnium esset maximum, maximeque necessarium. Neque enim sum veritus, ne sustinere tua in me vel innumerabilia beneficia non possem: cum præsertim considerem, nullam esse gratiam tantam, quam non vel capere animus meus in accipiendo, vel in remunerando, cumulandoque illustrare posset. Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi, & locavi: statuique in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quærere. Neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantæ curæ fuisse unquam puto, quantæ mihi sit honos ejus, in quo omnia mea posita esse decrevi. Huic te unum tanto adjumento esse, si volueris, posse intelligo, ut nihil sit præterea nobis requirendum. Habemus hæc omnia: bonorum studium conciliatum ex tribunatu propter nostram (ut spero

te

te intelligere) causam: vulgi ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemque naturæ: juventutis & gratiosorum in suffragiis studia, propter ipsius excellentem in eo genere vel gratiam, vel diligentiam: nostram suffragationem, si minus potentem, at probatam tamen, & iustam, & debitam, & propterea fortasse etiam gratiosam. Dux nobis & auctor opus est, & (2) eorum ventorum, quos proposui, moderator quidam, & quasi gubernator: qui si ex omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus, non haberemus. Quamobrem, si me memorem, si gratum, si bonum virum, vel ex hoc ipso quod tam vehementer de Milone laborem, existimare potes, si dignum denique tuis beneficiis iudicas: hoc a te peto, ut subvenias huic meæ sollicitudini, ut huic meæ laudi, vel (ut verius dicam) prope salutem tuam studium dices. De ipso T. Annio tantum tibi polliceor, te majoris animi, gravitatis, constantiæ, benevolentiaque erga te, si complecti hominem volueris, habiturum esse neminem. Mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis adjunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuisse in laude mea, qui fueris in salute. Ego, ni te videre scirem, cum ad te hæc scriberem, quantum officii sustinerem, quantopere mihi esset in hac petitione Milonis omni non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum, plura scriberem. Nunc tibi omnem rem atque causam, meque totum commendo atque trado. Unum hoc sic habeto: si a te hanc rem impetraro, me pene plus tibi, quam ipsi Miloni, debiturum. Non enim mihi tam mea salus cara fuit, in qua præcipue sum ab illo adjutus, quam pietas erit in referenda gratia, ju-

cun-

2 Eorum ventorum) Ventis comparat plebem, gratiosos in suffragiis, &c. Nam cum secundi sint, reguntur tamen arte quadam ab eo, qui navem gubernat. Man.

58 E P I S T O L A R U M
cunda . Eam autem unius tui studio me assequi posse confido . Vale ,

M. T. C. PROCONS. C. CURIONI,
TRIBUNO PLEBIS, S. D.

3.298
VII. **S**Era gratulatio reprehendi non solet , præsertim si nulla negligentia prætermissa est . Longe enim absum : audio sero . Sed tibi & gratulor , & , ut sempiternæ laudi tibi sit iste tribunatus , exopto : teque hortor , ut omnia gubernes & moderere prudentia tua , ne te auferant (1) aliorum consilia . Nemo est , qui tibi sapientius suadere possit , te ipso : nunquam labere , si te audies . Non scribo hoc temere : cui scribam , video : novi animum , novi consilium tuum . Non vereor , ne quid timide , ne quid stulte facias , si ea defendes , quæ ipse recta esse senties . Quod in id reipublicæ tempus non incideris , sed veneris , (iudicio enim tuo , non casu in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum) profecto vides , quanta vis in republica temporum sit , quanta varietas rerum , quam (2) incerti exitus , quam flexibiles hominum voluntates : quid insidiarum , quid vanitatis in vita , non dubito quin cogites . Sed , amabo te , cura & cogita nihil novi , sed illud idem , quod initio scripsi : tecum loquere , te adhibe in consilium , te audi , tibi obtempera . Alter qui

ARG. Ex Cilicia Curioni de tribunatu pl. gratulatur , hortaturque ne cuius consilium sequatur , sed quod rectum est , constanter faciat , nec patiat sibi provinciam prorogari . Anno U. C. 702 .

1 *Aliorum*) Ut M. Antonii . *Corr.*

2 *Incerti exitus*) Nihil igitur novi cogitandum , exitu rerum incerto . Timet Curionis multiplex ingenium : ne quid in republica novi moliretur , spe alicujus boni proposita : quod & facere solebant tribuni pl. & fecit ipse Curio : cuius turbulentus in primis , ac seditiosus tribunatus fuit . *Man.*

qui melius dare consilium possit, quam tu, non facile inveniri potest: tibi vero ipsi certe nemo melius dabit. Dii immortales, cur ego non adsum vel spectator laudum tuarum, vel particeps, vel socius, vel minister consiliorum? Tametsi hoc minime tibi deest, sed tamen efficeret magnitudo & vis amoris mei, consilio te ut possem juvare. Scribam ad te plura alias, Paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios: ut, quoniam sane feliciter & ex mea sententia (3) rempublicam gessimus, unis literis (4) totius æstatis res gestas (5) ad senatum perscriberem. (6) De sacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quanquam difficili in re atque causa, cognosces ex iis literis, quas Tharasoni, liberto tuo, dedi. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benevolentia, meaque item in te singulari, rogo atque oro, ne patiare quidquam mihi ad hanc provincialem molestiam temporis prorogari. Præsens tecum egi, cum te tribunum plebis isto anno fore non putarem: itemque petivi sapius per literas: sed tum quasi a senatore nobilissimo, & adolescente gratiosissimo: nunc a tri-

3 *Remp. gessimus*) In Amano monte, ut epist. 10. Capto etiam Pindenisso, ut epist. ad Attic. 20. lib. V. *Idem*.

4 *Totius æstatis*) Pindenissum tamen non æstate, sed Saturnalibus, id est, xiv. Kal. Jan. in suam potestatem redegit: quod Attico scripsit epist. 20. libro quinto. Verum res æstate gestas appellat, quod æstiva vocarentur, quæcumque æstate cœpta essent, licet ante hiemem non perfecta. Sic epist. 9. libro tertio, *æstiva confecta, non nisi Pindenisso capto*, significat: cum tamen deditio Pindenissi Decembri mense facta sit. *Idem*.

5 *Ad senatum*) Ex literæ non existant. Nam quæ leguntur libro decimo quinto res gestas non exponunt. Ad senatum autem scripsisse videtur Januarii mensis initio, ad novos consules: quod ex epist. 20. libro quinto ad Att. licet intelligere. Quod cum ita sit; potuit hanc epistolam scribere mense Dec. Nam, cum Pindenissum xiv. Kal. Jan. captum ostenderim, & hic rem feliciter esse gestam, scribatur; necesse est, Curionem jam tribunatum pleb. iniisse: nam tribunus pleb. primus magistratus dies fuit, non Kalendæ Jan. ut aliis Magistratibus, sed quarto idus Dec. ut Livius, Dionysiusque docuerunt. *Idem*.

6 *De sacerdotio tuo*) De Pontificatu, quem petiit, & obtinuit,

a tribuno plebis, & a Curione tribuno : non ut decernatur aliquid novi, quod solet esse difficilior : sed ut ne quid novi decernatur ; & ut (7) senatusconsultum & (8) leges defendas ; eaque mihi conditio maneat, qua profectus sum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

patre mortuo, ut in ejus locum subrogaretur. De patre mentio fit in Orat. de Harusp. resp. cap. 6. de filio, apud Dionem lib. 40. *Idem.*

7 *Senatusconsultum*) Frementibus magistris produxi hanc lectionem ex editione Victor. ac Pal. prim. Vatic. ut sæpe Livius. Vulgo *Senatusconsultum*. Gebhard.

8 *Leges*) Quibus erat annua provincia. Et ad M. Marcellum consulem, his verbis, epist. 7. lib. XVII. *Ne quid accedat temporis ad id, quod tu mihi & S. C. & lege finisti.* Manut. *Leges*, forte Sempronia, Curiata, & Cornelia. *Corr.*

M. T. C. P R O C O N S U L
M. C Æ L I O S. D.

VIII. Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum (1) compositiones, ut (2) vadimonia dilata, & (3) Chrestii compilationem mittere, & ea quæ nobis, cum Romæ sumus, narrare nemo audeat? Vide quantum

ARG. M. Cælius, cujus est liber VIII. harum epistolarum, scripserat leviores res urbanas Ciceroni de gladiatorii ludis, dilatione vadimonii, & furtis nonnullis, quæ ipsum nihil afficiebant. Reprehensa ergo illa sedulitate monet, ut severiores res, quem statum putet reip. futurum esse, perscribat. Addit, cum Pompejo fuisse, cui se ut Cælius det, hortatur. & cum Caninio Athenis. Denique sua commendat. Anno U. C. 702.

1 *Compositiones*) Quis cum aliquo pugnasset. Inde *Par gladiatorum* dicebatur, cum duo comparabantur, & componebantur ad certamen. Recitat Lucullii versus Cicero in libro de optimo genere Oratorum, cap. 6. *Cum Pacidiano hic componitur &c.* Quintilianus, II. 17. *Gladiatores . . . inter se componuntur.* Manut.

2 *Vadimonia dilata*) *Differre vadimonium*, est prorogare diem, de quo inter litigantes convenerat, ut in judicio adessent. Nam *Vadavi*, est diem judicio ex pacto constituere. *Idem.*

3 *Chrestii*) Vel, ut Chrestum compilaverint, id est, fraudaverint fures : vel, ut Chrestus fur alios compilaverit, J. F. Gronov.

tum tibi meo iudicio tribuam: nec mehercule injuria: (4) πολιτικώτερον enim te adhuc neminem cognovi. Ne illa quidem curo mihi scribas, quæ maximis in rebus reipublicæ geruntur quotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit. Scribent alii: multi nuntiabunt: perferet multa etiam ipse rumor. Quare ego nec præterita, nec præsentia, abs te, sed ut ab homine longe in posterum prospiciente, futura expecto; ut ex tuis literis cum formam reipublicæ viderim, quale ædificium futurum sit, scire possim. Neque tamen adhuc habeo, quod te accusem: neque enim fuit, quod tu plus providere posses, quam quivis nostrorum; in primisque ego, qui cum Pompejo (5) complures dies nullis in aliis, nisi de republica, (6) sermonibus versatus sum: quæ nec possunt scribi, nec scribenda sunt. Tantum habeto, civem egregium esse Pompejum, & ad omnia, quæ providenda sunt in republica, & animo & consilio paratum. Quare da te homini: complectetur, mihi crede. Jam eidem illi & boni & mali cives videntur, qui (7) nobis videri solent. Ego cum Athenis decem (8) ipsos dies

4 Πολιτικώτερον) Peritiorum administrandæ reipub. Manus.

5 Complures dies) Triduum. Vide ad Att. V. 7. Tarenti. Vide ibid. ep. 6. Quod si quærat aliquis; quid agebat eo tempore Pompejus Tarenti? crediderim, eo se contulisse valetudinis causa post gravem illum morbum, quo eum prope urbem Neapolim laborasse, Plurarchus, & Cicero Tusc. I. demonstrat. Egrotavit enim post tertium consulatum; eoque tempore Cicero in provinciam ivit. Manus.

6 Sermonibus . . . quæ) Generis mutatio, per intellectum & de negotiis, quæ. J. F. Gronov.

7 Nobis) Mihi, & tibi. Nam ante professionem Ciceronis in provinciam, recte Cælius de rep. sensit: postea, vel Curionis amore, vel Ap. Claudii odio, ab optimatibus ad Cæsarem deamoveo, scivit: quod ipse in ultima epist. lib. VIII. confessus est: idque confirmant in libro de claris Orat. hæc verba Ciceronis: Cum adilis curulis factus esset, nescio quo modo discessu meo discessi: a sese, ceciditque postea, cum eos imitari cepit, quos ipse perverterat. Manus.

8 Ipsos) Neque plures, neque pauciores, plane decem. Idem.

dies fuissent, multumque mecum (9) Gallus no-
 ster Caninius, proficiscebar inde prid. Nonas Quint.
 cum hoc ad te literarum dedi. Tibi cum omnia
 mea commendatissima esse cupio, tum nihil magis,
 quam ne tempus nobis provinciæ prorogetur. In
 eo mihi sunt omnia. Quod quando, & quomodo,
 & per quos agendum sit, tu optime constitues.
 Vale.

9 *Gallus Caninius*) Quem reum defenderat, Pompeji roga-
 tu, iterum consulis. Epist. I. lib. 7. Vide quæ Valerius l. 4. c. 2.
 de hoc, ut arbitror, Caninio scripsit. *Idem*.

M. T. C. CÆLIO RUFO, ÆDILI CURULI
 DESIGNATO, S. D.

3.224 IX. **P**rimum tibi, ut debeo, gratulor, lætor-
 que (1) cum præsentī, tum etiam spe-
 rata tua dignitate, [serius, non negligentia mea,
 sed ignoratione rerum omnium. In his enim sunt
 locis, quo & propter longinquitatem, & propter
 latrocinia, tardissime omnia perferuntur. Et cum
 gratulor, tum vero quibus verbis tibi gratias a-
 gam, non reperio: quod ita factus sis, ut dederis
 nobis, (2) quemadmodum scripseras ad me, quem
 semper ridere possemus. Itaque, cum primum (3)
 audivi, ego ille ipse (4) factus sum: scis, quem
 dicam: (5) egique omnes illos adolescentes, quos
 ille

ARG. Gratulatur de ædilitate obtenta, Hirro competitore de-
 jecto, in quem veteris Poetæ verbis facete jocatur. Anno U.
 C. 702.

1 *Cum præsentī, tum etiam sperata tua dignitate*) Tum ædi-
 litate, quam adeptus es, tum etiam reliquis honoribus, qui
 ædilitatem consequuntur. Prætura enim biennio post ædilitatem
 dabatur, consulatus biennio post præturam. *Manutius*.

2 *Quemadmodum scripseras*) Epist. 3. lib. VIII. cum scripsit,
Si fio, tota vita visus nobis deesse non poterit. Corrad.

3 *Audivi*) Te ædilem designatum, Hirrum dejectum. *Manus*.

4 *Factus sum*) Suscepi personam Hirri: quia, quæ tu mihi
 de illo scripsisti, omnia cogitavi. *Idem*.

5 *Egi*) Repræsentavi, cogitatione ipsa mihi ante oculos po-
 sui. *Idem*.

ille (6) jactitat. (7) Difficile est loqui. (8) Te autem contemplans absentem, & quasi tecum coram loquerer, Non, adepol, quantam egeris rem, neque quantum facinus feceris. Quod quia præter opinionem mihi acciderat, referebam me (9) ad illud: Incredibile hoc factu objicitur. Repente vero inCESSI (10) omnibus lætitiis. In quo cum objurgarer, quod nimio gaudio pene desiperem, ita me defendebam: (11) Ego voluptatem animi nimiam. (12) Quid quæris? dum illum rideo, pene sum factus (13) ille. Sed hæc pluribus: multaque alia & de te, & ad te, cum primum ero aliquid otii nactus. Te vero, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meæ, ultorem non modo inimicorum, sed etiam invidorum meorum: ut eos partim scelerum suorum, partim etiam ineptiarum pœniteret. Vale.

6 *Jactitat*) Jactare solitus est: quod fecit, ædilitatem petens: cum diceret, se gratiosorum in suffragiis adolescentum opera ædilem futurum. Epist. 6. Juventutem ostendit in suffragiis plurimum posse. Proprie enim adolescentum gratia est, virorum auctoritas. *Idem.*

7 *Difficile est loqui*) Quæ de illo cogitavi, exponere non facile possum. *Idem.*

8 *Te autem contemplans absentem*) Hoc totum usque ad illud, *Quod quia*, videtur a veteri poeta sumptum. Ideo, *Contemplans*, non est, quo referatur: deest enim verbum Poetæ, cum Cicero locum non expleverit, ut interdum solet. *Idem.*

9 *Ad illud*) Eiusdem poetæ. *Idem.*

10 *Omnibus lætitiis*) Eundem locum Cicero significat lib. 2. de Fin. cum ait: Ille *Cæcilianus*, qui sese omnibus lætitiis læsum esse narrat. *Idem.*

11 *Ego voluptatem*) Est versiculus non totus *Trabæ*, poetæ Comici: in *Tusc.* 4. integer est, sententia certe eius non desideratur: *Ut ille, qui voluptatem animi nimiam summum errorem esse arbitratur.* *Viæ.*

12 *Quid quæris?*) Ubi fatis verborum effluxit, nec tamen omnino videmur, quod volumus, explicasse; ad hanc interrogationem confugimus, *Quid quæris?* & ad exitum statim sententia perducitur. *Man.*

13 *Ille*) Tam stultus, quam ille est.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO RUFO, ÆD.
CUR. DESIGN. S. D.

3.297
X. **T**U vide, quam ad me literæ non perferantur. Non enim possum adduci, ut abs te, postea quam ædilis es factus, nullas putem datas: præsertim cum esset tanta res tantæ gratulationis: (1) de te, quia quod sperabam; de Hillo, (balbus enim sum) quod non putaram. Atqui sic habeto, nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista præclara, quæ me lætitia extulerunt: ex quo vereor ne idem eveniat in meas literas. Equidem nunquam domum nisi unam epistolam, quin esset ad te altera: nec mihi est te jucundius quidquam, nec carius. (2) Sed balbi non sumus: ad rem redeamus. Ut optasti, ita est. Velles enim, (3) ais, tantummodo ut haberem negotii, quod esset ad laureolam satis. Parthos times, quia diffidis copiis nostris. Ergo ita accidit. Nam Parthico bello nuntiato, locorum quibusdam angustiis & natura montium fretus, ad Amanum exercitum adduxi, satis probe ornatum (4) auxiliis, & quadam au-

ARG. Querendo de tabellariis, occulte Cælium negligentia literarum accusat; res suas in Amano gestas narrat; & ne provincia prorogetur, rogat: de rep. cupit certior fieri. Anno U. C. 702.

1 De te, quia quod sperabam; de Hillo, (balbus enim sum) quod non putaram) In ep. 4. lib. VIII. Cælius de Hirro competitore suo loquens ita scripserat: *Spero te celeriter auditurum & de nobis, quod sperasti, & de illo, quod vix sperare ausus es.* Quibus verbis Cicero respondens, eadem pene repetit. Et quia scripserat Cælius, de illo; facete & false adspirationem Cicero addidit, ut Hirri nomen, more balborum, qui, r, literam exprimere non possunt, enunciaret. *Manus.*

2 Sed balbi non sumus) Sic ludit, quia sequitur rem & redire: quasi balbi ad rem redire metuant, quod pronuntiare non possunt. *J. F. Gronovius.*

3 Ais) Lib. VIII. ep. 5.

4 Auxiliis) Sociorum populorum, id est, Galatarum, Pisidarum, Lyciorum, quos nominat epist. 5. lib. VI. ad Attic. Nam Dejotarum cum omnibus suis copiis ad eum venientem, certior-

auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis nostri. Multum est enim in his locis: Hiccinne est ille, (5) qui urbem? (6) quem senatus? nostri (7) cætera. Cum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo (8) communis est, (9) divisus aquarum divortiis; Cassius (10) noster, quod mihi magnæ voluptati fuit, feliciter ab Antiochia hostem (11) rejecerat. Bibulus provinciam acceperat. Interea cum meis copiis omnibus vexavi Amanienfes, hostes sempiternos. Multi occisi, capti, reliqui dissipati: castella munita, improvise adventu capta & incensa. Ita (12) victoria justa Imperator appellatus apud Issum (quo in loco sæpe, ut te audivi, (13) Clitarchus tibi (14) narravit, Darium ab Alexandro esse superatum) adduxi exercitum ad (15) infestissimam Ciliciæ partem. Ibi quintum & vicesimum jam diem aggeribus,

Tom. I.

E

(16)

rem Cicero fecit, non videri esse causam, cur abesset a regno. Quod ad Catonem ep. 4. lib. XV. scripsit. *Manus.*

5 *Qui urbem?*) Servavit ab insidiis Catilinæ, &c. *Idem.*

6 *Quem senatus?*) Decreto laudavit honorificentissimo, &c. *Id.*

7 *Cætera*) Quæ in nos, ob res in consulatu præclare gestas, conferri solent. *Idem.*

8 *Communis est*) Cum ejus pars ad Syriam, Bibuli provinciam: altera ad Ciliciam, cui Cicero præerat, pertineret. Strabo, & alii. *Idem.*

9 *Divisus aquarum divortiis*) Ut ad Syriam ab una parte, ad Ciliciam ab altera pertineret, defluentibus aquis distributus. Cum enim aquæ dividuntur, divortium earum fit. Sic epist. 20. ad Attic. lib. V. *Ad Amanum contendit, qui Syriam a Cilicia aquarum divortio dividit.* Flaccus etiam Siculus in libro de limitibus, *divergia aquarum* dixit, eadem significatione: quod in diversas partes *vergant*, & vertantur aquæ: unde *divergsum*, & *divortium.* *Idem.*

10 *Cassius noster*) C. Cassius, qui postea Cæsarem occidit. Is M. Crassi quæstor in Syria fuerat: quo interfecto, reliquias copiarum Antiochiam deduxit. *Idem.*

11 *Rejecerat*) Vide ad Att. V. 20.

12 *Victoria justa*) Certum hostium numerum esse oportuit, quo cæso Imperatoris nomen consequerentur. *Manus.*

13 *Clitarchus*) Historicus, Alexandri comes in Persica expeditione, ut ait Plinius lib. VI. cap. 31. Ejus probatum esse ingenium, fidem vituperatam, ostendit Quintilianus lib. 10. cap. 1. *Idem.*

14 *Narravit*) Argute: pro, *legisti apud Clitarchum.* *Idem.*

15 *Infestissimam*) Lawociniis. *Idem.*

(16) vineis, turribus oppugnabam oppidum munitissimum Pindenissum, tantis opibus, tantoque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit nisi nomen oppidi: quod si, ut spero, cepero, tum vero literas publice mittam. Hæc ad te in præsentem scripsi, ut speres te assequi id, quod optasses. Sed, ut redeam ad Parthos, hæc æstas habuit hunc exitum satis felicem: ea quæ sequitur, magno est in timore. Quare, mi Rufe, vigila, primum ut mihi succedatur: sin id erit, ut scribis, & ut ego arbitror, (17) spissius: illud, quod facile est, ne quid mihi temporis prorogetur. De republica ex tuis literis, ut antea tibi scripsi, cum præsentia, tum etiam futura magis expecto. Quare ut ad me omnia quam diligentissime perscribas, te vehementer rogo. Vale.

16 *Vineis*) Instrumentum bellicum fuit, quo recti milites audacius ad mœnia subibant. *Idem.*

17 *Spissius*) Hæc meliores libri, alii *serius* habent. Eadem sententia. Nam *spisso*, præter densitatis notionem, etiam tarditatis est, ut multis exemplis probavit Nonius Marcellus. *Collarius.* Et, quoniam *spissis* liquida opponuntur, factum est, ut *liquido* pro *facile* usurpetur. *Manus.*

M. T. C. IMP. M. CÆLIO, ÆDILI
CURULI, S. D.

XI. **P**utarene unquam accidere posse, ut mihi verba deessent, neque solum ista (1) vestra oratoria, sed hæc etiam levia, nostratia? Desunt autem propter hanc causam, quod mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meum, atque in primis tui; satietas autem provinciarum: vel quia videmur eam famam consecuti, ut non tam accessio quærenda, quam fortuna metuen-
da

ARG. Prorogationis metu sollicitus ob varias causas, de pantheris, in ludos ædilis Cælii capiendis scribit: & sibi res urbanas perscribi postulat. *Anno U. C. 702.*

1 *Vestra oratoria*) Jocatur; quia Cælius quoque locum inter oratores obtinebat. *Manus.* Vide infra, ad epistolam x. lib. VIII.

da sit: vel quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui majora onera in republica sustinere & possimus, & soleamus: vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedemus. (2) De pantheris, per eos qui venari solent, agitur mandato meo diligenter: sed mira paucitas est: & eas, quæ sunt, valde ajunt queri, quod nihil cuiquam (3) insidiarum in mea provincia, nisi sibi, fiat. Itaque constituisse dicuntur (4) in Cariam ex nostra provincia decedere. Sed tamen sedulo fit, & in primis a Patisco. Quidquid erit, tibi erit: sed, quid esset plane, nesciebamus. Mihi, mehercule, magnæ curæ est ædilitas tua: ipsa dies me admonebat: scripti enim hæc (5) ipsis Megalensibus. Tu velim ad me de omni reipublicæ statu quam diligentissime perscribas. Ea enim certissima putabo, quæ ex te cognovero. Vale.

2 De pantheris) Quas Cælius petierat, ut ludis suis, id est Romanis, daret. Epit. 2. 4. 6. 7. 9. lib. VIII. Idem.

3 Insidiarum) Ludit eleganter, & suæ laudis aliquid admiscet, quasi hæ feræ doleant se non sentire solas felicitatem provinciæ, præside Cicerone, & cum latronem aut insidiatorem nemo ibi metuat ob vigilantiam & justitiam proconsulis, sibi tranquillius esse non licere, sed insidiis patere venantium. J. F. Gronovius.

4 In Cariam) Quæ extra Ciceronis jurisdictionem esset, Cellarius.

5 Ipsis Megalensibus) Et Megalenses & Romani ludi ad ædiles curules pertinebant: ut in Dione legimus, lib. XXXIX. Dies igitur Megalensium, qui dabantur Aprili mense, Ciceronem admonebat ludorum Romanorum, quos Cælius Septembri mense daturus erat. Manut. De ludis Megalensibus, sive Megalesiis, Livius XXIX. 19. Ovid. Fast. IV. 179. &c.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO, ÆDILI
CURULI, S. D.

XII. SOLlicitus equidem eram de rebus urbanis :
ita tumultuosæ conciones , ita molestæ
(1) *Quinquatrus* afferebantur . Nam ceteriora non-
dum audiebamus . Sed tamen nihil me magis solli-
citabat , quam in his molestiis non me , si quæ ri-
denda essent , ridere tecum . Sunt enim multa : sed
ea non audeo scribere . Illud moleste fero , nihil
me adhuc his de rebus habere tuarum literarum .
Quare etsi , cum tu hæc leges , ego jam annum
munus confecero , tamen obviæ mihi velim sint li-
teræ tuæ , quæ me erudiant de omni republica ,
ne hospes plane veniam . Hoc melius , quam tu ,
facere nemo potest . (2) *Diogenes* tuus , homo mo-
destus , a me cum *Philone* (3) *Pessinunte* disces-
sit . Iter habebant ad *Dejotarum* regem : quanquam
omnia nec benigna , nec copiosa cognorant . Ur-
bem , urbem , mi Rufe , cole ; & in ista luce vi-
ve .

ARG. Appropinquante discessu ex provincia , urbem deside-
rat , cujus fructus provincialibus præfert : & obviam sibi literas
mitti postulat . Anno U. C. 703 .

1 *Quinquatrus*) Dictum fortasse nominandi potius , quam ut
alii putarunt , generandi casu . Mallet tamen , *Quinquatibus* :
ut intelligatur dies , quo gestæ sunt res , non quo allatæ , cum
inferat : *Ceteriora nondum audiebamus* . *Quinquatrus* autem ,
quinque dies festi fuerunt , *Minervæ* dicati . Ovid. lib. III. *Fast.*

Una dies media est , & fiunt sacra Minervæ ,

Nomina quæ a junctis quinque diebus habent .

Varro Quinquatrum diem ait appellatum , quod erat post diem
quintum Id. Mart. id est , xiv. Kal. Apr. & quanquam ex *Ovi-*
dio constet , *quinquatrus* fuisse quinque dies : tamen , cum *Ci-*
cero *quinquatrus* nominat , non semper eos omnes dies , sed
interdum primum duntaxat eorum significat , ut *Fam. XII. 25.*
& ad *Att. IX. 9. Manutius* .

2 *Diogenes tuus , cum Philone*) *Diogenes Græcus* , amicus *Cæ-*
lii , non libertus : *Philo* autem libertus . *Epist. 7. lib. VIII. Idem* .

3 *Pessinunte*) *Pessinuns* oppidum *Phrygiæ* , clarum templo
Matris magnæ Deum , cujus ad urbem *Romam* translata statua
est , ad *Ciceronis* provinciam pertinuit ; qui duas in *majori*
Phrygia *δισκίονες* habuit , unam ultra *Mæandrum* flumen , al-
teram citra . *Idem* .

ve. Omnis peregrinatio (quod ego ab adolescentia judicavi) obscura, & sordida iis, quorum industria Romæ potest illustris esse. Quod cum probe scirem, utinam in sententia permansissem. Cum una, mehercule, ambulatiuncula, atque uno sermone nostro omnes fructus provinciæ non confero. Spero me integritatis laudem consecutum. Non erat minor ex contemnenda, quam ex conservata provincia. Spem triumphi? inquis. (4) Satis gloriose triumpharem, si non essem quidem tamdiu in desiderio rerum mihi carissimarum. Sed (ut spero) propediem te videbo. Tu mihi obviam mitte epistolas te dignas. Vale.

4 Satis) Pro omni triumpho duco, non tamdiu abesse a meis. J. F. Gron.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO, ÆDILI
CURULI, S. D.

XIII. **R**aras tuas quidem, (fortasse enim non perferuntur) sed suaves accipio literas. Vel quas proxime acceperam, quam prudentes, quam multi & officii, & consilii? Etsi omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas; tamen confirmantur nostra consilia, cum sentimus prudentibus fideliterque suadentibus idem videri. Ego Appium (ut sæpe tecum locutus sum) valde diligo: meque ab eo diligi statim ceptum esse, ut (1) simultatem deposuimus, sensi. Nam & honorificus in me consul fuit, & suavis amicus, & studiosus studiorum etiam meorum. Mea vero officia ei non defuisse, tu es testis: quoniam *κοινωνὸς μέρ-
τους*

E 3

τους

ARG. De literarum infrequentia modeste questus, amicitiam Appii Cælio excusat, & rationibus defendit. Curionis incostantiam se prævidisse, provinciam recte confecisse, & urbis desiderio nunc unice teneri dicit. Anno U. C. 703.

1 Simultatem) Susceptam ex eo, quod frater ejus P. Clodius capitali odio a Cicerone dissideret. *Mamurcius*.

rus (ut opinor) occidit (2) Phania : & mehercule etiam pluris eum feci , quod te amari ab eo sensi . Jam me (3) Pompeji totum esse scis . (4) Brutum a me amari intelligis . Quid est causæ , cur mihi non sit in optatis complecti hominem , florentem ætate , opibus , honoribus , ingenio , liberis , propinquis , affinibus , amicis , (5) collegam meum præsertim , in ipsa (6) collegii laude & scientia studiosum mei ? Hæc eo pluribus scripsi , quod mihi significabant tuæ literæ , subdubitare , qua essem erga illum voluntate . Credo (7) te audisse aliquid . Falsum est , mihi crede , si quid audisti . (8) Genus institutorum , & rationum mearum , dissimilitudinem nonnullam habet cum illius administratione provinciæ : eo quidam suspicati fortasse sunt , animorum contentione , non opinionum dissensione , me ab eo discrepare . Nihil autem feci unquam , neque dixi , quod contra illius existimationem esse vellem . Post hoc negotium autem , & temeritatem nostri (9) Dolabellæ , deprecatores me pro illius periculo præbeo . Erat in eadem epistola (10) veteranus civitatis . Gaudebam sane , & (11) congelasse

2 Phania) Appii libertus , de quo *Fam.* III. I. Hunc autem vocat comicum testem , *κομικὸν μαρτυροῦ* , nullam aliam ob causam , quam ob nomen personis scenicis imponi solitum . *Gronov. Obs. Eccl. cap. 2.*

3 Pompeji) Cujus filius filiam Appii habebat uxorem . *Corrad.*

4 Brutum) M. Brutum , Appii item generum . *Idem.*

5 Collegam meum) In auguratu . *Idem.*

6 Collegii laude) Cum scripsit Appius de jure augurali : quos libros ad Ciceronem misit . Itaque hoc subjungit , *Studiosum mei* . Vide *epist. 9. & 11. lib. III. Manut.*

7 Te audisse aliquid) Quasi acta ejus in provinciis successor rescidisset , & sic ei me parum æquum & benevolum demonstrassem . *J. F. Gronov.*

8 Genus institutorum) Est quædam diversitas inter meum & illius propositum atque institutum in regenda provincia . *Idem.* Hac de re scripsit ipse ad Appium , *lib. III. ep. 8. & ad Att. I. 6.*

9 Dolabellæ) Qui Appium reum fecerat . Vide *lib. VIII. ep. 6.*

10 Veteranus) Nimum quoddam otium , & negotiorum intermissio . *Epist. 6. lib. VIII. Corrad.*

11 Congelasse) Curionem Tribunum pl. adeo nihil movere , ut

lasse nostrum amicum lætabor otio. Extrema pagella pupugit me tuo (12) chirographo. Quid ais? Cæsarem nunc defendit Curio? Quis hoc putaret præter me? Nam, ita vivam, putavi. Dii immortales, quam ego risum nostrum desidero! Mihi erat in animo, quoniam jurisdictionem confeceram, civitates (13) locupletaram, publicanis etiam (14) superioris lustris reliqua, sine sociorum ulla querela, conservaram, privatis, summis, infimis fueram jucundus, proficisci (15) in Ciliciam nonis Maji: &, cum prima æstiva attigissem, (16) militaremque rem collocassem, decedere ex senatus-consulto. Cupio te ædilem videre, miroque desiderio me urbs afficit, & omnes mei, tuque in primis. Vale.

videatur defixus vel immobilis factus, iustar aquæ congelatæ.

J. F. Gronov.

12 *Chirographo*) Cum in reliqua epistola amanuensis operam fuit. *Manus*.

13 *Locupletaram*) Qua ratione civitates locupletaverit, ostendit epist. 2. lib. VI. ad Attic. *Idem*.

14 *Superioris lustris*) Provinciales homines vestigalia publicanis debebant superioris etiam lustris: quæ ut libenter solverent, Ciceronis opera & auctoritate factum est. Qua de re in eadem ad Att. ep. *Idem*.

15 *In Ciliciam*) Ut ibi reliquam jurisdictionem absolveret. *Id.*

16 *Militaremque rem collocassem*) Erat enim præsidium relinquendum, si quid Parthi conarentur. *Idem*.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO, ÆDILI
CURULI, S. D.

XIV. **M**arco Fabio, viro optimo & homine doctissimo, familiarissime utor, mirificeque eum diligo, cum propter summum ingenium ejus, summamque doctrinam, tum propter singularem modestiam. (1) Ejus negotium sic velim suscipias,

E 4

ARG. M. Fabium commendat diligenter; de urbanis rebus literas expectat. Anno U. C. 703.

1 *Ejus negotium*) De Herculansenfi fundo, quem proscriptum a fratre Q. Fabio esse, cum quo communem habebat, in Asia audivit. Lib. IX. epist. 35. *Cellar*.

pias, ut si esset res mea. Novi ego vos (2) magnos patronos: hominem occidat oportet, qui vestra opera uti velit. Sed in hoc homine nullam accipio excusationem. Omnia relinques, si me amabis, cum tua opera Fabius uti volet. Ego res Romanas vehementer expecto, & desidero: in primisque quid agas, scire cupio. Nam jamdiu, propter hiemis magnitudinem, nihil novi ad nos afferebatur. Vale.

2 *Magnos patronos*) Jocatur, Cælium in magnis causidicis ponens, qui leviores causa, ut Fabii erat, non suscipiant, sed homicidii, majestatis, magnorumque criminum reos tueantur. *Idem*. Ut epist. II. cum dixit, *ista vestra oratoria*.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO, ÆDILI
CURULI, S. P. D.

XV. **N**ON potuit accuratius agi, nec prudentius, quam actum est a te cum Curione de (1) supplicatione: & mehercule, confecta res ex sententia mea est, cum celeritate, tum quod (2) is qui erat iratus, competitor tuus, & idem meus, assensus est (3) ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus. Quare scito me sperare ea (4) quæ sequuntur: ad quæ tu te para. Dolabellam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari. Nam (5) ea, quæ speras Tulliaæ meæ prudentia tempe-

ARG. Ad plures Cælii epistolas respondet, præsertim XI. & XIII. libri octavi: hoc est de supplicatione, de filia & Dolabellæ nuptiis: quibus addit de quæstore Cælio provinciæ præfecto: de Ocella, & aliis. Anno U. C. 703.

1 *Supplicatione*) Diis decernenda, Ciceronis nomine, pro victoria.

2 *Is*) Hirrus, Ciceronis competitor in Auguratu, & Cælii in Tribunatu.

3 *Ei*) M. Catoni. *Manutius*.

4 *Quæ sequuntur*) Triumphum significat: qui plerisque post supplicationem dabatur. *Idem*.

5 *Ea*) Vitia quædam Dolabellæ, quibus illum sibi antea parum utilem fuisse, & emendatum iri pudore Tulliaæ, scripserat Cælius. *Idem*.

perari posse, scio, (6) cui tuæ epistolæ respondeant. Quid si meam legas, quam ego tum (7) ex tuis literis misi ad Appium? Sed quid agas? Sic vivitur. Quod actum est, dii approbent. Spero fore jucundum generum nobis: multumque in eo tua nos humanitas adjuvabit. Respublica me valde sollicitat: faveo Curioni: Cæsarem (8) honestum esse cupio: pro Pompejo emori possum. Sed tamen ipsa republica nihil mihi est carius: (9) in qua tu non valde te jactas. Districtus enim mihi videris esse, quod & bonus civis, & bonus amicus es. Ego de provincia decedens quæstorem (10) Cælium præposui provinciae. Puerum? inquires. At quæstorem, at nobilem adolescentem, at (11) omnium fere exemplo: neque erat superiore honore usus, quem præficerem. (12) Pontinius multo ante discesserat. A Quinto fratre impetrari non poterat: quem tamen si reliquisssem, dicerent iniqui, non me plane post annum, ut senatus voluisset, de provincia decessisse: quoniam alterum me reliquisssem. Fortasse etiam illud auderent, senatum eos voluisse provinciis præfese,

6 Cui tuæ epistolæ respondeant) Respondere valet hic, consentire, convenire. Scio, cum qua congruat hæc epistola. Est autem ordo: scio, cui tuæ epistolæ respondeant ea, quæ scribis Tullie meæ prudentia temperari posse. Ut dandi casu, Tuæ epistolæ, dictum sit, non nominandi, ut acceperunt ii, qui elegantissimum loquendi genus non agnoverunt: unde temeritas, mutandique libido nata est. Idem.

7 Ex tuis literis) Sensus est: Cujus argumentum petii & hausi ex tuis literis.

8 Honestum) Hoc est: Volo Cæsaris dignitatem salvam & inviolatam manere. Grævius.

9 In qua tu non valde te jactas) In qua tu non multum laboras & contendis, non multum ejus rebus & negotiis te immisces, sed quiescis quasi. Cælius ad Ciceronem VIII. ad Fam. 10. Curionem video dupliciter se jactaturum: primum ut aliquid Cæsari adimas, deinde ut aliquid Pompejo tribuas. Idem.

10 Cælium) C. Cælium, ad quem scribit epistolam ultimam hujus libri. Man.

11 Omnium fere exemplo) Plerique enim, de provincia decedentes, præponere quæstorem solebant. Epist. 18. Idem.

12 Pontinius) Qui legatus fuerat Ciceronis, & Cælium honore superabat, non quod legatus, sed quod præturam gesserat, atque etiam de Allobrogibus triumphaverat. Idem. Alias Pontinus.

se, qui antea non præfuisse: fratrem meum triennium Asiæ præfuisse. Denique nunc sollicitus non sum: si fratrem reliquissem, omnia timerem. Postremo non tam mea sponte, quam potentissimorum (13) duorum exemplo, qui (14) omnes Cassios Antoniosque (15) complexi sunt, hominem adolescentem non tam allicere volui, quam alienare nolui. Hoc tu meum consilium laudes necesse est: mutari enim non potest. (16) De Ocella parum ad me plane scripseras; & (17) in actis non erat. Tuæ res gestæ ita notæ sunt, ut trans montem Taurum etiam de (18) Matrinio sit auditum. Ego, nisi quid me Etesiæ morabuntur, celeriter (ut spero) vos videbo. Vale.

13 *Duorum*) Pompeji. & Cæsaris.

14 *Omnes Cassios Antoniosque*) Q. Cassium Longinum, Pompeji in Hispania Quæstorem intelligit, & M. Antonium in Hispania Cæsaris Quæstorem: auctore Dione lib. XLV. *Corrad.*

15 *Complexi sunt*) Sunt qui in sensu horum verborum tradendo non parum decepti sint: non enim narrat Cicero, se idcirco Cælium præposuisse provinciæ, quod vellet sibi gratiam reliquorum ejusdem familiæ conciliare, neque arbitratur Pompejum & Cæsarem id consilium in præficiendis Quæstoribus sequutos fuisse: sed inquit, se id pene fecisse coactum exemplo potentissimorum virorum, qui Quæstores suos omni ratione qua potuerunt, ornarunt, & illorum gratiam omni benevolentia genere iniverunt: id enim est *complexi sunt*. Nisi enim Quæstorem & ipse præposuisset, timebat illum iratum, qui iniquo animo tulisset se honorem illum a Cicerone impetrare non potuisse, quem antea Quæstores Cassius & Antonius a suis procoss. & Imp. accepissent. *Victorius.*

16 *De Ocella*) Vide lib. VIII. ep. 7.

17 *In actis*) Quibus urbanæ res singulorum dierum scribebantur. *Manus.*

18 *Matrinio*) Qua de re agatur, interpretes non docent: sed volunt hunc fuisse adilitium Cælii scribam.

M. T. C. IMP. CÆLIO, ÆDILI
CURULI, S. P. D.

XVI. **M**agno dolore me affecissent (1) tuæ literæ, nisi jam & ratio ipsa depulisset omnes molestias, & diuturna desperatione rerum obduruisset animus ad dolorem novum. Sed tamen, quare acciderit, ut ex meis superioribus literis id suspicari, quod scribis, nescio. Quid enim fuit in illis præter querelam temporum, quæ non animum meum magis sollicitum haberet, quam tuum? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id ut non putem videre. Illud miror, adduci potuisse te, qui me penitus nosse deberes, ut me existimares aut tam improvidum, qui (2) ab excitata fortuna ad inclinatham & prope jacentem desciscerem: aut tam incostantem, ut collectam gratiam (3) florentissimi hominis effunderem, a meque ipse deficerem, &, quod initio, semperque fugi, civilli bello interesset. Quod est igitur meum triste consilium? ut discederem fortasse in aliquas solitudines? Nosti enim non modo stomachi mei, cujus tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum, in hominum insolentium indignitate, fastidium. Accedit etiam molesta hæc pompa lictorum meorum, (4) nomenque imperii, quo apellor. Eo si onere carerem, quamvis parvis Italiæ
la-

ARG. Cicero ex provincia regressus, Cælio videbatur nimium ad Pompejum propendere, quod dissuasit illi epist. 16. lib. VIII. cui Cicero respondet, se pacem & otium malle, quam castra sequi, etiam causas sinisterioris suspicionis ostendit, & refutat. Anno U. C. 704.

1 *Tuæ literæ*) Lib. VIII. epist. 16.

2 *Ab excitata fortuna ad inclinatham*) Excitata Cæsar's, inclinatham Pompeji: cum Cæsar Italiam, ejectione Pompejo, teneret. *Manutius*.

3 *Florentissimi hominis*) Cæsar's.

4 *Nomenque imperii*) Nomen imperatoris, quod victoria meruerat: lictoresque & fasces laureati. *Cellar*.

latebris contentus essem. Sed incurrit hæc nostra laurus non solum in oculos, sed jam etiam in vultus malevolorum. Quod cum ita esset, nihil tamen unquam (5) de profectioe, nisi vobis approbantibus, cogitavi. Sed mea (6) prædiola tibi nota sunt: in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. (7) Quod autem in maritimis facillime sum; moveo nonnullis suspicionem, velle me navigare: quod tamen fortasse non nollem, si possem ad orium. Nam ad bellum quidem qui convenit? præsertim (8) contra eum, cui spero me (9) satisfacisse: (10) ab eo, cui tamen satisfieri nullo modo potest? Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti jam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam venisti. Non enim te celavi sermonem (11) T. Ampii: vidisti, quam abhorrerem ab urbe relinquenda, cum audissem. Nonne tibi affirmavi, quidvis me potius perperurum, quam ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, me ex his miseris nihil aliud quærere, nisi ut homines a-

li-

5 De profectioe) Ad Pompejum, in Græciam. Jam enim mare transierat. *Man.*

6 Prædiola) Propinqua mari: de quibus vide epist. 14. & 28. lib. XIV. *Idem.*

7 Quod . . . facillime) Id est, quod in maritimis prædiis libenter maneo, quod valde delector villis meis, quæ mari propinquæ sunt: non existimantes me id facere inductione animi, suspicantur me id facere quod navigationem expectem, & hinc avolare cupiam. *Corr.*

8 Contra eum) Cæsarem. *Manusius.*

9 Satisfecisse) Quod adhuc me cum Pompejo non conjuxerim, nec interesse bello voluerim. *Idem.*

10 Ab eo) Et in quo standum mihi esset ab eo, vel ab ejus partibus, nempe Pompejo. *J. F. Gronovius.* Fortasse, ad eum, scilicet, Pompejum, cui satisfacere nunc non possum, quia nimis fero venio. *Græv.*

11 T. Ampii) Balbi, ad quem scribit lib. VI. epist. 11. Cujus sermo haud dubie minax & immoderatus de bello utique gerendo. Unde Cæsariani hunc T. Ampium *Tubam belli civilis* post victoriam appellabant. *J. F. Gronovius.*

liquando intelligant, me nihil maluisse, quam pacem: ea desperata, nihil tam fugisse, quam arma civilia. Hujus me constantiæ puto fore ut nunquam poeniteat. Etenim memini, in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum Q. Hortensium, quod nunquam bello civili interfuisset. Hoc nostra laus erit illustrior, quod illi tribuebatur ignaviæ: de nobis id existimari posse non arbitror. Nec me ista terrent, quæ mihi a te ad timorem fidissime, atque amantissime proponuntur. Nulla est enim acerbitas, quæ non omnibus, hac orbis terrarum perturbatione, impendere videatur: quam quidem ego a republica meis privatis & domesticis incommodis libentissime, vel istis ipsis, quæ tu me mones ut caveam, redemissem. Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla respublica, satis amplum patrimonium relinquam in memoria nominis mei. Sin autem nulla erit: nihil accidet ei separatim a reliquis civibus. Nam quod rogas, ut respiciam generum meum, adolescentem optimum, mihi que carissimum: an dubitas, cum scias, quanti cum illum, tum vero Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissime sollicitet? & eo magis, quod in communibus miseriis hac tantum oblectabar specula, Dollabellam meum, vel potius nostrum, fore ab iis molestiis, quas (12) libertate sua contraxerat, liberum. Velim quæras, quos ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit, quam acerbos sibi, quam mihi ipsi focero non honestos. Itaque neque ego hunc (13) Hispaniensem casum expecto,

12 *Libertate*) Accusatione Appii Pulchri, qui Pompejum, Brutum, aliosque offenderat. Sic legunt & interpretantur Lambinus, Grævius, Cellarius. Alii vero legunt *liberalitate*. Erit liber Dolabella, inquit J. F. Gronovius, ab iis molestiis, hoc est, a vexantibus creditoribus, propter æs alienum cui eum immodici sumptus illigarant. Cessabant enim judicia bello civili. Sic Manutius quoque.

13 *Hispaniensem casum*) Eventum belli Cæsaris contra Pompeji in Hispania legatos, Afranium & Petrejum. *Cellar.*

cto, de quo mihi exploratum est ita esse, ut scribis: nec quidquam (14) astute cogito. Si quando erit civitas, erit profecto nobis locus. Sin autem non erit, in easdem solitudines tu ipse (ut arbitrator) venies, in quibus nos confedisse audies. Sed ego fortasse vaticinor, & hæc omnia meliores habebunt exitus. Recordor enim desperationes eorum, qui senes erant, adolescente me. Eos ego fortasse nunc imitor, & utor ætatis vitio. Velim ita sit. Sed tamen (15) togam prætextam texi Oppio, puto te audisse. Nam Curtius noster (16) dibaphum cogitat: sed eum (17) infector moratur. Hoc adpersi, ut scires me tamen in stomacho solere ridere. Dolabellæ, quod scripsi, (18) suadeo videas, tamquam si tua res agatur. Extremum illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temere faciemus? Te tamen oramus, quibuscunque erimus in terris, ut nos, liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra & tua fides postulabit. Vale.

14 *Astute*) Astute agerem, si exitum Hispaniensis belli expectarem, ut ex eo vel manendi, vel discedendi consilium caperem; manendi, si Cæsar vinceret; discedendi, si duriore fortuna idem uteretur. *Manur.*

15 *Togam prætextam*) Vestem consularem. Parari consultum Oppio uni comitum Cæsaris: quem salva Rep. non erat habiturus. *J. F. Gronov.*

16 *Dibaphum*) Auguratum arbitrator. *Man.*

17 *Infector*) Vel de Cæsare dicitur, vel de ipso populo, cuius suffragiis hoc tempore auguratus dabatur lege, quam tulerat T. Attius Labienus. *Idem.*

18 *Suadeo videas*) Velim cures.

M. T. C. IMP. CANINIO SALLUSTIO
PROQUÆSTORI S. D.

XVII. **L**iteras a te mihi stator tuus reddidit
Tarsi ante diem XVI. Kal. Sextiles.
His

ARG. Sallustii, qui Bibuli proconsulis Syriæ quæstor erat, binis literis respondet: prioribus, ad singula eo ordine quo rogaverat.

His ergo ordine, ut videris velle, respondebo. De successore meo nihil audivi, nec quemquam fore arbitror. Quin ad diem decedam, nulla causa est, præsertim sublato metu Parthico. Commoraturum me nusquam sane arbitror. Rhodum, Ciceronum causa puerorum, accessurum puto: neque id tamen certum. Ad urbem volo quam primum venire: sed tamen iter meum, reipublicæ & rerum urbanarum ratio gubernabit. Successor tuus non potest ita maturare ullo modo, ut tu me in Asia possis convenire. (1) De rationibus referendis, non erat incommodum te nullam referre; quam tibi scribis a Bibulo fieri potestatem. Sed id vix mihi videris per legem Juliam facere posse: quam Bibulus certa quadam ratione non servat: tibi magnopere servandam censeo. Quod scribis, Apamea præsidium deduci non oportuisse, videbam idem cæteros existimare: molestæque ferebam, de ea re (2) minus commodos sermones malevolorum fuisse. Parthi transferint, necne, præter te video dubitare neminem. Itaque omnia præsidia, quæ magna & firma paraveram, commotus hominum non dubio sermone dimisi. Rationes mei quæstoris, nec verum fuit me tibi mittere, nec tamen erant confectæ. Eas nos Apameæ deponere cogitabamus. De præda mea, præter (3) quæstros urbanos, id est, populum Romanum, teruncium nec attigit, nec tacturus est quisquam. Laodiceæ me prædes accepturum

ar-

verat: posterioribus, causas exponendo, quare illum Bibulo commendare non debeat; cui tamen morem gerit. Anno U. C. 703.

1 De rationibus referendis) Lex Julia, quam C. Julius Cæsar consul tulerat, provinciarum rationes referri jubebat. Eam legem, quia contra auspicia lata esset, Bibulus, Cæsaris inimicus, servare volebat: quem Sallustius decreverat imitari. Ep. 20. lib. V. Orat. in Pisonem. Manus.

2 Minus commodos) Cum aliqua contumelia, parum gratos. Idem.

3 Quæstros urbanos) Ad quos, Romam reversus, prædam in bello factam deferre cogitabat. Hoc modo conjungendum: Præter quæstros urbanos, ne teruncium quidem tacturus est quisquam. Idem.

arbitror omnis pecuniæ publicæ, ut & mihi & populo cautum sit sine vecturæ periculo. Quod scribis ad me de drachmis cccccc; nihil est quod in isto genere cuiquam possim commodare. Omnis enim pecunia ita tractatur, ut præda, a præfectis: quæ autem mihi attributa est, a quæstore curetur. Quod quæris, quid existimem de legionibus, quæ decretæ sunt in Syriam: antea dubitabam venturæne essent; nunc mihi non est dubium, quin, si antea auditum erit otium esse in Syria, venturæ non sint. Marium quidem successorem tarde video esse venturum; propterea quod senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret. Uni epistolæ respondi: venio ad alteram. Petis, ut Bibulo te quam diligentissime commendem: in quo mihi voluntas non deest: sed locus esse videtur tecum exoptulandi. Solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo sunt, certiozem me nunquam fecisti, quam valde Bibuli voluntas a me sine causa abhorreret. Per multi enim ad me detulerunt, cum magnus Antiochiæ metus esset, & magna spes in me, atque in exercitu meo, solitum dicere, quidvis se perpeti malle, quam videri eguisse auxilio meo. Quod ego officio quæstorio te adductum reticere de prætore tuo, non moleste ferebam: quanquam, quemadmodum tractarere, audiebam. Ille autem, cum ad Thermum de Parthico bello scriberet, ad me literam nunquam misit: ad quem intelligebat ejus belli periculum pertinere. Tantum de augurato filii sui scripsit ad me: in quo ego (4) misericordia commotus, & quod semper amicissimus Bibulo fui, dedi operam, ut ei quam humanissime scriberem. Ille si omnibus est malevolus, (quod nunquam existimavi) minus offendor in me: sin autem a me est alienior, nihil tibi meæ literæ proderunt. Nam ad

4 *Misericordia*) Bibulo duobus filiis orbato. De quibus Val. Max. IV. 1. *Idem*.

ad senatum quas Bibulus literas misit, in iis, quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit: se ait curasse, ut cum quæstu populi pecunia (5) permutaretur. Quod autem meum erat proprium, ut (6) alariis (7) Transpadanis uti negarem, id etiam populo se remisisse scribit. Quod vero illius erat solius, id mecum communicat: *Equitibus auxiliariis*, inquit, *cum amplius frumenti* (8) *postularem*. Illud vero pusilli animi, & ipsa malevolentia jejuni atque inanis, quod (9) Ariobarzaniem, quia senatus per me regem appellavit, mihi que commendavit, iste in literis non regem, sed regis (10) Ariobarzani filium appellat. Hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati. Sed tibi morem gessi: literas ad eum scripsi, quas cum acceperis, facies quod voles. Vale.

5 *Permutaretur*) Alibi solvatur.

6 *Alariis*) Erant in exercitu duo genera equitum, legionarii, & auxiliares. *Alarii* dicebantur auxiliares, quod iis, tanquam alii, pedites tegerentur. Cincius apud Gellium: *Alæ diæ exercitus*, equitum ordines; quod circum legiones dextra sinistraque, tanquam alæ avium corporibus, locabantur. Et Servius in illud Virg. lib. IV. *Æn. Dum trepidant alæ*: subjunxit hæc: *Alæ, equites*, ob hoc alæ diæ, quia pedites tegunt alarum vice. Manut.

7 *Transpadanis*) Trans Padum lectis, ut contra Parthos mitterentur. *Idem*.

8 *Postularem*) Quod suo & Ciceronis nomine loquebatur Bibulus, id Ciceroni displicet, qui comæatum suis militibus suppeditarat. *Quarternus*.

9 *Ariobarzaniem*) Regem Cappadociæ, Cicerone consule referente, appellatum. *Idem*.

10 *Ariobarzani*) Quem Mithridates regno bis expulit; quem Romani bis restituerunt, semel Sylla, iterum Pompejus. *Idem*.

M. T. C. IMPERATOR Q. THERMO
PROPRÆTORI S. D.

XVIII. **O**fficium meum erga Rhodonem, cæteraque mea studia, quæ tibi ac tuis præ-

Tom. I.

F

præ-

ARG. Alia proprætori suadet, ut decedens quæstorem potius, quam legatum, provinciæ præficiat. *Anno U. C. 703.*

præstiti, tibi homini gratissimo grata esse vehementer gaudeo: mihi que scito in dies majori curæ esse dignitatem tuam: quæ quidem a te ipso integritate & clementia tua sic amplificata est, ut nihil addi posse videatur. Sed mihi, magis magisque quotidie de rationibus tuis cogitanti, placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me venit, ostendi: graves te suscepturum inimicitias, si adolescens potens & nobilis a te (1) ignominia affectus esset. Et hercle sine dubio erit ignominia: habes enim neminem honoris gradu superiorem. Ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso vincit viros optimos, hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod & quæstor est, & quæstor tuus. Nocere tibi iratum (2) neminem posse perspicio: sed tamen tres fratres summo loco natos, promptos, non indifertos, te nolo habere iratos jure præsertim, quos video deinceps tribunos plebis per triennium fore. Tempora autem reipublicæ qualia futura sint, quis scit? Mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunitios, præsertim cum sine cujusquam reprehensione quæstoris legatis quæstorem possis anteferre? Qui si dignum se majoribus suis præbuerit (ut spero, & opto) tua laus ex aliqua parte fuerit: sin quid offenderit, sibi totum, nihil tibi offenderit. Quæ mihi veniebant in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabar, quod (3) in Ciliciam proficiscebar, existimavi me ad te oportere scribere. Tu quod egeris id velim dii approbent. Sed, si me audies, vi-

ta-

1 *Ignominia*) Si provinciæ non præponatur, cum decedes. Nam quæstor legatos honoris gradu superabat. *Manus.*

2 *Neminem*) Legatorum. *Cellarius.*

3 *In Ciliciam*) Erat igitur in Asia, cujus tres dioceses provinciæ suæ attributas esse, scribit epist. 67. lib. XIII. Erat autem Laodiceæ, ubi mansit ad Idus Maji: quod significat epist. ult. lib. V. ad Att. & 2. lib. VI. ad eundem. Ergo scripta est epistola non quibus consulibus Cicero ivit in provinciam, Sulpicio & Marcello, sed quibus decessit, Paulo & Marcello. *Manus.*

habis inimicitias, & (4) posteritatis otio confules. Vale.

4 *Posteritatis otio*.) Posteritatis temporis otio. *Posteritas* enim non solum posteros, verum etiam posterum tempus ostendit: ut Orat. I. in Catilinam: *Si mea voce perterritus ire in exilium animum induxeris, video, quanta tempestas invidia nobis, se minus in præsens tempus, recens memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impendat.* Et infra ibidem: *An invidiam posteritatis times?* Idem:

M. T. C. IMP. C. CÆLIO L. F. C. N.

CALDO, QUÆST. DES. S. D.

3. 403

XIX. CUM optatissimum nuntium accepissem, te mihi quæstorem obtigisse; eo jucundiorē mihi eam sortem sperabam fore, quo diutius in provincia mecum fuisses. Magni enim videbatur interesse, ad eam necessitudinem, quam nobis fors tribuisset, consuetudinem quoque accedere. Posteaquam mihi nihil neque a te ipso, neque ab ullo alio de adventu tuo scriberetur, verebar ne id ita caderet, (quod etiam nunc vereor) ne ante, quam tu in provinciam venisses, ego de provincia decederem. Accepi autem a te missas literas in Cilicia, cum essem in castris, ante diem x. Kal. Quintiles; scriptas humanissime, quibus facile & officium & ingenium tuum perspicere possent. Sed neque unde, neque quo die datæ essent, atque quo tempore te expectarem, significabant: nec is, qui attulerat, a te acceperat, ut ex eo scirem quò ex loco, & quo tempore essent datæ. Quæ cum essent incerta existimaui tamen esse faciendum, ut ad te statores meos & lectores cum literis mitterem: quas si satis opportuno tempore accepisti, gratissimum mihi feceris, si ad me in Ciliciam quamprimum veneris. Nam quòd ad me Curius, consobrinus tuus, mihi (ut scis) maxime necessarius, quòd item C. Virgilius propinquus tuus, familiarissimus

F 2

no-

ARG. C. Cælium, quæstorem sibi sorte datum, hortatur, ut festinet ad se venire, antequam ipse decedat. Anno U. C. 703.

noſter, de te accuratiſſime ſcripſit, valet id quidem apud me multum, ſicuti debet hominum amiciffimorum diligens commendatio: ſed tuæ literæ, de tua præſertim dignitate & de noſtra conjunctione, maximi ſunt apud me ponderis. Mihi quæſtor optatior obtingere nemo potuit. Quamobrem (1) quæcunque a me ornamenta in te proficiſcentur, ut omnes intelligant, a me habitam eſſe rationem tuæ majorumque tuorum dignitatis. Sed id facilius conſequar, ſi ad me in Ciliciam veneris: quod ego & mea, & reipublicæ, & (2) maxime tua intereſſe arbitror. Vale.

1 *Quæcunque*) Alibi ponitur pro, *Omnia quæ*, ſubſequentibus duobus verbis, ut, *Quæcunque facis*, mihi grata ſunt: hic pro *Omnia*, ſimpliciter, unico ſubjuncto verbo: quidquid garrat inepta Grammaticorum turba. Ubi enim eorum auctoritate, qui Latini ſermonis uſu & ſcientia floruerunt, probari aliquid poſſe video; quiſquilias contemno. Sic ad Att. epift. xi. lib. XIII. *Te oro, ut, ſi quid erit, quod perſpicias, quæcunque in partem, quam planiſſime ad me ſcribas.* Et in Catilinam orat. 2. *Quæ ſanari poterunt, quæcunque ratione ſanabo.* De oratore: *Permultos excellentes in quocunque genere videbis.* Manut.

2 *Maxime tua*) Qui cogitabat eum decedens provinciæ præponere, (*Ep. 15. & ad Att. epift. 4. lib. VI.*) cum de quæſtore Meſcinio bene non exiſtimaret, ut ibidem oſtendit; & epift. 3, ejuſdem libri. *Idem.*

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER III.

M. T. C. C. (1) APPIO (2) PULCHRO
IMP. S. D.

I.

I ipsa respublica tibi narrare posset quomodo sese haberet, non facilius ex ea cognoscere posses, quam ex liberto tuo Phania: ita est homo non modo prudens, verum etiam (quod (3) juvet) curiosus. Quapropter ille tibi omnia explanabit. Id enim mihi & ad brevitatem est aptius, & ad reliquas res (4) providentius. De mea autem benevolentia erga te, etsi potes ex eodem Phania cognoscere, tamen videntur etiam aliqua meae partes. Sic est, tibi persuade, carissimum te mihi esse, cum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuae, tum quod ex tuis literis & ex multorum sermonibus intelligo, omnia quae a me profecta sunt

F 3 in

ARGUMENTUM. Appio Pulchro brevitatem excusat, quod Phania, ejus libertus, omnia narraturus sit, quem aequae, ut ipsum Appium, laudat, nec non Cilicem, alterum libertum. Tandem Valerium jurisconsultum commendat. Anno U. C. 701.

1 Appio) Ejus App. Clodii filio, qui cum P. Servilio Isaurico consul fuerat, anno urbis DCCLXXIV. Manut.

2 Pulchro) Gentis Claudiae fuere Pulchri, Nerones, Marcelli; patricii Pulchri & Nerones, plebeji Marcelli. Quod Asconius aliique tradiderunt. Nobilitatam hanc gentem duobus de triginta consularibus, dictaturis quinque, censoris septem, triumphis sex, duabus ovationibus, in Tiberji vita Suetonius dixit. Idem.

3 juvet) Alii, quod vidi.

4 Providentius) Dixit, pro majoris cautionis. Possunt enim in alienas manus literae pervenire. Idem.

in te, tibi accidisse gratissima. Quod cum ita sit, perficiam profecto, ut longi temporis usuram, qua (5) caruimus, intermissa nostra consuetudine & gratia, & celebritate & magnitudine officiorum meorum sarciam: idque me (quoniam tu ita vis) puto (6) non invita Minerva esse facturum: quam quidem ego, si forte (7) de tuis sumpsero, non solum Pallada, sed etiam Appiada nominabo. Cilius, libertus tuus, antea mihi minus fuit notus: sed ut mihi reddidit a te literas plenas & amoris, & officii, mirifice ipse suo sermone subsecutus est humanitatem literarum tuarum. Jucunda mihi ejus oratio fuit, cum de animo tuo, cum de sermonibus

5 *Caruimus*) Ob inimicitias P. Clodii, Appii fratris, qui anno proximo perierat, a Milone interfectus. *Man.*

6 *Non invita Minerva*) Haud imperite, cum benevolentibus Diis, atque adeo non infelicitate. Simul alludit ad vulgare proverbium, quo & utitur lib. I. Off. 31. & XII. Fam. epist. 21. & quod ipse Minervæ, ut patronæ ac peculiaris Dæ, consilio Catilinariam conjurationem extinxisse videri volebat, dedicaveratque in Capitolio signum: ΑΘΗΝΑ ΡΩΜΗΣ ΦΥΛΑΚΗ. Vide Plutarch. in Cic. vit. Unde & inimici objiciebant, quasi gloriaretur Minervam omnes eum artes docuisse, ut apparet ex declam. sub nomine Sallustii. Sed latet ἀλλογορικόν τι. Nam si priora inspicias, *Non invita Minerva* est approbante ipsa Rep. quasi adderet, quod prius non poteram, cum tu hostem Reip. & bonorum fratrem tuum foveres. Ille autem, cum hæc scribebantur, jam perierat, quippe A. U. C. DCCI, Pompejo III, sine collega, Cos. a Milone occisus. Sed hoc ne nimium pateret, offenderetque Appium, subjungit, quæ sequuntur: ad quæ si referas *non invita Minerva*, explicari potest, non sine literis notis; & tacite promittit, se eum honoratum dedicatione alicujus scripti, perinde ut Appius ad Ciceronem de Auguratu scripserat. *J. F. Gron.*

7 *De tuis sumpsero*) Ambiguum relinquit, monumentis intelligi velit, an literis, vel scriptis. Erat monumentum Clodiorum in foro, in quo essent statuae Dearum, & ut videtur, inter illas Minervæ, quæ *Appiades* dicebantur. Ovidius III. de Arte, vers. 452. *Appiadesque Dæ*; & I. de Arte vers. 81. de Remedio, v. 660. Convenit etiam intelligere *literis*. Quasi enim sibi domi non esset Minerva, sed contra curia scribendi supellex, dicit se ab Appio Minervam mutuum sumpturum, hoc est, ex illis scriptis animum, & facultatem scribendi (ut poetæ ex Homero, quasi quodam Helicone) accepturum, & deinde Deam, quæ subministraverit ingenium sibi, non Pallada, sed Appiada vocaturum, quippe quam Appio deberet. *Idem.*

bus, quos de me haberes quotidie, mihi narraret. Quid quæris? biduo factus est mihi familiaris: ita tamen ut Phanium valde sim desideratorus; quem cum Romam remittes, quod (ut putabamus) celeriter eras factururus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim. L. Valerium jurisconsultum valde tibi commendo: sed ita etiam, si non est jurisconsultus. (8) Melius enim ei cavere volo, quam ipse aliis solet. Valde hominem diligo. Est ex meis domesticis atque intimis familiaribus. Omnino tibi agit gratias: sed idem scribit, meas literas maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat, te etiam atque etiam rogo. Vale.

8 *Melius enim ei cavere*) Hoc dicit: Ego volo ei cavere, ne, si non Jurisconsultus esse appareat, hoc ei sit fraudi apud te, & dedecori. Notissimum enim est proprie Jurisconsultos dici *cavere alicui*, cum provident consilio, scriptove, sollemnibusque formulis instruendo, ne quis in contrahendo decipiatur, Ovid. de Arte amand.

*Illo sepe loco capitur consultus amore,
Quique aliis cavis, non cavet ipse sibi,
Grævius.*

M. T. C. PROCONSUL APPIO
PULCHRO IMP. S. D.

II. **C**UM & (1) contra voluntatem meam, & præter opinionem accidisset, mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset, in multis & variis molestiis, cogitationibusque meis, hæc una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego sum, quisquam posset succedere,

F 4

ne-

ARG. Ciliciam provinciam sortitus, Appium ex ea decessurum rogat, ut sibi eam quam maxime aptam explicatamque tradat. Anno U. C. 702.

1 *Contra voluntatem meam*) Deposuit enim provinciam consul, qua de re in ep. 2. lib. V. Ad Catonem vero epist. 4., lib. XV. *Provinciam ornatas, & spem triumphi non dubiam neglens.* Manut. Vide Orationem quartam in Catil. initio.

neque ego ab ullo provinciam accipere, qui mallet eam mihi quam maxime aptam explicatamque tradere. Quod si tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes, ea te profecto nunquam faller. A te maximo opere, pro nostra summa conjunctione, tuaque singulari humanitate, etiam atque etiam quaeso, & peto, ut quibuscunque rebus poteris (poteris autem plurimis) prospicias, & consulas rationibus meis. Vides ex senatus-consulto provinciam esse habendam. Si eam (quoad ejus facere potueris) quam expeditissimam mihi traderis, facilius erit mihi quasi decursus mei temporis. Quid in eo genere efficere possis, tui consilii est. Ego te, quod tibi veniet in mentem mea interesse, valde rogo. Pluribus verbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem expectaret, aut id fieri nostra amicitia pateretur, aut res verba desideraret, ac non pro se ipsa loqueretur. Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis provisum esse intellexero, magnam te ex eo & perpetuam (2) voluptatem esse capturum. Vale.

2 *Voluptatem*) Cum officii me tui memorem, gratumque cognosces. *Idem.*

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

III. **A**Nte diem XI. Kalendas Junias Brundisium cum venissem, Q. Fabius, legatus tuus, mihi praesto fuit, eaque me ex tuis mandatis monuit, quae non modo mihi, ad quem pertinebant, sed universo senatui venerant in mentem, (1) praesidio firmiori opus esse ad istam provinciam:

ARG. Significat se Appii legatum Brundisii invenisse, suum expectare, cum quo proxime navigaturus sit. Rogat interea, cum Sulpicius consul, contra Senatus voluntatem, impediisset, ne supplementa scriberentur, ut Appius sibi commodet, nec milites, quos habeat, dimittat. Anno U. C. 702.

1 *Praesidio*) Ob metum Parthici belli. *Manucius.*

etiam : censebant enim omnes fere , ut in Italia supplementum meis & (2) Bibuli (3) legionibus scriberetur . Id cum Sulpicius consul passurum se negaret , multa nos quidem questi sumus ; sed tantus consensus senatus fuit , ut mature proficisceremur , parendum ut fuerit : itaque fecimus . Nunc , quod a te petii literis iis , quas Romæ tabellariis tuis dedi , velim tibi curæ sit , ut quæ successori conjunctissimo & amicissimo commodare potest is , qui provinciam tradit , ea pro nostra consociatissima voluntate , cura ac diligentia tua complectare : ut omnes intelligant , nec me benevolentiori cuiquam succedere , nec te amiciori potuisse provinciam tradere . Ex iis literis , quarum ad me exemplum misisti , quas in senatu recitari voluisti , sic intellexeram permultos a te milites esse dimissos : sed mihi Fabius idem demonstravit , id te cogitasse facere ; sed , cum ipse a te discederet , (4) integrum militum numerum fuisse . Id si ita est , pergratum mihi feceris , si istas exiguas copias , quas habuisti , quam minime imminueris : qua de re senatus-consulta , quæ facta sunt , ad te missa esse arbitror . Equidem pro eo quanti te facio , quidquid feceris approbabo . Sed te quoque confido ea facturum , quæ mihi intelliges maxime esse accommodata . Ego (5) C. Pontinium , legatum meum , Brundisii

ex-

2 *Bibuli*) Cui Syria obtigerat , post Crassum a Parthis interfectum . *Idem* .

3 *Legionibus*) Plutarchus cum Cicerone in Ciliciam ivisse narrat duodecim millia peditum , duo millia , & sexcentos equites . Quanquam in equitum numero suspicor esse mendum . Non enim cum duabus legionibus tantus videtur equitatus esse potuisse . Nisi si sexcenti Romani , reliqui omnes auxiliarii , extra ordinem , metu scilicet Parthici equitatus : qui post Crassi necem imminere Romanis provinciis videbatur . *Idem* .

4 *Integrum*) Vide infra , epist. 6 . Aberant tres cohortes . *Idem* .

5 *C. Pontinium legatum*) Prætorium , ac triumphalem . Hunc Πομπίνιον , & Πομπίνιον Græci libri nominant : ex Latinis alii *Pompinium* , alii *Pompinum* ; nonnulli , quos secutus sum , *Pontinium* , ut inter Romanas gentes , quæ in *his* designabant , agnosceretur . Ci-

expectabam: eumque ante Kal. Jun. Brundisium venturum arbitror. Qui cum venerit, quæ primum navigandi nobis facultas data erit, ea utemur. Vale.

ceronis, Ciliciæ proconsulis quæstores fuere L. Mescinius, Cn. Volusius, C. Cælius; legati, Q. Cicero ejus frater, C. Pontinius, M. Annejus, L. Tullius; tribunus mil. Q. Fufidius; præfectus evocatorum, Antonius; præfectus fabrum, Q. Lepta; scriba, M. Tullius; accensus, Pausanias; interpres, M. Marcilius. De quæstore Mescinio, epist. 19. & 20. lib. 5. epist. 26. lib. 13. epist. 6. lib. 10. De Volusio, epist. 11. lib. 5. ad Att. De Cælio, qui paucis diebus ante, quam Cicero decederet, in provinciam venit, epist. 19. lib. 2. & ad Att. epistol. 5. lib. 6. De legatis, epist. 4. lib. 15. De tribuno mil. epist. 12. lib. 13. De præfecto evocatorum, epist. 6. h. lib. De præfecto fabrum, epist. 7. h. libri. De scriba, epist. 20. lib. 5. De accenso, epist. 7. h. lib. De interprete, epistola 54. lib. 13. *Manus.*

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

3.87
IV. **P**Ridie nonas Junias, cum essem Brundisii, literas tuas accepi, quibus erat scriptum, te L. Clodio mandasse, quæ illum mecum loqui velles. Eum sane expectabam, ut ea, quæ a te afferret, quam primum cognoscerem. Meum studium erga te, & officium, tametsi multis jam rebus spero tibi esse cognitum, tamen in iis maxime declarabo, quibus plurimum significare potero, (1) tuam mihi existimationem & dignitatem carissimam esse. Mihi & Q. Fabius Virgilianus, & C. Flaccus L. filius, & diligentissime M. Octavius Cn. filius, demonstravit me a te plurimi fieri: quod egomet multis argumentis jam antea judicaram, maximeque illo (2) libro augurali, quem ad

ARG. Expectari a se scribit L. Clodium cum mandatis. Suum studium pollicetur, cujus causas exponit. Anno U. C. 702.

1. *Tuam mihi existimationem*) Merito hoc promittit: erat enim in potestate successoris, si vellet, decessorem graviter onerare ac lædere, acta ejus rescindendo, quod & fecit Cicero, dum justitiæ studet, sed quam lenissime poterat. J. F. Gronov.

2. *Libro augurali*) De augurum disciplina scripto, de quo fit mentio ep. IX. & XI. & apud Festum. *Manus.*

ad me amantissime scriptum, suavissimum misisti, Mea in te omnia summa necessitudinis officia constabunt. Nam cum te ipse, ex quo tempore tu me diligere cœpisti, quotidie pluris feci, tam accesserunt etiam conjunctiones necessariorum tuorum. Duos enim duarum (3) ætatum plurimi facio, C. Pompejum, filiaæ tuæ socerum, & M. Brutum, generum tuum. Collegii quoque conjunctio, præsertim (4) tam honorifice a te approbata, non mediocre vinculum mihi quidem attulisse videtur ad voluntates nostras copulandas. Sed &, si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura, & ipse operam dabo, te ut quam primum videam. Quod scribis, tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, gratum est. Vale.

3 *Duarum ætatum*) Senescente jam Pompejo, Bruto juvene, Manus.

4 *Tam honorifice a te approbata*) Cui præsertim tuum honorificum & luculentum testimonium dederis, libro de augurali disciplina mihi dicato. J. F. Gronov.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

V. **T**Ralles (1) veni ante diem vi. Kalendas Sextiles. Ibi mihi præsto fuit L. Lucilius cum literis, mandatisque tuis; quo quidem (2) hominem neminem potuisti nec mihi amiciorem, nec (ut arbitror) ad ea cognoscenda, quæ scire volebam, aptiorem prudentioremve mittere. Ego autem & tuas literas legi libenter, & audiui Lucilium diligenter. Nunc quoniam & tu ita sentis, (scribis enim quæ de nostris officiis ego ad te scri-

ARG. Appio gratias agit, danti operam, ut expeditam provinciam traderet: deinde itineris rationem exponit, ut Appius de congressu statuat. Anno U. C. 701.

1 *Tralles*) Urbem Lydiæ. Manus.

2 *Hominem*) Viêt. Lamb. homine.

scripserim, etsi tibi jucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse) & re vera, confirmata amicitia, & perspecta fide, commemoratio officiorum supervacanea est; eam partem orationis prætermittam: tibi tamen agam, ut debeo, gratias. Animadverti enim, & didici ex tuis literis, te omnibus in rebus habuisse rationem ut mihi consuleres, restitueresque & præparares quodammodo omnia, quo mea ratio faciliior & solutior esse posset. Hoc tuum officium cum mihi gratissimum esse dicam, sequitur illud, ut te existimare velim mihi magnæ curæ fore, atque esse jam, primum ut ipse tu, tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint, me tibi esse amicissimum. Quod quibus adhuc non satis est perspectum, ii mihi nolle magis, nos hoc animo esse, quam non intelligere videntur. Sed profecto intelligent: (3) neque enim obscuris personis, nec parvis in causis res agetur. Sed hæc fieri melius, quam dici, aut scribi volo. Quod itinerum meorum ratio te nonnullam in dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provincia: ea res sic se habet. Brundisii cum loquerer cum Phania, liberto tuo, veni in eum sermonem, ut dicerem, me libenter ad eam partem provinciæ primum esse venturum, quo te maxime velle arbitrarer. Tunc mihi ille dixit, (4) quod classe tu velles decedere, per fore

ac-

3 *Neque enim obscuris personis*) *Proprie obscuris personis.* In theatrum enim veniunt histriones larvas induti, quæ quos significant, ignorant spectatores. Ubi occasio erit demonstrandi, quis tibi vere favent, quos simulet: partes geremus, quæ omnes facile intelligent esse amici. J. F. Gronov.

4 *Quod classe tu velles*) Id est, quoniam classe tu velis decedere: nam *dixit quod velles*, pro *dixit te velle*, latinum non est. Sensus est, dixit me serviturum commodo tuo, si accessissem ad maritimam provinciæ partem, quoniam tibi constitutum esset mare transire. *Per fore accommodatum tibi elegantissime*, pro *peraccommodatum*, ut 1. de Orat. 47. *Nobis vero ista pergrata sunt perque jucunda.* Idem.

accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provinciae navibus accessissem. Dixi me esse facturum: itaque fecissem, nisi mihi L. Clodius noster Corcyrae dixisset minime id esse faciendum; te Laodiceae fore ad meum adventum. Erat id mihi multo brevius, multoque commodius, cum praesertim te ita malle arbitrarer. (5) Tua ratio postea est commutata. Nunc quid fieri possit, tu facillime statues: ego tibi meum consilium exponam. Prope Kalendas Sextiles puto me Laodiceae fore: perpauco dies, dum pecunia accipitur, quae mihi ex publica permutatione debetur, commorabor. Deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter idus Sextiles putem me (6) ad Iconium fore. Sed si quid nunc me fallit in scribendo, (procul enim aberam ab re ipsa, & a locis) simul ac progredi coepero, quam celerrime potero, & quam creberrimis literis faciam, ut tibi nota sit omnis ratio dierum, atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quidquam, nec debeo. Sed, quod tuo comodo fieri possit, utriusque nostrum magni interest, prius ut te conveniam, quam decedas. Quam facultatem si quis casus eripuerit, mea tamen in te omnia officia constabunt, non secus ac si te vidissem. Tibi de nostris rebus nihil sum mandaturus per literas, quam desperaro coram me tecum agere posse. Quod te a Scævola petiisse dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum provinciae praesesset, eum ego Ephesi vidi, fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum, nec ex eo quidquam audivi, quod sibi a te mandatum diceret. Sane vellem potuisset obsequi

5 *Tua ratio*) Ratio non est voluntas, non negotium, non consuetudo, non consilium: quid igitur? unico verbo non factis videtur explicari posse: hic quidem, *Tua ratio postea est commutata*, valet, mutasti quod te facturum ostenderas: non eadem fuit sententia tua. *Manutius*.

6 *Ad Iconium*) Lycaoniae urbem, ubi erant castra. *Covradus*.

sequi voluntati tuæ: non enim arbitrari noluisse.
Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

3.207
VI. CUM meum factum cum tuo comparo, etsi non magis mihi faveo in nostra amicitia tuenda, quam tibi, tamen multo magis meo facto delector, quam tuo. Ego enim Frondusii quaesivi ex Phania, cujus mihi videbar & fidelitatem erga te perspexisse, & nosse locum quem apud te is teneret, quam in partem provinciae maxime putaret te velle, ut in succedendo primum venirem. Cum ille mihi respondisset, nihil me tibi gratius facere posse, quam si (1) ad Sidam navigassem: etsi minus dignitatis habebat ille adventus, & ad multa res mihi minus erat aptus, tamen ita me dixi facturum. Idem ego cum L. Clodium Corcyrae convenissem, hominem ita tibi conjunctum, ut mihi, cum illo cum loquerer, tecum loqui viderer, dixi ei me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogasset, primum venirem. Tunc ille mihi cum gratias egisset, magnopere a me petivit, ut Laodiceam protinus irem: te (2) in prima provincia velle esse, ut quam primum decederes; quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea, quam tibi successum esset, decessurum fuisse: quod quidem erat consentaneum cum iis literis, quas ego Romae acceperam, ex
qui-

ARG. Ostendit congressum, a se expetitum, ab Appio vitatum: se tamen ei fore amicissimum: qui ut locum constituat, ubi convenire possint, sui itineris certiore eum facit. Anno U. C. 702.

1 Ad Sidam) Side vel Sida, Pamphyliae, urbs maritima cum portu.

2 In prima provincia) Hoc est, in prima regione provinciae. Sic ultima provincia est extrema regio provinciae. Cic. V. ad Att. epist. 16. Appius ut audivit non venire, in ultimam provinciam se coniecit. Græv.

quibus perspexisse mihi videbar, quam festinaret decedere: Respondi Clodio me ita esse facturum, ac multo quidem libentius, quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phaniæ. Itaque & consilium mutavi, & ad te statim mea manu scriptas literas misi: quas quidem ex tuis literis intellexi satis mature ad te esse perlatas. Hoc ego meo facto valde delector: nihil enim potuit fieri amantius. Considera nunc vicissim tuum. Non modo ibi non fuisti, ubi me quam primum videre posses; sed eo discessisti, quo ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi (3) ad decedendum lege (ut opinor) Cornelia constituti essent: ut tuum factum illis, qui, quo animo inter nos simus, ignorant, alieni hominis (ut levissime dicam) & fugientis congressum; meum vero conjunctissimi, & amicissimi, esse videatur. Ac mihi tamen, ante quam in provinciam venirem, redditæ sunt a te literæ, quibus etsi te Tarsum proficisci demonstrabas, tamen mihi non dubiam spem mei conveniendi afferebas: cum interea, credo equidem, malevoli homines (late enim patet hoc vitium, (4) & est in multis) sed tamen probabilem materiam nacti sermonis, ignari meæ constantiæ, conabantur alienare a te voluntatem meam: qui te (5) forum Tarsi agere, statuere multa, decernere, judicare dicerent, cum posses jam suspicari tibi esse successum: quæ ne ab iis quidem fieri solerent, qui brevi tempore sibi succedi putarent. Horum ego sermone non movebar. Quin etiam (credas mihi velim) si quid tu ageres,

3 *Ad decedendum*) Lex Cornelia, L. Syllæ dictatoris concedebat reſtoribus provinciarum, ut per triginta dies post successoris adventum in provincia morari possent. *Manutius*.

4 *Et est in multis*) Absent hoc a meo vetere libro; & sane glossema esse potuit antecedentium verborum. *Idem*.

5 *Forum Tarsi agere*) *Forum agere* est conventum in provincia juris dicundi gratia habere. *Fora* enim fuerunt loca in quibus jus dicebatur, teste Nonio. *Græv.*

res, levare me putabam molestia; & ex annua provincia, quæ mihi longa videtur, prope jam undecim mensium provinciam factam esse gaudebam, si absentem mihi unius mensis labor detractus esset. Illud (vere dicam) me movet, in tanta militum paucitate abesse tres cohortes, quæ sunt plenissimæ, nec me scire ubi sint. Molestissime autem fero, quod, te ubi visurus sim, nescio: eoque ad te tardius scripsi, quod quotidie te ipsum expectabam: cum interea ne literas quidem ulla accepi, quæ me docerent quid ageres, aut ubi te visurus essem. Itaque virum fortem, mihi que in primis probatum, Antonium, præfectum (6) evocatorum, misi ad te, cui, si tibi videtur, (7) cohortes traderes: ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere possem. In quo, tuo consilio ut me sperarem esse usurum, & amicitia nostra & literæ tuæ fecerant; quod ne nunc quidem despero. Sed plane quando, aut ubi te visurus sim, nisi ad me scripseris, ne suspicari quidem possum. Ego ut me tibi amicissimum esse, & æqui & iniqui intelligant, curabo. De tuo in me animo iniquis secus existimandi, videris non nihil loci dedisse. Id si correxeris, mihi valde gratum erit. Et ut habere rationem possis, quo loco me, salva lege Cornelia, convenias, (8) ego in provinciam veni pridie Kal.

Sex-

6 *Evocatorum*) *Evocati* erant emeriti maximam partem, qui expletis stipendiis in gratiam Ducum aut Consulum militiam sumebant, &, ut auctor est Dio, vices instar Centurionum gerabant. Erant immunes operum & munium. Iis præerat *Præfectus*, ut ex hoc loco apparet. Vid. Lips. de Milit. Rom. lib. I. Dial. 8. *Grev.*

7 *Cohortes*) Quas secum Appius habebat. Nam exercitus universus erat in Lycaonia, unde abesse dixit tres cohortes. Vide epist. 4. lib. XV. *Manutius.*

8 *Ego in provinciam veni prid. Kal. Sex.*) Laodiceam, quæ non erat in Appii provincia, sed inter τρεῖς διοικήσεις Asiaticas Ciceroni attributas: & ideo Ciceronem Appius salva lege Cornelia poterat convenire. *Corrad.*

Sex. Iter in Ciliciam facio (9) per Cappadociam. (10) Castra movi ab Iconio pridie Kalendas Septembris. Nunc tu & ex diebus, & ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues, quo loco id commodissime fieri possit, & quo die. Vale.

9 *Per Cappadociam*) Nam & alia erat, eaque brevior, in Ciliciam via: quam cur omiserit, exponit epist. 4. lib. XV. *Man.*

10 *Castra movi ab Iconio*) *Movere castra* dicuntur Imperatores, cum locum mutant, alioque proficiscuntur. Hinc sumpta metaphora *Virgil. Æn. III. 519.*

*Dat clarum e puppi signum: nos castra movemus,
Tentamusque viam.* Giandorp.

M. T. C. (1) IMP. S. D. APPIO
PULCHRO.

VII. **P**luribus verbis ad te scribam, cum plus otii nactus ero. Hæc scripsi subito, cum Bruti pueri Laodiceæ me convenissent, & se Romam properare dixissent: itaque nullas iis, præterquam ad te & ad Brutum, dedi literas. (2) Legati Appiani mihi volumen a te, plenum querelæ
Tom. I. G ini-

ARG. Querelam Appii refellit; contraque ipse queritur: & virtutem extollens contra nobilium arrogantiam, se amicissimum fore confirmat. Anno U. C. 703.

1 *Imp.*) Sic est inscribendum, non *Procos.* Scripsit enim, ut ipse ait, hanc epistolam Laodiceæ: quo se contulit æstivis confectis, id est, Amaniensibus victis, qua victoria imperator appellatus est, & Pindenisso capto. Fuit autem Laodiceæ a III. id. Febr. usque ad non. Maji: quod epist. 2. lib. VI. ad Att. ostendit. *Manus.*

2 *Legati Appiani*) Magna semper varietate scriptus est hic locus, cum nonnulli *Apameani* pro *Appiani* legerent: sed falso, ut puto: nam & *Appiani* ubique habent veteres codices, & hos populos esse provinciæ, cui Cicero præerat, docet Plinius lib. V. cap. 29. his verbis: *Alter convenus a Synnada accipit nomen: conveniunt Lycaones, Appiani, Cercopeni, Dorylei, Midæi, Julenses, & reliqui ignobiles populi* XV. Cum igitur vetustissimorum codicum lætio, ratione, & optimorum auctorum testimonio confirmetur, non video cur temere mutanda sit. *Vilhor.* Harduinus non *Cercopeni*, sed *Eucarpeni*.

iniquissimæ, reddiderunt, quod eorum (3) ædificationem literis meis impedissem. Eadem autem epistola petebas, ut eos quam primum, ne in hiemem inciderent, ad facultatem ædificandi liberarem: & simul peracute querebare, quod eos tributa exigere vetarem, priusquam ego re cognita permissem. Genus enim quoddam fuisse impediendi, cum ego cognoscere non possem, nisi cum ad hiemem me ex Cilicia recepissem. Ad omnia accipe, & cognosce æquitatem expostulationis tuæ. Primum, cum ad me aditum esset ab iis, qui dicerent a se intolerabilia tributa exigi; quid habuit iniquitatis, me scribere, ne facerent ante, quam ego rem causamque cognossem? Non poteram, credo, ante hiemem: sic enim scribis. Quasi vero ad cognoscendum ego ad illos, non illi ad me venire debuerint. Tam longe? inquis. Quid? cum dabas iis literas, per quas mecum agebas, ne eos impedirem quo minus ante hiemem ædificarent, non eos ad me venturos arbitrabare? Tametsi id quidem fecerunt ridicule. Quas enim literas afferebant, ut opus æstate facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. Sed scito & multo plures esse, qui de tributis recusent, quam qui exigi velint; & me tamen, quod te velle existimem, esse facturum. De Appianis hæctenus. A Pausania, Lentuli liberto, (4) accenso meo, audiui cum diceret, te secum esse questum, quod tibi obviam non prodissem. Scilicet contempsi te, nec potest fieri me quidquam superbius. Cum puer tuus ad me secunda fere vigilia venisset, isque te ante lucem Iconium mihi venturum nuntiasset, in-

cer-

3 *Ædificationem*) Monumenti, vel templi in honorem Appii, quasi Appius quidam servator & Deus provinciæ fuisset: ut fieri solebat. Lib. V. ad Att. 21. *Nullos honores mihi, nisi verborum, decerni sino: statuas, fana, τὸ δῶρον prohibeo.* Suet. Tib. 26. Orl. 52. J. F. Gronovius.

4 *Accenso meo*) Apparitorum multa genera, inter quos accensi quoque erant, dicti, quod sæpius ad necessarias res accerentur, ut ait Varro. *Manus.*

certumque utra via, cum essent duæ: altera Var-
ronem, tuum familiarissimum, altera Q. Leptam,
præfectum fabrum meum, tibi obviam misi. Man-
davi utrique eorum, ut ante ad me excurrerent,
ut tibi obviam prodire possem. Currens Lepta ve-
nit, mihique nuntiavit, te jam castra prætergressum
esse. Confestim Iconium veni. Cætera jam tibi
nota sunt. An ego tibi obviam non prodirem?
Primum Appio Claudio? Deinde, Imperatori? De-
inde, more majorum? Deinde, quod caput est,
amico? Præsertim cum in isto genere multo etiam
(5) ambitiosus facere soleam, quam honos meus
& dignitas postulat. Sed hæc hæctenus. Illud idem
Pausania dicebat, te dixisse: ((6) quidni?)
(7) Appius Lentulo, Lentulus Appio processit ob-
viam: Cicero Appio noluit? Quæso, etiamne tu
has ineptias, homo (mea sententia) summa pru-
dentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum usu,
addo (8) urbanitate, quæ est virtus, ut Stoici re-
ctissime putant, ullam (9) Appietatem, aut Len-
tulitatem valere apud me plus quam ornamenta

G 2 vir-

5 *Ambitiosus*) Studiosus: cum nullum officii genus soleam
prætermittere. *Man.*

6 *Quidni?*) Ciceronis, non Appii verba: ideo parenthesi in-
cludenda. *Idem.*

7 *Appius Lentulo*) Appius succedens Lentulo decedenti. *Idem.*

8 *Urbanitate, quæ est virtus*) Multum huic nomini tribuisse
Stoicos ostendit etiam Plutarchus in commentario, quo declara-
vit, quomodo deceat adolescentes legere poetas: diversam enim
& penitus contrariam vim apud illos habere ἀσείον nomen al-
teri quod est ἀμαθής, intelligitur ab eo qui locum eum Plutar-
chi accurate animadvertit: differit autem quemadmodum Stoicis
nihil commune esse judicarent virtuti ac vitio: & quemadmo-
dum Urbanus apud illos (ita autem vocabant virtute prædi-
tum) omni culpa vacaret, & omnes res recte facere posset.
Imperitus autem (id erat apud illos vitiosus) omnibus criminibus
obnoxius esset, & in omni semper negotio laboretur. Verba ipsius
hæc sunt: Πολλὰ πάντων τοῖς Στωικοῖς &c. Hæc adnotasse mirifice
utile esse credo ad hujus loci perspicuitatem. *Vilhorius.*

9 *Appietatem*) Productione nominis fit sonitus auribus ingra-
tus: & simul ipsa res, nomini subiecta, deformatur. Appius au-
tem novum Ciceronis nomen, præ suo Lentulique contempserat.

Quam

virtutis, existimas? Cum ea consecutus nondum eram, quæ sunt hominum opinionibus amplissima, tamen ista vestra nomina nunquam sum admiratus: viros esse, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar. Postea vero quam ita & cepi & gessi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem, neque ad gloriam acquirendum putarem; superiorem quidem nunquam, sed parem vobis me speravi esse factum. Nec, mehercule, aliter vidi existimare vel Cn. Pompejum, quem omnibus, qui unquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipse antepono. Tu, si aliter existimas, nihil errabis, si paulo diligentius, (10) ut, quid sit *δύεσσα*, quid sit nobilitas, intelligas) Athenodorus, (11) Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis. Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, verum etiam amicissimum existimes velim. Profecto omnibus meis officiis efficiam, ut ita vere possis judicare. Tu autem si id agis, ut minus mea cau-

sa,

Quam superbiam irridet Cicero, Claudia familiae insitam, ut ex omni patet historia, & his maxime Taciti verbis libro I. *Tiberium Nervonem, maturum annis, spectatum bello, sed veterem atque insitam Claudiae familiae superbiam.* Man.

10 *Uti, quid sit δύεσσα, quid sit nobilitas, intelligas*) Ut intelligas, utrum idem sint, an inter se differant *δύεσσα*, & nobilitas. Quasi dicat: falleris, cum vel te putas, quia sis *δύεσσα*; hoc est, claro genere natus, ideo nobilem esse, vel me, quia non sum *δύεσσα*, propterea nobilem esse non posse. Potest enim *δύεσσα* esse, ubi non sit nobilitas; & nobilitas, ubi non sit *δύεσσα*. Nobilitas enim a majoribus non accipitur, sed virtute, magnisque in reipub. meritis comparatur. Hæc fuit Athenodori sententia: quam homo novus Cicero libenter probat. Aristoteles autem in Politicis libris nobilitatem in majorum claritate, & in opibus ponit. Manut.

11 *Sandonis filius*) Patris nomen adjunxit, ut eum distingueret ab altero Athenodoro, ejus æquali. Nam, ut ait Strabo lib. IV. Athenodori duo fuerunt: quorum alter, qui Cordillo vocatus est, cum M. Catone vixit, & apud eum obiit: alter vero Sandonis filius: quem & Cananitam a quodam vico appellant, Cæsaris Augusti præceptor fuit. De hoc ipso Athenodoro Suidas mentionem facit: & idem Sandonem Philosophum nominat: hujus, opinor, Athenodori patrem. *Idem.*

sa, dum ego absim, debere videaris, quam ego tua (12) laborarim: libero te ista cura.

(13) παρ' ἐμοί γε καὶ ἄλλοι,

Οἱ κέ με τιμήσουσι, μάλιθα δὲ μνησέτω Ζεὺς.

Si autem natura es (14) φιλαίτιον, illud non perficies quo minus tua causa velim: hoc assequere, ut quam in partem tu accipias, minus laborem. Hæc ad te scripsi liberius, fretus conscientia officii mei, benevolentiaque: quam a me (15) certo iudicio susceptam, quoad tu voles, conservabo. Vale.

12 *Laborarim*) Cum aliis in rebus, de quibus epist. 9. tum in supplicatione tibi decernenda, de qua epistola ultima. *Idem*:

13 παρ' ἐμοί γε καὶ ἄλλοι) *Apud me quidem & alii, qui me colant, maxime autem consiliarius Jupiter.* Iliad. A. 174.

14 φιλαίτιον) *Querulus.* *Idem.*

15 *Certo iudicio susceptam*) Eo susceptam animo, ut perpetuo conservarem. Hoc dicit, ne videatur sibi in gratiam reddisse: quod suspicari Appius videbatur, cum in malam partem acciperet ea, quæ minime contra ejus existimationem a se fieri Cicero voluerat. *Manus.*

M. T. C. PROCONSUL S. D. APPIO
PULCHRO.

VIII. **E**tiā, quantum ex tuis literis intelligere potui, videbam te hanc epistolam, (1)

G 3

cum

ARG. Refellit, quæ Appius objecerat, probatque, si quid egerit, quod inique interpretetur Appius aut imprudenter illum facere, qui malevolorum sermonibus credat; aut astute nimis, qui, quæ sibi in mentem veniant, aliis attribuat. Deinde gratum sibi esse ostendit, quod de urbanis rebus perscripserit, & promiserit de suis: in quibus id maxime rogat, ne prorogari provinciam concedat. Tandem de bellicis provinciis rebus addit, & crebras postulat literas. *Anno U. C. 702.*

2 *Cum ad urbem esses*) *Esse ad urbem* dicebantur, qui cum potestate provinciali aut nuper e provincia révertissent, aut nondum in provinciam profecti essent. Sic enim scripsit Asconius: eoque modo Cicero, Sallustius, & alii ejusdem ætatis locuti. Solebant autem, qui ob res in provincia gestas triumphum peterent, extra urbem exspectare, donec, lege lata, triumphantes urbem introire possent. Et de triumpho Appium cogitasse, ex epist. 10. cognoscitur; ne triumpharet, accusatio-
ne Dolabellæ factum est, epist. 6. libro octavo. *Man.*

cum ad urbem esses, esse lecturum, refrigerato jam levissimo sermone (2) hominum provincialium: tamen, cum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione scripsisses, faciendum mihi putavi, ut tuis literis brevi responderem. Sed prima duo capita epistolæ tuæ tacita mihi quodammodo relinquenda sunt. Nihil enim habent, quod aut definitum sit, aut certum, nisi me vultu & taciturnitate significasse, tibi non esse amicum; idque pro tribunali cum aliquid ageretur, & nonnullis in conviviis intelligi potuisse. Hoc totum nihil esse, possum intelligere: sed cum sit nihil, ne quid dicatur quidem intelligo. Illud quidem scio, meos multos, & illustres, & (3) ex superiore, & æquo loco, sermones habitos cum tua summa laude, & cum magna significatione nostræ familiaritatis, ad te vere potuisse deferri. Nam, quod (4) ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius, aut justius, quam ut sumptus egentissimarum civitatum minuerem, sine ulla imminutione dignitatis tuæ, præsertim ipsis civitatibus postulantis? Nam mihi (5) totum genus legationum tuo nomine proficiscentium notum non erat. Apameæ cum essem, multarum civitatum principes ad me detulerunt, sumptus decerni legatis nimis magnos, cum solvendo civitates non essent. Hic ego multa simul cogitavi. Primum, te hominem non solum sapientem, verum etiam ((6) ut nunc

2 *Hominum provincialium*) Quibus de meo in te animo falsa narantibus credidisti. Phryges & Lycaones nominat epistola 10. *Idem*.

3 *Ex superiore, & ex æquo loco*) Et pro tribunali, & privati in locis, sive ut supra, in conviviis. *Idem*.

4 *Ad legatos*) Questus erat Appius, quod legatos civitatum Romam ire, ut Appium in senatu laudarent, prohibuisset. *Idem*.

5 *Totum genus legationum*) Hanc unam ob causam legatos Romam ire, ut te laudarent, nesciebam. *Idem*.

6 *Ut nunc loquimur*) Non quod, *Urbanus*, novum esset verbum, cum eo *Plautus* quoque non semel usus esset, sed quod no-

nunc loquimur) urbanum, non arbitraber genere isto legationum delectari; idque me arbitror (7) Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse: primum, Appium Claudium senatui populoque Romano, non Myndensium testimonio ((8) in ea enim civitate mentio facta est) sed sua sponte esse laudatum: deinde, me ista vidisse multis accidere, ut eorum causa legationes Romam venirent, sed his legationibus non meminisse ullum tempus laudandi, aut locum dari: studia mihi eorum placere, quod in te bene merito grati essent, consilium totum videri minime necessarium. Si autem vellent declarare in eo officium suum, laudatum me, si qui suo sumptu functus esset officio; concessurum, si (9) legitimo; non permissurum, si infinito. Quid enim reprehendi potest, nisi quod addis visum esse quibusdam, edictum meum, quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum? Jam non tam mihi videntur injuriam facere hi, qui hæc disputant, quam si cujus aures ad hanc disputationem patent. Romæ composui (10) edictum: nihil addidi, nisi quod publicani me rogarunt, cum Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum. Diligentissime scriptum caput est, quod pertinet ad

G 4

mi-

va significatio. Quod enim peregrini homines ab urbanis morum elegantia & lepore vincebantur; inde coeptum Ciceronis ætate, *urbanus homo* dici, pro eo, cujus in factis aut dictis nihil odiosum, nihil inconditum, nihil turpe notaretur. Epistola etiam proxima urbanitatem in Appio laudavit. *Manutius*.

7 *Synnadis*) Oppido Phrygiæ.

8 *In ea enim civitate*) Ex his verbis, proxime legendum, *Synnadensium*, non *Myndensium*, conjicio: cum dixerit jam, *idque me arbitror Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse*. *Manut.* *Midaensium* legi oportuit, ab oppido Phrygiæ Midaio, quod Græci Μίδαίων scribunt. Fuit enim pars ea Phrygiæ sub proconsulis Ciliciæ administratione, a qua longe Myndos Caria abfuit. *Quæstivus*.

9 *Legitimo*) Quantum lex Cornelia concedebat. Epistola decima. *Manut.*

10 *Edictum*) Ex quo in provincia jus dicerem. *Idem*.

minuendos sumptus civitatum: quo in capite sunt quaedam nova, salutaria civitatibus, quibus ego magnopere delector. Hoc vero, ex quo suspicio nata est, me exquisivisse aliquid in quo te offenderem, (11) translaticium est. Neque enim eram tam desipiens, ut privatæ rei causa legari putarem, qui & tibi non privato, & pro re non privata sua, sed publica, non in privato, sed in publico orbis terræ consilio, id est, in senatu, ut gratias agerent, mittebantur: (12) neque cum edixi, ne quis injussu meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra, & qui trans Taurum persequi non possent. Nam id est maxime in tuis literis irridendum. Quid enim erat, quod me persequerentur in castra, Taurumve transirent, cum ego Laodicea usque ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum dicecesium, quæ cis Taurum sunt, omniumque earum civitatum magistratus, legationesque convenirent? (13) Nisi forte postea cœperunt legare, quam ego
Tau-

II *Translativum est*) Usitatum, quod ad omnes consuetudine transfertur. Hæc igitur est sententia Ciceronis. Quod edixi, ne legati Romam injussu meo proficiscerentur: ex quo suspicatus es, me exquisivisse aliquid, in quo te offenderem: novi nihil feci, aut a me exquisitum, ut minuerem dignitatem tuam: translaticium id fuit, usitatum antea. Cum enim nec privatæ rei causa, nec ut homini privato, nec ut in privato loco, sed ut in senatu gratias tibi agerent, mitti legatos intelligerem; cur in eo me de tua privata contumelia cogitasse putas? Quod si tua privata res, non publica, ageretur; querendi fortasse de me si non veram, speciosam tamen causam haberes. Nunc, si privatæ rei causa legari credidissem, plane desipiens fuisset. *Manus.*

12 *Neque cum edixi*) Duo videtur Appius objecisse Ciceroni: primum edixisse, ne quis injussu suo e provincia discederet: secundum, trans Taurum abiisse, quo civitatum legati eum persequi non possent, ut facultatem eundi Romam peterent. Quo facto videbantur excludi, id est, omni eundi Romam potestate privari. Hoc ultimum confutat Cicero, dum ostendit nihil fuisse opus, ut eum legati extra Taurum persequerentur, siquidem prius montem Taurum quam transiret, istius generis legationes jam audierat. *Quarsterius.*

13 *Nisi forte postea cœperunt legare*) Cicero sic argumentatur: Nullam habuerunt causam me sequendi in castra magistratus urbium & dicecesium, qui tibi legationem decreverunt, cum ego
per

Taurum transgressus sum; quod certe non ita est. Cum enim Laodiceæ, cum Apamææ, cum Synnadis, cum Philomeli, cum Iconii essem, quibus in oppidis omnibus (14) commoratus sum, omnes jam istius generis legationes erant constitutæ. Atque hoc tamen te scire volo, me de isto sumptu legationum aut minuendo, aut remittendo, decrevisse nihil, nisi quod principes civitatum a me postulassent: ne in (15) venditionem tributorum, & illam acerbissimam exactionem (quam tu non ignoras) (16) capitum, atque ostiorum, (17) inducerentur sumptus minime necessarii. Ego autem cum hoc suscepissem, non solum justitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas civitates, & perditas maxime (18) per magistratus suos, non potui in illo sumptu non necessario (19)

per illorum fines iter fecerim, in iisque tam diu sim commoratus, ut possent me omnes commodissime convenire, & de illis legationibus mecum agere, quippe quas jam ante adventum meum constituerant. Ergo non necesse fuit quenquam hoc nomine me sequi in castra & trans Taurum, & nec ego quenquam edicto meo exclusi legatione, quod tu scribebas. *Græv.*

14 *Commoratus*) Biduum Laodiceæ, quatuoriduum Apamææ, triduum Synnadis, totidem Philomeli. Sic enim scripsit ad Catonem epist. 4. lib. XV. Aliter tamen ad Att. epist. 16. & 20. lib. V. Commoratus autem, quia jus in iis oppidis dixit. *Qua jurisdictione nihil æquabilius, nihil lenius, nihil gravius esse potuisse,* scripsit ad Attic. epist. 10. lib. V. *Manus.*

15 *Venditionem tributorum*) Id est, locationem & redemptionem, cum universa summa tributi præfens sumitur a publicanis ad hastam invitatis. *J. F. Gron.*

16 *Capitum, atque ostiorum*) Cum per singula capita atque ostia exigantur tributa per eos, quibus vendita sunt. *Manus.*

17 *Inducerentur sumptus*) Ne propter sumptus minime necessarios, illæ per se satis graves exactiones onerarentur. Ne in eas sumptus inutiles imputarentur. II. Agrar. 16. *Hic ager omnis, quoquo pretio emptus erit, tamen ingens pecunia vobis inducetur.* I. Verr. 41. *Pecuniam grandem, quemadmodum in rationem inducerent.* Infra, epistola 10. *J. F. Gronovius.*

18 *Per magistratus suos*) Hoc adjunxit, ne perditas ab Appio civitates videatur dicere. Perditas tamen per Appium maxime, significat in epistolis ad Att. atque hæc ipsa tributa memorat epist. 16. lib. V. *Manus.*

(19) negligens esse. Tu, cum istiusmodi sermones ad te delati de me sunt, non debuisti credere. Si autem hoc genere delectaris, ut, quæ tibi in mentem veniant, aliis attribuas, genus sermonis inducis in amicitiam minime liberale. Ego si in provincia detrudere de tua fama unquam cogitarem, non (20) ad generum tuum Lentulum, neque ad libertum tuum Brundusii, neque ad præfectum fabrum Corcyræ, quem in locum me venire velles, retulissem. Quare potes, doctissimis hominibus auctoribus, quorum sunt de amicitia gerenda præclarissime scripti libri, genus hoc totum orationis tollere: *Disputabant, ego contra differebam: Dicebant, ego negabam.* An mihi de te nihil esse dictum unquam putas? ne hoc quidem, quod cum me Laodiceam venire voluisses, Taurum ipse transisti? (21) Quod iisdem diebus meus conventus erat Apamæ, Synnadis, Philomeli, tuus Tarfi?

Non

(19 *Negligens*) Non potui esse facilis ac liberalis in decernendo hoc sumptum, sive permittendo, ut hunc, qui minime necessarius est, sumptum faceret. *Negligens* hic rara & exquisita significatione accipitur pro prodigus, estusus in sumptus, cui opponitur *diligens*, hoc est frugalis, parcus. Suet. Galb. 14. *His diverso vitiorum genere grassantibus adeo se abutendum permisit & tradidit, ut sibi ipse constaret: modo acerbior parciorque, modo remissior ac negligentior quam conveniret principi electo, atque illius ætatis.* Sicut acerbior hic opponitur remissior, sic parcior opponitur negligentior. Horum vitiorum sibi contrariorum exempla statim subjicit; negligentis quidem, quod a comitibus donari gratias, vestigalia, & immunitates passus sit. Ibid. cap. præcedenti: *Ordinatio dispensatori breviarium rationum offerenti paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisset.* Diligentia hic est frugalitas, parsimonia, propria patrisfamilias virtus, qui *diligentes* dicuntur, hoc est frugi. Cicero IV. in Verr. *Diodorus homo frugi ac diligens, qui sua servare vellet.* Plaut. Amphit. III. 3.

Recte loquere, & proinde ut diligentem decet uxorem. Græv.

(20 *Ad generum tuum Lentulum*) Pompejus filius, & M. Bruttus, generi hujus Appii laudantur epist. 4. Lentuli autem nunquam mentio: neque id nomen codices Græviani habent: estque suspectum Manutio: glossema Ursino: cui Grævius ad subscribendum pronus est. Cellar.

(21 *Quod iisdem diebus meus conventus erat Apamæ*) Hoc est, quod iisdem diebus ego jus dicerem Apamæ. Item.

Non dicam plura, ne, in quo te oburgem, id ipsum videar imitari. Illud dicam ut sentio: Si ista, quæ alios loqui dicis, ipse sentis, tua summa culpa est; sin autem alii tecum hæc loquuntur, tua tamen, quod audis, culpa nonnulla est. Mea ratio in tota amicitia nostra constans & gravis reperietur. Quod si quis me astutiorē fingit, quid potest esse (22) callidius, quam cum te absentem semper defenderim; cum præsertim mihi usu venturum non arbitrarer, ut ego quoque absens a te defendendus essem; nunc committere, ut tu jure optimo me absentem deserere posses? Unum genus excipio sermonis, in quo persæpe aliquid dicitur, (23) quod te putem nolle dici, si aut legatorum tuorum cupiam, aut præfectorum, aut tribunorum militum male dicitur: quod tamen ipsum non mehercule adhuc accidit me audiente, ut aut gravius diceretur, aut in plures, quam mecum Corcyræ Clodius est locutus: cum in eo genere maxime quereretur, te aliorum improbitate minus felicem fuisse. Hos ego sermones, quod & multi sunt, & tuam existimationem, ut ego sentio, non offendunt, laceßivi nunquam, sed non valde repressi. Si quis est, qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse, non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam; simulque non de me is pejus, quam de te, existimat. Sin autem quem mea instituta in provincia non delectant, & quadam dis-

simi-

22 *Callidius*) Cum ironia. Potius enim stultitia, quam calliditas est. *Manutius*.

23 *Quod te putem nolle dici*) Legendum esse, quod te putem non nolle dici, declarat id quod sequitur non longe admodum. Ibi, *Hos ego sermones, quod & multi sunt, & tuam existimationem, ut ego sentio, non offendunt, laceßivi nunquam, &c.* Nam hæc verba, quod te putem non nolle dici, hanc vim habent, de quo te putem non laborare, si dicatur, quia scilicet existimationem tuam non lædat. Quod si liceret libris consentientibus reponere, quod te putem non valde nolle dici, vel sic, quod te putem non nimium nolle dici, &c. multo magis probarem. *Lambinus*.

similitudine institutorum meorum ac tuorum (24) lædi se putat; cum uterque nostrum recte fecerit, sed non idem uterque secutus sit; hunc ego amicum habere non curo. Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provincia patuit: nostra si angustior, & si de tua prolixa beneficaque natura (25) limavit aliquid posterior annus, propter quandam tristitiam temporum; non debent mirari homines, cum & natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior, & temporibus, quibus alii moventur, iisdem ego movear, me esse acerbum sibi, (26) ut sim dulcis mihi. De rebus urbanis quod me certiore fecisti, cum per se mihi gratum fuit, tum quod significasti, tibi omnia mea mandata curæ fore. In quibus unum illud te præcipue rogo ut cures, ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat, aut temporis: Hortensiumque nostrum collegam & familiarem roges, ut si unquam mea causa quidquam aut sensit, aut fecit, de hac quoque (27) sententia bima decedat: qua mihi nihil potest esse inimicus. De nostris rebus quod scire vis, Tarso nonis Octobris (28) Amanum versus profecti sumus. Hæc scripsi postridie ejus diei, cum castra haberem in agro Mopsuhestiæ.

24 *Lædi se putat*) Notat homines provinciales, qui non eosdem e Ciceronis institutis fructus caperent, quos ex Appii administratione capere consueverant. Huc spectat id, quod sequitur: *Liberalitas tua latius in provincia* &c. Alii legendum arbitrantur, *Lædi se putat*: discedentes primum ab antiquis libris, deinde etiam (ut mihi videor ostendisse) a mente Ciceronis. *Manut.*

25 *Limavit*) Μεταπορικῶς: minuit omnes inutiles sumptus quasi conterendo. *Vid.*

26 *Ut sim dulcis mihi*) Ut meæ laudi consulam. Aperta translatio, contrariis expressa, ut in Lælio: *Scitum est illud Catonis multo melius de quibusdam acerbos inimicos merevi, quam eos amicos, qui dulces videntur.* *Manut.* Hæc Gronovius charactere distinxit, tanquam ex veteri auctore desumpta verba. *Cellarius.*

27 *Sententia bima*) Ut provinciæ per biennium ab iisdem obtinerentur. *Man.*

28 *Amanum*) Quo in monte quæ gesserit, scripsit ad Cælium epist. 10. lib. II, sed copiosius ad Catonem epist. 4. lib. XV. *Idem.*

fiæ. Si quid egero, scribam ad te; neque domum unquam ad me literas mittam, quin adjungam eas, quas tibi reddi velim. De Parthis quod quæris, fuisse nullos puto. Arabes qui fuerunt, admisso (29) Parthico ornatu, dicuntur omnes revertisse. Hostem esse in Syria negant ullum. Tu velim ad me quam sapissime & de tuis rebus scribas, & de meis, & de omni reipublicæ statu: de quo sum sollicitus eo magis, quod ex tuis literis cognovi, Pompejum nostrum in (30) Hispaniam iturum. Vale.

29 Parthico ornatu) Quo plus terroris inferrent. Finitimi Syriis Arabes sunt: ideo facilis irruptio est. Epist. 8. lib. VIII. Idem.

30 Hispaniam) Quam per legatos absens administrabat, acceptam lege Trebonia in quinquennium. Idem.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

IX. **V**IX tandem legi literas dignas Appio Claudio, plenas humanitatis, officii, diligentia. Aspectus videlicet urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit. Nam quas ex itinere, ante quam ex Asia egressus es, ad me literas misisti, unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de (1) Appianorum ædificatione impedita, legi perinvitus. Itaque conscientia mea constantis erga te voluntatis, rescripsi tibi subiratus. Iis vero literis lectis, quas Philotimo, liberto meo, dedisti; cognovi, intellexique, in provincia multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nollent: ad urbem vero ut accesseris, vel potius ut primum tuos videris, cognosces te ex iis, qua in te absentem fide, qua in omnibus officiis tuendis erga te observantia & constantia fuisset. Itaque quanti illud

ARG. Appii literis humanissime scriptis, humanitate pari responderet, eique de triumpho spe gratulatur, & ad absolvendos augurales libros hortatus, petit ut supplicationem sibi decerni curet. Anno U. C. 703.

1 Appianorum) Vide epist. 7.

Iud me aestimare putas, quod est in tuis literis scriptum, Si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum? Tu vero facile facies: nihil est enim, quod studio & benevolentia, vel amore potius, effici non possit. Ego etsi & ipse ita judicabam, & fiebam crebro a meis per literas certior, tamen maximam lætitiã cepi ex tuis literis de spe minime dubia, & plane explorata triumphĩ tui: neque vero ab eam causam, quo ipse facilius consequeretur, (nam quidem (2) *Ἐπικύρειον* est) sed, mehercule, quod tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. Quare quoniam plures tu habes, quam cæteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quod te adeunt fere omnes, (3) si quid velis; gratissimum mihi feceris, si ad me simul atque adeptus eris quod & tu confidis, & ego opto, literas miseris. (4) Longi subsellii (ut noster Pompejus appellat) judicatio, & mora, si quem tibi item unum alterumve diem abstulerit, (quid enim potest amplius?) tua tamen dignitas suum locum obtinebit. Sed, si me diligis, si a me diligi vis, ad me literas, ut quam primum lætitiã afficiar, mitto. Et velim (5) reliquum quod est promissi, ac muneris tui, mihi persolvas. Cum ipsam cognitionem juris augurii consequi cupio, tum mehercule tuis incredibiliter studiis erga me, muneribusque de-

le-

2 *Ἐπικύρειον*) Esset hoc ejus hominis, qui Epicuri sententiã sequeretur, id est, qui ad se ipsum omnia referret, & in sua utilitate cuncta poneret. Vide lib. VII. epist. IX. *Manus.*

3 *Si quid velis*) Te rogant quæsitum numi quid velis, numi quid habeas ibi quod nunciari conscive velis. Erat propria & solemnis formula quæ utebantur abituri, offerentes suam operam & ministerium ad quævis officia. Nihil frequentius apud comicos. *Grævius.*

4 *Longi subsellii judicatio*) Est res, ad quam decernendam multi requiruntur qui iudices sedeant, quæ a magno iudicium confessu definienda est, ut hic senatus, qui de triumphis iudicabat. *Græv.*

5 *Reliquum quod est promissi ac muneris.*) De libris auguralibus. *Corr.*

lector. Quod autem a me tale quiddam desideras, sane mihi considerandum est, quoniam te remunerer potissimum genere: nam profecto non est meum, qui in scribendo (ut soles admirari) tantum industriae ponam, committere, ut negligens scribendo fuisse videar: praesertim cum id non modo negligentis, sed etiam ingrati animi crimen futurum sit. Verum haec videbimus. Illud, quod polliceris, velim pro tua fide diligentiaque, & pro nostra non instituta, sed jam inveterata amicitia cures, innitare, ut (6) supplicatio nobis quam honorificentissime, quam primumque decernatur. Omnino serius misi literas, quam vellem: in quo cum navigandi difficultas fuit odiosa, tum ipsum (7) in discessum senatus incidisse credo literas meas. Sed id feci adductus auctoritate & consilio tuo: idque a me recte factum puto, quod non statim ut appellatus imperator sum, sed (8) aliis rebus additis, (9) aestivalisque confectis, literas miserim. Haec igitur tibi erunt curae, quemadmodum ostendis: meque totum, & mea, & meos commendatos habebis. Vale.

6 *Supplicatio*) Pro rebus in Armano monte gestis: ex qua victoria imperator appellatus est. *Manutius*.

7 *Discessum senatus*) Discēdebat senatus Aprili mense, cujus fere dies omnes vel ludis dabantur vel festi erant, vel comitiales, quibus haberi senatum non licebat. *Idem*.

8 *Aliis rebus additis*) Capto Pindenisso die quinquagesimo septimo, postquam oppugnari coeptum erat. *Idem*.

9 *Aestivalisque confectis*) Cum in hiberna milites dimittuntur, nec jam bellum geri per anni tempus licet. *Idem*.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

3. 279
 X. CUM est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facerent, etsi graviter primo nuntio commotus sum, quod nihil tam præter opinionem meam accidere potuit: tamen ut me collegit, cætera mihi facillima videbantur, quod & in te ipso maximam spem, & in tuis magnam habebam: multaque mihi veniebant in mentem, quamobrem istum laborem tibi etiam honori putarem fore. Illud plane moleste tuli, quod certissimum & justissimum triumphum hoc invidorum consilio esse tibi (1) ereptum videbam. Quod tu si tanti facies, quanti ego semper judicavi faciendum esse, facies sapienter, & ages victor ex inimicorum dolore triumphum justissimum. Ego enim plane video fore nervis, opibus, sapientia tua, vehementer ut inimicos tuos poeniteat intemperantiæ suæ. De me tibi sic, contestans omnes deos, promitto, atque confirmo, me pro tua dignitate (malo enim dicere, quam pro salute) in hac provincia, cui tu præfuisi, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari hominis (ut spero) apud civitates, gravitate imperatoris, (2) suscepturum officia atque partes. Omnia volo a me & postules, & expectes: vincam meis officiis cogitationes tuas. Q. Servilius
 per-

ARG. Appium Dolabella, reversum e Cilicia, de majestate, & de ambitu accusaverat, quo tempore Tulliam duxerat, filiam Ciceronis. Id factum, insciente se, conatur probare. Præterea suspicionem impeditæ legationis, quæ ad laudandum illum decreta fuisset, conatur eripere. Addiderat gestorum in provincia narrationem, quæ perit. Tandem auguratur, censuram ei delatum iri. Anno U. C. 703.

1 Ereptum. Dolabellæ accusatione factum, ut triumphi spem abjiceret, urbem ingressus ad defectionem. Vide *Lib. VIII. epist. 6. Cellarius.*

2 Suscepturum officia. Ne quis ex provincia Romam iret, ut adversus Appium testimonium diceret. Hinc illud epistola sequenti: *De mercenariis vestibus, a suis civitatibus notandis... fiet a me, cum per Asiam decedam. Manutius.*

perbreves mihi a te literas reddidit, quæ mihi tamen nimis longæ viſæ ſunt. Injuriam enim mihi fieri putabam, cum rogabar. Nollem accidiffet tempus, in quo perſpicere poſſes, quanti ego te, quanti Pompejum, quem unum ex omnibus facio, ut debeo, plurimi, quanti Brutum facerem: quanquam in conſuetudine quotidiana perſpexiſſes, ſicut perſpicies: ſed quoniam accidit; ſi quid a me prætermiſſum erit, commiſſum facinus, & admiſſum dedecus confitebor. Pontinius, (3) qui a te tractatus eſt præſtanti ac ſingulari fide, cujus tui beneficii ſum ego teſtis, præſtat tibi memoriam, benevolentiamque, quam debet: qui cum maximis rebus ſuis coactus a me invitiffimo deceſſiſſet, tamen ut vidit intereſſe tua, conſcendens jam navem, Epheso (4) Laodiceam revertit. Talia te cum ſtudia videam habiturum eſſe innumerabilia, plane dubitare non poſſum, quin tibi (5) amplitudo iſta ſollicitudo futura ſit. (6) Si vero efficis, ut cenſores creentur, & ſi ita geſſeris cenſuram ut & debes, & potes; non tibi ſolum, ſed tuis omnibus, video in perpetuum ſummo te præſidio futurum. Illud pugna & enitere, ne quid nobis temporis prorogetur, ut cum hic tibi ſatiſfecerimus, iſtic quoque noſtram in

Tom. I. H te

3 *Qui a te tractatus eſt*) Cum tu Coſ. illi in petitione triumpho ex Allobrogibus victis, contra Catonem & Servilium prætores faviſti. *Corrad.*

4 *Laodiceam*) Ut in provincia operam daret, ne teſtes in Appium Romam irent, ex quo patet, accuſatum Appium de rebus in provincia geſtis, quibus majeſtatem populi Romani læſiſſe videretur. *Manus.*

5 *Amplitudo*) Sic omnes mſ. quod cum durum nonnullis, ſed perperam, videretur, *amplitudini* ſubſtituerunt. *Cellarius.* (Sensum facilius perſpiciet, qui voces ſic ordinabit: *Quin ſollicitudo iſta ſit futura tibi amplitudo.* Quin iſta ſollicitudo incrementum tibi allatura ſit amplitudinis ac dignitatis. Hoc ipſum eſt, quod ante dixit, putare ſe, Appio hunc laborem etiam honori fore. *Olivetus.*)

6 *Si vero efficis, ut cenſores creentur*) Quod ſi accidat; fore non dubitat. ut Cenſor ipſe Appius creetur. Itaque ſubjungit: *& ſi ita geſſeris cenſuram.* Creatus autem eſt cum L. Piſone, in quem exiſtat Ciceronis oratio. *Manusius.*

te benevolentiam navare possimus. Quæ de hominum atque ordinum omnium erga te studiis scribis ad me, minime mihi miranda, & maxime jucunda acciderunt: eademque ad me perscripta sunt a familiaribus meis. Itaque capio magnam voluptatem, cum tibi, cujus mihi amicitia non solum ampla, sed etiam jucunda est, ea tribui, quæ debeantur: tum vero remanere etiam nunc in civitate nostra studia propè omnium consensu erga fortes & industrios viros; quæ mihi ipsi (7) una semper tributa merces est laborum & vigiliarum mearum. Illud vero mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo (8) adolescente, cujus ego salutem (9) duobus capitis judiciis summa contentione defendi, ut tuis inimicitiis suscipiendis oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac rationum suarum: præsertim cum tu omnibus vel ornamentis, vel præfidiis redundares, illi (ut levissime dicam) multa deessent. Cujus (10) sermo stultus & puerilis erat jam antea ad me a M. Cælio, familiari nostro, perscriptus: de quo item sermone multa scripta sunt abs te. Ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, veterem conjunctionem diremissem, quam (11) novam conciliaissem. Neque enim de meo erga te studio dubitare debes, neque id est obscurum cuiquam in provincia, nec Romæ fuit. Sed tamen significatur in tuis literis suspicio quædam, & dubitatio tua: de qua alienum tempus est mihi tecum exostulandi; purgandi autem mei, necessarium. Ubi enim ego cuiquam legationi fui

im-

7 *Una*) Una in primis. Habet enim non tam definiendi, quam augendi vim. *Idem.*

8 *Adollescente*) Dolabella. *Idem.*

9 *Duobus capitis judiciis*) Epist. II. lib. VI. scripsit se Dolabellæ periculis non defuisse. *Capitis* autem *judicium* fuit, quo libertas aut civitas amittebatur. *Idem.*

10 *Sermo stultus*) Distitabat fortasse, probari a Cicerone accusationem illam, hoc argumento, quod sibi tunc filiam suam collocasset. *Manut.*

11 *Novam*) Nuptiis filiz conciliatam. *Idem.*

impedimento, quo minus Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo potui, si te palam odissem, minus, quod tibi obesset, facere? si clam, magis aperte inimicus esse? Quod si essem ea perfidia, qua sunt ii, qui in nos hæc conferunt: tamen ea stultitia certe non fuisset, ut aut in obscuro odio apertas inimicitias, aut in quo tibi nihil nocerem, summam ostenderem voluntatem nocendi. Ad me adire quosdam memini, qui dicerent, nimis magnos sumptus legis decerni: quibus ego (12) non tam Imperavi, quam censui, sumptus legis quam maxime (13) ad legem Corneliam decernendos. Atque in eo ipso me non perseverasse testes sunt (14) rationes civitatum, in quibus, quantum quæque voluit, legis tuis datum (15) induxit. Te autem quibus mendaciis homines levissimi onerant? non modo sublato sumptus, sed etiam a procuratoribus eorum, qui jam profecti essent, repetitos & ablato, eamque causam multis omnino non etndi fuisse. Quereret tecum, atque expostularem, ni (ut supra scripsi) purgare me tibi hoc tuo tempore, quam accusare te mallet, idque putarem esse rectius. Itaque nihil de te, quod credideris de me: quamobrem non debueris credere, pauca dicam. Nam si me virum bonum, si dignum his studiis eaque doctrina, cui me a pueritia dedi, si satis magni animi, non minimi consilii in maximis rebus perspectum

H 2

ha-

12 *Non tam imperavi, quam censui*) Non tam hoc imperii, quam iudicii fuit. Non hoc pro imperio feci, sed quod ita faciendum censui. *Idem.*

13 *Ad legem Corneliam*) Sumptum videtur lex Cornelia definiisse, cum ad eorum laudem, qui provinciis præfuerint, legationes Romam mitterentur. Hoc illud spectat, quod scriptum est epist. 8. *Laudaturum me, si quis suo sumptu functus esset officio; concessurum, si legitimo; non permissurum, si infinito.* *Idem.*

14 *Rationes*) Tabulæ publicæ, in quas accepti expensique ratio refertur. *Idem.*

15 *Induxit*) Usurpari solitum est hoc verbum in expensis perscribendis. Eodem modo locutus orat. 2. in Rullum: *Us agros, inquit, a vobismet ipsos emptos, quanti vellatis populo Romano inducatis.* *Idem.*

habes; nihil in me non modo perfidiosum, & insidiosum, & fallax in amicitia, sed ne humile quidem, aut jejunum debes agnoscere. Sin autem me astutum, & occultum juvat fingere; quid est, quod minus cadere in ejusmodi naturam possit, quam aut florentissimi hominis aspernari benevolentiam, aut ejus existimationem oppugnare in provincia, cujus laudem domi defenderis: aut in ea re animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis? aut id eligere ad perfidiam, quod ad indicandum odium aperitissimum sit, ad nocendum levissimum? Quid erat autem, cur ego in te tam implacabilis essem, cum te ex fratre meo ne tunc quidem, cum tibi (16) prope necesse esset eas agere partes, inimicum mihi fuisse cognossem? Cum vero reditum nostrum in gratiam uterque expetisset, quid in consulatu tuo frustra mecum egisti, quod me aut facere, aut sentire voluisses? Quid mihi mandasti, cum te (17) Puteolis prosequerer, in quo non expectationem tuam diligentia mea vicerim? Quod si id est maxime astuti, omnia ad suam utilitatem referre, quid mihi tandem erat utilius, quid commodis meis aptius, quam hominis nobilissimi atque honoratissimi conjunctio, cujus opes, ingenium, liberi, affines, propinqui, mihi magno vel ornamento, vel praesidio esse possent? Quæ tamen ego omnia in expetenda amicitia tua, non astutia quadam, sed aliqua potius sapientia, secutus sum. Quid? illa vincula, quibus quidem libentissime adstringor, quanta sunt, studiorum similitudo, suavitas consuetudinis, delectatio vitæ atque victus, sermonis societas, literæ (18) interiores? Atque hæc domestica. Quid illa

16 *Prope necesse esset*) Quia frater tuus, P. Clodius, me oppugnaret. *Manus.*

17 *Te Puteolis prosequerer*) In provinciam proficiscentem: quod in more fuit. *Epist. 6. lib. XIII. Cum te prosequerer paludatum. Id.*

18 *Interiores*) Secretiores: reconditæ: quæ ad minus multos pertinent.

illa tandem popularia? reditus illustris in gratiam? in quo (19) ne per imprudentiam quidem errari potest sine suspitione perfidiae: amplissimi (20) sacerdotii collegium? in quo non modo amicitiam violari apud majores nostros fas non erat, sed ne cooptari quidem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset inimicus. Quae ut omittam tam multa, atque tanta, quis unquam tanti quemquam fecit, aut facere potuit, aut debuit, quanti ego Cn. Pompejum, socerum tuæ filiæ? Etenim si merita valent: patriam, liberos, salutem, dignitatem, me-metipsum mihi per illum restitutum puto. Si consuetudinis jucunditas: quæ fuit unquam amicitia consularium in nostra civitate conjunctior? Si illa amoris, atque officii signa: quid mihi ille non commisit? Quid non mecum communicavit? Quid de se in senatu, cum ipse abesset, per quemquam agi maluit? Quibus ille me rebus non ornatissimum voluit amplissime? Qua denique ille facilitate, qua humanitate tulit contentionem meam (21) pro Milone, (22) adversante interdum actionibus suis? Quo studio providit, ne quæ me illius temporis (23) invidia attingeret, cum me consilio, cum auctoritate, cum (24) armis denique texit suis? Qui-

H 3

bus

19 *Ne per imprudentiam quidem*) In oratione pro Gabinio: Ego cum omnes amicitias tuendas semper putavi summa religione & fide, tum eas maxime, quæ essent ex inimicitias revocata in gratiam: propterea quod integris amicitias officium prætermissum, imprudentie, vel, ut gravius interpretemur, negligentie excusatione defenditur: post reditum in gratiam si quid est commissum, id non neglectum, sed violatum putatur, nec imprudentie, sed perfidie assignari solet. Manutius. Vide lib. viii. ep. 9.

20 *Sacerdotii*) Auguratus. Idem.

21 *Pro Milone*) Reo ob necem P. Clodii. Idem.

22 *Adversante*) Ita Grævius ex Victorio. Alii, *adversantem*.

23 *Invidia*) Quis suspicio fuit, consilio Ciceronis Clodium & Milone interfectum: idque Plaucus, & Q. Pompejus tribuni pleb. seditiosis concionibus persuadere populo conati sunt. Manus.

24 *Armis denique texit suis*) Exercitum eo tempore Pompejus in urbe habuit, ne quid respublica ei commissa detrimenti ex-
peret. Idem.

bus quidem temporibus hæc in eo gravitas, hæc animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui, aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti, sed ne summorum quidem hominum malevolis de me sermonibus crederet. Hujus igitur filius cum sit gener tuus, cumque, præter hanc conjunctionem affinitatis, quam sis Cn. Pompejo carus, quamque jucundus intelligam, quo tandem animo in te esse debeo? Cum præsertim eas ad me is literas miserit, quibus, etiamsi tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen; totumque me ad ejus viri ita de me meriti voluntatem, nutumque converterem. Sed hæc hæctenus: pluribus enim etiam fortasse verbis, quam necesse fuit, scripta sunt. Nunc ea, (25) quæ a me profecta, quæque instituta sunt, cognosce. * * Atque hæc agimus, & agemus magis pro dignitate, quam pro periculo tuo. Te enim (ut spero) propediem censorem audiemus: cujus magistratus officia, quæ sunt maximi animi, summi que consilii, tibi diligentius, & accuratius, quam hæc, quæ nos de te agimus, cogitanda esse censeo. Vale,

25 *Quæ a me profecta, quæque instituta sunt, cognosce. Atque hæc agimus*) Ante hæc verba *Atque hæc agimus* multa defunt: quis enim non videat hunc locum esse mutilatum & de-curatum: desiderarique explicationem eorum omnium beneficiorum, quæ Cicero in Appium contulerit, quæque conferre instituisset? Non erimus in hoc longiores, satis enim rem signasse fuit: si quis nobis felicior locum hunc ex antiquiore & minus lacero exemplari restituere poterit, is a me & studiosis omnibus magnam gratiam inierit. Victor. *Cognosce*, dixit, quia cum literis commentariam mittebat de rebus a se pro Appio actis & agendis. Partem quidem ipsius epistolæ desiderari nullam puto. *Man.* Animadversionem suam pluribus confirmat Victorius in *Posteriq.*

M. T. C. APPIO PULCHRO (*ut spero*)
CENSORI, S. D.

XI. CUM essem in castris ad fluvium (1) Pyramum, redditæ mihi sunt uno tempore a te epistolæ duæ, quas ad me Q. Servilius Tarso miserat. Earum in altera dies erat adscripta nonarum Aprilium; in altera, quæ mihi recentior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori prius, in qua scribis ad me de absolute majestatis. De qua, etsi (2) permultum ante certior factus eram literis, nuntiis, fama denique ipsa, (nihil enim fuit clarius; non quo quisquam aliter putasset; sed nihil de insignibus ad laudem viris obscure nuntiari solet) tamen eadem illa lætiora fecerunt mihi tuæ literæ: non solum quia planius loquebantur, & uberius, quam vulgi sermo; sed etiam quia magis videbar tibi gratulari, cum de te ex te ipso audiebam. Complexus igitur sum cogitatione te absentem; epistolam vero osculatus, etiam ipse mihi gratulatus sum. Quæ enim a cuncto populo, a senatu, a iudicibus, ingenio, industria, virtuti tribuuntur; quia mihi ipse assentor fortasse, cum ea esse in me fingo; mihi quoque ipsi tribui puto. Nec tam gloriosum exitum tui iudicii extitisse, sed tam pravam inimicorum tuorum mentem

H 4

fuisse

ARG. Gratulatur Appio de absolute majestatis, & de ambitu similem eventum sperat. Laudatis Pompejo & Bruto, pollicetur operam suam ad notandos, qui testimonium in Appium precio dixerant. Augurales libros ad otium utriusque servari, orationes autem mitti cupit; & humaniores literas pollicitus, monet, ut proavum, in Censura imitetur. Anno U. C. 703.

1 Pyramum) Fluvium Ciliciæ, qui ex Tauro monte in mare Pamphylium profluit, Iffum versus. Strabo, lib. XII.

2 Permultum ante) Respuunt hoc aures meæ, cum Latini sermonis consuetudo, permulso ante, requirere videatur. Quamquam, Valla quid scripserit, non me fugit. Sed in antiquis fero omnia, (quamquam, mendosa non esse, quis præstat?) non omnia tamen imitor. Manus. Unus Maunatio Lambinus obtemperavit.

fuisse mirabar. (3) De ambitu vero quid interest; inquires, an de majestate? Ad rem nihil. Alterum enim non attigisti, (4) alteram auxisti. (5) Veruntamen est majestas (& sic Sylla (6) voluit) ne in quemvis impune declamare liceret. Ambitus vero ita apertam vim habet, ut aut accusetur (7) improbe, aut defendatur. Qui enim facta, aut non facta largitio ignorari potest? Tuorum autem honorum cursus cui suspectus unquam fuit? Me miserum, qui non affuerim! Quos ego risus excitassem? Sed de majestatis judicio duo mihi illa ex tuis literis jucundissima fuerunt: unum, quod, te (8) ab ipsa republica defensum scribis; quæ quidem, etiam in summa bonorum & fortium civium copia, tueri tales viros deberet; nunc vero eo magis, quod tanta penuria est in omni vel honoris, vel ætatis gradu, ut tam orba civitas tales tutores complecti debeat:

3 *De ambitu vero*) Dices forsan: majestatis absolutus sum, sed adhuc de ambitu periclitor: quid interest, in ambitu hæream, an in majestatis crimine? Respondet Cic. *παρὰ προδοσίαν*. Ad summam rei nihil interest: nam utriusque idem erit exitus: absolutus ambitus perinde, ut absolutus es majestatis. *J. F. Gronov.*

4 *Alteram auxisti*) Majestatem vero P. R. adeo non minuisti, at etiam auxeris; vel, Tuam ipsius majestatem auxisti, postquam judicio majestatis absolutus es. *Idem.*

5 *Veruntamen est majestas*) Videat adversarius tuus, ne ipse majestatis reus sit: nam hujus legis caput est, ne viros honestos liceat contumeliose compellere. Atque in ea re Augustus discipulus Syllæ fuit. Tac. Ann. I. 72. *Primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis ejus tractavit, &c. Idem.*

6 *Voluit*) Lege Cornelia. Vide Indicem Legum, in limine Tomi I. Orationum.

7 *Improbe*) Improbus est, vel qui ambitum accusat, vel qui defendit. Cum enim largitio facta, aut non facta ignorari non possit; nemo vir bonus ejus delicti nomine quenquam accusabit, quo eum vacare satis liqueat. Rursus nocens reus improbe defendet, quod multorum testimonio probetur. Improbus igitur Dolabella, qui te de ambitu accuset, cujus honorum cursus nemini suspectus unquam fuit. Hoc totum pro Appio contra Dolabellam, generum suum, tempore serviens Cicero collegit: quod factum excusat in epist. ad Cælium lib. II. his verbis: *Quid, si meam legas, quam ego sum ex tuis literis misi ad Appium? quid agas? sic vivitur. Manut.*

8 *Ab ipsa Rep.*) Ab omnibus magistratibus & bonis. Hi enim Resp.

beat: alterum, quod (9) Pompeji & Bruti fidem, benevolentiamque mirifice laudas. Lætor virtute & officio cum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum, tum alterius, omnium seculorum & gentium principis; alterius, jampridem juventutis, celeriter (ut spero) civitatis. De mercenariis testibus a suis civitatibus (10) notandis, nisi jam factum aliquid est per Flaccum, fiet a me, cum per Asiam decedam. Nunc ad alteram epistolam venio. Quod ad me quasi formam communium temporum & totius reipublicæ misisti expressam: prudentia literarum tuarum valde mihi est grata. Video enim & pericula leviora, quam timebam, & majora præsidia, si quidem (ut scribis) omnes vires civitatis se ad Pompeji ductum applicaverunt: tuumque simul promptum animum & alacrem perspexi ad defendendam rempublicam, mirificamque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quod in summis tuis occupationibus, mihi tamen reipublicæ statum per te notum esse voluisti. Nam augurales libros ad commune utriusque nostrum otium serva. Ego enim a te cum tua promissa per literas flagitabam, (11) ad urbem te otiosissimum esse arbitrabar. Nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris, orationes tuas confectas omnes expectabo. (12) Tullius, cui mandata ad me dedisti, non convenerat

rat

9 Pompeji & Bruti) Unam ex duabus Appii filii uxorem duxerat Cn. Pompeji filius, alteram M. Brutus. *Epist.* 4. Brutus vero & laudavit reum Appium, & defendit. Illud ex Diomede, hoc ex libro de claris Orat. constat. *Manus.*

10 Notandis) Psephismate, vel Senatusconsulto, aut decreto civitatum. Vide me ad Liv. XXVII. 25. *J. F. Gron.*

11 Ad urbem) Eorum more, qui ex provincia cum imperio reversi ad urbem expectant, ut eis triumphus decernatur. *Man.*

12 Tullius) Non videtur hic esse L. Tullius legatus, de quo *epist.* 3. lib. XV. & ad Att. *epist.* 4. II. 21. lib. V. sed potius ex familiaribus Appii, quod Ciceronis verba demonstrant. Fuere igitur quinque Tullii, præter Ciceronem nostrum: hic familiaris Appii, & L. Tullius legatus, & M. Tullius scriba, de quo *epist.* 20. lib. V. & L. Tullius Montanus, de quo *epist.* 50. ad Att. lib. XII. *Idem.*

rat me: nec erat jam quisquam mecum tuorum,
 (13) præter omnes meos, qui sunt omnes tui. Sto-
 machosiores meas literas quas dicas esse, non intel-
 ligo. Bis ad te scripsi, me purgans diligenter, te
 leviter accusans in eo quod de me cito credidisses:
 quod genus querelæ mihi quidem videbatur esse a-
 mici. Sin tibi displicet, non utar eo posthac. Sed
 si, ut scribis, eæ literæ non fuerunt disertæ, scito
 meas non fuisse. Ut enim Aristarchus Homeri ver-
 sum negat, quem non probat; sic tu (libet enim
 mihi joculari) quod disertum non erit, ne putaris
 meum. Vale, & in censura, si jam es censor, (ut
 spero) (14) de proavo multum cogitato tuo.

13 *Præter omnes meos*) Contubernales, vel de cohorte mea,
 J. F. Gronov.

14 *De proavo*) Appio Claudio Cæco, qui solus toto quin-
 quennio censor fuit. *Corrad.*

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

XII. **G**ratulabor tibi prius, (ita enim rerum
 ordo postulat) deinde ad me convertar.
 Ego vero vehementer gratulor de judicio ambitus:
 neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum esse
 te: sed illud, quod quo melior civis, quo vir cla-
 rior, quo fortior amicus es, quoque plura virtutis
 & industriæ ornamenta in te sunt, eo mirandum est
 magis, nullam ne in (1) tabellæ quidem latebra
 fuisse absconditam malevolentiam, quæ te impugna-
 re auderet. Non horum temporum, non horum ho-
 minum, atque morum negotium: nihil jam sum
 pridem admiratus magis. (2) De me autem, susci-
 pe

ARG. Gratulatur de absoluteione ambitus: nuptias Tullie ex-
 cusat se insciente confestas, quibus ipse ad declarandam Appio
 benevolentiam moveatur. Anno U. C. 703.

1 *Tabellæ*) Tabellis aut Judices absolvebant, aut condemna-
 bant, aut ampliabant. Hæc pluribus verbis Asconius.

2 *De me autem*) Quod autem ad filiam meam, accusatori tuo
 collocatam, pertinet: suscipe meam personam, ut putes te esse,
 qui

pe paulisper meas partes, & eum te esse finge, qui sum ego: si facile inveneris quod dicas, noli ignoscere hæitationi meæ. Ego vero vellem mihi, Tulliæque mæ (sicut tu amicissime & suavissime optas) prospere evenire ea, quæ me insciente facta sunt a meis: (3) sed ita cecidisse, ut (4) agerentur eo tempore, spero omnino (5) cum aliqua felicitate, & opto. Veruntamen plus me in hac spe, tua sapientia & humanitas consolatur, quam (6) opportunitas temporis. Itaque, quemadmodum expediam exitum hujus institutæ orationis, non reperio. Neque enim tristius dicere quidquam debeo (7) ea de re, quam tu ipse omnibus optimis prosequeris. Neque non me tamen mordet aliquid; in quo (8) unum vereor, ne tu parum perspicias ea, quæ gesta sint, ab aliis esse gesta, quibus ego ita mandaram, ut cum tam longe absfuturus essem, ad me ne refer-

qui ego sum: tum intelliges, mihi ignoscendum esse, nunc hæsitanti. Qui nec tu facile inveneris, quod dicas. Hæsito autem, quia neque possum dicere probari a me novam affinitatem, quæ cum accusatore tuo contracta sit; nec improbare debeo, ne malis omnibus prosequar eam rem, quam tu quoque mihi prospere cupis evenire. *Manus.*

3 *Sed ita cecidisse*) Scribendum censeo: & ita cecidisse. Sic enim cohæret oratio: prospere ea evenire volo, & sic cecidisse spero, & opto. Ubi adversativa particula locum non habet. *J. F. Gronovius.*

4 *Agerentur eo tempore*) Quo tu cum illo collisus es, ita ut viceris: quo facilius fore spero, ut me medio & interprete redeatis in gratiam. *Idem.*

5 *Cum aliqua felicitate*) Ex spe, te & Dolabellam reconciliandi. *Corrad.* Non hoc solum Cicero dicit, sed latius felicitatem vult patere. Spero felix futurum hoc conjugium cum in aliis rebus, tum in hoc etiam, ut in gratiam redeas cum Dolabella. *Græv.*

6 *Opportunitas*) Quæ sit, ut ego alterius amicus, alterius focer, hoc tuo tempore sim inter vos quasi interpret. *Corrad.*

7 *Ea de re*) De nuptiis. *Manus.*

8 *Unum non vereor, ne tu parum*) Una res leviolem curam meam facit, quod non dubito, quin satis intelligas, Tulliam esse desponsatam Dolabellæ me absente & ignorante, cum ut id fieret reperto commodo genero, Terentiæ & amicis Romæ relicta permissem. *J. F. Gronovius.* Veterum librorum, quos ego vidi, consensus movet me, ut de manuscripta lectione non dubitem, quæ modo *vereor* habet, pro eo quod est in vulgatis, *non vereor.* *F. Ursin.*

ferrent; agerent, quod probassent. In hoc autem mihi illud occurrit: Quid tu igitur, si affuisses? Rem probassem. De tempore, nihil te invito, nihil sine consilio egissem tuo. Vides sudare me, jamdudum laborantem, quomodo ea tuear, quæ mihi tuenda sunt, & te non offendam. Leva me igitur hoc onere: nunquam enim mihi videor tractasse causam difficiliorem. Sic habeto tamen: nisi jam tunc omnia negotia cum summa tua dignitate diligentissime confecissem, tametsi nihil videbatur ad meum erga te pristinum studium addi posse: tamen, hac mihi affinitate nuntiata, non majore equidem studio, sed acrius, apertius, significantius dignitatem tuam defendissem. Decedenti mihi, & jam imperio annuo terminato, ante diem III. nonas Sextiles, cum ad Sidam navi accederem, & mecum Q. Servilius esset, literæ a meis sunt redditæ. Dixi statim Servilio, (etenim videbatur esse commotus) ut omnia a me majora expectaret. Quid multa? Benevolentior tibi, quam fui, nihilo sum factus; diligentior ad declarandam benevolentiam multo. Nam ut vetus nostra similtas antea stimulat me, ut cavere, ne cui suspicionem fidei reconciliatæ gratiæ darem: sic affinitas novam curam mihi affert cavendi, ne quid de summo meo erga te amore detractum esse videatur. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO
S. P. D.

XIII. **Q**uasi divinarem, tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum, sic, cum de tuis rebus gestis agebatur, inserviebam honori tuo. Dicam tamen vere; plus quam acce-
pe-

ARG. Appio gratias agit, quod suos in supplicatione decernenda adjuvisset: paratque illi officia pollicetur. De Dolabellæ reconciliatione non desperat: censuram obtentam esse sperat.
Anno U. C. 703.

peras, reddidisti. Quis enim ad me non perscripsit, te non solum auctoritate orationis, sententia tua, quibus ego a tali viro contentus eram, sed etiam opera, consilio, domum veniendo, conveniendis meis, nullum munus officii cuiquam reliquum fecisse? Hæc mihi ampliora multo sunt, quam illa ipsa propter quæ hæc laborantur. Insignia enim virtutis multi etiam sine virtute assecuti sunt; talium virorum tanta studia assequi sola virtus potest. Itaque mihi propono fructum amicitiae nostræ ipsam amicitiam, qua nihil est uberius, præsertim in iis studiis, quibus uterque nostrum devinctus est. Nam tibi me profiteor & in republica socium, de qua idem sentimus, & in quotidiana vita conjunctum (1) cum iis artibus, studiisque, quæ colimus. Velim ita fortuna tulisset, quanti ego omnes tuos facio, uti tu meos facere posses: quod tamen ipsum, nescio qua permotus animi divinatione, non despero. Sed hoc (2) nihil ad te: (3) nostrum est onus. Illud velim sic habeas (quod intelliges) (4) hac re novata additum potius aliquid ad meum erga te studium, cui nihil vedebatur addi posse, quam quidquam esse detractum. Cum hæc scribebam, Censorem te jam esse sperabam. Eo brevior est hæc epistola, & ut adversus magistrum morum, modestior. Vale.

1 *Quam his artibus studiisque colimus*) Sic Mss. quos insperavi: Et videtur multo elegantius. Quis enim nescit bonis artibus & studiis, vitam coli & ornari? *Grævius*.

2 *Nihil ad te*) Habet rationem Appii dignitatis, quia pluris facere adolescens Dolabella Appii amicitiam, viri in primis honorati, quam contra Appius Dolabellæ, debebat: accedebat æquitas: utrum enim decet, eum, qui injuriam intulit, an eum, qui accepit, de reconciliatione laborare? *Manusius*.

3 *Nostrum est onus*) Ego efficiam, ut reconciliationis initia a genero meo proficiantur. *Idem*.

4 *Hac re novata*) Quod mihi Dolabellam affinitate devinxerim. *Idem*.

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES

LIBER IV.

M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

I.

Ajus Trebatius, familiaris meus, ad me scripsit, te ex se quaesisse quibus in locis essem: molesteque te ferre, quod me propter valetudinem tuam, cum (1) ad urbem accessissem, non vidisses: & hoc tempore velle te mecum, si propius accessissem, de officio utriusque nostrum communicare. Utinam, Servi, salvis rebus (sic enim est dicendum) colloqui potuissemus inter nos: profecto aliquid opis occidenti reipublicae tulissemus. Cognoram enim iam absens, te haec mala multo ante providentem, (2) defensorem pacis, & in consulatu tuo, & (3) post consulatum fuisse. Ego autem cum consilium tuum probarem, & idem ipse sentirem, nihil proficiebam.

Se-

ARGUMENTUM. Sulpicio, congressum petenti, respondet, suamque cum illius voluntate convenire demonstrat, & desperationem reip. statum deplorat. Scripta est epistola cum Caesar in Hispaniam regressus Pompeji legatos oppugnaret. Anno U. C. 704. x *Ad urbem*) Ubi expectaret donec triumphus decerneretur. Vide lib. III. epist. 8. ubi de hac locutione dictum est.

2 *Defensorem pacis*) Nam, cum M. Marcellus consul & provincias Gallias ante legitimum tempus, & privilegium Caesaris, quod ei populus concesserat, ut absens consulatum petere posset, eripere conaretur; Sulpicius collega resistit; quod iniquum putaret ea rescindi, quae populus iusserat; eamque fore civilis belli causam intelligeret. *Suetonius. Manutius.*

3 *Post consulatum*) Cum C. Marcellus, M. Marcelli frater patruelis, consul eadem in Caesarem tentavit, ut scripsit Suetonius. Is enim consulatum ex Marci fratris auctoritate gessit: ut legitur in epist. 9. cui successit L. Lentulus, & ipse Caesaris causae acerrimus adversarius. *Manus.*

Sero enim (4) veneram ; solus eram , rudis esse videbar in causa ; incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias . Nunc , quoniam nihil jam videmur opitulari posse reipublicæ ; si quid est , in quo nobismetipsis consulere possimus , non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus , sed ut quam honestissime lugeamus ; nemo est omnium , quicum potius mihi , quam tecum , communicandum putem . Nec enim clarissimorum virorum , quorum similes esse debemus , exempla , neque doctissimorum , quos semper coluisti , præcepta te fugiunt . Atque ipse antea ad te scripsissem , te frustra in senatum , sive potius in conventum senatorum esse venturum , ni veritus essem , ne (5) ejus animum offenderem , qui a me , (6) ut te imitaret , petebat . Cui quidem ego , me (7) cum rogaret ut adessem in senatu , eadem omnia , quæ a te (8) de pace & (9) de Hispaniis dicta sunt , ostendi me esse dicturum . (10) Res videas quo modo se habeat : orbem terrarum , imperiis distributis , ardere bello : urbem sine legibus , sine judiciis , sine jure , sine fide , relictam direptioni & incendiis . Itaque mihi venire in mentem nihil potest non modo quid sperem , sed vix jam quid audeam optare . Sin autem tibi , homini prudentissimo , videtur utile esse nos colloqui , quanquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere , cujus jam etiam

4 *Veneram*) Ex provincia . Venit autem pridie non . Jan . L . Lentulo , C . Marcello Coss . Absuit igitur toto anno , quo C . Marcellus , Marci frater , cum L . Paulo consul fuit . *Manut.*

5 *Ejus*) *Cæsaris . Manutius .*

6 *Ut te imitaret*) Ut item in senatum . Id enim Cæsar cupiebat . *Idem .*

7 *Cum rogaret*) Formis : quod ex ep . 17 . & 18 . lib . IX . ad Att . intelligitur . *Idem .*

8 *De pace*) Ut ageretur de concordia Cæsaris , & Pompeji . *Idem .*

9 *De Hispaniis*) Senatui non placere , Cæsarem in Hispanias contra Pompeji legatos proficisci . *Idem .*

10 *Res videas*) *Vulgati plerique : Rem vides quo modo sa habeas . Antiptosis .*

etiam nomen invitus audio, tamen (11) propius accedam: Trebatioque mandavi, ut si quid tu eum velles ad me mittere, ne recusaret; idque ut facias velim; aut si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas; ne aut tibi exire ex urbe necesse sit, aut mihi accedere. Ego tantum tibi tribuo, tantum mihi (12) fortasse arrego, ut exploratum habeam, quidquid nos communi sententia statuerimus, id omnes homines probaturos. Vale.

11 *Tamen propius accedam*) E Campania & maritima ora, quæ me, ut voluit Pompejus, habet ἐπίσκοπον. *Corrad.* Vide *Fam.* XVI. II. & 13. *Att.* VII. II.

12 *Fortasse arrego*) Fortasse enim mihi assentor, cum mihi tantundem, quantum tibi, tribuo. *Arrogare* dicimur nobis ea, quæ nostra non sunt. *Manusius.*

M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

4. 375
II. **A**Nte diem III. Kal. Majas cum essem in Cumano, accepi tuas literas: quibus lectis, cognovi non satis prudenter fecisse (1) Philotimum: qui cum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, literas tuas misisset: quas intellexi breviores fuisse, quod eum perlaturum putasses. Sed tamen, postquam literas tuas legi, (2) Postumia tua me convenit, & Servius noster. His placuit, ut tu in Cumanum venires: (3) quod etiam mecum, ut ad te

ARG. Quærenti Sulpicio, quid faciendum sit, respondet cum laude ejus, si recta sequendo, certam rationem esse, non item, si utilia, quia Cæsaris causa firmior; honestior Pompeji. Longius ergo discedendum ab urbe, in qua quæ fiant, turpe sit probare, non probare periculofum. Sed quo eundem, difficilem esse deliberationem. Qua de re si colloqui velit, quam primum rogat, adveniat. *Anno U. C. 704.*

1 *Philotimum*) Libertum Terentiæ Ciceronis. *Epist.* 3. lib. VIII. *Manusius.*

2 *Postumia*, ... *Servius*) Illa, uxor Servii Sulpicii: hic, ejusdem filius.

3 *Quod*) Ordo est, quod etiam ut ad te scriberem mecum egerunt. *Græv.*

re scriberem, egerunt. Quod meum consilium exquiris, id est tale, ut capere facilius ipse possim, quam alteri dare. Quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate, summaque prudentia? Si, quid rectissimum sit, quærimus, perspicuum est. Si, quid maxime expediat; obscurum. Sin ii sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum honestumque sit; non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit. Quod existimas meam causam conjunctam esse cum tua, certe similis in utroque nostrum, cum optime sentiremus, error fuit. Nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt: qua cum ipsi Cæsari (4) nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo, defendenda pace, arbitrabamur. Quantum (5) nos fefellerit, & quem in locum res deducta sit, vides. Neque solum ea perspicis, quæ (6) geruntur, quæque jam gesta sunt, sed etiam qui cursus rerum, qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea, quæ fiunt: aut interesse, etiam si non probes: (7) quorum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio videtur. Restat, ut discendum putem: in quo reliqua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quæ loca sequamur. Omnino cum miserior res nunquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior. Nihil

Tom. I.

I

enim

4 *Nihil esset utilius*) Ut quidem ipse Cicero putabat, cui, quod honestum, id unum utile videbatur. Cæsar autem nihil melius, quam regnare existimabat. *Manus.*

5 *Nos fefelleris*) Non Cæsar, sed id quod arbitrabamur. Dicimus enim simpliciter interdum, *Non me fallis*. Fefellit autem in eo Ciceronem opinio, quod Cæsar, cum ei nihil esset utilius concordia, rem tamen ad arma deducere maluerat. *Idem.*

6 *Geruntur*) A Cæsare in Hispania contra Pompeji legatos; pulso enim Italia Pompejo, ad urbem Cæsar excurrit, inde in Hispaniam. Quo autem tempore cum Sulpicio collocutus est Cicero, bellum in Hispania gerebatur. Id cognoscitur ex epist. XI. 12. lib. X. ad Att. *Manus.*

7 *Quorum altera*) Sic in decem antiquis libris: in duobus, *Quarum*: Antiquitatem magis redolet, *Quorum*: & vereor, ne quis ob verbum, *Altera*, scribendum putaverit, *Quarum*. *Idem.*

enim constitui potest, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si videbitur, ita censeo facias: ut, si habes jam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit conjunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris. Sin autem est quod mecum communicare velis; ego te expectabo. Tu, quod tuo commodo fiat, quam primum velim venias, sicut intellexi & Servio & Postumio placere. Vale.

M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

III. **V**Ehementer te esse sollicitum, & in communibus miseriis præcipuo quodam dolore angi, multi ad nos quotidie deferunt. Quod quanquam minime miror, (1) & meum quodammodo agnosco: doleo tamen, te sapientia præditum prope singulari, non tuis bonis delectari potius, quam alienis malis laborare. Me quidem, etsi nemini concedo, qui majorem ex pernicie & peste reipublicæ molestiam traxerit, tamen multa jam consolantur, maximeque conscientia consiliorum meorum. Multo enim ante tanquam ex aliqua specula prospexi tempestatem futuram: neque id solum mea sponte, sed multo etiam magis monente & denuntiante te. Etsi enim absui magnam partem consultius tui, tamen & absens cognoscebam, quæ esset tua in hoc pestifero bello cavendo & (2) prædicendo

ARG. Sulpicium, a Cæsare Achajæ post aciem Pharsalicam præfectum, consolatur, qui dolorem ex calamitate reip. cepit. Scripta post Africanum bellum Cæsaris, ante Hispaniense. Anno U. C. 707.

1 *Et meum quodammodo agnosco*) Accipio non masculino genere, ut intelligatur *dolorem*, quod vult Manutius: sed neutro, ut sit aliquid mei moris. Plaut. Trin. III. 2. 5. *Neque meum est, neque facere didici.* Bacch. v. 2. 34. *Tu tuum facito, ego quod dixi, haud mutabo.* J. F. Gronov.

2 *Et prædicendo*) Prædicendo hic locum habere non posse, facile assentiaris, animum si recte advertas. Non vereor, ne errem,

do sententia; & ipse affui primis temporibus tui consulatus, cum accuratissime monuisti senatum collectis omnibus bellis civilibus, ut & illa timerent, quæ meminissent: & scirent, cum superiores, nullo tali exemplo antea in republica cognito, tam crudeles fuissent, quicumque postea rempublicam oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum. Nam quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant: sed aliquid, atque adeo multa addunt, & afferunt de suo. Quare meminisse debes, eos qui auctoritatem & (3) consilium tuum non sunt secuti, sua stultitia (4) occidisse, cum tua prudentia salvi esse potuissent. Dices, Quid me ista res consolatur in tantis tenebris, & quasi (5) parietinis reipublicæ? Est omnino vix consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio, & desperatio recuperandi. Sed tamen & Cæsar ipse ita de te judicat, & omnes cives sic existimant, quasi lumen aliquod, extinctis cæteris, elucere sanctitatem, & prudentiam, & dignitatem tuam. Hæc tibi ad levandas molestias magna esse debent. Quod autem a tuis abes, id eo levius ferendum est, quod eodem tempore a multis & magnis molestiis abes: quas ad te

I 2

omnes

fem, si rescribam: *præcidendo*: *Præcidere bellum* eadem elegantia dicitur, qua *præcidere amicitiam*, Cicero noster lib. I. de Off. cap. 33. *Amicitias, que minus delectent, & minus probentur, magis detere censent sapientes sensim dissuere, quam repente præcidere*. Plinius, lib. IX. epist. 1. *Cujus cunctationem nec res ipsa desidevas, & vatio præcidis*. Sæpius Cicero hoc verbo eadem potestate usus est. *Heumannus, Parerg. Crit*

3 *Consilium tuum*) Ne Cæsari ante concessum lege Trebonia tempus succederetur, & ut absentis consulatum petere liceret. In quo dissentiebat a M. Marcello collega. Epitome Liviana 108. Contentiones inter consules de successore C. Cæsari mittendo, agente in senatu M. Marcello consule, ut Cæsar ad petitionem consulatus veniret, &c. *Sueton. Plutarch. Dio, alii. Manut.*

4 *Occidisse*) Consulares, Pompejum Magnum, L. Lentulum, Bibulum, Domitium Ahenobarbum, Scipionem Pompeji focerum, prætorium, M. Catonem &c. qui bellum paci prætulerant. *Idem.*

5 *Parietinis*) *Parietina*, Parietum ruinæ. Cic. ad rempubl. fransultit, & *Quasi*, præposuit, veritus ne paulo durior translatio videretur. Quod præcipit Crassus lib. III. de Orat. *Molenda*, inquit, *translatio est præpositio super verbo*. *Idem.*

omnes perscriberem, nisi vererer, ne ea cognosceres absens, quæ quia non vides, mihi videris meliore esse conditione, quam nos, qui videmus. Hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levare possent molestiæ tuæ. Reliqua sunt in te ipso, neque mihi ignota, nec minima solatia, &, ut quidem ego sentio, multo maxima: quæ ego ipse experiens quotidie, sic probō, ut ea mihi salutem afferre videantur. Te autem ab initio ætatis memoria teneo summe omnium doctrinarum studiosum fuisse, omniaque, quæ a sapientissimis ad bene vivendum tradita essent, summo studio curaque didicisse; quæ quidem vel optimis rebus, & usui & delectationi esse possent; his vero temporibus habemus aliud nihil, in quo acquiescamus. Nihil faciam insolenter, neque te tali vel scientia, vel natura præditum hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus ætatis studium tuum dedisti: tantum dicam, quod te spero approbaturum, me, posteaquam illi arti, cui studueram, nihil esse loci, neque in curia, neque in foro viderem, omnem meam curam atque operam ad Philosophiam contulisse. Tuæ scientiæ excellenti ac singulari, non multo plus, quam nostræ, relictum est loci. Quare non equidem te moneo, sed mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus, quæ etiam si minus prodesse, animum tamen a sollicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus, in primisque in hac, in qua ego me scripsi acquiescere, ita versatur, ut excellat. A me vero sic diligitur, ut tibi uni concedam, præterea nemini; mihi que ab eo gratia refertur: in quo ille existimat, quod facile appareat, cum me colat & observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum. Vale.

M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

IV. **A**ccipio excusationem tuam, qua usus es, cur sæpius ad me (1) literas uno exemplo dedisses: sed accipio ex ea parte, quatenus aut negligentia, aut improbitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur. Illam partem excusationis, qua te scribis orationis paupertate (sic enim appellas) iisdem verbis epistolas sæpius mittere, nec nosco, nec probō. Et ego ipse, quem tu per jocum (sic enim accipio) divitias orationis habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco: (2) *εἶπω θεοδάτ* enim non necesse est: sed tamen idem (nec hoc (3) *εἶπω δόμμενος*) facile cedo tuorum scriptorum (4) subtilitati, & elegantia. Consilium tuum,

I 3 quo

ARG. Sulpicii excusatione accepta ex parte, ipsiusque elegantia scribendi laudata, probat illius consilia, quibus Achajæ administrationem non recusandam esse putaret. Narrat de senatus in Marcelli restitutione officio, de studiis Servii filii, & aliis rebus. Anno U. C. 707.

1 *Litera uno exemplo dedisses*) iisdem verbis scriptas. Exemplum veteribus est quod nos *copiam* dicimus. Cic. in epistolis sæpe dixit, *Ex literis cognosces, quarum exemplum ad te misi*. Grævius.

2 *Εἶπω θεοδάτ*) *Dissimulare*: quod Socrati usitatum; cum illa, quos refellere volebat, plus tribuere videretur. *Manus*.

3 *Εἶπω δόμμενος*) *Simulans*. Est enim ironia modo dissimulatio, ut proxime; modo simulatio, ut hic. Dissimulamus enim veris; cum occultamus ea, quæ sunt: simulamus falsa; cum ea fugimus esse, quæ non sunt. Late igitur patet ironia: & est omnino, ut ait Aquila, cum aliud verbis significamus, aliud re sentimus. Addit Beda, gravitate pronunciationis adjuvandam. Alioqui confiteri videbitur, quod negare contendit. *Idem*.

4 *Subtilitati & elegantia*) *Subtilitas* in sententiis, *elegantia* in verbis. *Subtilitas* autem a Dialectica maxime sumitur, quam Sulpicius egregie cognovit. Alibi *Subtilitas* non idem valet, sed venustus potius quædam est orationis, & naturalis quasi color, nullo adhibito artis pigmento: qualis apud nos est Cæsaris sermo, apud Græcos *Lysia*. Itaque lib. III. de Orat. *subtilitatem quidem illi Cicero tribuit, acumen autem Hyperidi*. Et in Bruto illud: *Lysias egregie subtilis scriptor atque elegans*: sic accipio, non ut acutum scriptorem *Lysiam* dici putem, sed ut purum, ut

quo te usum scribis hoc (5) Achaicum negotium non recusavisse, cum semper probavissem, tum multo magis probavi lectis tuis proximis literis. Omnes enim causæ, quas commemoras, justissimæ sunt,

venustum, ut politum, ut plane Atticum, Attica enim subtilitas ipsa per se laudatur, iis carens ornamentis, quæ ab arte sumuntur. Quæ laude Catonem Censorium afficit Cicero in eodem libro infra: *Qui in Græcis (inquit) antiquitate delectantur, eaque subtilitate, quam Atticam appellant, hanc in Catone non noverunt quidem. Hyperidæ volunt esse & Lysia: Laudo: sed cur nolunt Catonis? Atticum igitur dicendi genus illud, in quo Lysias excelluit, (nam plura genera, ut ait Cicero, fuerunt) non ornatum, copiosum, illustre, ut Demosthenis & Æschinis; non acutum, ut Hyperidis; sed exile, jejunum, siccum, politum tamen & venustum fuit: idque tum indicant orationes, quæ extant, illius orationes: tum ipse Cicero, si Lysia orationes non haberemus, clarissime tamen ostenderet. Nam in eodem libro aliquanto post, Atticum, ait, se Clavus noster dici oratorem volebat. Inde erat ista exilitas, quam ille de industria consequeretur. Et paulo post: Si quis jejunitatem, & siccitatem, & inopiam, dummodo sit polita, dum urbana, dum elegans, in Attico genere ponit; hoc recte duntaxat: sed quia sunt in Atticis alia meliora, videat ne ignoret, & gradus, & dissimilitudines, & vim, & varietatem Atticorum. Et infra: Si acutum, prudens, & idem sincerum, & solidum, & exsiccatum genus orationis probant; nec ullo graviore ornatu oratorio utuntur; & hoc primum esse Atticum volunt: recte laudant. Est enim in arte tanta, tamque varia etiam huic minima subtilitati locus. Nam, quod non ita multo post dicitur, Lysia pictius esse nihil posse: id assertur ex Attici persona, nimium in Græcos ambitiosi, & a Cicerone dissentientis, qui Catonem Lysia comparaverat. Cicero autem ipse de Lysia quid sentiat, declarat in Oratore his verbis: Dicat igitur Attice venustissimus ille scriptor ac politissimus Lysias, quis enim id possit negare? dum intelligamus hoc esse Atticum in Lysia, non quod tenuis sit atque inornatus, sed quod nihil habeat insonsens aut ineptum. Et paucis interjectis, Qui Lysiam, inquit, sequuntur, non illum quidem amplum atque grandem, subtilem & elegantem tamen. Hinc agere causas subtiliter, pro simplici quodam & puro, & ad docendum, non ad promovendum, aut delestandum, apto dicendi genere in causis uti, dixit Cicero epist. 21. lib. IX. Privatas (inquit) causas, & eas tenues agimus subtilius. Et in Oratore: Tenues, acuti, omnia docentes, & dilucidiora, non ampliora facientes, subtili quadam & pressa oratione limati. Et infra: Orationis subtilitas imitabilis illa quidem videtur esse existimanti, sed nihil est experienti minus: Elegantiam autem differre ab ornatu, ostendit Cicero in epistola ad Cornelium Nepotem: Quis (ait) sententiis aut acutior, aut crebrior? quis verbis aut ornatior, aut elegantior? Manut.*

5 Achaicum) Achajæ administrandæ curam, a Cæsare mandatam. Idem.

sunt, itaque & auctoritate & prudentia dignissimæ. Quod (6) aliter cecidisse rem existimas, atque opinatus sis, id tibi nullo modo assentior. Sed quia tanta perturbatio & confusio est rerum, ita percussa & prostrata sceddissimo bello jacent omnia, ut is cuique locus ubi ipse sit, & sibi quisque, miserrimus esse videatur: propterea & tui te consilii pœnitet: & nos, qui domi sumus, tibi beati videmur: at contra nobis, non tu quidem vacuus molestiis, sed præ nobis beatus. Atque hoc ipso melior est tua, quam nostra conditio, quod tu, quid doleat, scribere audes: nos ne id quidem tuto possumus: nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriæ, quæ civilibus bellis semper est insolens. Uno te vicimus, quod de Marcelli, (7) collegæ tui, salute paulo ante, quam tu, cognovimus: etiam, mehercule, quod, quemadmodum ea res ageretur, vidimus. Nam sic fac existimes: post has misérias, id est, postquam armis disceptari cœptum est de jure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate. Nam & ipse Cæsar, accusata acerbitate Marcelli, (sic enim appellabat) laudatque honorificentissime & æquitate tua, & prudentia, repente præter spem dixit, se senatui, roganti de Marcello, ne (8) hominis quidem causa negaturum. Fecerat autem hoc senatus, ut, cum a L. Pisone mentio esset facta de Marcello, & cum C. Marcellus se ad Cæsarís pedes abjecisset, cunctus confurgeret, & ad Cæsarem supplex acce-

6 *Aliter*) Putasti te, cum ab urbe abesses, a molestiis etiam abfuturum. *Idem.*

7 *Collegæ*) In consulatu. *Idem.*

8 *Ne hominis quidem causa*) Ne ipsius quidem Marcelli causa, a quo graviter esset offensus. Quanquam (ajebat) in me fuerit acerbior; tamen, ne hac quidem causa, senatui deprecanti ejus reditum negabo. Non tanti apud me erit Marcelli ipsius injuria, quanti senatus universi consensus & deprecatio. Lib. VI. epist. 6. *Marcellum, cui maxime succensebas, &c. Idem.*

deret. (9) Noli quærere: ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis reipublicæ. Itaque cum omnes ante me rogati Cæsari gratias egissent, (10) præter Volcatium, (is enim, (11) si eo loco esset, negavit se facturum fuisse) ego rogatus, mutavi meum consilium. Nam statueram, non mehercule inertia, sed desiderio pristinae dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium & Cæsaris magnitudo animi, & senatus officium. Itaque pluribus verbis egi Cæsari gratias: meque (12) metuo ne etiam in cæteris rebus honesto otio privarim: quod erat unum solatium in malis. Sed tamen, quoniam effugi ejus offensionem, qui fortasse arbitraretur, (13) me hanc rempublicam non putare, si perpetuo tacerem, modice hoc faciam, aut etiam (14) intra modum: ut & illius voluntati, & meis studiis serviam. Nam etsi a prima ætate me omnis ars & doctrina liberalis, & maxime

9 *Noli quærere*) Cum res ejusmodi est, ut eam ne longa quidem oratione pro voluntate nostra satis exprimere videamur posse; confugimus ad hoc loquendi genus, & ad illud, *Quid quæris?* & similia quædam. *Idem.*

10 *Præter Volcatium*) L. Volcatium Tullum, qui cum M. Æmilio Lepido consul fuerat, triennio ante Ciceronem. *Man.*

11 *Si eo loco esset*) Puto hoc dici: negavit se in patriam fuisse rediturum, si Marcellus fuisset; id est, si eadem, quæ Marcellus consul, contra Cæsarem fecisset; & si cum Pompejo postea adversus eundem Cæsarem pugnasset, nec se, post victum Pompejum, victori credidisset: quæ cum Marcellus fecisset, inconsistentiæ videbatur esse, nec satis honorificum, beneficio ejusdem in patriam redire. *Manutius.*

12 *Metuo*) Metuo, ne, cum in senatu loqui cœperim, idem posthac sæpe cogar facere, ut Cæsaris voluntati serviam. *Idem.*

13 *Me hanc rep. non putare*) Me hanc rep. quæ nunc est in illius manibus, non habere pro rep. me præsentem statum adversari & abominari. *J. F. Gronov.*

14 *Intra modum*) Hoc est, etiam minus, quam modus permittit. Tria momenta sic exprimuntur, ut *intra modum*, vel *legem*, sit, minus, quam vult jubetque, aut saltem concedit lex aut modus: *ad modum*, vel *legem*, ipsum terminum modi finisque describat: *ultra modum*, excessum, transgressionemque indicet. *Idem.*

me Philosophia delectavit: tamen hoc studium quotidianie (15) ingravescit, credo & ætatis maturitate ad prudentiam, & his temporum vitiis, ut nulla res alia levare animum molestiis possit. A quo studio te abduci negotiis intelligo ex tuis literis: sed tamen aliquid jam noctes te adjuvabunt. Servius tuus, vel potius noster summa me observantia colit: cujus ego cum omni probitate, summaque virtute, tum studiis, doctrinaque delector. Is mecum sæpe de tua mansione, aut decessione communicat. Adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus, nisi quod maxime Cæsar velle videatur. Res sunt ejusmodi, ut si Romæ sis, nihil te, præter tuos, delectare possit. De reliquis, nihil melius ipso est. Cætera ejusmodi, ut, si alterutrum necesse sit, audire ea malis, quam videre. Hoc nostrum consilium nobis minime jucundum est, qui te videre cupimus: sed consulimus tibi. Vale.

15 *Ingravescis*) Hoc est, crescit & augetur: non, ut putant nonnulli, fit molestius. *Facciolatus*.

SER. SULPICIUS M. T.
CICERONI S. D.

V. **P**OSTEA quam mihi renuntiatum est de obitu Tullia, filia tua, sane quam pro eo, ac debui, graviter molesteque tuli; communemque eam calamitatem existimavi: qui si istuc affuissem, neque tibi defuissem, coramque meum dolorem tibi declarassem. Etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est, propterea quia per quos ea

ARG. Servius, Græciæ præfectus, audita Tullia Ciceronis filia morte, mœrentem patrem undique conquestis argumentis consolatur, ut epistola hæc perfecta & elaborata consolationis exemplum sit. Scripta, cum Cæsar in Hispania Pompeji liberos profligasset: quod ex initio epist. 20. lib. XIII. ad Atticum constat. *A Cæsare accepi consolatorias, datas prid. Kal. Maji. Hispali. Anno U. C. 708.*

ea confieri debet, propinquos ac familiares, ipsi pari molestia afficiuntur; neque sine lacrymis multis id conari queunt: uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere, quam aliis posse suum officium præstare: tamen quæ in præsentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscribere, non quod ea te fugere existimem, sed quod forsitan, dolore impeditus, minus ea perspicias. Quid est, quod tanto opere te commoveat tuus dolor intestinus? Cogita quemadmodum adhuc fortuna nobiscum egerit: ea nobis erepta esse, quæ hominibus non minus quam liberi, cara esse debent, patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. Hoc uno incommodo addito, quid ad dolorem adjungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus (1) callere jam debet, atque omnia minoris æstimare? (2) An illius vicem, credo, doles? Quoties in eam cogitationem necesse est & tu veneris, & nos sæpe incidimus, hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare? Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad vivendum magnopere invitare posset? quæ res? quæ spes? quod animi solatium? Ut (3) cum ali-

1 *Callere*) Quasi callo ex consuetudine facto sic obduruisse, ut novum dolorem jam non sentiat. Proprie Plautus in *Pseud. Plagis costæ callent*. Manutius.

2 *An illius*) Nullum mihi dubium est, quin legendum sit, *An illius, credo, vicem doles. Quoties* &c. non vero, *An illius, credo, vicem doles?* ut pessime editum est. *Æopkens, Lect. Tullian. II. 2.*

3 *Cum aliquo adolescente primario conjuncta*) Divortium cum Tullia fecerat Dolabella antequam pareret. Quod cum ex hoc loco, tum ex *epist. 18. lib. VI.* in qua sunt hæc: *Me Romæ tenuit omnino Tullie meæ pariter: sed cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellæ procuratoribus exigam primam pensionem.* Scripsit tamen ad Dolabellam *epist. 11. lib. IX.* de filiz morte cum amoris in eum significatione non vulgari, (ob eam causam opinor) quod temporis causa, Cæsare dominante, apud quem gratus erat Dolabella, simulandum fuit. Notanda *Pediani indiligentia*, qui *Tulliolam* scripsit apud virum suum

aliquo adolescente primario conjuncta ætatem ageret? Licitum est tibi ((4) credo) pro tua dignitate ex hac juventute generum deligere, cujus fidei liberos tuos te tuto committere putares. An ut ea liberos ex sese (5) pareret; quos cum florentes videret, lætaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent? honores ordinatim petituri essent in republica? in amicorum negotiis (6) liberalitate sua uti? Quid horum fuit, quod non prius, quam datum est, ademptum sit? At vero in alium est liberos amittere. Malum, nisi hoc pejus sit, (7) hæc sufferre & perpeti. Quæ res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi minuere dolorem possit. Ex Asia rediens, cum ab Ægina Megaram versus navigarem, cœpi regiones circumcirca prospicere. Post me erat Ægina, ante Megara, dextra Piræus, sinistra Corinthus: quæ oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata & diruta ante oculos jacent. Cœpi egomet mecum sic cogitare: Hem, nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit, aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, cum uno loco tot oppidum cadavera projecta jacent? Visne tu te, Servi, cohibere, & meminisse hominem te esse natum? Crede mihi, cogitatione ea non mediocriter sum confir-

ma-

suam P. Lentulum ex partu decessisse: cum neque Lentulus inter Ciceronis generos quisquam fuerit; & illa, ut Sulpicii verba ostendunt, & ut ipso teste Cicerone probavimus, post divortium perierit. *Manus.*

4 *Credo*) Ironia: quasi credendum minime sit, ob ea quæ sequuntur. *Idem.*

5 *Pareret*) Pepererat: sed infans obiit; de quo Cicero ad Att. X. 16. *Idem.*

6 *Liberalitate*) Quo nomine non largitio tantum, sed officium quodlibet, omnisque benignitas indicatur. Quanquam ex *Libertate*, aliquid etiam elicio sententiæ: ut ostendat Sulpicius, neminem amicis jam navare operam aut studium posse, cum libertas omnibus adempta sit. *Idem.*

7 *Hæc*) Quæ cum patimur, jucunda esse vita non potest. *Idem.*

matus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo, uno tempore, tot viri clarissimi interierunt: de imperio præterea tanta diminutio facta est: omnes provinciæ conquassatæ sunt: in unius mulierculæ animula si jactura facta est, tanto opere commoveris? Quæ si hoc tempore non diem suum obiisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit: quoniam homo nata fuerat. Etiam ab hisce tu rebus animum ac cogitationem tuam avoca, atque ea potius reminiscere, quæ digna tua persona sunt: illam, quamdiu fuerit opus ei, vixisse; una cum republica fuisse; te patrem suum, prætorem, consulem, augurem vidisse; (8) adolescentibus primariis nuptram fuisse, omnibus bonis prope perfunctam esse; cum respublica occideret, vita excessisse. Quid est, quod tu, aut illa, cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse, & eum qui aliis consueveris præcipere & dare consilium: neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se Medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt: sed potius, quæ aliis tute præcipere soles, ea tute tibi subijce, atque apud animum propone. Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuatur ac molliat: hoc te expectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapientia tua te occurrere. Quod si quis etiam inferis sensus est; qui illius in te amor fuit, pietasque in omnes suos, hoc certe illa te facere non vult. Da hoc illi mortuæ, da

cæ-

3 Adolescentibus primariis) Tribus. Nupsit enim primum C. Calpurnio Pisoni Frugi, ut est in epist. 2. lib. I. ad Attic. deinde Furio Crassipedi, de quo epist. 7. lib. I. ad Lentulum, & epist. 4. lib. II. ad fratrem; quo mortuo, vel relicto, (nam neque de obitu ejus, neque de divortio constat) P. Cornelio Dolabellæ collocata est. A Dolabella, ut diximus, dimissa periiit ex partu. In quo notanda Plutarchi & Asconii indiligentia, qui duos tantum Ciceronis generos nominarunt, Pisonem & Lentulum: in Lentuli etiam nomine peccantes, nam inter Ciceronis generos Lentulus nemo fuit. *Idem.*

cæteris amicis ac familiaribus, qui tuo dolore mœrent, da patriæ, ut, si qua in re opus sit, opera & consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit: noli committere, ut quisquam te putet non tam filiam, quam reipublicæ tempora & aliorum victoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiæ tuæ diffidere. Quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquoties secundam pulcherrime te ferre fortunam, magnamque ex ea re te laudem (9) apisci: fac aliquando intelligamus, adversam quoque te æque ferre posse, neque id majus, quam debeat, tibi onus videri, ne ex omnibus virtutibus hæc una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet, cum te tranquilliolem animo esse cognoro, de iis rebus quæ hic geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certiolem faciam. Vale.

9 *Apisci*) Sunt nonnulla in hac epistola aliquanto antiquiora, ut *Confieri*, etsi Virgilius etiam ea voce usus est; & *Oppidum*, pro oppidorum, quod item ab antiquo codice acceptum est: & *Apisci*, pro adipisci, quam vocem sæpe & Lucretius, & Tacitus usurpant. *Victor.*

M. T. G. SER. SULPICIO S. D. 5. 320

VI. **E**GO vero, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissime casu affuisses. Quantum enim præsens me adjuvare potueris & consolando, & prope æque dolendo, facile ex eo intelligo, quod literis tuis lectis aliquantum acquievi. Nam & ea scripsisti, quæ levare luctum possent, & in me consolando non mediocrem ipse animi dolorem adhibui-

ARG. Respondet consolanti Sulpicio, gratum sibi ejus officium fuisse, nec id exiguo doloris levamento: maximam tamen sibi levationem ex reditu & consuetudine Sulpicii fore. *Anno U. C. 708.*

buiſſi . Servius tamen tuus omnibus officiis , quæ illi tempore tribui potuerunt , declaravit & quanti ipſe me faceret , & quam ſuum talem erga me animum tibi gratum putaret fore : cujus officia jucundiora ſcilicet sæpe mihi fuerint , nunquam tamen gratiora . Me autem non oratio tua ſolum , & ſocietas pene ægritudinis , ſed etiam auctoritas conſolatur . Turpe enim eſſe exiſtimo , me non ita ferre caſum meum , ut tu , tali ſapientia præditus , ferendum putas . Sed opprimor interdum , & vix reſiſto dolori , quod ea me ſolatia deficiunt , quæ cæteris , quorum mihi exempla propono , ſimili in fortuna non defuerunt . Nam & Q. Maximus , qui filium conſularem , clarum virum & magnis rebus geſtis amiſit ; & L. Paulus , qui duo ſeptem diebus ; & (1) veſter Gallus , & M. Cato , qui ſummo ingenio , ſumma virtute filium perdidit , iis temporibus fuerunt , ut eorum luctum ipſorum dignitas conſolaretur ea , quam ex republica conſequebantur . Mihi autem , amiſſis ornamentis iis , quæ ipſe commemoras , quæque eram maximis laboribus adeptus , unum manebat illud ſolacium , quod ereptum eſt . Non amicorum negotiis , non rei publicæ procuratione impediabantur cogitationes meæ : nihil in foro agere libebat : aſpicere curiam non poteram : exiſtimabam , id quod erat , omnes me & indiſtriæ meæ fructus , & fortunæ perdidiffe . Sed , cum cogitarem , hæc mihi tecum & cum quibusdam eſſe communia : & cum frangerem jam ipſe me , cogeremque illa ferre toleranter , habebam quo confugerem , ubi conquieſcerem , cujus in ſermone & ſuavitate omnes curas doloresque deponerem . Nunc autem hoc tam gravi vulnere etiam illa , quæ (2) conſanuiſſe videbantur , recrudescunt . Non enim ,

1 Veſter) Ex veſtra gente Sulpicia . C. Sulpicius Gallus , qui cum M. Claudio Marcello Coſ. fuit . *Corrad.*

2 Conſanuiſſe) Manutius legit , *conſenuiſſe* . Metaphora eſt .
in

enim, ut tum me a republica mœstum domus excipiebat, quæ levaret: sic nunc domo mœrens ad rempublicam confugere possum, ut in ejus bonis acquiescam: itaque & domo absum, & foro, quod nec eum dolorem, quem a republica capio, domus jam consolari potest, nec domesticum respublica. Quo magis te exopto, teque videre quam primum cupio. Major mihi levatio afferri nulla potest, quam conjunctio consuetudinis, sermonumque nostrorum: quanquam sperabam tuum adventum (sic enim audiebam) appropinquare. Ego autem cum multis de causis te exopto quam primum videre, tum etiam ut ante commentemur inter nos, qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus: quod est totum ad (3) unius voluntatem accommodandum, & prudentis, & liberalis, & (ut perspexisse videor) nec a me alieni, & tibi amicissimi. Quod cum ita sit, magnæ est tamen deliberationis, quæ ratio sit ineunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu & beneficio quiescendi. Vale.

inquit, ab iis morbis, qui licet vetustate non omnino tollantur, quotidie tamen ex consuetudine leviores fieri videntur. Non enim sublata ea mala Cicero significat, sed animum suum diuturnitate tanquam occalluisse, ut aliquanto minus ea sentiret: nunc autem veterem sibi acerbitatem novo esse vulnere renovatam. Gruteriani codices Manutio favent: sed Victorium sequimur.

3 Unius) Cæsaris. Covv.

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

VII. **E**T si eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia

ARG. Laudato consilio, & prudentia Marcelli, qui abesse a patria perpetuo volebat, suadet nihilo minus, ut revertatur, quia id facile impetrare a Cæsare possit, nec tutius alibi, nec melius vivat, quam in patria & apud suos. Anno^{mo}U. C. 707.

tia esse judicem, ut meum consilium non antepo-
nam tuo: tamen & amicitiae nostrae vetustas, &
tua summa erga me benevolentia, quae mihi jam a
pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scri-
berem ad te, quae & saluti tuae conducere arbitra-
rer, & non aliena esse ducerem a dignitate. Ego
cum te esse, qui horum malorum initia multo an-
te videris, consulatum magnificentissime atque o-
ptime gesseris, praclare memini: sed idem etiam
illa vidi, neque te consilium civilis belli (1) ita
gerendi, neque (2) copias Cn. Pompeji, nec (3)
genus exercitus probare, semperque summe diffide-
re. Qua in sententia me quoque fuisse, memoria
tenere te arbitror. Itaque neque tu multum inter-
fuisi rebus gerendis: & ego id semper egi, ne in-
teressem. Non enim iis rebus pugnabamus, quibus
valere poteramus, consilio, auctoritate, causa,
quae erant in nobis superiora: sed lacertis & viri-
bus, quibus pares non eramus. Victi sumus igitur:
aut si vinci dignitas non potest, fracti certe & ab-
jecti. In quo tuum consilium nemo potest non ma-
xime laudare, quod cum spe vincendi simul abjecisti
certandi etiam cupiditatem: ostendistisque, sapientem
& bonum civem initia belli civilis invitum susci-
pere, extrema libenter non persequi. Qui non idem
consilium, quod tu, secuti sunt, eos video in duo
genera esse distractos. Aut enim renovare bellum
conati

1 *Ita gerendi*) Quod urbem Pompejus primum, deinde Ita-
liam, stulto consilio deseruit. Hoc in epist. ad Att. saepe accu-
sat Cicero, atque etiam epist. II. lib. XVI. ad Tironem. *Ma-
nusius*.

2 *Copias*) Militum numerum: quem cum, ante Caesaris ad-
ventum, maximum promississet, Caesaris adventu nunciato, pa-
ratum exercitum non habuit: ex quo Favonii vox illa, *Nunc,
Pompei, terram pede percute*: quia promiserat, ubi terram pe-
de percussisset, illico futurum, ut adessent ingentes peditum,
equitumque copia. Quod postea non praestitit. *Idem*.

3 *Genus exercitus*) Ex tironibus magna ex parte collectum.
Manus.

conati sunt, ii qui se (4) in Africam contulerunt: aut, quemadmodum nos, victori sese crediderunt. Medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres; illud pertinacis. Fateor, a plerisque, vel dicam ab omnibus, sapiens tuum consilium; a multis, etiam magni ac fortis animi iudicatum. Sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quendam modum: præsertim cum tibi nihil deesse arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas, præter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem afferret ei, penes quem est potestas, nisi quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid sentiam, nihil attinet dicere: cum appareat ipse quid fecerim. Sed tamen si jam ita constituisses, ut abesse perpetuo mallet, quam ea, quæ nolles, videre: tamen id cogitare deberes, ubicunque esses, te fore in ejus ipsius, quem fugeres, potestate: qui si facile passurus esset, te carentem patria & fortunis tuis, quiete & libere vivere: cogitandum tibi tamen esset, Romæne & domi tuæ, (5) cujusmodi res esset, an Mitylenis aut Rhodi mallet vivere. Sed cum ita late pateat ejus potestas, quem veremur, ut terrarum orbem complexa sit: nonne mavis sine periculo domi tuæ esse, quam cum periculo alienæ? Equidem, etiamsi oppetenda mors esset, domi atque in patriam mallet, quam in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes qui

Tom. I.

K

te

4 In Africam) Ad Jubam regem, qui, Curione Casariarum partium duce interfecto, equitatum firmissimum, & elephantos plurimos habebat. Ideo stultitiam eorum, qui ad bestiarum auxilium confugerant, carpit Cic. epist. 6. lib. IX. Idem.

5 Cujusmodi res esset) Qualiscunque status esset Reip. Censeo autem Ciceronem scripsisse: cuiusmodi res esset. Ut pro Sex. Rosc. 34. Vereor enim cuiusmodi es, T. Rosci, ne ista hunc videat voluisse servare, ut tibi omnino non pepercerim. Sic advocat Priscian. l. 13. lib. III. de Finib. 9. his tamen omnibus eos ansepono, cuiusmodi sunt, qui summum bonum in animo atque in virtute posuerunt. Nam in membranæ cuiusmodi. Vulgo cuiusmodi. J. F. Gron.

te diligunt, sentiunt: quorum est magna, pro tuis maximis clarissimisque virtutibus, multitudo. Habemus etiam rationem rei familiaris tuæ, quam dissipari nolumus. Nam etsi nullam potest accipere injuriam, quæ futura perpetua sit: propterea quod neque is, qui tenet rempublicam, patietur, neque ipsa respublica: tamen impetum prædonum in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere confiderem. Hic te unius sollicitudines, unius etiam multæ & assiduæ lacrymæ C. Marcelli, fratris optimi, (6) deprecantur: nos cura, & dolore proximi sumus: precibus tardiores, quod jus adeundi, cum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus. Gratia tantum possumus, quantum victi. Sed tamen consilio, studio, Marcello non defumus. A tuis reliquis (7) non adhibemur: ad omnia parati sumus. Vale.

6 *Deprecantur*) Tuam salutem a Cæsare precibus petunt: *Deprecamus*, vel cum expetimus aliquid, vel cum recusamus. Prior significatio patet hic, & in oratione pro Marcello: *Cum*, inquit, *M. Marcellum, deprecantibus vobis, conservavit*. Et ad Cornificium epist. 24. lib. XII. *Senatus legatos non ad pacem deprecandam, sed ad bellum denunciandum miserat, nisi legatorum nuncio paruisset*. Alterius exemplum significationis unum illud pro Balbo, cum suppetant multa, recitabimus: *Quiddam de communi conditione omnium nostrum, deprecandæ malevolentie causa, deprecandum videtur*. Manutius.

7 *Non adhibemur*) Nisi a fratre, ad consilium de tuo reditu capiendum. *Idem*.

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

VIII. **N**Eque monere te audeo præstanti prudentia virum; nec confirmare, maximi animi hominem, (1) unumque fortissimum;
con-

ARG. Laudata Marcelli prudentia, pollicetur officia sua, & ut domum, quicumque status reip. sit, revertatur, iterum admo-
net. Anno U. C. 707.

1 *Unumque fortissimum*) Sic lib. XV. epist. 16. *quanquam quis-*
cum

consolari vero nullo modo. Nam si ea, quæ acciderunt, ita fers, ut audio; gratulari magis virtuti debeo, quam consolari dolorem tuum. Sin te tanta mala reipublicæ frangunt, non ita abundo ingenio, ut te consoles, cum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum præbeam, præstemque, ut ad omnia, quæ tui velint, ita adsim præsto; ut me non solum omnia debere tua causa, quæ possum, sed ea quoque, quæ non possum, (2) putent. Illud tamen vel tu me monuisse, vel censuisse puta, vel propter benevolentiam tacere non potuisse: ut quod ego facio, tu quoque animum inducas: si sit aliqua respublica, in ea te esse oportere, iudicio hominum reque principem, necessitate cedentem tempori: sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exulandum locum. Si enim libertatem sequimur; qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcunque locum; quæ est domestica sede jucundior? Sed mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, favet ingeniis: nobilitatem vero & dignitates hominum, quantum ei res & ipsius causa concedit, amplectitur. Sed plura, quam statueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum esse; fore cum tuis, (3) si modo erunt tui: sin minus, me certe in omnibus rebus satis nostræ conjunctioni amori- que factorum. Vale.

K 2

M. T. C.

cum loquor? cum uno fortissimo viro. Philip. II. 3. Tanquam mihi cum M. Crasso consensio esset, non cum uno gladiatore nequissimo. J. F. Gronov.

2 *Putent*) Pro *putent*, quod habent vulgati, *leges, etiam putem. Corrad.*

3 *Si modo erunt tui*) Quis non intelligit, carum suis Marcellum non fuisse? licet in obscuro causa sit. Ideo in epistola superiore: *A tuis reliquis non adhibemur.* Idque Marcellus ipse in suis literis significavit, in eo loco: *In summa paucitate amicorum, propinquorum, ac necessariorum, qui vere meæ salutis faverent, te cupidissimum mei, singularemque benevolentiam mihi præstis- se cognovi.* Manut. Marcelli epistolam a Manutio laudatam hoc libro habes, num. 11.

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

IX. **E**T si perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio literas ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo censerem esse oportere, & quid tibi faciendum arbitrarer: tamen cum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cujus ego fidem erga te benevolentiamque perspexeram, sine meis literis eum ad te venire nolui. Iisdem igitur de rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus literis hortatus sum, ut in ea republica, quæcunque est, quam primum velis esse. Multa videbis fortasse, quæ nolis; non plura tamen, quam audis quotidie. Non est porro tuum uno sensu solum oculorum moveri: cum idem illud auribus percipias, (1) quod etiam majus videri solet, minus laborare. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias, aut faciendum, quod non probes. Primum tempori cedere, id est, necessitati parere, semper sapientis est habitum. Deinde non habet, (2) ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse quæ sentias, non licet: tacere plane licet. Omnia delata ad unum sunt. Is utitur consilio, ne suorum quidem, sed suo.

Quod

ARG. Reditum in patriam Marcello fuset, refutatis singulis, quæ dissuadere videbantur, præsertim quod nec aliter futurum fuisset, si vicissent Pompeiani. Anno U. C. 707.

1. *Quod etiam majus*) Contra in epist. 13. *Nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam id ipsum video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari.* Et ad Torquatum, epist. 1. lib. VI. *Oculi augent dolorem, nec avertere a miseris cogitationem sinunt.* Est enim hoc in oratoris artificio, ut easdem res temporis causa modo oppugnet, modo defendat. Propterea in illis ad Nigidium ac Torquatum epistolis pro auribus contra oculos; in hac ad Marcellum, quem redire in urbem cupiebat, pro oculis contra aures argumentatur. *Manus.*

2. *Ut nunc quidem est*) Præsentem rei statum hoc loquendi genere veteres ostendebant, quasi dicerent, quid futurum sit, affirmare non licet: sed, ut nunc quidem res ita se habet. *Idem.*

Quod non multo secus fieret, si is rempublicam teneret, quem secuti sumus. An, qui in bello, cum omnium nostrum conjunctum esset periculum suo, certorum hominum minime prudentium consilio uteretur, eum magis (3) communem censemus in victoria futurum fuisse, quam incertis rebus fuisset? & qui nec te consule tuum sapientissimum consilium secutus esset, nec fratre tuo consulatum ex auctoritate tua gerente, vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem, nostras sententias desideraturum censes fuisse? Omnia sunt misera in bellis civilibus: quæ majores nostri, ne semel quidem; nostra ætas sæpe jam sensit. Sed miserius nihil, quam ipsa victoria: quæ etiam si ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores, impotentioresque reddit: ut etiam si natura tales non sint, necessitate esse cogantur. Multa enim victori, eorum arbitrio per quos vicit, etiam invito facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, quam illa crudelis esset futura victoria? igitur tunc quoque patria careres, ne, quæ nolles, videres? Non, inquires: ego enim ipse tenerem opes, & dignitatem meam. At erat tuæ virtutis, in minimis tuas res ponere, de republica vehementius laborare. Deinde, quis finis istius consilii est? nam adhuc & factum tuum probatur, &, ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod & initium belli necessario secutus sis, & extrema sapienter persequi nolueris: fortuna, quod (4) honesto otio tenueris

K 3 &

3 *Communem*) *Communes* Latinis dicuntur *comes*, aliter *civiles*, qui nihil singulare ac præcipuum sibi tribuunt præ aliis, qui non supra alios cives se extollunt, qui sunt populares, modesti, patientes juris legumque communium, qui non suo in omnibus utuntur consilio, sed & aliorum civium, hominumve. C. Nep. Att. 3. *Hic autem sic se gerebat, ut communis infirmis, par principibus videretur.* Terent. *Quenquamne animo tam communi esse aut leni putes?* Sueton. Claud. 21. *Nec ullo spectaculo communior,* &c. Grav.

4 *Honesto otio*) Mitylenis, usurpatione & renovatione dotrinæ. Corradus.

& statum, & famam dignitatis tuæ. Nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria: nec eam diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius, nec eam multis claris viris orbam, privare etiam aspectu tuo. Denique, si fuit magni animi non isse supplicem victori: vide, ne superbi sit, aspernari ejusdem liberalitatem: & si sapientis est carere patria, duri non desiderare: & si re publica non possis frui, stultum est nolle privata. Caput est illud, ut, si ista vita tibi commodior esse videatur, cogitandum tamen sit, ne tutior non sit. Magna (5) gladiatorum est licentia: sed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi salus tua tantæ curæ est, ut Marcello fratri tuo aut par, aut certe proximus sim. Tuum est consulere temporibus, & incolumitati, & vitæ, & fortunis tuis. Vale.

5 *Gladiatorum licentia*) Videtur aliquid Cicero divinasse. Infra, epist. 12. *Cellar.*

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

X. **E**T si nihil erat novi, quod ad te scriberem, magisque literas tuas jam expectare incipiam, vel te potius ipsum: tamen cum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei literarum dare. Cura igitur, ut quam primum venias. Venies enim, mihi crede, expectatus, neque solum nobis, id est, tuis, sed prorsus omnibus. Venit enim mihi in mentem, subvereri interdum, ne te delectet tarda decessio. Quod si nullum haberes sensum nisi oculorum, prorsus tibi ignoscerem, si quosdam nolles videre; sed cum leviora non multo essent quæ audirentur, quam quæ viderentur; suspicarer

ARG. Hortatur Marcellum, ut reditum maturet, jam a Cæsare impetratum, cum id ad rem ejus familiarem valde pertineat. Anno U. C. 708.

carer autem multum interesse rei familiaris tuæ, te quam primum venire; idque (1) in omnes partes valeret; putavi eam de re te esse admonendum. Sed quoniam, quod mihi placeret, ostendi; reliqua tu pro tua prudentia considerabis. Me tamen velim (2) quod ad tempus te expectemus, certiolem facias. Vale.

1 *In omnes partes*) Ad omnia. Ut epistola 6. lib. XI. ad Att. Brundusii jacere, in omnes partes molestum. Et in epist. Vatinii, lib. V. Me sibi in omnes partes defendendum putes. Contrarium illud epist. 10. ad Att. lib. XIII. Hoc nullam ad partem vales scilicet. Manut.

2 *Quod ad tempus*) Non quousque, sed quo plane tempore. Sic epist. 5. lib. IX. Ad nonas, pro nonis. Idem,

M. MARCELLUS M. CICERONI S. D.

XI. **P**Lurimum valuisse apud me tuam semper auctoritatem, cum in omni re, tum in hoc maximo negotio potes existimare. Cum mihi C. Marcellus, frater amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me (1) obsecraret: non prius mihi persuadere potuit, quam tuis est effectum literis, ut uterer vestro potissimum consilio. Res quemadmodum sit acta, vestrae literae mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optimo fit animo; tamen hoc mihi multo jucundius est, & gratius, quod in summa paucitate amicorum, propinquorum, ac necessariorum, qui vere meae saluti faverent, te cupidissimum mei, singularemque mihi benevolentiam praestitisse cognovi. Reliqua sunt ejusmodi, quibus ego, quoniam haec erant tempora, facile & aequo

K 4

ani-

ARG. Marcellus significat, se plus Ciceronis, quam fratris hortatu commotum in causa reditus fuisse: literas etiam, restitutionis nuncias, & gratulationem, & amicorum benevolentiam, maxime Ciceronis, sibi admodum placere, & gratam semper fore. Anno U. C. 707.

1 *Obsecraret*) N. Scelfi codex, oneraret.

animo carebam. Hoc vero ejusmodi esse statuo, ut sine talium virorum & amicorum benevolentia, neque in adversa, neque in secunda fortuna quisquam vivere possit. Itaque in hoc ego mihi gratulor. Tu vero ut intelligas, homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi præstabo. Vale.

SER. SULPICIIUS M. CICERONI S. D.

XII. **E**T si scio non jucundissimum nuntium me vobis allaturum; tamen quoniam casus & natura in nobis dominatur, visum est faciendum, quoquo modo res se haberet, vos certiores ut facerem. A. d. x. Kal. Jun. cum ab Epidauro Piræum navi advectus essem, ibi Marcellum, collegam nostrum, conveni; eumque diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. Postero die cum ab eo digressus essem, eo consilio ut ab Athenis in Bœotiam irem, reliquamque jurisdictionem absolverem, ille, uti ajebat, (1) supra Maleas in Italiam versus navigaturus erat. Postridie ejus diei, cum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter hora decima noctis P. Postumius, familiaris ejus, ad me venit, & mihi nuntiavit, M. Marcellum, collegam

ARG. M. Marcelli eadem, perfecto narrationis exemplo ita nuntiat, ut antecedentia, media, consequentia ordinatim exponat. Anno U. C. 708.

(1) *Supra Maleas*) Veteres libri omnes, *Maias*, non *Maleas*, quod omnino mendosum est. *Maleam* autem Virgilius, Livius, omnes denique nominant: *Maleas* vero unus, quod sciam, Plinius junior in epist. ad Trajanum lib. X. Græcis verbis, ὑπὲρ Μαλίας. Quod si legatur hic *supra Maleas*, interpretemur, superato Malearum promontorio, Laconicæ provinciæ, navigantibus valde periculoso. *Manus*. Hæc erat conjectura Victorii, quam receperunt omnes fere editiones, & id quidem merito. Nihil enim est certius & liquidius, si quis Plutarchi (in *Arato*)! Pliniique loca consideret, quæ is attulit. Videtur autem locutio fuisse trita Græcis Latinisque, qua significabant cursum ex Asia & Græcia in Italiam per *Maleam*, sive ad *Maleam* appellerent naves, sive illic conscenderent ex Græcia in Italiam profecturi, sive ita navigationem instituerent ut illud promontorium præterveherentur non longe. *Græc.*

gam nostrum, post cœnæ tempus, a P. Magio Chilone, familiari ejus, pugione percussum esse, & duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem: sperare tamen eum vivere posse. Magium (2) se ipsum interfecisse: postea se a Marcello ad me missum esse, qui hæc nuntiaret, & rogaret uti cogere medicos. Coegi, & e vestigio eo sum profectus prima luce. Cum non longe a Piræo abessem, (3) puer Acidini obviam mihi venit cum (4) codicillis, in quibus erat scriptum, paulo ante lucem Marcellum diem suum obiisse. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissima morte est affectus: & cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus est amicus, qui ei mortem afferret. Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi. Inveni duos libertos, & paucos servos. Reliquos ajebant profugisse, metu pèrterritos, quod (5) dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre: ibique pro ea copia, quæ Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. Ab Atheniensibus locum sepulturæ intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod (6) religione se impediri dicerent: neque ta-

men

2 *Seipsum interfecisse*) Quod eum commissi facinoris pœniteret. Causam necis Cicero ignorat epist. 16. lib. XIII. ad Attic. Valerius hanc ponit lib. IX. cap. 11. quod cum esset Marcello Magius vetere conjunctus amicitia, eique in Pompejana militia comes fuisset: indignaretur aliquos sibi amicorum ab eo præferri. *Manus.*

3 *Puer*) Servus. *Acidini.* Manliorum cognomen fuit *Acidinus.* Constat ex lib. II. de Orat. & lapidibus Capitolinis. *Idem.*

4 *Codicillis*) Codicilli, tabellæ ceratæ erant, in quibus stylo pangebatur: a *Codice*, id est, arboris libro, nominati. De codicillis Plinius, lib. XIII. cap. 13. & XXXIII. i. *Idem.*

5 *Dominus eorum*) Servis enim capitale erat, qui dominum non defendissent, ut ex Ulpiani verbis, Syllanum S. C. interpretantibus, cognoscitur. *Idem.*

6 *Religione se impediri*) Nam lex XII. tabularum, de Solonis legibus translata ita habet, *In urbe ne sepelito, neve urito.* Corz.

men id antea cuiquam concesserant. Quod proximum fuit, uti in quo vellemus eum gymnasio sepe-
peliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo
orbis terrarum gymnasio Academiae, locum delegi-
mus, ibique eum combussimus: posteaque curavi-
mus, ut iidem Athenienses in eodem loco monu-
mentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita,
quæ nostra officia fuerunt, (7) pro collegio &
propinquitate, & vivo & mortuo omnia ei præ-
stitimus. Vale. D. pr. Kal. Jun. Athenis.

7 Pro collegio) Consulatus. Idem.

M. T. C. P. (1) NIGIDIO FIGULO S. D.

XIII. **Q**uærenti mihi jamdiu quid ad te potis-
simum scriberem, non modo certa res
nulla, sed ne genus quidem literarum usitatum ve-
nie-

ARG. Exultantem Nigidium consolatur, quantum potest qui
in eadem causa fuit. Spem tamen futuri redditus ex certis signis
facit: conditionis pristinae facere non potest. Ideoque utramque
fortunam ex æquo ferendam hortatur. Anno U. C. 707.

1 Nigido Figulo) De Nigido ipso, quæ legendo animadver-
timus, hæc sunt. Scripsit libros de Animalibus, ut ostendit lib.
III. Macrobius: & Plinius bis lib. XXIX. cap. 4. & 6. ejus utitur
testimonio: librum de Extis, ut in Gellio lib. XVI. cap. 6. legi-
mus: commentarios Grammaticos, ut idem Gellius lib. XIX. cap.
14. & Nonius prodidere. Interpretatus est comœdias Terentii, te-
ste Donato. Videtur etiam scripsisse de Deis, quantum ex Arnobio
licet conjicere: qui ejus testimonio in mentione Matris Deum,
Neptuni, Apollinis & Jovis utitur lib. III. Hæc de scriptis: de
doctrina subjungam. Gellius Varronem & Nigidium doctrinarum
culmina lib. XIX. cap. 14. appellat, & idem lib. XIII. cap. 24. in
disciplinis doctrinarum omnium præcellentem nominat; & lib. IV.
cap. 9. hominem juxta M. Varronem doctissimum: Macrobius au-
tem maximum rerum naturalium indagatorem, lib. III. idem lib.
VI. hominem omnium bonarum artium disciplinis egregium. Ser-
vius quoque Honoratus hæc de eo tradidit: Nigidius Figulus so-
lus post Varronem, licet Varro præcellat in theologia, hic in com-
munibus literis: nam uterque utrumque scripserunt: Nonius quo-
que, Nigidius, inquit, studiis bonarum artium præclarissimus.
Nemo tamen illum melioribus extulit laudibus quam Cicerone ipse
idem ejus amicissimus. Nam in proœmio libri de Universalitate;
Fuit, inquit, vir ille cum ceteris artibus, quæ quidem digna li-
bero

niebat in mentem. Unam enim partem, & consuetudinem earum epistolarum, quibus secundis rebus uti solebamus, tempus eripuerat: perfeceratque fortuna, ne quid tale scribere possem, aut omnino cogitare. Relinquebatur triste quoddam, & miserum, & his temporibus consentaneum genus literarum. Id quoque deficiebat me: in quo (2) debebat esse aut promissio auxilii alicujus, aut consolatio doloris tui. Quod pollicerer, non erat. Ipse enim (3) pari fortuna abjectus, aliorum opibus (4) casus meos sustentabam; sæpiusque mihi veniebat in mentem queri, quod ita viverem, quam gaudere, quod viverem. Quanquam enim nulla me ipsum privatim pepulit insignis injuria; nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Cæsar detulerit, tamen nihilominus eis conficior curis, ut hoc ipsum quod maneam in vita, peccare me existimem. Careo enim cum familiarissimis mulieris, quos aut (5) mors eripuit nobis, aut distraxit (6) fuga: tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam, (7) te

fo-

bevo essent, ornatus omnibus, tum acce investigator & diligens earum rerum que a natura involute videntur. Denique sic judico, post illos nobiles Pythagoreos, quorum disciplina extincta est quodam modo, hunc extitisse qui illam renovaret. Suetonius ait illum, cognita hora qua natus erat Augustus, affirmasse, dominum terrarum orbi natum. Manus. Vide quæ de hoc Nigidio Figulo notavit Joan. Rutgerius Var. Lect. III. 16. ubi Fragmenta ejus collegit. Grævius.

2 *Debebat*) Meus primus, *debeas*, quod Gronovio merito probatur. *Idem.*

3 *Pari fortuna abjectus*) *Mis adfectus, non abjectus.* Sic alibi apud Ciceronem, *magna desperatione adfectus, magna molestia adfectus, tot tantisque difficultatibus adfectus.* J. F. Gronovius.

4 *Casus meos sustentabam*) Nunc sustentari se dicit aliorum opibus, id est, eorum auctoritate & gratia, quos veteri sibi necessitudine conjunctos, plurimum ob victoriæ societatem posse apud Cæsarem intelligebat. *Manusius.*

5 *Mors*) Perierant Pompejus, P. Lentulus, M. Cato, &c. *Manusius.*

6 *Fuga*) Fugerant, post Africanum bellum, in Hisp. ad Pompeji liberos multi. *Idem.*

7 *Te socio*) Plutarch. in Cicer.

focio, defensa respublica, verſorque in eorum naufragiis & bonorum direptionibus: nec audio ſolum, quod ipſum eſſet miſerum, ſed etiam video, quo nihil eſt acerbius, eorum fortunas diſſipari, quibus nos olim adiutoribus (8) illud incendium extinxi-
 mus: & in qua urbe modo gratia, auctoritate, gloria floruiſmus, in ea nunc iis quidem omnibus caremus. Obtinemus ipſius Cæſaris ſummam erga nos humanitatem: ſed ea plus non poteſt, quam viſ & mutatio omnium rerum atque temporum. Itaque orbibus iis rebus omnibus, quibus & natura me, & voluntas, & conſuetudo aſſuefecerat, cum cæteris, ut quidem video, tum mihi ipſe diſpliceo. Natus enim ad agendum ſemper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, ſed ne cogitandi quidem: & qui antea aut obſcuris hominibus, aut etiam ſontibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctiſſimo & ſanctiſſimo, & maxima quondam gratia, & mihi certe amiciffimo, ne benigne quidem polliceri poſſum. Ergo hoc ereptum eſt literarum genus. Reliquum eſt, ut conſoler, & afferam rationes, quibus te a moleſtiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui, vel alterius conſolandi, in te ſumma eſt, ſi unquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quæ ab exquisita quadam ratione & doctrina proficiſcitur, non attingam, tibi totam relinquam. Quid ſit forti & ſapienti homine dignum, quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid ſtudia, quid artes, quibus a pueritia floruiſti, a te flagitent, tu videbis. Ego quod intelligere & ſentire poſſum, quia ſum Romæ, & quia curo attendoque, id tibi affirmo, te in iſtis moleſtiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum: in iis autem, in quibus etiam nos ſumus, fortatte ſemper fore. Videor mihi perſpicere

8 *Illud incendium*) Catilinæ conjurationem, qua, tanquam incendio, niſi nos opem tuliffemus, reſp. deſiſgraffet. *Idem.*

re primum ipsius animum, qui plurimum potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temere. Quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quo facilius, (9) quibus est iratior, (10) respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum. Familiares vero ejus, & ii quidem, qui illi jucundissimi sunt, mirabiliter de te & loquuntur & sentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas, vel potius consensus omnium. Etiam illa, quæ minimum nunc quidem potest, sed possit necesse est, respublica, quascunque vires habebit, ab iis ipsis quibus tenetur, de te propediem (mihi crede) impetrabit. Redeo igitur ad id, ut jam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiseram: nam & complectar ejus familiarissimos, qui me admodum diligunt, multumque mecum sunt, & in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo: & certe omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire posse. In hoc toto genere plura faciam, quam scribere audeo. Cætera, quæ tibi a multis prompta esse certo scio, a me sunt paratissima. Nihil in re familiari mea est, quod ego meum malim esse, quam tuum. Hac de re, & de hoc genere toto, hoc scribo parcius, quod te, id quod ipse confido, sperare malo esse usurum tuis. Extremum illud est, ut te orem & obsecrem, animo ut maximo sis: nec ea solum memineris, quæ ab aliis magnis viris accepisti, sed illa etiam, quæ ipse ingenio studioque peperisti. Quæ si colliges, & sperabis omnia optime, & quæ accident, qualiacunque erunt, sapienter feres. Sed hæc tu melius, vel optime omnium. Ego, quæ pertinere ad te intelligam, studiosissime omnia, diligentissimeque cura-

9 Quibus est iratior) Propter bellum in Africa renovatum. Manutius.

10 Respondere tristius) Veniam precantibus negare. Idem.

fabo: tuorumque (11) tristissimo meo tempore
meritorum erga me memoriam conservabo. Vale.

11 *Tristissimo meo tempore*) Cum eiectus a Clodio exularem.
Idem.

M. T. C. CN. PLANCIO S. D.

XIV **B**inas à te accepi literas Corcyrae datas: quarum alteris mihi gratulabare, quod audisses me meam pristinam dignitatem obtinere; alteris dicebas te velle, quae egissem, bene & feliciter (1) evenire. Ego autem, si dignitas est bene de republica sentire, & bonis viris probare quod sentias, obtineo dignitatem meam. Sin autem in eo dignitas est, si, quod sentias, aut re efficere possis, aut denique libera oratione defendere, ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis: agiturque praclare, si nosmetipsos regere possimus, ut ea, quae partim jam adsunt, partim impendent, moderate feramus: quod est difficile in ejusmodi (2) bello, cujus exitus ex altera parte (3) caedem ostendat, ex altera servitutem. Quo in periculo non nihil me consolatur, cum recordor,
haec

ARG. Plancius bis Ciceroni, & de recuperata per Caesarem dignitate, & de nuptiis cum virgine, dimissa Terentia, initis gratulatus fuerat. Utrisque literis una epistola respondet Cicero: prioribus, non esse pristinam dignitatem, quam receperat: alteris, quae causa fuerit novi consilii ineundi. Tandem solatur Plancium exulantem, eique nihil, praeter communem calamitatem timendum esse confirmat, cui suae denique officia pollicetur. *Anno U. C. 708.*

1 *Evenire*) De Publicae matrimonio, quam sexagenarius virginem duxit, dimissa Terentia, quia rem domesticam, ipso absente, negligenter administraverat; praeter alias causas, quae commemorantur a Plutarcho. Quintilianus lib. VI. cap. de risu, cum Cicero objurgaretur, quod virginem jam senex duxisset, respondisse ait, *Gras eris mulier*. Sed & hanc ab eo dimissam Plut. & Dio prodiderunt. *Manut.*

2 *Bello*) Africano: quod Scipio Pompeji focer, & M. Caeto, freti Jubae regis auxiliis renovaverant. *Manutius.*

3 *Caedem*) Caedem a Pompejanis timet, & Caesare servitutem. *Idem.*

hæc me tum vidisse, cum secundas etiam res nostras, non modo adversas, pertimescebam: videbamque, quanto periculo de jure publico disceptaretur armis. Quibus si vicissent ii, ad quos ego pacis spe, non belli cupiditate adductus accesseram: tamen intelligebam, & iratorum hominum, & cupidorum, & insolentium, quam crudelis esset futura victoria: sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium, partim amplissimorum, partim etiam optimorum, qui me hæc prædicentem, atque optime consulentem salutis suæ, malebant nimium timidum, quam satis prudentem existimari. Quod autem mihi de eo quod egerim, gratularis: te ita velle certe scio: sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores (4) res domesticas, quam rempublicam offendissem. Quibus enim, pro meis immortalibus beneficiis, carissima (5) mea salus & meæ fortunæ debebant: cum propter eorum (6) scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam munendum putavi. Sed de nostris rebus satis, etiam nimium multa. De tuis velim, ut eo sis animo, quo debes esse, id est, ut ne quid præcipue timendum putes. Si enim status erit aliquis civitatis, quicumque erit, te omnium periculorum video exper-

per-

4 *Res domesticas*) Dimissam ab eo Terentiam ait Plutarchus, quia rem familiarem, ipso absente, male tractasset, ærisque plurimum alieni contraxisset: quod ut dissolveret, virginem Pabliam, admodum divitem in tutelam sibi traditam, suadentibus amicis, uxorem sibi duxit. *Manus.*

5 *Mea salus & meæ fortunæ*) In fortunis uxorem accusat; in salute Quintum fratrem, fratrisque filium; qui vehementer illum, post Pharsalicam pugnam, apud Cæsarem oppugnarunt, cum se dicerent auctore Marco adversus illum arma cepisse. Ad Att. lib. XI. epist. 5. 8. 9. 10. 13. 14. 15. 16. 21. *Idem.*

6 *Scelus*) Et hoc in fratrem potius fratrisque filium, quam in uxorem, confertur. Scelus Quinti fratris nominat etiam in epist. 21. lib. XI. ad Att. *Idem.*

perthem fore. Nam (7) alteros tibi jam placatos esse intelligo, alteros nunquam iratos fuisse. De mea autem in te voluntate sic velim iudices, me, quibuscunque rebus opus esse intelligam, quanquam videam qui sim hoc tempore & quid possim; opera tamen, & consilio, studio quidem certe, rei, famæ, salutis tuæ præsto futurum. Tu velim, & quid agas, & quid acturum te putes, facias me quam diligentissime certiores. Vale.

7 *Alteros*) *Cæsarianos*.

M. T. C. CN. PLANCIO S. D.

5. B2
XV. **A**Ccepi perbreves tuas literas, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui: cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit. Nam quam fortiter ferres communes miserias, non intellexi, quam me amares, facile perspexi, sed hoc scieram. Illud si scissem, ad id meas literas accommodavissem. Sed tamen etsi antea scripsi, quæ existimavi scribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio existimares esse: in magno omnes, sed tamen in communi, sumus. Quare non debes aut propriam fortunam & præcipuam postulare, aut communem recusare. Quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus. Quod de te sperare, de me præstare possum. Vale.

ARG. Hortatur, ut communem fortunam fortiter ferat, nec propriam sibi postulet: eoque in se animo sit, quo fuerat semper. Anno U. C. 707.

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER V.

Q. METELLUS, Q. F. CELER,
PROCOS. M. T. C. S. D.

I.

I vales, bene est. Existimaram pro mutuo inter nos animo, & pro reconciliata gratia, neque me absentem ludibrio læsum iri, nec Metellum (1) fratrem (2) ob dictum, capite ac fortunis per te oppugnatum iri. Quem si parum pudor ipsius defendebat, debebat vel familiæ nostræ dignitas, vel meum studium erga vos remque publicam, satis sublevare. Nunc video illum circumventum, me desertum, a quibus minime conveniebat. Itaque in luctu & squalore sum, qui provinciæ, qui exercitui præsum, qui (3) bellum gero. Quæ quoniam nec ratione, nec majorum nostrum clementia administratis, non erit mirandum, si vos poenitebit. Te tam mobili in me meosque esse animo, non sperabam.

Tom. I.

L

bam.

ARGUMENTUM. Queritur Metellus Celer, qui, prætor superiore anno, Cicerone consule, ex prætura Galliam pro consule regebat, Metellum Nepotem, fratrem suum, a Cicerone in Senatu oppugnatum esse. Anno U. C. 691.

1 *Fratrem*) Germanum: ut pater utrique fuerit Q. Metellus Nepos, Balearici filius, Macedonici Nepos. Nam hunc Nepotem, Ciceronis inimicum, filium ejus Nepotis fuisse, qui cum T. Didio consul fuit anno DCLV. Peditanus ostendit in commentario Cornelianæ. *Manus.*

2 *Ob dictum*) Vide quæ Cicero respondeat.

3 *Bellum gero*) Cum Salassis, & in alpinis gentibus, quæ nondum populo Romano parebant. Et cum iisdem pugnavisse D. Brutum, cognoscitur ex ep. 4. lib. XI. *Idem.*

bam. Me interea nec domesticus dolor, nec cuiusquam injuria a republica adducet. Vale.

M. T. M. F. C. Q. METELLO Q. F.
CELERI PROCOS. S. D.

1978
II. **S**I tu exercitusque valetis, bene est. Scribis ad me, te existimasse, *pro mutuo inter nos animo, & pro reconciliata gratia, nunquam te a me ludibrio læsum iri.* Quod cuiusmodi sit, satis intelligere non possum: sed tamen suspicor ad te esse allatum, me, in senatu cum disputarem, permultos esse, qui rempublicam a me conservatam dolerent, dixisse: a te propinquos tuos, quibus negare non potuisses, impetrasse, ut ea, quæ statuisses tibi in senatu de mea laude esse dicenda, reticeres. Quod cum dicerem, illud adjunxi, mihi tecum ita desperitum officium fuisse in reipublicæ salute retinenda, ut ego urbem a domesticis insidiis, & ab intestino scelere: tu (1) Italiam & ab armatis hostibus, & ab occulta conjuratione defenderes: atque hanc nostram tanti & tam præclari muneris societatem, a tuis propinquis labefactatam: qui, cum tu a me rebus amplissimis atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent, ne qua mihi pars abs te voluntatis mutuæ tribueretur. Hoc in sermone, cum a me exponeretur, quæ mea expectatio fuisset orationis tuæ, quantoque in errore versatus essem; visa est oratio non injucunda: & mediocris quidam est risus consecutus, non in te, sed magis in errorem meum; & quod me abs te cupisse laudari, aperte atque ingenue confitebar. Jam hoc non potest in te non ho-

ARG. Respondet superiori epistolæ, querelæ Metelli, commemorando sua in eum officia, quibus ille non mutuo respondisset: nec fratrem ejus se oppugnasse, sed oppugnantem restituisse. Quem quod Celer tueatur, laudat ejus pietatem: suæ autem amicitie constantiam pollicetur. Anno U. C. 691.

(1) Italiam) Cicero consul Q. Metellum miserat in agrum Picenum & Gallicanum, ut Catilinæ conatus impediret, Cellar.

norifice esse dictum, me, in clarissimis meis atque amplissimis rebus, tamen aliquod testimonium tuæ vocis habere voluisse. Quod autem ita scribis, *pro mutuo inter nos animo*; quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio: equidem hoc arbitror, cum par voluntas accipitur, & redditur. Ego si hoc dicam, me tua causa prætermisisse (2) provinciam, tibi ipse levior videar esse: meæ enim rationes ita tulerunt, atque ejus mei consilii majorem in dies singulos fructum voluptatemque capio. Illud dico, me, ut primum in concione provinciam deposuerim, statim, quemadmodum eam tibi traderem, cogitare cœpisse. Nihil dico (3) de sortitione vestra; tantum te suspicari volo, nihil in ea re per collegam meum, me insciente, esse factum. Recordare cætera: quam cito senatum illo die, facta sortitione, coegerim, quam multa de te verba fecerim, cum tu ipse mihi dixisti, orationem meam non solum in te honorificam, sed etiam in (4) collegas tuos contumeliosam fuisse. Jam illud senatusconsultum, quod eo die factum est, (5) ea præscriptione est, ut, dum id extabit, officium meum in te obscurum esse non possit. Postea vero quam (6) profectus es, velim recordere, quæ ego de te

L 2

in

2 *Provinciam*) Cum ex consulatu in Galliam ire posset, maluit in urbe remanere. Quod ipsam epist. 4. lib. XV. scripsit ad Catonem: & ad Att. ep. 1. lib. II. *Idem*.

3 *De sortitione vestra*) Legitur *& nostra*, hoc est, mea & C. Antonii: in qua primo mihi Macedonia, & illi evenit Gallia, *Corr.* Sed nihil mutandum censet Lambinus: & recte, opinor, sentit.

4 *Collegas tuos*) Prætores. Nam in Magistratu provincias fortiebantur. Et Galliam Metello invidebant. *Manutius*.

5 *Ea præscriptione est*) Præscriptio ejus SC. fuit: Quod M. Tullius Cicero *Cof. M. F. de provincia Gallia quæ Q. Cæcilio Metello evenit, ornanda, D. E. R. I. C.* ut intelligere est ex lib. VIII. epist. 8. Ex qua formula manifestum est studium & officium Ciceronis erga Metellum, in cujus gratiam ille hæc verba fecisse, atque ad Senatum retulisse, dicitur. Mirifice salitur hoc loco *Manutius. J. F. Gronovius*.

6 *Profectus es*) Post sortitionem profectus est Metellus prætor non

in senatu egerim, quæ in concionibus dixerim, quas ad te literas miserim. Quæ cum omnia collegeris, tu ipse velim iudices, satisne videatur his omnibus rebus tuus adventus, cum (7) proxime Romam venisti, mutue respondisse. Quod scribis de *reconciliata nostra gratia*; non intelligo, cur reconciliatam esse dicas, quæ nunquam imminuta est. Quod scribis non oportuisse Metellum fratrem tuum *ob dictum* a me oppugnari: primum hoc velim existimes, animum mihi istum tuum vehementer probari, & fraternam plenam humanitatis ac pietatis voluntatem: deinde, si qua ego in re fratri tuo, reipublicæ causa, resisterim, ut mihi ignoscas. Tam enim sum amicus reipublicæ, quam qui maxime. Si vero meam salutem contra illius impetum in me crudelissimum defenderim; satis habeas, nihil me etiam tecum de tui fratris injuria conqueri. Quem ego cum comperissem, omnem sui tribunatus conatum in meam perniciem (8) parare atque meditari; egi cum (9) Claudia (10) uxore tua, & cum vestra sorore Mucia, cujus erga me studium pro Cn. Pompeji necessitudine multis in rebus perspexeram, ut eum ab illa injuria deterrerent. Atque ille, quod te audisse certo scio, pridie Kal. Januarias, qua injuria nemo unquam in aliquo magistratu improbissimus civis affectus est, ea me consulem

affe-

non in Galliam, quam post præturam administrandam fortitus erat, sed in Picenum, in quo permansisse usque ad illud tempus, cum Catilina victus est, e Sallustio cognoscitur. Catilina superato, Galliam provinciam accepit. *Manus.*

7 *Proxime*) Post necem Catilinæ videtur Metellus, antequam in Galliam iret, Romam revertisse. *Idem.*

8 *Parare*) Nam extremo anno consulatus Ciceronis, id est, xv. idus Decembris, ut mos erat, magistratum initurus erat Metellus Nepos trib. pl. design. *Manus.*

9 *Claudia*) Impudica muliere, P. Clodii sorore, de qua in oratione pro Cælio, & epist. 1. lib. II. ad Att. *Idem.*

10 *Uxore tua*) Quomodo uxor fuerit Celeris, cum ejus fratrem P. Clodium, fratrem patruelem Celeris nominet Cicero in oratione pro Cælio? an eadem & soror & conjux? sic opinor: ut Clodius & Clodia filii fuerint Cæcilie, sororis ejus Metelli, qui Celerem & Nepotem genuit. *Manus.*

affecit, cum rempublicam conservassem, atque abeuntem magistratu concionis habendæ potestate privavit: cujus injuria mihi tamen honori summo fuit. Nam cum ille mihi nihil, nisi ut jurarem, permetteret, magna voce juravi (11) verissimum pulcherrimumque jusjurandum: quod populus idem magna voce me vere jurasse, juravit. Hac accepta tam insigni injuria, tamen illo ipso die misi ad Metellum communes amicos, qui agerent cum eo, ut de illa mente desisteret: quibus ille respondit, sibi non esse integrum. Etenim paulo ante in concione dixerat, ei, qui in alios animadvertisset (12) indicta causa, dicendi ipsi potestatem fieri non oportere. Hominem gravem, & civem egregium! qui, qua pœna senatus, consensu bonorum omnium, eos affecerat, qui urbem incendere, magistratus ac senatum trucidare, bellum maximum conflare voluissent, eadem dignum judicaret eum, qui curiam cæde, urbem incendiis, Italiam bello liberasset. Itaque ego Metello, fratri tuo, præsentem, restiti. Nam in senatu, Kalendis Januarii, sic cum eo de republica disputavi, ut sentiret sibi cum viro forti & constanti esse pugnandum. A. d. tertium non. Januar. cum agere cœpisset, tertio quoque verba o-

L 3

12-

11 *Verissimum pulcherrimumque jusjurandum*) Hoc, remp. a se uno conservatam. De quo sic in oratione pro domo: *Reip. semper interesse putavi, me illius pulcherrimi facti, quos ex auctoritate senatus, consensu bonorum omnium, pro salute patriæ gessissem, splendorem verbis dignitatemque retinere, præserim cum mihi uni in hac repub. audiente populo Romano; opera mea hanc urbem & hanc rep. esse salvam jurato dicere fas fuisset.* Et in Pisonem: *Ego, cum in concione, abiens magistratu, dicere a tribuno pl. prohiberer, que constitueram; cumque is mihi tantummodo, ut jurarem, permetteret; sine ulla dubitatione juravi, republ. atque hanc urbem mea unius opera esse salvam.* Idem confirmat Dio lib. XXXVII. *Idem.*

12 *Indicta causa*) Significabat, Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, Ceparium, confcios & participes conjurationis Catilinæ, indicta causa, contra leges moremque majorum, esse condemnatos. Animadvertisse autem in eos Ciceronem dicit, quod eo jubente in carcere strangulati sunt, ut Sallustius, Plutarchus, Dio scriptum reliquere. Appianus hoc addit, Ciceronem eos necari in conspectu suo jussisse, quod falsum est. *Idem.*

rationis suæ me appellabat, mihi minabatur: neque illi quidquam deliberatius fuit, quam me, quacunque ratione posset, non iudicio, neque disceptatione, sed vi atque impressione evertere. Hujus ego temeritati si virtute atque animo non (13) restituissem; quis esset, qui me in consulatu non casu potius existimaret, quam consilio, fortem fuisse? Hæc si tu Metellum cogitare de me nescisti, debes existimare te maximis de rebus a fratre esse celatum: si autem aliquid impertivit tibi sui consilii, lenis a te & facilis existimari debeo, qui nihil tecum de his ipsis rebus expostulem. Et, si intelligis, non me dicto Metelli, ut scribis, sed consilio ejus; animoque in me inimicissimo esse commotum; cognosce nunc humanitatem meam, si humilitas appellanda est in acerbissima injuria remissio animi ac dissolutio. Nulla est a me unquam sententia dicta in fratrem tuum: quotiescunque aliquid est actum; (14) sedens iis assensu, qui mihi lenissime sentire visi sunt. Addam illud etiam, quod jam ego curare non debui, sed tamen fieri non moleste tuli, atque etiam, ut ita fieret, pro mea parte adjuvi, ut senatus-consulto meus inimicus, quia tuus frater erat, sublevaretur. Quare non ego *oppugnavi* fratrem tuum, sed fratri tuo repugnavi: nec in te, ut scribis, *animo sui mobili*, sed ita stabili, ut in mea erga te voluntate, etiam desertus ab officiis tuis, permanerem. Atque hoc ipso tempore tibi pene minitanti nobis per literas, hoc rescribo atque respondeo: Ego dolori tuo non solum ignosco, sed summam etiam laudem tribuo. Meus enim me sensus, quanta vis fraterni sit amoris, admonet. A te peto,

13 *Restituissem*) Acerrime disputando. Scripsit etiam contra Metelli concionem: ut est in epist. 9. lib. I. ad Att. & in Gellio lib. XVIII. cap. 7. *Manus*.

14 *Sedens*) Assensio enim paucis verbis absolvitur. Stantes autem sententiam pluribus verbis dicebant. *Idem*. Vide Sallust. Catil. 50, & 53. Gell. III. 18.

to, ut tu quoque æquum te judicem dolori meo præbeas: si acerbe, si crudeliter, si sine causa sum a tuis oppugnatus, ut statuas, mihi non modo non cedendum, sed etiam tuo atque exercitus tui auxilio in ejusmodi causa utendum fuisse. Ego te mihi semper amicum esse volui: me ut tibi amicissimum esse intelligeres, laboravi. Maneo in voluntate, & quoad voles tu, permanebo; citiusque amore tui fratrem tuum odisse desinam, quam illius odio quidquam de nostra benevolentia detraham. Vale.

Q. METELLUS NEP. M. T. C. S. D.

III. **H**ominis importunissimi contumeliæ, quibus crebris concionibus me onerat, tuis erga me officiis leniuntur: & ut sunt leves ab ejusmodi homine, a me despiciuntur: libenterque commutata persona, te mihi fratris loco esse duco. De illo ne meminisse quidem volo, (1) tametsi bis eum (2) invitum servavi. De meis rebus, ne vobis multitudine literarum molestior essem, ad Lollium perscripsi: de rationibus provinciæ, quid vellem fieri, ut is vos doceret, & commonefaceret. Si poteris, vellem pristinam tuam erga me voluntatem conserves. Vale.

ARG. De contumeliis cujusdam necessarii, qui P. Clodius videtur esse, queritur, in cujus loco Ciceronem, officiis persequendum, sibi optat esse, a quo petit, ut benevolentiam conservet. Anno U. C. 697.

1 *Tametsi bis invitum eum servavi*) Cum illum Ædilem faciendum curavi, ut judicium de vi vitaret: ad quod illum bis Milo vocavit. Nec me hic temporis ratio movet, quoniam epistolæ per tempora non sunt digestæ: ne miretur quispiam hanc sequenti esse præpositam. *Corrad.*

2 *Invitum*) Nemo servatur invitus. Sed qui palam peccat, nec pœnæ metu flagitiis abstinet, is cum impunitatem adipiscitur, servari videtur invitus. Clodii autem cunctis pene sceleribus inquinatam vitam quis ignorat? *Manus.*

M. C. Q. METELLO NEPOTI COS. S. D.

2. 149
 IV. **L** Iteræ Q. fratris, & T. Pomponii, necessarii mei, tantum spei dederant, ut in te non minus auxilii, quam in tuo (1) collega, mihi constitutum fuerit. Itaque ad te literas statim misi: per quas, ut fortuna postulabat, & gratias tibi egi, & de reliquo tempore auxilium petii. Postea mihi non tam meorum literæ, quam sermones eorum, qui hac iter faciebant, animum tuum immutatum significabant: quæ res fecit, ut tibi literis obstrepere non auderem. Nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit: qua inductus, ad te scribere sum conatus, & abs te, quantum tua fert voluntas, peto quæsoque, ut tuos mecum serves potius, quam propter arrogantem crudelitatem tuorum me oppugnes. Tu, (2) tuas inimicitias ut reipublicæ donares, te vicisti; alienas ut contra rempublicam confirmes, adduceres? Quod si mihi tua clementia opem tuleris, omnibus in rebus me fore in tua potestate tibi confirmo. Sin mihi neque magistratum, neque senatum, neque populum auxiliari, propter eam (3) vim, quæ me cum republica vicit, licuerit: vide, ne, cum velis revocare tempus omnium servandorum, cum qui fervetur non erit, non possis. Vale.

ARG. Exul opem implorat consulis, & memoriam beneficii pollicetur. Anno U. C. 696.

1 *Collega*) P. Lentulo consule, Ciceronis reditum enixe curante: ut ex epist. & orationibus constat. *Manut.*

2 *Tuas inimicitias*) Fortasse quas cum C. Curione, qui de Dardanis triumphavit, acerbissimas gesserat. Vide Pedianum in commentario Cornelianæ. *Manut.*

3 *Vim*) Tribunitam Clodii, & consularem Pisonis & Gabi-
 nii. *Corrad.*

M. C. C. ANTONIO, M. F.
IMPERATORI S. D.

V. **E**TSI statueram nullas ad te literas mittere, nisi commendatitias; non quo eas intelligerem satis apud te valere, sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostra conjunctione imminutum esse ostenderem: tamen, cum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum & officiorum maxime conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficisceretur, aliquid mihi scribendum putavi: præsertim cum aliter ipsi Pomponio satisfacere non possem. Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini videri debeat. Omnia enim a me in te profecta sunt, quæ ad tuum commodum, quæ ad honorem, quæ ad dignitatem pertinerent. Pro iis rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam, tu es optimus testis. Contra etiam esse aliquid abs te profectum, ex multis audivi. Nam comperisse me, non audeo dicere, ne forte id ipsum verbum ponam, quod abs te ajunt falso in me solere conferri. Sed ea, quæ ad me (1) delata sunt, malo te ex Pomponio, cui non minus molesta fuerunt, quam ex meis literis, cognoscere. Meus in te animus quam singulari officio fuerit, & senatus & populus Romanus testis est. Tu quam gratus erga me fueris, ipse existimare potes: quantum mihi debeas, cæteri existiment. Ego quæ tua causa antea feci, voluntate sum adductus, posteaque constan-

ARG. Desiderat C. Antonii, sui nuper in consulatu collegæ, tum proconsulis Macedoniæ, officia mutus, deinde Pomponii Attici, qui has affererat, in provincia negotium commendat. Silano, & Murena Coss. Anno U. C. 691.

1 *Delata*) De querelis tuis. Libentius enim ad querelas Antonii refero, quam ad id quod legitur *ad Att. I. 20*, de parte pecuniarum, quæ contra leges ab Antonio in provincia cogentur, Ciceroni danda. *Man.*

stantia. Sed (2) reliqua, mihi crede, multo majus meum studium, majoremque gravitatem, & laborem desiderant. Quæ ego si non profundere ac perdere videbor, omnibus meis viribus sustinebo: si autem ingrata esse sentiam, non committam ut tibi ipse insanire videar. Ea quæ sint, & cujuscumodi, poteris ex Pomponio cognoscere. Atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut quanquam ipsius causa confido te facturum esse omnia, tamen abs te hoc petam, ut, si quid in te residet amoris erga me, id omne in Pomponii negotio ostendas. Hoc mihi nihil gratius facere potes. Vale.

2 *Reliqua*) Quæ imminet, ut accusatio conjurationis: & quod Pompejani prodromi nuntiarent aperte, Pompejum acturum, tibi succedi oportere; eodemque tempore ageret prætor ad populum, quod contra Dardanos avare & ob id infeliciter rem gesseris. *Corradus*.

M. C. P. SEXTIO, L. F. PRO-
QUÆSTORI, S. D.

150 VI. CUM ad me Decius, (1) librarius, venisset, egissetque mecum, ut operam darem, ne tibi hoc tempore succederetur, quanquam illum hominem frugi & tibi amicum existimabam, tamen, quod memoria tenebam cujuscumodi ad me literas antea misisses, non satis credidi (2) homini prudenti, tam valde esse mutatam voluntatem tuam. Sed posteaquam & Cornelia tua Terentiam convenit, & ego cum Q. Cornelio locutus sum; adhibui diligentiam, quotiescunque senatus fuit, ut adef-

ARG. Narrat, quam adhibuerat diligentiam, ne P. Sextio, pro Quæstore C. Antonii in Macedonia succederetur. Addit de sua emptione, non sine joco; & de Sextii ædificatione. Anno U. C. 691.

1 *Librarius*) Qui libros transcribit. Liqueat notio ex Ciceronis filii epistola 21. extrema, lib. XVI. *Cellar*.

2 *Homini prudenti*) Roberti Stephani editio rectissime scribit, *homini pudenti*, hoc est, homini frugi, ut ante ipsum ap-
lat. *Grev*.

adesset, plurimumque in eo negotii habui, ut (3) Q. Fufium, tribunum plebis, & cæteros, ad quos tu scripseras, cogere potius mihi credere, quam tuis literis. Omnino res tota in mensem Januarium rejecta erat, sed facile obtinebatur. Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem scripseras velle te bene evenire, quod (4) de Crasso domum emissem; emi eam ipsam domum (5) xxxv, aliquanto post tuam gratulationem. Itaque nunc me scito tantum habere æris alieni, ut cupiam (6) conjurare, si quisquam recipiat: sed partim odio inducti me excludunt, & aperte vindicem

3 Q. Fufium tribunum pl.) Hic locus epistolam Messalla & Pisone Coss. scriptam esse significat. Nam hoc anno tribunatum a Fusio gestum ait Dio lib. xxxviii. idque confirmat Asconius, qui, quo tempore Clodius de incestu accusatus est, hujus Fufii opere factum tradit, ne a senatu asperius decerneretur. De incestu autem Clodii actum Pisone & Messalla Coss. ex epist. ad Att. lib. I. in quibus etiam Fufius tribunus plebis nominatur, facile intelligitur. Idem, interfecto Clodio, acerrimus Milonis fuit adversarius: & a Cicerone notatur in oratione pro Milone, cum ait: *Divisa sententia est, postulante nescio quo: nihil enim necesse est, omnium flagitia proferre.* Biennio post, ædilitate ommissa, præturam gessit Cæsare & Bibulo Coss. legemque de suffragiis tulit. Testis Dio. Consul fuit cum P. Vatino, anno DCCV. ut fasti docent Capitolini. Socer fuit Pansæ consulis, qui Mutinensi proelio, partium reip. contra M. Antonium defensor, interfectus est. Defendit Antonium in senatu, a Cicerone oppugnantum: ut ex Philippicis & epistolis ad Brutum constat. Caleno cognomen fuit. *Phil. VIII. 3. Manus.*

4 De Crasso) & Crasso. Notum loquendi genus. Hoc & in ea declamatione, quæ Sallustii nomine inscribitur, in Ciceronem confertur his verbis: *Domum ipsam tuam vi & rapinis funestam tibi ac suis comparasti; videlicet ut nos commonefacias, quam conversa resp. sis, cum in ea domo habitares, homo flagitiosissime, quæ P. Crassi, viri consularis, fuit.* Idem.

5 XXXV.) Tricies quinquies: ut subaudiatur, centenis millibus nummum. Accepit autem mutus a P. Sylla, qui tum reus erat, *H. S. vicies*, ut ait Gellius l. XII. cap. 12. Hæc domus primum fuerat M. Livii Drusi, ejus qui tribunus plebis initio belli Italici a nescio quo est interfectus. Deinde possedit eam Crassus hic, a Cicerone nominatus; post Crassum, Cicero; post Ciceronem, Censorinus; post Censorinum, Statilius Sifenna. Quod Vellejus lib. II. memoriæ tradidit. *Idem.* Vide Budæum, de *Assæ*, lib. V.

6 Conjurare) Jocatur: quia Catitina ejusque focii, cum æs alienum fœneratoribus solvere non possent, in patriam conjurarunt. Sallustius. *Idem.*

cem conjurationis oderunt; partim non credunt, & a me insidias metuunt: nec putant ei nummos deesse posse, qui (7) ex obsidione fœneratores exemerit. Omnino semissibus (8) magna copia est. Ego autem meis rebus gestis hoc sum affecutus, ut (9) bonum nomen existimer. Domum tuam atque ædificationem omnem perspexi, & vehementer probavi. (10) Antonium, etsi ejus in me officia omnes desiderant, tamen in (11) senatu gravissime ac diligentissime defendi; senatumque vehementer oratione

ne

7 *Ex obsidione*) Maxime enim contra fœneratores & locupletes facta conjuratio est. Quo spectat illud in epist. I. lib. I. ad Fratrem: *Publicani, quod ita negotiantur, ut locupletes sint, nostræ consulatus beneficio incolumes se fortunas habere arbitrantur.* E. lib. II. Off. *Nunquam vehementius actum est, quam me consulere ne solveretur: armis & castris tentata res est.* Manut.

8 *Omnino semissibus magna copia est*) Et hic locus diligenter etiam considerandus est. Alii legunt *omnino seminum*, vetusti codices *omni semissibus*. Nos lectionem eam secuti sumus quæ parum a prisca exemplaribus discederet, & sententiam eandem retineret. In *semissibus* enim clari sunt & certi vetusti codices. Vox illa *omnino* quam restituumus, non integra in illis legitur, ut non nihil scrupuli etiam restet. Mentionem facit hujus loci Hermolaus in II. editione Plinianarum castigationem lib. XIV. cap. 4. qui eandem fere quam nos emendationem probat. Quæ sit in veteribus exemplaribus scriptura, voluimus notum facere, cum videamus adhuc hunc locum titubare. *Victor. Leg. Bonis*, id est iis, quorum fides non laborat, parata facultas est pecuniæ multæ sub semissibus usuris, vel fœnore sex nummorum in centenos. Usuræ centesimæ, vel asses sunt unus nummus menstruus in centum, & sic duodecim annui. Usuræ deunces est nummus menstruus in centenos minus duodecima parte, & sic undecim nummi annui. Usuræ dextrantes, decem in centenos annui. Usuræ dodrantes, novem. Usuræ beffes, octo. Usuræ septunces, septem. Usuræ semisses, sex. Usuræ quincunces, quinque. Usuræ trientes, quatuor. Usuræ quadrantes, tres. Usuræ sextantes, duo. Usuræ uncia, unus in centum annuus. Vide IV. *Obs. 9. Gron.*

9 *Bonum nomen*) Id est, bonæ fidei debitor. Debitorum nomina in expensi codicem referebantur. Inde factum, ut *Nomen* acciperetur & pro debita pecunia, unde *exigere nomina*, in Verrem; & pro debitore, ut hic, & quod ab Alphio fœneratore dici solitum refert Columella, *vel optima nomina non appellando fieri mala.* Man.

10 *Antonium*) C. Antonium, collegam Ciceronis in consulatu, qui hoc tempore Macedoniam regebat. *Idem.*

11 *In senatu*) Cum ageretur de Antonio ex provincia ob rapinas revocando: ut ex epist. 10. lib. I. ad Att. intelligo. *Idem.*

ne mea, atque auctoritate commovi. Tu ad me velim literas crebrius mittas. Vale.

M. T. M. F. C. C. N. POMPEJO, CN. F.
MAGNO, IMP. S. D.

VII. **S**I tu exercitusque valetis, bene est: ego valeo. Ex literis tuis, (1) quas publice misisti, cepi una cum omnibus incredibilem voluptatem. Tantam enim spem otii ostendisti, quantum ego semper omnibus, te uno fretus, pollicebam. Sed hoc scito, (2) tuos veteres hostes, novos amicos, vehementer literis percussos atque ex magna spe deturbatos jacere. Ad me autem literas quas misisti, quanquam exiguam significationem tuæ erga me voluntatis habebant, tamen mihi scito jucundas fuisse. Nulla enim re tam lætari soleo, quam meorum officiorum conscientia: quibus si quando non mutue respondetur, apud me plus officii resistere facillime patior. Illud non dubito, quin si te mea summa erga te studia parum mihi adjunxerint, respublica nos inter nos conciliatura conjuncturaque sit. Ac ne ignores, quid ego in tuis literis desiderarim, scribam aperte, sicut & mea natura, & nostra amicitia postulat. Res eas gessi, quarum aliquam

ARG. Pompejo de victoria Mithridatica gratulatur: contra sibi illum de conjuratione disjecta nihil gratulari, exprobrat: amicum tamen ei fore pollicetur. Anno U. C. 691.

1 *Quas publice misisti*) Ex Asia de Mithridatico bello confecto. Corradus. *Literas publice mittere* est ad senatum populumque Romanum scribere de rebus gestis. *Grævius*.

2 *Tuos veteres hostes, novos amicos*) Crassum & Lucullum. *Manutius*. Ego vero intelligo reliquias Catilinaris conjurationis, de quibus I. Att. epist. 14. *Barbatuli juvenes, totus ille grex Catiline*. Hos dicit veteres hostes Pompeji, quod ille omnibus Remp. turbare volentibus fortissime olim resisterat. Novos amicos, quia Pompejus in epist. de rep. per Ciceronem vindicata, & punitis supplicio fontibus nullum verbum posuerat, ne offenderet homines populares, eoque illis reconciliatus & amicus videbatur. *J. F. Gronovius*.

quam in tuis literis, & nostræ necessitudinis & rei-publicæ causa, gratulationem expectavi: quam ego abs te prætermittam esse arbitror, quod vererere, (3) ne cujus animum offenderes. Sed scito ea, quæ nos pro salute patriæ gessimus, orbis terræ iudicio ac testimonio comprobari. Quæ, cum veneris, tanto consilio, tantaque animi magnitudine a me gesta esse cognosces, uti tibi multo majori, quam Africanus fuit, me non multo minorem, quam Lælium, facile & in republica & in amicitia adjunctum esse patiare. Vale.

³ *No cujus*) Ut C. Cæsaris, aut M. Crassi, quos occulte favere conjuratis multi suspicati sunt. *Man.*

M. T. C. M. LICINIO,
P. F. CRASSO S. D.

VIII. **Q**uamvis meum studium extiterit dignitatis tuæ, (1) vel tuendæ, vel etiam augendæ, non dubito quin ad te omnes tui scripserint. Non enim fuit aut mediocre, aut obscurum, aut ejusmodi, quod silentio posset præteriri. Nam & cum (2) consulibus, & cum multis consularibus tanta contentione decertavi, quanta nunquam antea ulla in causa; suscepique mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis; veterique nostræ necessitudini jamdiu debitum, sed multa varietate temporum (3) interruptum officium cumulate

ARG. Crasso in Syriam profecto, scribit, quanta eum contentione defenderit, & excusata, quæ intercesserat, simultate, amicitiam a primo in forum ingressu repetit, cujus constantiam pollicetur adeo, ut, interjectis nonnullis de filiis Crassi, has literas fœderis vim habituras esse sanciat. Anno U. C. 699.

¹ *Vel tuendæ*) Contra Attejum Trib. pl. Epist. 8. lib. I. *Covradus.*

² *Consulibus*) L. Domitio Ænobarbo & Appio Claudio Pulchro. *Covrad.*

³ *Interruptum*) Ob eam simultatem, quam inter eos Catilinæ temporibus exortam, quia Crassus conjurationis confcius & parti epæ putaretur, Plutarchus in Crassi vita prodidit. *Man.*

late reddidi. Neque mehercule unquam mihi tui, aut colendi, aut ornandi voluntas defuit: sed quædam pestes hominum, laude aliena dolentium, & te nonnunquam a me alienarunt, & me aliquando immutarunt tibi. Sed extitit tempus (4) optatum mihi magis, quam speratum, ut florentissimis tuis rebus, mea perspici posset & memoria nostræ voluntatis, & amicitix fides. Sum enim consecutus, non modo ut domus tua tota, sed ut cuncta civitas me tibi amicissimum esse cognosceret. Itaque & præstantissima omnium foeminarum uxor tua, & eximia pietate, virtute, gratia tui Crassi, meis consiliis, monitis, studiis, actionibusque nituntur: & senatus, populusque Romanus intelligit, tibi absenti nihil esse tam promptum, aut tam paratum, quam in omnibus rebus, quæ ad te pertineant, operam, curam, diligentiam, auctoritatem meam. Quæ sint acta, quæque agantur, domesticorum tibi literis declarari puto. De me sic existimes, ac tibi persuadeas vehementer velim, non me repentina aliqua voluntate, aut fortuito ad tuam amplitudinem meis officiis amplectendam incidisse; sed (5) ut primum forum attigerim, spectasse semper,

4 *Optatum mihi magis, quam speratum*) Hoc refertur ad id quod sequitur, *Florentissimis rebus tuis*: quia rebus afflictis, non florentissimis, amor vere perspicitur. Mihi autem, inquit, contigit, quod optabam potius, quam sperabam, ut optimo rerum tuarum statu, mea tamen & memoria veteris nostræ necessitudinis, & post reconciliatam gratiam fides perspici posset. *Idem.*

5 *Ut primum*) Hoc est, ab ineunte adolescentia, simul ac induit togam virilem deposita prætexta, ab amicis deductus in forum, ut transcriberer in viros. Cic. lib. XV. epist. 16. *Qui postquam forum attigisti, nihil fecisti, nisi plenissimum amplissimæ dignitatis.* Pro quo in lib. XIII. epist. 10. dicit *in forum venire.* Suet. est *in forum deduci.* Solebant enim tum ab amicis deduci in forum atque in templis sacrificandi causa. Ipse dies, quo togam virilem capiebant, dicebatur *dies tyrociniæ*, & annus ille, *annus tyrociniæ*: qui pro capto adolescentium nonnunquam erat annus quartus, quintus, aut sextus decimus. Certum enim non fuisse sat multis argumentis ostenderunt viri docti. Plerumque tamen fuisse quartum decimum satis apparet ex Servio, qui ad

per, ut tibi possem quam maxime esse conjunctus. Quo quidem ex tempore, memoria teneo, neque meam tibi observantiam, neque mihi tuam summam benevolentiam ac liberalitatem defuisse. Si quæ interciderunt, non tam re, quam suspicione, (6) violata; ea cum fuerint & falsa & inania, sint evulsa ex omni memoria vitæ nostræ. Is enim tu vir es, & eum me esse cupio, ut quoniam in eadem reipublicæ tempora incidimus, conjunctionem amicitiamque nostram utrique nostrum laudi sperem fore. Quamobrem tu quantum tuo judicio tribuendum esse nobis putes, statues ipse: & ut spero, statues ex nostrâ dignitate. Ego vero tibi profiteor atque polliceor eximium & singulare meum studium in omni genere officii, quod ad honestatem & gloriam tuam spectet: in quo etiam si multi mecum contendunt, tamen cum reliquis omnibus, tum Crassis tuis iudicibus, omnes facile superabo: quos quidem ego ambo unice diligo, sed in Marco benevolentia impari. Hoc magis sum (7) Publio deditus, quod me, quanquam a pueritia sua semper, tamen hoc tempore maxime, sicut alterum parentem, & observat, & diligit. Has literas velim existimes fœderis habituras esse vim, non epistolæ, meque ea, quæ tibi promitto ac recipio, sanctissime esse observaturum, diligentissimeque esse facturum. Quæ a me suscepta defensio est, te absente, dignitatis tuæ, in ea jam ego non solum amicitie nostræ, sed etiam constantie

VII. Æn. notat, tirones anno quarto decimo exeunte togam virilem sumpsisse, quinto decimo armis se exercuisse in campo Martio, sexto decimo exeunte stipendia mereri cœpisse. *Gravius*.
 6 *Violata*) Sic ad Att. epist. 15. lib. I. *Illæ, quæ violatæ, expiabantur*. *Violari* enim dicitur, quasi sacrosancta amicitia sit. *Manus*.

7 *Publio*) Quo intercedente, Cicero & Crassus reconciliati sunt. Amabat is Ciceronem unice propter eloquentiam. Epist. 8. lib. II. ad Fratrem: & in Bruto, cap. 81. Interfectus est a Parthis. *Idem*.

tiaæ meæ causa permanebo. Quamobrem satis esse hoc tempore arbitratus sum hoc ad te scribere: me, si quid ipse intelligerem aut ad voluntatem, aut ad commodum, aut ad amplitudinem tuam pertinere, mea sponte id esse facturum: sin autem quippiam aut a te essem admonitus, aut a tuis, effecturum ut intelligeres, nihil neque te scripsisse, neque quemquam tuorum frustra ad me detulisse. Quamobrem velim ita & ipse ad me scribas de omnibus minimis, maximis, mediocribusque rebus, ut ad hominem amicissimum; & tuis præcipias, ut opera, consilio, auctoritate, gratia mea sic utantur in omnibus, publicis, privatis, forensibus, domesticis, tuis, amicorum, hospitem, clientum tuorum negotiis, ut, quoad ejus fieri possit, præsentiaæ tuæ desiderium meo labore minuatur. Vale.

VATINIUS IMP. CICERONI
SUO S. D.

5428

IX. **S**I vales, bene est: ego valeo. Si tuam consuetudinem in patrociniis tuendis servas, P. Vatinius cliens advenit, qui (1) pro se causam dicier vult. Non, puto, repudiabis in honore, quem (2) in periculo recepisti. Ego autem quem potius adoptem, aut invocem, quam illum, quo defendente vincere didici? An verear, ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro mea salute, is pro honore meo pusillorum ac malevolorum obtrectationes, & invidias non prosternat, atque obterat? Quare, si me, sicut soles,

Tom. I. M amas,

ARG. P. Vatinius, e consulatu Illyrici rector a Cæsare dictatore constitutus, Ciceroni dignitatem suam contra malevolos defendendam commendat. Scripta Cæsare IV. Consule sine collega. Anno U. C. 728.

1 Pro se causam) De supplicationibus obtinendis. *Corrad.*

2 In periculo recepisti) Reum factum anno decimo fere ante. Ep. 8. lib. I. *Idem.*

amas, suscipe me totum: atque hoc quidquid est oneris, ac muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta. Scis meam fortunam, nescio quomodo, facile obrectatores invenire, non meo quidem mehercule merito: sed quanti id refert, si tamen fato nescio quo accidit? Si qui forte fuerit, qui nostræ dignitati obesse velit, peto a te, ut tuam consuetudinem & (3) liberalitatem in me absente defendendo mihi præstes. Literas ad senatum de rebus nostris gestis, (4) quo exemplo miseram, infra tibi perscripsi. Dicitur mihi tuus servus (5) anagnostes fugitivus cum (6) Vardæis esse: de quo tu mihi nihil mandasti: ego tamen terra marique ut conquiretetur, præmandavi: & profecto tibi illum reperiam, nisi in Dalmatiam auferit: & inde tamen aliquando eruam. Tu nos fac ames. Vale. A. d. v. idus Quintiles, ex castris, (7) Narona.

3 *Liberalitatem*) Est studium de aliis bene merendi. Ut lib. I. epist. 9. & X. epist. 3. *Grævius*.

4 *Quo exemplo*) Hoc est, exemplum, sive, ut barbari loquuntur, copiam epistolæ meæ ad Senatum de rebus gestis scriptæ, hisce literis subjeci. *Idem*.

5 *Anagnostes*) Eruditi & opulenti homines inter alia ministeria habebant quoque, qui ipsis cœnantibus, lavantibus, aut vigilantibus noctu aut alio tempore libros vel aliorum, vel suos legerent: hos *anagnostas* Græco vocabulo, ut Cic. I. ad Att. epist. 9. *lectores* Latino appellarunt.

6 *Vardæis*) Dalmatiæ populis.

7 *Narona*) Liburniæ civitas, postea colonia facta, ad fluvium Naronem.

P. VATINIUS CICERONI
SUO S. D.

X. **S**I vales, bene est: ego quidem valeo. De Dionysio tuo adhuc nihil extrico: & eo minus, quod me frigus Dalmaticum, quod illinc e-

cit,
ARG. Agit de servo fugitivo Dionysio: de Catilio pirata captivo: de rebus a se gestis, & de decernendis supplicationibus.
Anna U. C. 708.

cit, etiam hic refrigeravit. Sed tamen non desistam, quia illum aliquando eruam. Sed tamen omnia mihi dura imperas. De Catilio nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissimæ. Apage te cum nostro Sexto Servilio: nam mehercule ego illum quoque amo. Sed hujusmodi vos clientes, hujusmodi causas recipitis? hominem unum omnium crudelissimum, qui tot ingenuos, matres-familias, cives Romanos occidit, arripuit, disperdidit, regiones vastavit? Simius, (1) non semissis homo, contra me arma tulit, & eum bello cepi. Sed tamen, mi Cicero, quid facere possum? Omnia mehercule cupio, quæ tu mihi imperas. Meam animadversionem, & supplicium, quo usus eram in eum quem cepissem, remitto tibi & condono. Quid illis respondere possum, qui sua bona direpta, naves expugnatas, fratres, liberos, parentes occisos, (2) actiones expostulant? Si mehercules Appii os haberem, (3) in cujus locum suffectus sum, tamen hoc sustinere non possem. Quid ergo est? Faciam omnia sedulo, quæ te sciam velle. Defenditur a Q. Volusio, tuo discipulo, si forte ea res poterit adversarios fugare; in eo maxima spes est. Nos, si quid erit istic opus, defendes. Cæsar adhuc mihi injuriam facit: de meis supplicationibus, & rebus gestis Dalmaticis adhuc non refert: quasi vero non (4) justissimi triumphi in Dalmatia res gesserim. Nam si hoc expectandum est, dum totum bellum conficiam, viginti oppida sunt Dalmatiæ antiqua;

M 2

quæ

1 Non semissis) Id est, vilissimi ac nullius pretii. Cellay.

2 Actiones) Expostulare actionem, est petere a prætore in urbe, aut proprætore in provincia, agendi contra hunc aut illum copiam, sicuti dare actionem dicebatur prætor quos admittebat ad agendum, hoc est, jus suum persequendum in judicio. Gron.

3 In cujus locum suffectus sum) Cui successi in provincia Illyrico. Non est autem hic Appius, ad quem Cicero lib. III. scribit, quippe qui bello civili periisset: (Val. Max. l. 6.) sed alius, qui rexit Illyricum A. U. C. 706. Cæsare Dictat. II. Gron.

4 Justissimi) Ob numerum cæsorum hostium. Sic ep. 10. lib. II. Victoria justa imperatos appellatus sum. Manut.

quæ ipsi sibi asciverunt amplius sexaginta: hæc nisi omnia expugno, si mihi supplicationes non decernuntur; longe alia conditione ego sum, ac cæteri imperatores.

(5) Ego post supplicationes mihi decretas in Dalmatiam profectus sum: sex oppida vi oppugnando cepi: unum hoc, quod erat maximum, quater a me jam captum. Quatuor enim turres, & quatuor muros cepi, & arcem eorum totam: ex qua me nives, frigora, imbres detruferunt: indigneque, mi Cicero, oppidum captum, & bellum jam confectum relinquere sum coactus. Quare te rogo, si opus erit, ad Cæsarem meam causam agas, meque tibi in omnes partes defendendum putes: hoc existimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale. Nonis Decemb. Narona.

§ *Ego post supplicationes mihi decretas*) In quibusdam libris ab hoc loco nascitur epist. novæ principium; ita ut ex hac X. fiant duæ, X. & XI. Nos unam facimus, ut probabilius est. *Lambin.* Scripta, necdum missa superiore epistola, certior factus de supplicationibus sibi decretis, in Dalmatiam, ut bellum conficeret, statim profectus est, oppida sex cepit. Quo facto eandem misit epistolam, quam per dies plures in manibus habuerat, ut aliquid de rebus a se post supplicationes gestis appingeret. *Mammsius.*

M. T. C. P. V A T I N I O
I M P E R A T O R I S. D.

XI. **G**Rata tibi mea esse officia non miror: cognovi enim te gratissimum omnium: idque nunquam destiti prædicare. Nec enim tu mihi habuisti modo gratiam, verum etiam cumulatissime retulisti. Quamobrem reliquis tuis rebus omnibus pari me studio erga te, & eadem voluntate cognoscēs.

ARG. Respondet epistolæ, quæ non extat, laudando gratum animum, & studium suum uxori, quam commendaverat, non defuturum pollicetur. Addit de Dionysio fugitivo; & spe triumphi Dalmatici. Anno U. C. 708.

feces. Quod mihi forminam primariam, Pompejam, uxorem tuam commendas: cum Sura nostro statim, tuis literis lectis, locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut, quidquid opus esset, mihi denuntiaret: me omnia, quæ ea vellet, summo studio curaque facturum: itaque faciam, eamque si opus esse videbitur, ipse conveniam. Tu tamen ei velim scribas, ut nullam rem, neque tam magnam, neque tam parvam putet, quæ mihi aut difficilis, aut parum me digna videatur. Omnia, quæ in tuis rebus agam, & non laboriosa mihi, & honesta videbuntur. De Dionysio, si me amas, confice. Quamcunque ei (1) fidem dederis, præstabo. Si vero (2) improbus fuerit, ut est, duces eum (3) captivum in triumpho. Dalmatis dii male faciant, qui tibi molesti sunt. Sed, ut scribis, brevi capientur, & illustrabunt res tuas gestas: semper enim habiti sunt bellicosi. Vale.

1 *Fidem dederis*) Redire volebat, pœnæ metu, Dionysius ad Ciceronem, a quo surreptis multis libris, aufugerat. *Epist. 77. lib. XIII. Manus.*

2 *Improbus*) Ut redire nolit. *Idem.*

3 *Captivum*) *Mss. captum.*

M. C. L. (1) LUCCEIO, Q. F. S. D. 2. 213

XII. **C**Oram me tecum eadem hæc agere sæpe conantem deterruit pudor quidam pene subrusticus, quæ nunc expromam absens audacius. Epistola enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili, neque, ut ego arbitror, reprehendenda, nomen ut nostrum scriptis illustretur & celebretur tuis; quod etsi mihi sæpe ostendis te esse facturum,

M 3 ta-

ARG. Luccejum, historiarum scriptorem, rogat, ut de rebus suis, in consulatu gestis, & de exilio redituque, singularem separatamque librum conficiat. Ipse ad Att. IV. 6. hanc valde bellam epistolam dixit, quia omni arte usus est ut Luccejo persuadeat. *Anno U. C. 697.*

1 *Luccejo*) Alias, *Luccejo.*

tamen ignoscas velim huic festinationi meæ. Genus enim scriptorum tuorum etsi erat semper a me vehementer expectatum, tamen vicit opinionem meam, meque ita vel cepit, vel incendit, ut cuperem quam celerrime res nostras monumentis commendari tuis. Neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit: sed etiam illa cupiditas, vel ut auctoritate testimonii tui, vel indicio benevolentiae, vel suavitate ingenii, vivi perfruamur. Neque tamen, hæc cum scribebam, eram nescius, quantis oneribus premerere susceptarum rerum, & jam institutarum: sed quia videbam Italici belli & civilis historiam jam a te pene esse perfectam, dixeras autem mihi te reliquas res ordiri; deesse mihi nolui, quin te admonerem, ut cogitares, conjunctene malles cum reliquis rebus nostra contexere, an, ut multi Græci fecerunt, (2) Callisthenes Troicum bellum, (3) Timæus Pyrrhi, (4) Polybius Numantinum: qui omnes a perpetuis suis historiis ea, quæ dixi, bella separaverunt: tu quoque item civilem (5) conjurationem ab hostilibus externisque bellis sejungeres. Equidem ad nostram laudem non multum video interesse: sed ad properationem meam quiddam interest, non te expectare dum ad locum venias,

2 *Callisthenes Troicum bellum*) Vide de hoc Callisthene & ejus scriptis Gerard. Voss l. de hist. Græc. cap. 9. De hoc bello Homerus & Dictys Cretensis. Græv.

3 *Timæus Pyrrhi*) Fuit domo Siculus, Tauromenta, vixit tempore Agathoclis cum bellum Tarentinum a Pyrrho gereretur in Italia. Vide de ejus vita & scriptis G. Voss. de Hist. Græc. lib. I. cap. 12. De hoc bello vero vide Flor. lib. I. cap. 18. Liv. epit. lib. XII. & seqq. Plutarchum in vita Pyrrhi. Idem.

4 *Polybius Numantinum*) Vixit temporibus Ptolemæi Philometoris. De quo vide Ger. Voss. lib. I. de Hist. Græc. cap. 19. De bello vero Numantino vid. Flor. XI. 18. epit. Liv. 57. & seq. Vell. II. 4. Idem.

5 *Conjurationem*) Factam ipso consule a duobus maxime patriciis, L. Sergio Catilina, prætorio, P. Cornelio Lentulo, consulari, & prætore iterum, Manus.

nias, ac statim causam illam totam, & tempus arripere. Et simul si uno in argumento, unaque in persona mens tua tota versabitur, cerno jam animo, quanto omnia uberiora atque ornatiora futura sint. Neque tamen ignoro, quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam, (potest enim mihi denegare occupatio tua) deinde etiam, ut ornes me, postulem. Quid, si illa tibi non tantopere videntur ornanda? Sed tamen, qui semel verecundiæ fines transierit, eum bene & naviter oportet esse impudentem. Itaque te plane etiam atque etiam rogo, ut & ornes ea vehementius etiam, quam fortasse sentis, & in eo leges historiæ negligas: gratiamque illam, de qua suavissime quodam in proœmio scripsisti, a qua te deflecti non magis potuisse demonstras, quam (6) Herculem Xenophontium illum a voluptate: ea si me tibi vehementius commendabit, ne aspernere: amorique nostro plusculum etiam, quam concedet veritas, largiare. Quod si te adducemus, ut hoc suscipias, erit (ut mihi persuadeo) materies digna facultate, & copia tua. A principio enim conjurationis usque ad reditum nostrum, videtur mihi modicum quoddam (7) corpus confici posse: in quo & illa poteris uti civilium commutationum scientia, vel in explicandis causis rerum novarum, vel in

● M 4 re-

6 *Herculem Xenophontium*) De quo scribit Xenophon lib. II. Memorabilem, & Cicero lib. I. de Off. his verbis: *Herculem Prodicus dicit, ut est apud Xenophontem, cum primum pubesceret, quod tempus a natura ad deligendum, quam quisque viam vivendi sit ingressurus, datum est exisse in solitudinem, atque ibi sedentem diu secum multumque dubitasse, cum duas cerneret vias, unam voluptatis, alteram virtutis, utram ingredi melius esset. Manut.*

7 *Corpus*) Hoc est, librum, volumen. In II. ad Q. Fratrem, epist. 12. *Sed utros ejus habueris libros (duo enim sunt corpora) an utrosque nescio.* Vitruv. *Cum corpus architecturæ scriberem. Eodem modo Græcis σώμα dicitur, & σώματιον.* Cic. VI. ad Att. epist. I. *Hoc tuum σώμα curabo ut habeas.* Hesyck. Ἰλιὰς τῷ Ὀμήρῳ σώματιον. Sic & *Corpus Juris*, eodem sensu. Græv.

remediis incommodorum, cum & reprehendes ea, quæ vituperanda duces; &, quæ placebunt, exponendis rationibus comprobabis; & si liberius, ut consuesti, agendum putabis, multorum in nos perfidiam, insidias, prodicionem notabis. Multam etiam casus nostri tibi varietatem in scribendo supeditabunt, plenam cujusdam voluptatis, quæ vehementer animos hominum (8) in legendo scripto retinere possit. Nihil est enim aptius ad delectationem lectoris, quam temporum varietates, fortunæ quæ vicissitudines: quæ etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt jucundæ. Habet enim præteriti doloris secreta recordatio delectationem. Cæteris vero nulla perfunctis propria molestia; casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus, etiam ipsa misericordia est jucunda. Quem enim nostrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi avelli jubet spiculum, postea quam ei percontanti dictum est, clypeum esse salvum: ut, etiam in vulneris dolore, æquo animo cum laude moreretur. Cujus studium in legendo non erectum Themistoclis (9) fuga (10) redituque retinetur? Etenim ordo ipse annalium mediocriter nos retinet, quasi enumeratione fastorum.

8 *In legendo scripto*) Videtur ad Ciceronis genium magis conformata oratio, si *scripto* deleatur, legaturque, *vehementer animos hominum legendo retinere possit*. Idem.

9 *Fuga*) Fugit ad Artaxerxem, Persarum regem, veritus iram Atheniensium, quibus in suspicionem venerat initæ cum Persarum rege contra Græciam societatis. *Manus*.

10 *Redituque*) Ad hæc verba Manutius scribit: *Reditum Themistoclis post fugam non invenio*. Hac re permotus Hieronymus Ferrarius legendum opinabatur, teste eodem Manutio, *inseritum pro reditu*. Aliis placet *exitu* rescribere, aliis *obitu*: alii plane audent *redituque* delere. Sed hæc omnia ab antiquis libris dissentiant. Mihi dubium non est, quin Cicero ἀμάρτημα μνημονικῶν admiserit, Themistocli tribuens, quæ de Alcibiade scripta reliquerunt Historici. Scribere igitur Cicero debebat, immo volebat, *Alcibiadis*, sed imprudens posuit *Themistoclis*: id quod notare Criticus debet, non emendare. *Heumanus*.

rum. At viri sæpe excellentis ancipites varique casus habent admirationem, expectationem, lætitiã, molestiam, spem, timorem. Si vero exitu notabiliter concluduntur, expletur animus jucundissima lectionis voluptate. Quod mihi acciderit optatius, si in hac sententia fueris, ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam complecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum eventorumque nostrorum. Habet enim varios actus, multasque actiones & consiliorum & temporum. Ac non vereor, ne assentatiuncula quadam ancipari tuam gratiam videar, cum hoc demonstrarem, me a te potissimum ornari, celebrarique velle. Neque enim tu is es, qui, quid sis, nescias; & qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos, quam eos qui laudent, assentatores arbitrere. Neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternæ gloriæ per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenii gloriã consequatur. Neque enim Alexander ille gratiæ causa ab Apelle potissimum pingi, & a Lysippo fingi volebat: sed quod illorum artem cum ipsis, tum etiam sibi gloriæ fore putabat. Atque illi artifices, corporis simulacra (11) ignotis nota faciebant: quæ vel si nulla sint, nihilo sint tamen obscuriores clari viri. Nec minus est Spartiatus Agesilaus ille (12) perhibendus, qui neque pictam, neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborarunt. Unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes ima-

II *Ignotis nota faciebant*) *Ignotis*, posuit, non pro iis qui ignorarentur, sed qui ignorarent illa simulacra: ut id quod patitur, accipiatur pro eo quod agit: antique. Nam & Plautus in *Pseudolo*: *Novi; notis predicas*: pro, iis qui noverunt. Et noster in oratione pro Cælio: *De dignitate, Cælius notis ac majoribus natu, etiam sine mea oratione, tacitus facile ipse respondet*. Man-

12 *Perhibendus*) Erat hic a Mureto annotatum in margine, *perennis*.

imagines omnium, statuasque superavit. Atque hoc præstantius mihi fuerit, & ad lætitiã animi, & ad memoriã dignitatem, si in tua scripta pervenero, quam si in cæterorum; quod non ingenium mihi solum suppeditatum fuerit tuum, sicut Timoleonti a Timæo, aut ab Herodoto Themistocli; sed etiam auctoritas clarissimi & spectatissimi viri, & in reipublicæ maximis gravissimisque causis cogniti, atque in primis probati: ut mihi non solum præconium, quod, cum in Sigæum venisset Alexander, ab Homero Achilli tributum esse (13) dixit; sed etiam grave testimonium impertitum clari hominis magnique videatur. Placet enim (14) Hæstor ille mihi Nævianus, qui non tantum laudari se lætatur, sed addit etiam, *a laudato viro*. Quod si a te non impetro, hoc est, si quæ te res impedierit, (neque enim fas esse arbitror, quidquam me rogantem abs te non impetrare) cogar fortasse facere, quod nonnulli sæpe reprehendunt: scribam ipse de me: multorum tamen exemplo, & clarorum virorum. Sed, quod te non fugit, hæc sunt in hoc genere vitia: & verecundius ipsi de sese scribant necesse est, si quid est laudandum; & prætereant, si quid reprehendendum est. Accedit etiam, ut minor sit fides, minor auctoritas: multi denique reprehendant, & dicant, verecundiores esse (15) præcones ludorum gymnycorum, qui cum cæteris coronas imposuerint victoribus, eorumque

13 *Dixit*) His verbis: *O fortunata adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris!* In oratione pro Archia, & Plutarchus in vita. *Manutius*.

14 *Hæstor*) Vide lib. XV. epist. 6.

15 *Præcones*) Præcones in ludis gymnycis erant poetæ Mælici, qualis fuit Pindarus, & alii, qui lyra & cantu certatum Olympionicorum laudes & præclara facta celebrabant. Ex magno autem Poetarum numero, qui cæteris ingenio præstitisse putabatur, is & Olympionici coronam imponebat; cum tamen ejus patriam, non eum, coronari pronunciaret; & ipse, tanquam Poetico certamine victor, ab alio Poeta, eum laudante, coronabatur. *Plin.* lib. XVI. cap. 4. *Idem*.

que nomina magna voce pronuntiarint, cum ipsi ante ludorum missionem corona donentur, alium præconem adhibeant, ne sua voce ipsi se victores esse prædicent. Hæc nos vitare cupimus; & si recipis causam nostram, vitabimus; idque ut facias, rogamus. Ac, ne forte mirere, cur, cum mihi sæpe ostenderis te accuratissime nostrorum temporum consilia atque eventus literis mandaturum, a te id nunc tanto opere & tam multis verbis petamus: illa nos cupiditas incendit, de qua initio scripsi, festinationis, quod alacres animo sumus: ut & cæteri viventibus nobis ex libris tuis nos cognoscant, & nosmetipsi vivi gloriola nostra perfruamur. His de rebus quid acturus sis, si tibi non est molestum, rescribas mihi velim. Si enim suscipis causam, conficiam commentarios rerum omnium. Sin autem differs me in tempus aliud, coram tecum loquar. Tu interea non cessabis, & ea, quæ habes instituta, perpolies, nosque diliges. Vale.

M. C. L. LUCCEIO, Q. F. S. D. 804

XIII. **Q**uanquam ipsa consolatio literarum tuarum mihi gratissima est: declarat enim summam benevolentiam conjunctam pari prudentia: tamen illum fructum ex iis literis vel maximum cepi, quod te præclare res humanas contemnentem, & optime contra fortunam paratum, armatumque cognovi. Quam quidem laudem sapientiæ statuo esse maximam, non aliunde pendere, nec extrinsecus aut bene aut male vivendi suspensas habere rationes. Quæ cogitatio cum mihi non omnino excidisset, (etenim penitus infederat) vi
ta-

ARG. Consolationi respondet, qua se mire levatum esse fateatur, ut forti animo sit, etsi de rep. desperet. Cæsare IV. consule sine collega. Anno U. C. 708.

tamen tempestatum, & concursu calamitatum erat aliquantum labefactata, atque convulsa: cui te optulari & video, & id fecisse etiam proximis literis, multumque profecisse sentio. Itaque hoc sæpius dicendum, tibi que non significandum solum, sed etiam declarandum arbitror, nihil mihi esse potuisse tuis literis gratius. Ad consolandum autem cum illa valent, quæ eleganter, copioseque collegisti, tum nihil plus, quam quod firmitudinem gravitatemque animi tui perspexi, quam non imitari turpissimum existimo. Itaque hoc etiam fortio rem me puto, quam te ipsum præceptorem fortitudinis, quod tu mihi videre spem nonnullam habere, hæc aliquando futura meliora. (1) Casus enim gladiatorii, similitudinesque eæ, tum rationes in ea disputatione a te collectæ, verabant me reipublicæ penitus diffidere. Itaque alterum minus mirum, fortio rem te esse, cum aliquid speres: alterum mirum, spe ulla teneri. Quid est enim non ita affectum, ut id non deletum extinctumque esse fateare? Circumspice omnia membra reipublicæ, quæ notissima sunt tibi; nullum reperies profecto, quod non fractum debilitatumve sit. Quæ persequerer, si aut melius ea viderem, quam tu vides, aut commemorare possem sine dolore; quanquam tuis monitis præceptisque omnis est abjiciendus dolor. Ergo & domestica feremus, ut censes, & publica paulo etiam fortius fortasse, quam tu ipse, qui præcipis. Te enim spes aliqua consolatur, ut scribis: nos autem (2) erimus etiam in omnibus des-

pe-

1 *Casus enim gladiatorii*) Gladiatorum similitudine Lucee jus probare studuerat, non esse penitus de rep. desperandum: cum saepe, qui jam victus ab adversario gladiator videtur, is ita convaleat, ut victorem præsternat. *Manutius*.

2 *Etiam etiam in omnibus desperatione fortes*) Vulg. *in omnibus desperatione fortes*, cum alius codex præ se ferat, *in omnium rerum desperatione fortes*: sed nostra omnino melior, quam accepimus ex *Pall. pr. tert. quint. Gruter. Vatic.* videturque ideo hæc

peratione fortes, ut tu tamen idem & hortaris, & præcipis. Das enim mihi jucundas recordationes conscientiaë nostræ, rerumque earum, quas, te in primis auctore, gessimus. Præstitimus enim patriæ non minus certe, quam debuimus: plus profecto, quam est ab animo cujusquam, aut consilio hominis postulatum. Ignoscas mihi de me ipso aliquid prædicanti: quarum enim tu rerum cogitatione nos levare ægritudine voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero, me ab omnibus molestiis & angoribus abducam: transferamque animum ad ea, quibus secundæ res ornantur, adversæ adjuvantur: tecumque & ero tantum, quantum patietur utriusque ætas & valetudo: & si esse una minus poterimus, quam volumus, animorum tamen conjunctione, iisdem studiis ita fruemur, ut nunquam non una esse videamur. Vale.

lectio immutata, quia non cuivis puero plana & obvia: sed non sic *itur in alta*. Gebhard. Cum id etiam Grævius receperit, nihil mutò: neque hac tamen via iturum me in alta confido. Gebhardi optimi pæce dixerim, mihi vulgatam placere. Neque unquam ita locutus est Cicero, neque unquam, opinor, ita sensit, ut se *desperatione forsẽm* diceret. Aliud fortitudinis genus, non barbarum illud noverat. *Oliv.*

L. LUCCEIUS Q. F. M. T. CICERONI,
M. F. S. D.

XIV. **S**I vales, bene est: valeo sicut soleo; paululo tamen etiam deterius, quam soleo. Te requisivi sæpius, ut viderem: Romæ quia postea non fuisti, quam (1) discesserat, miratus sum; quod item nunc miror. Non habeo certum, quæ te

ARG. Quærit, cur tamdiu ab urbe absit Cicero. Laudat, si propter otium scribendi fiat: non probat, si propter mœrorem ex morte filiaë. Deinde rationes compescendi doloris addit: rationibus adjungit preces. & modeste claudit. Anno U. C. 708.

1 *Discesserat*) Cæsar scilicet.

te res hinc maxime retrahat. Si solitudine delectare, cum scribas, & aliquid agas (2) eorum, quorum consuesti, gaudeo, neque reprehendo tuum consilium. Nam nihil isto potest esse jucundius, non modo miseris his temporibus & luctuosis, sed etiam tranquillis & optatis; præsertim vel animo defatigato tuo, qui nunc quietem quærat ex magnis occupationibus, vel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delectet, ipsum laudibus illustret. Sin autem, sicut hic dum eras, lacrymis ac tristitiæ te tradidisti, doleo, quia doles & angere: nec possum te, si concedis quod sentimus, ut liberius dicamus, non accusare. Quid enim? tu solus aperta non videbis, qui propter acumen occultissima perspicis? tu non intelliges, te querelis quotidianis nihil proficere? non intelliges duplicari sollicitudines, quas elevare tua te prudentia postulat? Quod si non possumus aliquid proficere suadendo, gratia contendimus, & rogando, si quid nostra causa vis, ut istis te molestiis laxes, & ad convictum nostrum redeas, & ad (3) consuetudinem, vel nostram communem, vel tuam solius ac propriam. Cupio non obtundere te, si non delectare nostro studio: cupio deterrere, ne permanear in incepto: cum duæ res istæ contrariæ me conturbent; ex quibus aut in altera mihi velim, si potes,

2 Eorum, quorum consuesti) Genus loquendi Græcis usitatum: apud quos relativum, quod appellant, congruit cum eo quod antecedens nominant. Lambin.

3 Ad consuetudinem, vel nostram) Lusus elegans in voce consuetudo, quæ cum refertur ad τὸ nostram communem, significat familiarem usum, conversationem; cum ad τὸ tuam solius ac propriam, significat morem ac rationem vivendi. J. F. Gron-

potes, obtemperes, aut in altera (4) non offendas. Vale.

a Non offendas) Offendere quinque modis accipitur. Aut enim est *ledere*: quæ notissima significatio est: propterea supersedeo exemplis. Aut *reperire*: ut epist. 9. lib. I. *Non offendes eum bonorum sensum, mi Lentule, quem reliquisti.* Et epist. 14. lib. IV. *Tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quem tempore offendissem.* Aut *incidere*: ut lib. II. de Invent. *Quod si in cæteris quoque studiis a multis eligere homines commodissimum quodque, quam sese unã alicui certo vellens addicere, minus in arrogantiam offenderent.* Aut *peccare*, vel aliquid committere, unde existimationis, honoris, benevolentię iactura fiat. Ut epist. 7. lib. I. *Si cecidisset ut volumus & optamus, omnes te & sapienter, & fortiter; sin aliquid esset offensum, eosdem illos & cupide & remere fecisse dicturos.* Et epist. 18. lib. II. *Si dignum se maioribus suis præbueris... sin quid offenderis, sibi totum, nihil tibi offenderis.* Et pro Cluent. *Bis apud iudices offendisses.* Aut *passive sumitur*: quæ minus nota significatio est. Non enim est hic, *offendas*, pro pecces, ut credidit homo doctus, exemplis adductus alio spectantibus, sed pro *offendaris*. Quod ipse probat Cicero. Nam epist. I. lib. I. ad Q. F. *Si quis est, inquit, in quo jam offenderis, de quo aliquid senseris; huic nihil credideris, nullam partem existimationis tuæ commiseris.* In Verrem lib. I. Act. 2. *Hospes Janitor, veritus ne quid in ipso se offenderis, hominem summa vi retinere capis.* Et Cæsar lib. II. bel. civ. *At, credo, si Cæsarem probassis, in me offenditis.* Quæ si attendantur, profecto patien- di vim potius habere videbuntur, quam agendi. Manus.

M. CICERO L. LUCCEIO,
Q. F. S. D.

XV. **O**Mnis amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in his literis, quas a te proxime accepi: non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus & optatus. Dicerem, jucundus, nisi id verbum in omne tempus perdidissem. Neque ob eam unam causam, qua tu suspicaris, & in qua me lenissimis & amantissimis verbis utens, ne graviter accusas: sed quod illius tanti (1) vulneris quæ

ARG. Respondet superiori epistolæ, lugere se non tam filię obitum, quam reip. tempora, ob quæ ab urbe absit, in qua nihil iucundum, odiosum omnia. In studiis exiguam medicinam superesse. Anno U. C. 708.

1 *Vulneris*) Ex obitu filię.

quæ remedia esse debebant , ea nulla sunt. Quid enim? ad amicosne confugiam? quam multi sunt? habuimus enim fere communes, quorum alii occiderunt, alii nescio quo pacto obdurerunt. Tecum vivere possem, equidem & maxime vellem. Vetustas, amor, consuetudo, studia paria: (2) quod vinculum, quæ res deest nostræ conjunctioni? Possumusne igitur esse una? Nec mehercule intelligo, quid impediatur. Sed certe adhuc non fuimus, cum essemus vicini in Tusculano, in Puteolano. Nam quid dicam in urbe? in qua, cum forum commune sit, vicinitas non requiritur. Sed casu nescio quo in ea tempora nostra ætas incidit, ut cum maxime florere nos oporteret, tum vivere etiam puderet. Quod enim mihi poterat esse perfrugium, spoliato & domesticis & forensibus ornamentis, atque solatiis? literæ, credo, quibus utor assidue: quid enim aliud facere possum? sed nescio quomodo ipsæ illæ excludere me a portu & perfrugio videntur, & quasi exprobare, quod in ea vita maneam, in qua nihil insit, nisi propagatio miserrimi temporis. Hic tu ea me abesse urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit? summum sit odium temporum, hominum, fori, curiæ? Itaque sic literis utor, in quibus consumo omne tempus, non ut ab his medicinam perpetuam, sed ut exiguam doloris oblivionem petam. Quod si id egissemus, ego atque tu, quod ne in mentem quidem nobis veniebat propter quotidianos metus, omne tempus una fuissemus: neque me valetudo tua offenderet, neque te mœror meus: quod, quantum fieri poterit, consequamur. Quid enim est utrique nostrum aptius? Propediem te igitur videbo. Vale.

2 Quod vinculum, quæ res deest nostræ conjunctioni?) Sic Manutius: sic etiam Lambinus, nisi quod omittit, quæ res. Nec erat cur id Grævius mutatum vellet.

M. T. CICERO TITIO S. D.

XVI. **E**T si unus ex omnibus minime sum ad te consolandum accommodatus, quod tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem: tamen cum longius a summi luctus acerbitate meus abesset dolor, quam tuus, statui nostræ necessitudinis esse, meæque in te benevolentiae, non tacere tanto in tuo mœrore tamdiu: sed adhibere aliquam modicam consolationem, quæ levare dolorem tuum posset, si minus sanare potuisset. Est autem consolatio pervulgata quidem illa maxime, quam semper in ore atque in animo habere debemus, Homines nos ut esse meminerimus, ea lege natos, ut omnibus telis fortunæ proposita sit vita nostra: neque esset recusandum, quominus ea, qua nati sumus, conditione vivamus; neve tam graviter eos casus feramus, quos nullo consilio vitare possimus: eventisque aliorum memoria repetendis, nihil accidisse nobis novi cogitemus. Neque hæc, neque cæteræ consolationes, quæ sunt a sapientissimis viris usurpatæ, (1) memoriæque literis proditæ, tantum videntur proficere debere, quantum status ipse nostræ civitatis, & hæc prolatio temporum perditorum: cum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt; minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quam si eosdem bona, aut denique aliqua republica perdidissent. Quod si tuum te desiderium movet, aut si (2) tuarum rerum co-

Tom. I.

N

gita-

ARG. Consolatur diligenter amicum, obitum liberorum immoderatus ferentem. Anno U. C. 709.

1 *Memoriæque literis proditæ*) Vulgo & *literis*, inserta copula, quæ melius abest. Instrumentum sexto casu significatur.

2 *Tuarum rerum cogitatione*) Non puto, *Tuarum rerum*, de fortunis, dici, sed de liberis immatura morte ereptis: ut sit *Tuarum rerum*, pro, *suorum incommodorum*; quod indicant & quæ antecedunt, & quæ sequuntur. *Manus.*

gitatione mœres, non facile exhauriri tibi istum dolorem posse universum puto. Sin illa te res cruciat, quæ magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, misérias lugeas: ut ea non dicam, quæ sæpissime & legi & audiui, nihil mali esse in morte, (3) in qua si resideat sensus, immortalitas illa potius, quam mors ducenda sit: sin sit amissus, nulla videri miseria debeat, quæ non sentiantur: hoc tamen non dubitans confirmare possum, ea misceri, parari, impendere reipublicæ, quæ qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus esse videatur. Quid est enim jam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati ac salutis loci? Non, mehercule, quemquam audiui hoc gravissimo & pestilentissimo anno adolescentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a diis immortalibus ereptus ex his miseriis, atque ex iniquissima conditione vitæ videretur. Quare, si tibi unum hoc detrahi potest, ne quid iis, quos amasti, mali putes contigisse; permultum erit ex mœrore tuo diminutum. Relinquetur enim simplex illa jam cura doloris tui, quæ non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum proprie referretur: in qua non est jam gravitatis ac sapientiæ tuæ, quam tu a puero præstitisti, ferre immoderatus casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseria maloque sejunctus. Etenim eum semper te & privatis in rebus & publicis præstitisti, tuenda tibi ut sit gravitas, & constantiæ serviendum. Nam quod allatura est ipsa diuturnitas, quæ maximos luctus vetustate tollit, id nos præcipere consilio prudentiæque debemus. Etenim si nulla unquam fuit liberis amissus tam imbecil-

4 In qua resideat) Mss. prim. Grav. Amstelod. tres Pall. Grut. & quasi resideat. Quod propter librorum consensum notandum. Grævius. Ex illo membranarum & Cellarius facit ex, legendumque arbitratur, ex qua si resideat, &c.

betillo mulier animo, quæ non aliquando lugendi modum fecerit: certe nos, quod est dies allatura, id consilio anteferre debemus: nec expectare temporis medicinam, quam repræsentare ratione possumus. His ego literis si quid profecissem, existimabam optandum quiddam me esse assecutum; sin minus forte valuissent, officio tamen esse (4) functum benevolentissimi atque amicissimi: quem me tibi & fuisse semper existimes velim, & futurum esse confidas. Vale.

⁴ *Functum*) Gebh. & Grav. *functurum*. Eiusdem pretii lectio utraque. Docti eligant.

M. CICERO (1) P. SEXTIO
P. F. S. D.

XVII. **N**ON oblivione amicitiae nostræ, neque intermissione consuetudinis meæ, superioribus temporibus ad te nullas literas misi, sed quod priora tempora in ruinis reipublicæ, nostrisque jacuerunt: posteriora autem me a scribendo tuis injustissimis atque acerbissimis incommodis retardarunt. Cum verò & intervallum jam satis longum fuisset, & tuam virtutem, animique magnitudinem diligentius essem mecum recordatus, non putavi esse alienum institutis meis hæc ad te scribere. Ego te, P. Sexti, & primis temporibus illis, quibus in invidiam absens, & in crimen vocabare, defendi: & cum in tui familiarissimi iudicio ac periculo tuum crimen conjungeretur, ut potui, accuratissime te, tuamque causam tutatus sum: & proxime,

N 2

re-

ARG. Excusat tarditatem literarum, & Sextium hortatur, ut sapienter & fortiter exilium ferat, ad id vario usus consolationis argumento. Anno U. C. 700.

1 *Sextio*) Corrado est hic Sextius, Ciceronis contra Clodium defensor, ab eodem posthac luculenta oratione defensus. Manutius vero alium esse, multis argumentis contendit. *Cellar.*

recenti adventu meo, cum rem aliter institutam offendissem, ac mihi placuisset, si adfuissem; tamen nulla re salutis tuæ defui: cumque eo tempore (2) invidia annonæ, inimici non solum tui, verum etiam amicorum tuorum, iniquitas totius iudicii, multaque alia reipublicæ vitia, plus, quam causa ipsa veritasque, valuissent; (3) Publio tuo neque opera, neque consilio, neque labore, neque gratia, neque testimonio defui. Quamobrem, omnibus officiis amicitiae diligenter a me sancteque servatis, ne hoc quidem prætermittendum esse duxi, te ut hortarer rogaremque, ut & (4) hominem te, & virum esse meminisses, id est, ut communem incertumque casum, quem neque vitare quisquam nostrum, nec præstare ullo pacto potest, sapienter ferres, & dolori fortiter ac fortunæ resisteres: cogitaresque & in nostra civitate, & in cæteris, quæ rerum potitæ sunt, multis fortissimis atque optimis viris injustis iudiciis tales casus incidisse. Illud utinam ne vere scriberem, ea te republica carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet. De tuo autem filio vereor ne si nihil ad te scripserim, debitum ejus virtuti videar testimonium (5) non cepisse: sin autem omnia, quæ

fen-

2 *Invidia annonæ*) Videtur Ædilis fuisse: unde invidia in causa annonæ. *Idem*. Distinctionem vero non agnoscit Manutius inter has voces, *annonæ inimici non solum*, &c. neque est, inquit, iniustitatum Ciceroni duobus uti generandi casibus, ut in lib. de Senect. *Quid de P. Licinii Crassi & pontificii & civilis juris studio loquar?* Et lib. II. de Nat. deor. *His artibus, quarum iudicium est oculorum.*

3 *Publio tuo*) Filio tuo. *Cellavius*.

4 *Hominem te, & virum*) Ab homine sapientiam, a viro fortitudinem postulat. Est enim *ἄνθρωπος* in *Virum*: ut in epistola sequenti: *Te colligas, virumque præbeas*. Et in Bruto: *Vidi Attylenis virum. & vidi plane virum*. Manut.

5 *Non cepisse*) Libris omnibus veteribus invitis, edendum curavi, non dedisse. Lamb. Meus primus liber, *testimonium non accepisse*. Mellor est lectio hæc, quam vulgata. *Accipere enim Ciceroni & aliis scriptoribus infinitis in locis est audire, intelligere*. *Gravius*. Laudetur Grævius, quod nihil tamen mutaverit.

sentio, perscripserim, ne refricem meis literis desiderium ac dolorem tuum. Sed tamen prudentissime facies, si illius pietatem, virtutem, industriam, ubicunque eris, tuam esse, tecum esse duces. Nec enim minus nostra sunt, quæ animo complectimur, quam quæ oculis intuemur. Quamobrem & illius eximia virtus, summusque in te amor, magnæ tibi consolationi debet esse; & nos, cæterique, qui te non ex fortuna, sed ex virtute tua pendimus, semperque pendemus; & maxime, animi tui conscientia, cum tibi nihil merito accidisse reputabis: si & illud adjunges, Homines sapientes turpitudine, non casu; & delicto suo, non aliorum injuria commoveri. Ego & memoria nostræ veteris amicitia, & virtute atque observantia filii tui monitus, nullo loco deero, neque ad consolandum, neque ad levandum fortunam tuam. Tu si quid ad me forte scripseris, perficiam, ne te frustra scripsisse arbitretur. Vale.

M. CICERO T. (I) FADIO S. D.

XVIII **E**T si egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum: propterea quod nullam rem gravius jamdiu tuli, quam incommodum tuum: tamen te magnopere non hortor solum, sed etiam, pro amore nostro, rogo atque oro, te colligas, virumque præbeas, & qua conditione omnes homines, & quibus temporibus nati simus,

N 3

co-

ARG. T. Fadium, judicio damnatum, & ideo exulem consolatur a miseria communi, & virtute propria, nec non a commodis exilli, quo liber sit ab impendentibus malis, tandem ab innocentia testimonio: quibus suis adjungit officia. Anno W. C. 701.

I T. Fadio) Sic est in Pall. quint. Vaticano. Sicque edidit Victorius & Lambinus.

Vulgo T. Fabio, qui fuerat cum P. Sextio Tribunus pleb. Male: Fabii enim nobilissimi. Hic autem fuit homo novus, ut innuit ipse Cicero. Garhard.

cogites. Plus tibi virtus tua (2) dedit, quam fortuna abstulit; propterea quod adeptus es, quod non multi homines novi: amisisti, quæ plurimi homines nobilissimi. Ea denique videtur conditio impendere legum, judiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur esse, qui quam levissima pœna ab hac republica discesserit. Tu vero, qui & fortunas, & liberos habeas, & nos ceterosque necessitudine & benevolentia tecum conjunctissimos; quique magnam facultatem (3) sis habiturus nobiscum & cum omnibus tuis vivendi; & cum unum sit judicium, ex tam multis, quod reprehendatur, ut quod (4) una sententia, eaque dubia, (5) potentiæ alicujus condonatum existimetur: omnibus his de causis debes istam molestiam quam lenissime ferre. Meus animus erit in te, liberosque tuos semper, quem tu esse vis, & qui esse debet.

2 *Dedit*) Dedit hominum studia, honores, existimationem, *Manus.*

3 *Sis habiturus*) Hæc spes est reditus. Forte non perpetuo exilio damnatus fuit, sed ad certos annos. *Cellarius.*

4 *Una sententia*) Quæ eum sententiæ damnarunt, una tantum plures fuere, quam quæ absolverunt. *Manus.*

5 *Potentia alicujus condonatum*) In quo reus non ob culpam, sed ob potentiam adversarii, vel alicujus judicium damnatus sit. Vide IV. Pec. Vet. 9. *J. F. Gron.*

XIX. **E**tsi (2) mihi nunquam dubium fuit quin tibi essem carissimus, tamen quotidie magis id perspicio: extatque id, quod mihi ostenderas quibusdam literis, hoc te studiosiorem in
 N 4 me

ARG. Pompejo Italia pulso, Mescinius Rufus, Ciceronis antea quaestor in provincia, in illius, tanquam reip. castra transire, non plane certus cogitabat; quem Cicero confirmat, & ut maneat in sententia, suadet. Anno U. C. 704.

(Cicero Rufo) Hos titulos epistolarum quemadmodum in antiquis exemplaribus invenimus, ita scripsimus; id alii postea facere neglexerunt. Quod si res magni ponderis non est, non est fortasse tam levis quam quispiam existimaret. Ita frequenter scribere solitos esse veteres duobus in locis, quod nunc meminimus, testatur Cicero; in quibus etiam non parum referre docet, praenomina ponantur, & tituli honorumque gradus, an nominibus tantum, qui scribit, utatur; alter est in epistola ad Voluminium, 5. *Quod sine praenomine, familiariter ut debebas, ad me epistolam misisti*, &c. alter in Oratione pro domo sua; *Literas in concione recitasti, quas tibi a C. Caesare missas dicebas; CAESAR PULCHRO. Cum etiam es argumentatus amoris esse hoc signum, cum nominibus tantum uteretur; neque adscriberes Proconsul, aut Trib. pl. ita enim legendus ille locus est, non Proconsuli; pertinet enim ad Caesarem vox illa, quemadmodum alia ad Pulchro. Tertium exemplum esse potest, si quis his contentus non sit, titulus epistolae M. Antonii, quae in XIII. Philipp. inclusa est. Hujus autem & sequentis epistolae nomina nuda sunt in praeiis & bonis libris. *Victor.**

L. Mescinius Rufus fuit Ciceronis in Cilicia Quaestor, unde paulo post Ciceronem decessit, & Romam venit, Cicerone jam orae maritimae praefecto. *Corrad.*

(*Etsi mihi nunquam dubium fuit*) Si temporum ordo servatus esset ab eo qui has Cic. epistolas retulit in volumina, quaedam (ut arbitror) nobis magis plana essent, neque in multis locis tantopere haesitarem. Haec, nisi fallor, illam sequi debebat cuius initium est, *Quoquo modo potuissem*, non praecedere. Obscurum est totum negotium, de quo hic agit; quid tamen sentiamus, libere pronuntiabimus, freti aequitate lectorum. Cum illa non multo postquam e provincia Cicero rediit, scripta sit; haec jam suscepto civili bello, & pulso ex Italia Pompejo scripta est. Exornabat jam Tullius fugam, & in castra Pompeiana proficisci cogitabat, cupiebatque comitem habere illius consilii & itineris Rufum; de quo ipse Rufus in epistola sua spem aliquam Ciceroni dederat; quod tamen cum cupide Cicero optaret, modeste cauteque rogat; quis res multum periculi, si emanasset, habebat; ideo obscure loquitur, ne si forte literae in alienas manus incidissent, aliquid mali molestiaeque ex ea re susciperet. *Victorius.*

me colendo fore, quam in provincia fuisses, (et-
 si, meo iudicio, nihil ad tuum provinciale officium
 addi potest) quo (3) liberius iudicium esse posset
 tuum. Itaque me & superiores literæ tuæ admo-
 dum delectaverunt, quibus & expectatum meum
 adventum abs te amanter videbam, &, cum ali-
 ter res cecidisset ac putasses, te meo consilio ma-
 gnopere esse lætatum: & his proximis literis ma-
 gnum cepi fructum & iudicii, & officii tui: iudi-
 cii, quod intelligo, te, (id quod omnes fortes
 ac boni viri facere debent) nihil putare utile es-
 se, nisi quod rectum honestumque sit: officii, quod
 te mecum, quodcumque cepissem consilii, polliceris
 fore: quo neque mihi gratius, neque, ut ego ar-
 bitror, tibi honestius esse quidquam potest. Mihi
 consilium captum jamdiu est: de quo ad te, non
 quo celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia
 communicatio consilii, tali tempore, quasi quædam
 admonitio videtur esse officii, vel potius efflagitatio
 ad coeundam societatem, vel periculi, vel laboris.
 Cum vero ea tua sit voluntas, humanitas, bene-
 volentia erga me, libenter amplector talem ani-
 mum: sed ita (non enim dimittam pudorem in
 rogando meum) si feceris id, quod ostendis, ma-
 gnam habeo gratiam: si non feceris, ignoscam: &
 alterum timori, alterum mihi te negare non po-
 tuisse arbitror. Est enim res profecto maxima.
 Quid rectum sit, apparet; quid expediat, obscu-
 rum est: ita tamen, ut, si nos ii sumus, qui esse
 debemus, id est, studio digni & literis nostris, du-
 bitare non possimus, quin ea maxime conducant,
 quæ sunt rectissima. Quare tu, si simul placebit,
 statim ad me venies. Sin idem placebit, atque eo-
 dem,

3 *Liberius*) Nam in provincia officio quæstorio adductus vi-
 deri poterat eum studiose colere; cum præstare quæstor prætori
 suo debeat, quidquid officio potest; nec in eo liberum iudicium
 sit. Confecta vero provincia, verus animi sensus apparet ne-
 cessitudine quæstoriam solutus. *Manutius*.

dem, nec continuo poteris; omnia tibi ut nota sint, faciam. Quidquid statueris, te mihi amicum; sin id quod opto, etiam amicissimum judicabo. Vale.

CICERO RUFO.

XX. **Q**UO modo potuissem, te convenissem, si eo, quo constitueras, venire voluisses. Quare et si mei commodi causa commovere me noluisti, tamen ita existimes velim, me antelaturum fuisse, si ad me misisses, voluntatem tuam commodo meo. Ad ea quæ scripsisti, commodius equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si (1) M. Tullius, scriba meus, adesset: a quo mihi exploratum est, in rationibus duntaxat referendis (de cæteris rebus affirmare non possum) nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem, aut existimationem tuam. Dein, si rationum referendarum (2) jus vetus & mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro conjunctione nostræ necessitudinis contulissem, confecissemque, non fuisse. Quod igitur fecissem ad urbem, si consuetudo pristina maneret, id, cum lege Julia relinquere rationes in provincia necesse erat, eisdemque totidem verbis referre ad ærarium, feci in provincia. Neque

ARG. Excusat se Rufo, querenti per literas, quod rationes provincie ad ærarium, eo non expectato, detulisset. Ipsum enim vel addita quædam, vel immutata in iis cupere. Tota est de rationibus, & ob id obscura, etiam, variantibus libris, si quæ alia vexata. Anno U. C. 704.

x M. Tullius, scriba meus) Ciceronis libertus, fortasse Laureæ cognomento, cujus egregios versus, in Ciceronis academiam scriptos, recitat Plinius lib. XXXI. cap. 2. Neque enim Tiro liberatus est, nisi posteaquam e provincia ad urbem Cicero rediit: at ille scriba, qui rationes in provincia tractavit, libertus omnino fuit. Manus.

2 Jus vetus) Mos vetus erat ut ad urbem is, qui proconsul erat, cum quæstore suo rationes conferret, priusquam ad ærarium referret. Jus autem vetus est, quod fuit ante legem Juliam. Grev.

que ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem: sed tribui tibi tantum, quantum me tribuisse nunquam me pœnitebit. Totum enim scribam meum, quem tibi video nunc esse suspectum, tibi tradidi. Tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adjunxisti. Rationes confectæ me absente sunt tecum, ad quas ego nihil adhibui præter lectionem. Ita accepi librum a meo servo scriba, ut eundem acceperim a fratre tuo. Si honor is fuit, majorem tibi habere non potui: si fides, majorem tibi habui, quam pene ipsi mihi. Si providendum fuit, ne quid aliter ac tibi & honestum, & utile esset, referretur: non habui cui potius id negotii darem, quam (3) cui dedi. Illud quidem certe factum est, quod lex jubebat, ut apud duas civitates, Laodicensem & Apameensem, quæ nobis maximæ videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas & consolidatas deponeremus. Itaque huic loco primum respondeo, me quanquam justis de causis (4) rationes deferre properarim, tamen te expectaturum fuisse, nisi in provincia relictas rationes pro (5) latis haberem. Quamobrem (6) de Volusio quod scribis, non

3 *Quam cui dedi*) Hoc est, tibi. Nemo fuit, cui tutius ac fidelius hoc negotium committi potuerit. J. F. Gronov.

4 *Rationes referre properarim*) Ita legendum. Ad ærarium puta. Etsi causæ impellerent atque urgerent graves, ut primo quoque tempore hoc officio edendarum ad ærarium rationum defungerer: tamen id dilaturum fuisse usque in adventum tuum, nisi putarem frustra expectari, ut conferremus, cum jam depositæ essent. Nihil enim jam poterat mutari; cum utrumque codicem concordari oporteret. *Idem.*

5 *Latis*) Alii, *velatis*, vel delatis. *Corr.* Videtur scribendum, *collatis*. Supra. *Nisi tecum... contulisset.* J. F. Gronovius.

6 *De Volusio quod scribis*) Volusius, multæ nomine, magnam pecuniæ vim publice debebat. Eam pecuniam Valerius periculo suo exigendam a Volusio susceperat, prædesque dederat: quos puto Ciceronis legatum & præfectum fuisse; id enim sequentibus verbis indicatur. Videtur autem Cicero, cum rationes conficeret, Volusium liberare voluisse; & a prædibus multam amovere, ut eorum fortunis consulere. Quod ejus consilium & factum infra demonstratur. Contra Rufus Valerium quidem, & prædes liberare, sed nomen illud a Valerio ad Volusium transferre cupisset,

Quod

non est id rationum. Docuerunt enim me periti homines, in his cum omnium peritissimus, tum mihi amicissimus, C. Camillus, ad Volusium transferri nomen a Valerio non potuisse: sed prædes Valerianos teneri: neque id erat H-S xxx, ut scribis, sed xix. Erat enim nobis curata pecunia Valerii mancipis nomine: ex qua (7) reliquum quod erat, in rationibus retuli. Sed sic me & liberalitatis fructu privas, & diligentiae, & (quod minime tamen laboro) mediocris etiam prudentiae. Liberalitatis, quod mavis scribae mei beneficio, quam meo, legatum meum, præfectumque maxima calamitate levatos, cum præsertim non deberent esse obligati. Diligentiae; quod existimas de tanto officio meo, tanto etiam periculo, nec scisse me quidquam, nec cogitavisse: scribam, quidquid voluisset, cum id mihi ne recitavisset quidem, retulisse. Prudentiae, cum rem a me non insipienter excogitatam, ne cogitatam quidem putes. Nam & Volusii liberandi meum fuit consilium; & (8) ut multa tam gravis Valerianis prædibus, ipsique T. Mario depelleretur, a me inita ratio est: quam quidem omnes non solum

Quod Cicero ex amicorum, præcipueque Camilli hominis peritissimi sententia, fieri non potuisse demonstrat: aut enim Valerii mancipiis prædes teneri, qui se pecuniam illam, a Volusio debitam, curaturos jam promiserant: aut si prædes liberandi essent, Volusium quoque simul oportere liberari: quod utrumque ut fieret, rationem a se initam esse infra Cicero dicit. *Manus.*

7 *Reliquum*) Ita distingue. Ejus, quo usus non eram, quodque restabat inconsumptum, id retuli, populo scilicet, in rationibus scripsi vel scribi curavi, seu testatus sum & residuum salvum esse. Manutius vult simul cum rationibus eam pecuniam ad ærarium relatum: quod fieri potest, ut quandoque factum fuerit: sed hoc proprie verbis his non explicatur. *J. F. Gronov.*

8 *Ut multa*) Si in re obscura licet divinare, censeo Volusium quandam fuisse publicanum, & reipublicæ debuisse XXX. festerium. In ejus locum postea successisse Valerium, & non solum conduxisse vestigal illud, sed & reliqua Volusii solvenda in se suscepisse, & hoc nomine prædibus prædiisque reipublicæ cavisse. Ideoque prædes ejus tenebantur, quos liberare cupiebat Cicero. *Multa* vero dicitur hic pecunia, quæ & a mancipe Volusio, & ejus prædibus solvenda erat. Hæc mea de hoc loco sententia est: modo sit sanus, sed dubito. *Grævius.*

lum probant, sed etiam laudant. Et, si verum scire vis, hoc uni scribæ meo intellexi non nimium placere. Sed ego putavi esse viri boni, (9) cum populus suum servaret, consulere fortunis tot vel amicorum, vel civium. (10) Nam de Lucejo est ita actum, ut, auctore Cn. Pompejo, ista pecunia in fano poneretur. Id ego agnovi meo jussu esse factum. Qua pecunia Pompejus est usus, ut tua, quam tu deposueras, Sextius. Sed hæc ad te nihil intelligo pertinere. Illud me non animadvertisse moleste ferrem, ut adscriberem, te in fano pecuniam jussu meo deposuisse, nisi ista pecunia gravissimis esset, certissimisque monumentis testata, cui data, quo senatus consulto, quibus tuis, quibus meis literis P. Sextio tradita esset. Quæ cum viderem tot vestigiis impressa, ut in his errari non posset, non adscripsi id, quod tua nihil referebat. Ego tamen adscripsisse mallem, cum id te video desiderare. Sicut scribis tibi id esse referendum, idem ipse sentio: neque in eo quidquam a meis rationibus discrepabunt tuæ. Addes enim tu, meo jussu, quod ego quidem non addidi: nec causa est cur negem: nec, si esset, & tu nolles, negarem. Nam de H. S. non-gentis millibus, certe ita relatam est, ut tu sive frater tuus referri voluit. Sed, si quid est (11) quando

9 Cum populus) Hac sententia: Putavi esse boni viri, cum possem, nullo populi damno, comodare civibus, & eorum fortunas sustentare. *Victor.*

10 Nam de Lucejo) Scaliger ad Catullum emendat, *Nam de lucello est ita actum.* Satis constat vitiosum esse *to Lucejo*: sed multo constat magis alienissimum esse *lucello*, quod ille substituit. *Vides*, inquit, *privatum amicorum ac civium vocari lucellum.* Ego vero non video. Nam duo genera diversissima sunt, hoc quod in fano possum est, & istæ fortunæ amicorum vel civium. Fortunæ istæ sunt ipsum patrimonium vel bona Volusii, & prædium Valerianorum & Marii: at illa pecuniæ publicæ pars: neutra ullam lucelli hujus, de quo agitur, habet imaginem. Nam cur ponebatur in foro, si distribuenda erat prætoris cohorti? *J. F. Gronovius.* Nam de logejo habent omnes præter hunc nuper Venetiis impressum excusi codices. *Victorius.* Vide mox Lambinum. †

11 Quando de logeo parum gratum est) Ego quam proxime pos-

do de logeo parum gratum est, quod ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere possim, de eo mihi, cum senatus consulto non sim usus, quid per leges liceat, considerandum est. Te certe (12) in pecunia exacta (13) ita efferre ex meis rationibus relatis non oportuit, nisi quid me fallit; sunt enim alii peritiores. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quæ interesse tua, aut etiam velle te existimem, si ullo facere modo possim. Quod scribis (14) de beneficiis, scito a me & tribunos milita-

res
tui, accessi ad scripturam antiquam. Nam libri manuscripti hoc loco sunt corrupti: sed tamen partim sic habent quando de logeo parum gratiosum est, partim gravissimum est. Vulgati autem, parum provisum est, quæ lectio tolerabilis est: nec eam damnamus. Præterea quod ad vocem logeum pertinet, nos putavimus utrobique, & supra, ibi, nam de logeo ita est actum, &c. & hic, quando de logeo, &c. eandem rem agi: ideoque idem nomen poni oportere. Logium autem, seu logeium, vox Græca est, quæ significat, præter alia, locum ubi rationes referuntur, & ubi deponuntur. Lambin. Forte scripsit Cicero, si quid est, quod de legato parum gratum visum est. Nimirum de legato, quem cum præfecto maxima calamitate levare cupiebat, ut supra ostendit. *Grævius.*

12 In pecunia exacta) Recte in meo libro scribitur, in pecunie exactu. Cur non veteres exactus ut abactus dixerint? Et sane ab hoc verbo eos non abhorruisse ostendit etiam Quintil. declamat. 19. Sacrosanctus mercator opportunum mercis exactum puto invenit. Pro ita afferre nonnulli libri legunt, ista referre. Hinc Ciceronis hæc fuisse verba colligo, se certe in pecunia exactu ista referre ex meis rationibus relatis non oportuit, Hoc est: Te non oportuit in rationes pecunie a te exactæ referre, quod ego in meas rationes ad ærarium relatas jam ante aliter retuleram. Videtur enim Cicero H. S. nongenta millia in rationes suas retulisse, quæ postea in pecuniam a se forte post Ciceronis decessum exactam quoque retulit Rufus. Sed viderint acutiores. Alii aliter mutant. Nihil in re tam obscura definitio, nec mihi ipse satisfacio. *Grævius.*

13 Ita efferri) Sic lege. Ex rationibus a me relatis causam capere cur mihi succenseret. Pro Coel. 9. Lesi dolent, irati efferuntur. De Haruso. resp. 2. Dolore me elatum & iyacundia longius prope digressum. Gronov.

14 De beneficiis) Comites & contubernales magistratum & adjutores publicorum negotiorum deferebantur in beneficiis ad ærarium a Proconsulibus & Propræt. & Quæstoribus; cum redirent ex provinciis. Non hoc erat emolumentum, ut Scaliger ad Catul. notat, sed merus honor & commendatio illarum personarum apud populum Romanum, profutura illis, vel ad majora emolumenta ab rep. consequenda, vel ad pericula, si quæ extitissent, sublevanda, tanquam olim meritis, ut iudicio & beneficio principum

res, & præfectos, & contubernales duntaxat meos delatos esse. In quo quidem ratio me fefellit. Liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam dari. Postea certior sum factus, triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationes retulifsem. Sane moleste tuli, non illa beneficia tuæ potius (15) ambitioni reservata esse, quam meæ, qui ambitione nihil uterer. De centurionibus tamen, & de tribunorum militarium contubernalibus, res est in integro: genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat. Reliquum est de H-S centum millibus, de quibus memini mihi a te (16) Myrina literas esse allatas, non mei erati, sed tui: in quo peccatum videbatur esse, si modo erat, fratris tui & Tullii. Sed cum id corrigi non posset, quod jam depositis rationibus ex provincia (17) decessimus, credo me quidem tibi

pro

pum honestarentur. Sic Archiam in beneficiis ad æravium delatum ab Lucullo Prætorè & Consule, sic L. Cornelium Balbum a Pompejo in illorum defensione jactat Cicero. Male Scaliger hoc dicit nomen in æravium referri, & vocari in beneficiariis. Omni antiquitati ignoratur hoc loquendi genus, quæ dicebat deferri in beneficiis ad æravium. Idem, lib. III. de Pec. Vet. cap. 17.

15 Ambitioni) Ambitionem non recte interpretatur Manutius, quasi ostendere voluerit cohortem apud se fuisse lætissimorum hominum, qui beneficia in rem publicam contulissent. Non quidem de nihilo est, & potuerunt hoc quoque nonnulli respicere: sed non id intelligit Cicero, cui ambitio est gratia & demonstratio studii in clientes. Significat se facile pati potuisse, ut hanc apud delatos gratiam iniret Rufus, cum ipse deferendo non sit secutus gratiam, sed morem, & veritatem, & merita. Illud haud protritum, qui ambitione nihil uterer. Plaut. Trinum. Apage te amor, non places, nihil te utor. Cæsar. III. Civ. Si vero alteri paulum modo tribuisset fortuna, non esse usurum conditionibus pacis eum, qui superior videretur, neque fore æqua parte contentum, qui se omnia habiturum confidisset. Liv. IX. Tum pacem petentes, quod uti ea, cum daretur, nolissent, aspernatus. Idem, lib. III. de Pecun. vet. cap. 17.

16 Myrina) Libri duo habent, Smyrna. Reliqui, Myrina. Utraque nota urbs, Smyrna in Ionia, Myrina in Æolia. Quis potest divinare, ex utra scripserit Rufus eas literas? Smyrna quidem naviganti in Italiam Mescinio propinquior & commodior. Manur.

17 Decessimus) Sic omnes, quos viderim, veteres libri. A quibus olim discedendum putabam & legendum, utius literæ mutatio.

tio-

pro animi mei voluntate, proque ea spe facultatum, quam tum habebamus, quam humanissime potuerim rescripsisse: sed neque tum me humanitate litterarum mearum (18) obligatum puto, neque tuam hodie epistolam de H-S centum sic accepisse, ut ii accipiunt, quibus epistolæ per hæc tempora molestæ sunt. Simul illud cogitare debes, me omnem pecuniam, quæ ad me salvis legibus pervenisset, Ephesi apud publicanos deposuisse: id fuisse (19) H-S XXI: eam omnem pecuniam Pompejum abstulisse: quod ego sive æquo animo, sive iniquo fero, tu de H-S centum æquo animo ferre debes, & existimare eo minus ad te, vel de tuis cibariis, vel de mea liberalitate pervenisse. (20) Quod si mihi expensa ista H-S centum tulisses, tamen, quæ tua est suavitas, quique in me amor, nolles a me hoc tempore (21) æstimationem accipere. Nam numeratum si cuperem, non erat. Sed hæc jocatum me putato, ut ego te existimo. Ego tamen cum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem

tionem, *Decessimus*. Nunc me ipse revoco, & ita statuo, syncope esse non posse in iis verbis, quorum in præteritis ultima syllaba est, *si*: ut *Cedo, Cessi, Cessissem*, non *Cessem*: eodemque modo in compositis, *decedo, recedo, incedo, discedo, concedo*. Antea *decessissemus* legebatur. *Idem*. Lege, *decessimus*. Sic recte Manutius; quam sententiam male postea mutavit. *J. F. Gronov.*

18 *Obligatum*) Deberi sibi a Cicerone mutuam pecuniam ex literis ab eo antea humanissime scriptis, Rufus ostenderit. *Man.*

19 *H. S. XXI.*) Parva summa. Itaque legendum opinor *Bis, & vicies*, ut est in epist. 1. lib. XI. ad Att. *In cistophoro in Asia habeo ad H. S. bis & vicies*. Loquitur de hac Ephesi deposita pecunia; nam Ephesus in Ionia, quæ regio est Asia. *Manus.*

20 *Quod si mihi expensa ista H. S. centum tulisses*) Si mihi ea mutua dedisses, aut in rem meam expendisses jussu meo, ut justus debitor forem. *Quod* eleganter *παρήκεν*. Vide not. ad Liv. XXVII. 7. *J. F. Gronov.*

21 *Æstimationem accipere*) Possessionem æstimatam accipere pro pecunia mihi commodata. Hic locus videtur indicare scriptam hanc epistolam Cæsare iterum & Servilio iterum coff. post latam a Cæsare legem de æstimandis possessionibus, quanti quæque ante civile bellum fuissent; ut debitoribus consuleretur, quorum erat iniqua conditio, jacentibus prædiorum pretiis, quod fere solet in bellis evenire. Dicebantur autem possessiones illæ. *Æstimationes*, ut epist. 16. lib. IX. epist. 18. ejusdem libri. *Manus.*

rem putabis pertinere . Hanc epistolam cur non
(22) scindi velim , causa nulla est . Vale .

22 *Scindi*) Varie dixit , hic quidem *Scindi* ; alibi *Conscindi* , ut
epist. 18. lib. VII. & , *Concepiso* , epist. 10. lib. X. ad Att. *Idem* .

M. T. C. L. MESCINIO S. D.

XXI. **G**Ratæ mihi tuæ literæ fuerunt , ex qui-
bus intellexi , quod etiam sine literis
arbitrabar , te summa cupiditate affectum esse vi-
dendi mei : quod ego ita libenter accipio , ut ta-
men tibi non concedam . Nam (1) tecum esse ,
(2) ita mihi omnia , quæ opto , contingant , ut
vehementer velim . (3) Etenim , cum esset major
& virorum , & civium bonorum , & jucundorum
hominum , & amantium mei copia , tamen erat
nemo quicum essem libentius , quam tecum , & pau-
ci , quibuscum essem æque libenter . Hoc vero tem-
pore , cum alii interierint , alii absint , alii mutati
voluntate sint , unum , medius fidius , tecum diem
libentius posuerim , quam hoc omne tempus , cum
plerisque eorum , quibuscum vivo necessario . Noli
enim existimare , mihi solitudinem non jucundio-
rem

ARG. Mescinio Rufo , sui videndi cupido , mutua se teneri
cupiditate significat , eumque hortatur , ut temporum acerbitate
literarum studiis & optimæ conscientiæ recordatione miti-
get . Anno U. C. 707 .

1 *Tecum*) Vulgo , *tecum esse mihi communia , omnia , isa
quæ opto* , &c .

2 *Ita*) Elegans adseverandi formula , & quasi jurandi , per
ita , us . Divinat . cap. 13 . *Ita deos mihi velim propitios , ut
cum illius diei* , &c . Catil. IV. 7 . *Ita mihi salva rep. vobiscum
frui liceat , ut ego &c. Cell.*

3 *Etenim , cum esset major*) Aliis placet . *Us enim* , pro *Ete-
nim* : quia sic habent plerique veteres libri . Solœcismi species ap-
paret . Quid refert ? inquit . Quam multa præterea hujusce ge-
neris in Cicerone deprehenduntur . His itaque responderi videtur
posse , solœcismum , si modo libri veteres in eo consentiant , fe-
rendum : sin aliter , tollendum . Itaque , cum habeam duos vete-
res libros , unum M. Antonii Maffei , quo etiam olim , commo-
dante ejus fratre Bernardino Cardinali , usus sum ; alterum Ful-
vii Ursini , in quibus diserte legitur , *Etenim* : libenter aufero
solœcismum , & integritatem Cicerone dignam restituo . *Manus*

rem esse, qua tamen ipsa uti non licet, quam sermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto uno, aut summum altero. Itaque utor eodem perfligio, quo tibi utendum cenleo, literulis noflris; præterea (4) confcientia etiam confiliorum meorum. Ego enim is fum, quemadmodum tu facillime potes exiftimare, qui nihil unquam mea potius, quam meorum civium caufa fecerim: cui (5) nifi invidiffet is, quem tu nunquam amaffi, (me enim amabas) & ipfe beatus effet, & omnes boni. Ego fum, qui nullius vim plus valere volui, quam honeftum otium: idemque, cum illa ipsa arma, quæ femper timueram, plus poffe feni, quam illum confenfum bonorum, (6) quem ego idem effeceram, quavis tuta conditione pacem accipere malui, quam viribus cum valentiore pugnare. Sed & hæc, & multa alia coram brevi tempore licebit. Neque me tamen ulla res alia Romæ tenet, nifi expectatio (7) rerum Africanarum. Videtur enim mihi res in propinquum adducta difcrimen. Puto autem mea nonnihil intereffe, (quanquam id ipfum, quid interfit, non fane intelligo) veruntamen, quidquid illinc nuntiatum fit, non longe abeffe velim a confiliis amicorum. Eft enim res jam in eum locum adducta, ut quanquam multum interfit inter eorum caufas, qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuturum putem. Sed plane animus, qui dubiis rebus forfitan fuerit infirmior, desperatis confirmatus eft multum; quem etiam tuæ superiores literæ confirmarunt,

Tom. I.

O

qui-

4. *Confcientia confiliorum meorum*) Sæpe hanc fententiam ufurpat, epift. 3. lib. IV. epift. 1. 4. & 6. & 10. & 13. & 21. lib. VI. & epift. 3. lib. VII. quæ recitare longum eft: indicare loca, & quæf digitum ad fontem intendere, unde hauriant qui copios student, fatis duco. *Idem.*

5. *Nifi invidiffet is*) Pompejum, optinor, designat, a quo fe proditum, contra datam fidem, sæpe queritur. *Idem.*

6. *Quem ego idem effeceram*) In confulatu. Epift. 9. lib. I. *Idem.*

7. *Rerum Africanarum*) Africani belli, quod inter Cæfarem, & Scipionem ac regem Jubam geflum eft. *Idem.*

quibus intellexi quam fortiter injuriam ferres: juvitque me, tibi cum summam humanitatem, tum etiam tuas literas profuisse. Verum enim scribam, teneriore mihi animo videbare, sicut omnes fere, qui vita ingenua in beata civitate & in libera vivimus. Sed ut illa secunda moderate tulimus, sic hanc non solum adversam, sed funditus everfam fortunam fortiter ferre debemus, ut hoc saltem in maximis malis boni consequamur, ut mortem, quam etiam beati contemnere debebamus, propterea quod nullum sensum esset habitura, nunc sic affecti, non modo contemnere debeamus, sed etiam optare. Tu, si me diligis, fruiere isto otio, tibi que persuade, præter culpam ac peccatum, qua semper caruisti, & carebis, homini accidere nihil posse, quod sit horribile aut pertimescendum. Ego, si videbitur recte fieri posse, ad te veniam brevi, si quid acciderit, ut mutandum consilium sit, te certio rem faciam statim. Tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut istinc ne te moveas tam infirma valetudine, nisi ex me prius quæsieris per literas, quid te velim facere. Me velim, ut facis, diligas, valetudinique tuæ, & tranquillitati animi servias. Vale.

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES

LIBER VI.

M. CICERO A. TORQUATO S. D.

I.

Tſi ea perturbatio eſt omnium rerum, ut ſuæ quemque fortunæ maxime pœniteat, nemoque ſit, quin ubivis, quam ibi ubi eſt, eſſe malit: tamen mihi dubium non eſt, quin hoc tempore, bono viro Romæ eſſe miſerrimum ſit. Nam, eſſi, quocunq; in loco quiſquis eſt, idem eſt ei ſenſus, & eadem acerbitas ex interitu rerum & publicarum & ſuarum; (1) tamen oculi augent dolorem, qui ea, quæ cæteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere a miſeriis cogitationem ſiunt. Quare eſſi multarum rerum deſiderio te angere neceſſe eſt, tamen illo dolore, quo maxime te confici audio, quod Romæ non ſis, animum tuum libera. (2) Eſſi enim cum magna moleſtia tuos tuaque deſideras, tamen illa quidem, quæ requiris, ſuum ſtatum

O 2

te-

ARGUMENTUM. *Aulum Torquatum*, qui Pompejo victo, cujus partes ſecutus fuerat, Athenis exulabat, conſolatur, ut abſentiam ab urbe æquo animo ferat, quia turbata ſint omnia, & qui præſentes ſint, multa cernant, quæ nolint videre. Addit ſpem reditus nonnullam, hortaturque ut virtute ſe ſuſtentet & reſiſtentiæ; etiam ex civitate, in qua exulet, e Sulpicii conſuetudine levamen petat. Scripta bello Hispanienſi. Anno U. C. 707.

1 *Tamen oculi augent dolorem*) Lib. IV. epiſt. 4. & 13. & VII. 30. Aurium autem ſenſum plus doloris aſſerre quam oculorum, dixit ſupra ad Marcellum IV. 9. Oratoris hoc eſt eiſdem rebus, ſi res poſtulet, vel contrariis uti. *Grævius*.

2 *Eſſi*) Adverte in principio hujus epiſtolæ quater eſſe repetitum *eſſi tamen*, quod in nobis vitio duceretur. *Idem*.

tenent, nec melius, si tu adesses, tenerent, nec sunt ullo in proprio periculo. Nec debes tu, cum de tuis cogitas, aut præcipuam aliquam fortunam postulare, aut communem recusare. De te autem ipso, Torquate, est tuum sic (3) agitare animo, ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum desperationem, aut timorem. Nec enim (4) is, qui in te adhuc injustior, quam tua dignitas postulabat, fuit, non magna signa dedit animi erga te mitigati. (5) Nec tamen is ipse, a quo salus petitur, habet explicatam aut exploratam rationem salutis suæ. Cumque omnium bellorum exitus incerti sint, ab altera victoria tibi periculum nullum esse perspicio, quod quidem se junctum sit ab omnium interitu: ab altera te ipsum nunquam timuisse certe scio. Reliquum est, ut te id ipsum, quod ego quasi consolationis loco pono, maxime excruciet, commune periculum reipublicæ: cujus tanti mali, quamvis docti viri multa dicant, tamen vereor ne consolatio ulla possit vera reperiri, præter illam, quæ tanta est, quantum in cujusque animo roboris est atque nervorum. Si enim bene sentire, recteque facere, satis est ad bene beateque vivendum, vereor, ne eum, qui se optimorum consiliorum conscientia sustentare possit, miserum esse nefas sit dicere. Nec enim nos arbitror, victoriæ præmiis ductos, patriam olim, & liberos, & fortunas reliquisse; sed quoddam nobis officium justum,

&

3 *Agitare animo*) Tribus modis hoc verbum ad eandem sententiam accomodatur, *Agitare animo*, *Agitare in mente*, *Agitare simpliciter*. Primus hoc in loco modus ostenditur, & pro Fontejo: *Vos & sapius eandem rem animis agitare, & diutius unoquoque de re cogitare potestis*. Alter lib. I. de Nat. Deor. *Habet nihil aliud, quod agitet in mente*. Tertius in Verrem: *Si hoc unum agitare cæperis, esse aliquod genus cogendæ pecuniæ*. Manus.

4. *Is*) C. Julius Cæsar. Corrad.

5 *Nec tamen is ipse*) Cur salutis amittendæ timore angamur, cum is ipse, a quo servari volumus, eodem timore vacare non possit? Augurium Ciceronis brevi Cæsaris interitus comprobavit. Manus.

& pium, & debitum reipublicæ, nostræque dignitati videbatur sequi: nec cum id faciebamus, tam eramus amentes, ut explorata nobis esset victoria. Quare si id evenit, quod ingredientibus nobis in causam propositum fuit accipere posse, non debemus ita cadere animis, quasi aliquid evenerit, quod fieri posse nunquam putarimus. Simus igitur ea mente, quam (6) ratio & veritas præscribit, ut nihil in vita nobis præstandum præter culpam putemus: eaque cum careamus, omnia humana placate & moderate feramus. Atque hæc eo pertinet oratio, ut, perditis rebus omnibus, tamen ipsa virtus se sustentare posse videatur. Sed, si est spes aliqua rebus communibus, ea tu, quicumque status est futurus, carere non debes. Atque hæc mihi scribenti veniebat in mentem, me eum esse, cujus tu (7) desperationem accusare solitus esses, quemque auctoritate tua cunctantem & diffidentem excitare. Quo quidem tempore non ego causam nostram, sed consilium improbabam. Sero enim nos iis armis adversari videbam, quæ multo ante confirmata per nosmetipsos erant: dolebamque, pilis & gladiis, non consiliis, neque auctoritatibus nostris de jure publico disceptari. Neque ego ea, quæ facta sunt, fore cum dicebam, divinabam futura: sed quod & fieri posse, & exitiosum fore, si evenisset, videbam; id ne accideret, timebam: præsertim cum, si mihi alterutrum de eventu atque exitu rerum promittendum esset, futurum, quod evenit, exploratius possem promittere. Iis enim rebus præstabamus, quæ non pro-

O 3 deunt

6 Ratio & veritas) Est, per τὴν δὴν δυνάμειν vera ratio: quam dicitur sana ratio, quam sapientes homines sequuntur. Sic inferiorius in hac epistola, in ea urbe es, ubi nasa & alta est ratio ac moderatio vite. Est ratio moderandæ vitæ. Justinus lib. II. lane iis usus ac vestium ignotus; hoc est laneorum vestium usus ignotus est. Exempla passim occurrant, & multa viri docti pridem congesserunt. Grævius.

7 Desperationem) Cum de rep. desperabam, si res ad arma deduceretur. Man.

deunt in aciem; usu autem armorum & militum robore inferiores eramus. Sed tu illum animum nunc adhibe, quæso, quo me tum esse oportere censebas. Hæc eo scripsi, quod mihi Philargyrus tuus omnia de te requirenti, fidelissimo animo (ut mihi quidem visus est) narravit, te interdum sollicitum solere esse vehementius: quod facere non debes, nec dubitare, quin aut aliqua republica sis futurus, qui esse debes; aut perdita non afflictiore conditione, quam cæteri. Hoc vero tempus, quo exanimati omnes & suspensi sumus, hoc moderatio-re animo ferre debes, quod & in urbe ea es, ubi nata & alta est ratio ac moderatio vitæ: & habes Ser. Sulpicium, quem semper unice dilexisti; qui te profecto & benevolentia, & sapientia consolatur: cujus si essemus & auctoritatem & consilium secuti (8) togati potius potentiam, quam armati victoriam subissemus. Sed hæc longiora fortasse fuerunt, quam necesse fuit: illa, quæ majora sunt brevius exponam. Ego habeo, cui plus, quam tibi, debeam, neminem: quibus tantum debebam, quantum tu intelligis, eos mihi hujus belli casus eripuit. Qui sim autem hoc tempore, intelligo. Sed quia nemo est tam afflictus, qui, si nihil aliud studeat, nisi id quod agit, non possit navare aliquid, & efficere: omne meum consilium, operam, studium certe velim existimes tibi tuisque liberis esse (9) debitum.

8 Togati potius) Simile illud in epist. 6. Nolo hunc existimare, ea me scripsisse Pompejo, quibus ille si paruisset, esset his quidem clarus in toga, & princeps, sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. Subissemus, inquit, potentiam, ut rem gravem, sed victoria tamen leviolem. Ideo in epist. 4. Cupiebam quamvis iniqua conditione pacem. Et in ultima superioris libri: Quamvis tuta conditione pacem accipere malui, quam viribus cum valentiore pugnare. Manut.

9 Debitum) Forte, deditum. Idem.

M. T. C. A. TORQUATO S. D.

II. **P**ETO a te, ne me putes oblivione tui rari-
 rius ad te scribere, quam solebam, sed aut
 gravitate valetudinis, qua tamen jam paulum
 videor levare, aut quod absim ab urbe, ut, qui
 ad te proficiscantur, scire non possim. Quare ve-
 lim ita statutum habeas, me tui memoriam cum sum-
 ma benevolentia tenere, tuasque omnes res non mino-
 ri mihi curæ, quam meas esse. Quod majore in
 varietate versata est adhuc tua causa, quam homines
 aut volebant, aut opinabantur, mihi crede, non est
 pro malis temporum, quod moleste feras. Necessè est
 enim, aut armis urgeri rempublicam sempiternis;
 aut, his positis, recreari aliquando; aut funditus in-
 terire. Si arma valebunt, nec eos, a quibus (1)
 reciperis, vereri debes; nec eos, quos adjuvisti. Si
 armis aut conditione positis, aut defatigatione abje-

O 4 ctis,

ARG. Excusat quod rarius scripserit: solatur ex spe meliorum
 temporum, propter quam non sit, quod timeat; saltem ex com-
 muni omnium conditione, ideoque æquius ferenda. Anno U. C.
 707.

1 Reciperis) Recipiebatur, quia, licet in urbem redire non
 posset, in Italia tamen ei licebat esse. Hoc etiam e postremis e-
 pistolæ verbis colligitur: *Ut, aus quo scribam, aus quo veniam,
 scire possim.* Nam, si extra Italiam Torquatus esset, non diceret
 Cicero, quo veniam. Præterea, Torquatum in Tusculano fuisse,
 ejusque causam Dolabellæ a Cicerone commendatam, ut scilicet
 ejus reditum in urbem a Cæsare ex Hispania redeunte impetra-
 ret, licet intelligere ex epist. 9. lib. XIII. ad Attic. *Εὐχαίρις,*
 inquit, *ad me venis, cum habevem Dolabellam, Torquatus: hu-*
manissimeque Dolabella, quibus verbis secum egissem, exposuit:
que diligentia grata est visa Torquato. Et ad eundem epistola
 20. *Torquato nostra officia grata esse, facile patior: eaque augere
 non desinam.* Et epist. 21. *Quid possum a Torquato, nisi aliquid
 a Dolabella?* Et epist. 44. *Cum Dolabella vivendum esse istis die-*
bus, vides. Quod nisi me Torquati causa teneres; satis erat die-
rum, ut Puteolos excurrere possem. Atque illæ ad Atticum episto-
 læ, Cæsare ex Hispania, devictis jam Pompeji liberis, redeunte,
 scriptæ sunt: hæc vero ad Torquatum, adhuc pugnante: id quod
 perspicuum satis est: hæc tamen una, confesso jam bello, &
 concessa Torquato manendi in Italia, non in urbem veniendi,
 potestate, scripta videtur esse, ideoque rejicienda in extremum
 locum. *Manus.*

etis, aut victoria detractis civitas respiraverit; & dignitate frui tibi, & fortunis licebit. Sin omnino interierint omnia, fueritque is exitus, quem vir prudentissimus (2) M. Antonius jam tum timebat, cum tantum instare malorum suspicabatur; misera est illa quidem consolatio, tali præsertim civi & viro, sed tamen necessaria, nihil esse præcipue cuique dolendum in eo, quod accidit universis. Quæ vis insit in his paucis verbis, (plura enim committenda epistolæ non erant) si attendes, quod facis, profecto etiam sine meis literis intelliges, te aliquid habere, quod speres; nihil quod aut hoc, aut aliquo reipublicæ statu timeas: omnia si interierint, cum superstitem te esse reipublicæ, ne, si liceat quidem, velis, ferendam esse fortunam, præsertim quæ absit a culpa. Sed hæc hæctenus. Tu velim scribas ad me quid agas, & ubi futurus sis, ut, aut quo scribam, aut quo veniam, scire possim. Vale.

2 M. Antonius) Orator, Jam tum, ante Marii & Syllæ bellum, quo in bello ipse est interfectus. Idem.

M. T. C. A. TORQUATO S. D.

III. Superioribus literis benevolentia magis adductus, quam quod res ita postularet, fui longior. Neque enim confirmatione nostra egebat virtus tua: neque erat ea mea causa, atque fortuna, ut, cui ipsi omnia deessent, alterum confirmarem. Hoc item tempore brevior esse debeo. Sive enim nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihilo magis nunc opus est: sive tum opus fuit, illud satis est, præsertim cum accesserit nihil novi. Nam etsi quotidie aliquid audimus earum (1) rerum, quas

ARG. Consolatur ita, ut bene ædum cum iis putet, qui ante exitum civilis belli ex vita decesserint. Miserius enim morte esse, ita vivere, ut post alterutrius partis victoriam vivendum esse divinat. Addit graviolem consolationem vivo, quod vacuus sit culpa: mortuo, quod cariturus sit sensu. Anno U. C. 707.

1 Rerum) Hispaniensium rerum, quia scripta epistola, cum Cæsar in Hispaniam adversus Pompeji filios profectus esset. Cell.

quas ad te perferri existimo, summa tamen eadem est, & idem exitus, quem ego tam video animo, quam ea quæ oculis cernimus. Nec vero quidquam video, quod non idem te videre certo sciam. Nam etsi, quem exitum acies habitura sit, divinare nemo potest; tamen & belli exitum video, & si id minus, hoc quidem certe, cum sit necesse alterutrum vincere, qualis futura sit vel hæc, vel illa victoria. Idque cum optime perspexi, tale video, nihil ut mali videatur futurum, si id vel ante acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur. Ita enim vivere, (2) ut tum sit vivendum, miserrimum est: mori autem nemo sapiens miserum dixit, (3) ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua hæc, vel plura, & ornatiora parietes ipsi loqui posse videantur. Ego tibi hoc confirmo, etsi levis est consolatio ex miseriis aliorum, nihilo te nunc majore in discrimine esse, quam quemvis aut eorum qui discesserint, (4) aut eorum qui remanserint. Alteri dimicant, alteri victorem timent. Sed hæc consolatio levis est; illa gravior, qua te uti spero, ego certe utor: nec enim, dum ero, angar ulla re, cum omni vacem culpa: & si non ero, sensu omni-

2 *Ut non sit vivendum*) Manuscripti codices ut tum sit vivendum habent: quantum autem intelligo, ex utraque lectione idoneus sensus elicitur: ex recepta, ut opinor, hic: Vivere amissa dignitate miserrimum est: docti enim & graves viri rectum non esse judicabant vivere illi, qui dignitatem perdidisset. Ex anti-qua vero sic: Vivere ut vivendum tum esset, si Cæsar, aut Pompejani Rempub. oppræsserint. Eam unusquisque lectionem sequatur, quam veriore putat. *Victorius.*

3 *Ne beato*) Quod si ne beato quidem, quanto minus nobis in iis miseriis, quæ post bellum impendent? *Manus.*

4. *Aut eorum qui remanserint*) Quia uno membro deminuti hic sunt omnes non solum veteres, sed etiam recentiores mss. codices, ipse meum esse arbitratus sum rem notam facere, letoresque admonere notha esse hæc verba (nisi fallor) & supposititia: ab aliquo suppleta eorum, qui semper, quæ desiderari credunt, pro suo arbitrio reponunt: quantum dissentiam ab his, alibi dixi. *Victorius.*

minimo carebo. Sed rursus (5) γλαῦξ' εἰς Α'θῶνας, qui ad te hæc. Mihi tu, tui, tua omnia maximæ curæ sunt, &, dum vivam, erunt. Vale.

5 Γλαῦξ' εἰς Α'θῶνας) Noctuam Athenas. Et proverbium est loco maxime aocommodatum. Nam Torquatus Athenis erat. *Corr.* Adagium inde ortum, quod Athenis nummi percuterentur cum imagine nocturæ. Nocturæ igitur Athenis multæ, quia nummi multi. *Epist.* 3. lib. IX. & ult. lib. II. ad Q. Fr. & interpres Aristophanis. *Manus.*

M. T. C. A. TORQUATO S. D.

IV. **N**OVI, quod ad te scriberem, nihil erat: & tamen si quid esset, sciebam te a tuis certiores fieri solere. De futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum conjectura possis propius accedere, cum est res ejusmodi, cujus exitus provideri possit. Nunc tantum videtur intelligere, non diuturnum (1) bellum: etsi id ipsum nonnullis videatur secus. Equidem cum hæc scribebam, aliquid jam actum putabam: non quo (2) *ego certo sciam*, sed quod *haud* difficilis erat conjectura. Nam cum (3) omnis belli Mars communis, & cum semper incerti exitus præliorum sunt: tum hoc tempore ita magnæ utrinque copiarum, ita

ARG. Brevi ante exitum belli Hispaniensis, quem instare videtur, & bellum non diuturnum inde auguratur, solatium qualecunque potest in re trepida, adhibet: & studium ac diligentiam suam pollicetur. *Anno U. C. 707.*

1 *Bellum*) Quod in Hispania cum Pompeji liberis Cæsare gerbat. *Manutius.*

2 *Non quo ego certo sciam*) Hæc verba, *ego certo sciam*, infarsa sunt a primis editoribus. In nullo enim ne recentissimis quidem extant codicibus, in quibus sic distinguitur, *non quo: sed quod difficilis conjectura*. *Haud* etiam intruserunt, qui omnes lacunas ex ingenio supplere in animum induxerunt suum. *Pantagathus, non quorsum, quod difficilis erat conjectura*. *Græv.*

3 *Omnis belli Mars communis*) Incerta semper victoria est. Unde illud *Phil. 10. Ut concedam, incertos exitus esse belli, Martemque communem*. De hoc genere ornamenti sic lib. III. de *Orat. Gravis est modus orationis, & sæpe sumendus: ex quo genere sunt hæc, Martem belli esse communem, Cererem pro frugibus, Liberum appellari pro vino, &c.* *Manut.*

ita paratæ ad depugnandum esse dicuntur, ut, uter-
 cunque vicerit, non sit mirum futurum. Illa in
 dies singulos magis magisque opinio hominum con-
 firmatur, etiam si inter causas armorum aliquan-
 tum interfit, tamen inter victorias non multum
 interfuturum. (4) Alteros propemodum jam sumus
 experti; (5) de altero nemo est quin cogitet,
 cum sit metuendus iratus victor armatus. Hoc lo-
 co si videor augere dolorem tuum, quem conso-
 lando levare debebam; fateor me communium
 malorum consolationem nullam invenire, præter
 illam: quæ tamen, si possis eam suscipere, ma-
 xima est, quaque ego quotidie magis utor: con-
 scientiam rectæ voluntatis, maximam consolatio-
 nem esse rerum incommodarum: nec esse ullum
 magnum malum, præter culpam. A qua cum
 rantum absumus, ut etiam optime senserimus, e-
 ventusque magis nostri consilii, quam consilium re-
 prehendatur; & cum præstitimus, quod debuimus,
 moderate, quod evenit, feramus. Sed hoc mihi
 tamen non sumo, ut te consolet de communibus
 miseriis; quæ ad consolandum, majoris ingenii,
 & ad ferendum, singularis virtutis indigent. Illud
 tuis facile est docere, cur præcipue tu dolere nihil
 debeas. (6) Ejus enim, qui tardior in te levando
 fuit, quam fore putarem, non est mihi dubia de
 tua salute sententia. De aliis autem non arbitror
 te expectare quid sentiam. Reliquum est, ut te an-
 gat, quod absis a tuis tamdiu. Res molesta, præ-
 fertim ab iis pueris, quibus nihil potest esse festi-
 vus. Sed, ut ad te scripsi antea, tempus est hu-
 jusmodi, ut suam quisque conditionem miserrimam
 putet, & ubi quisque sit, ibi esse minime velit.

Equi-

4 *Alteros*) Cesarianos. Et ait, *propemodum sumus experti*,
 quasi significet non omnino, & adhuc modestiores fuisse, dum
 supererat, quos timere poterant. *J. F. Gronovius.*

5 *De altero*) Pompejo filio, præfagiunt omnes, si fuerit supe-
 rior, victoriam crudelissime usurum. *Idem.*

6 *Ejus*) Cesaris. *Manutius.*

Equidem nos quod Romæ sumus, miserrimum esse duco; non solum quod in malis omnibus acerbius est videre, quam audire, sed etiam quod ad omnes casus subitorum periculorum magis objecti sumus, quam si abessemus. Etsi meipsum, consolatorem tuum, non tantum (7) literæ, quibus semper studui, quantum longinquitas temporis mitigavit. Quanto fuerim dolore, meministi. In quo prima illa consolatio est, vidisse me plus quam cæteros, cum cupiebam, quamvis iniqua conditione, pacem. Quod etsi casu, non divinatione mea factum est, tamen in hac inani prudentiæ laude delector. Deinde, quod mihi ad consolationem commune tecum est, si jam vocer ad exitum vitæ, non ab ea republica avellar, qua carendum esse doleam, præsertim cum id sine ullo sensu futurum sit. Adjuvat etiam ætas, & acta jam vita, quæ cum cursu suo bene confecto delectatur, tum vetat in eo vim timere, quo nos jam natura ipsa pene perduxerit. Postremo, (8) is vir, vel etiam ii viri hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur eandem fortunam, si res cogat, recusare. Equidem mihi omnia propono, nec illum est tantum malum, quod non putem impendere. Sed cum plus in metuendo mali sit, quam in ipso illo quod timetur, desino: præsertim cum impendat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus sit. Sed hæc satis multa, vel plura potius, quam necesse fuit. Facit autem non loquacitas mea, sed benevolentia longiores epistolas. (9) Servium discessisse Athenis moleste tuli: non enim dubito, quin magnæ tibi levationi solitus sit esse quotidianus congressus, & sermo cum familiarissimi homi-

7. *Litteræ*) Vide hujus libri epist. 6. IV. 3. V. 15. IX. 2. 3. & ult. *Idem.*

8 *Is vir*) Pompejus. *Corradus.*

9 *Servium*) Sulpicium, qui Achajæ præerat. Lib. IV. 12. VI. 1. *Manusius.*

minis, tum optimi & prudentissimi viri. Tu velim te, ut debes, & soles, tuâ virtute sustentens. Ego, quæ te velle, quæque ad te, & ad tuos pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo: quæ cum faciam, benevolentiam tuam erga me imitabor, merita non assequar. Vale.

M. T. C. A. (1) CÆCINÆ S. D.

V. **Q**uotiescunque filium tuum video, (video autem fere quotidie) polliceor ei studium quidem meum & operam, sine ulla exceptione aut laboris, aut occupationis, aut temporis: gratiam autem, atque auctoritatem cum hac exceptione, quantum valeam, quantumque possim. (2) Liber tuus & lectus est, & legitur a me diligenter, & (3) custoditur diligentissime. Res & fortunæ tuæ mihi maximæ curæ sunt; quæ quidem quotidie faciliores mihi & meliores videntur, multisque video magnæ esse curæ: quorum de studio, & de sua spe
 filium

ARG. A. Cæcina, Pompeji partes in bello secutus, etiam scripto libro Cæsarem offenderat. Ob id patria carentem solatur Cicero, & bene sperare de se & fortunis suis jubet. Scripta videtur inter Africanum & Hispaniense bellum medio tempore. Anno U. C. 707.

1 *Cecina*) Cognomen est Licinæ gentis, ut ostendit Plinius lib. XX. cap. 18. Cæcina vero ex Etruria Romam venit, ut epistola sequenti, & oratione pro illo habita, quæ extat, intelligitur. Et videtur hoc accepisse cognomen a Cæcina, Volaterrani agri fluvio, quem nominat Plinius lib. III. cap. 5. nam & Cæcinam Volaterranum, idem Plinius appellat lib. X. cap. 24. Hujus uxor *Cæsennia* nominatur in oratione, quæ illum moriens ex deinceps & semuncia heredem reliquit. *Cæcina*, & unica n scribo, & secunda syllaba producta, ut *Porcina*, *Catilina*, *Arvina*, *Spurina*, *Hemina*; quibus Romanæ cognominibus utæ sunt. Id trium quoque veterum lapidum testimonio comprobatur. *Manutius*.

2 *Liber*) Quo Cæsarem laudabat, ut epist. 7. nam ille, quo maledixit, antea scriptus erat. *Idem*.

3 *Custoditur*) Scripserat enim Cæcina epist. 7. *Filius, ut audio, perimuit, neque injuria, si liber exisses; quando non tam interest, quo animo scribaris, quam quo accipiaris; ne ea res inepte mihi noceret.* Et in ejusdem epistolæ clausula: *Peto a se, ne liber exeat; aut ita corrigas, ne mihi noceas.* Nec dubito, quin hæc epistola post illam scripta sit. *Idem*.

filium ad te perscripſiſſe certo ſcio. His autem de rebus, quas conjectura conſequi poſſumus, non mihi ſumo, ut plus ipſe proſpiciam, quam te videre atque intelligere mihi perſuaſerim: ſed tamen, quia fieri poteſt, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto eſſe meum, quid ſentiam, exponere. Ea natura rerum eſt, & is temporum curſus, ut non poſſit iſta aut tibi, aut cæteris fortuna eſſe diuturna, neque hæere in tam bona cauſa, & in tam bonis civibus tam acerba injuria. Quare ad eam ſpem, quam (4) extra ordinem de te ipſo habemus, non ſolum propter dignitatem & virtutem tuam (hæc enim ornamenta ſunt tibi etiam cum aliis communia) accedunt tua præcipua, propter (5) eximium ingenium, ſummamque virtutem: cui, mehercules, hic, cujus in poteſtate ſumus, multum tribuit. Itaque ne punctum quidem temporis in iſta fortuna fuiſſes, niſi eo ipſo bono tuo, quo delectatur, ſe (6) violatum putaret. Quod ipſum lenitur quotidie: ſignificaturque nobis ab iis, qui ſimul cum eo vivunt, tibi hanc ipſam opinionem ingenii apud ipſum plurimum profuturam. Quapropter primum fac animo forti atque magno ſis. Ita enim natus, ita educatus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum ſit: deinde ſpem quoque habeas firmiſſimam propter eas cauſas, quas ſcripſi. A me vero tibi omnia liberifſime

que

4 *Extra ordinem*) Hoc fortaffe dixerit: Accedunt ad ſpem, ut extraordinaria ſit, ingenium & virtus: accedunt autem præter illa, quæ tibi ſunt cum aliis communia. Eſt omnino inconſequentis & obſcura locutio: ex quo vereor, ne corrupte totus hic locus legatur. Ac fieri tamen poteſt, ut ita ſcripſerit Cicero, & incidere in vitium, quod Græci *σολοικισμὸς* appellant. *Manut.*

5 *Eximium*) Seneca *Quæſt. Nat. lib. II. cap. 36.* Hoc apud Cæcinam invenio, fatundum virum, qui habuiſſet aliquod in eloquentia nomen, niſi illum Ciceronis umbra preſſiſſet.

6 *Violatum*) Quia Cæcina in Cæſarem ſcripſerat, epiſtola 7. & Suetonius, ubi de Cæſaris moderatione ac clementia loquitur, *A Cæcinæ*, inquit, *criminofſſimo libro laceſasam exiſtimationem ſuam civili animo ſulit.* *Manut.*

que tuis paratissima esse confidas velim. Id enim & vetustas nostri amoris, & mea consuetudo in meos, & tua multa erga me officia postulant. Vale.

M. T. C. A. CÆCINÆ S. D.

VI. **V**ereor, ne desideres officium meum: quod tibi pro nostra & meritorum multorum, (1) & studiorum, & partium conjunctione deesse non debet: sed tamen vereor, ne literarum a me officium requiras, quas tibi & jam pridem & sæpe misissem, nisi quotidie melius expectans, gratulationem, quam confirmationem animi tui, completi literis maluissem. Nunc, ut spero, brevi gratulabimur. Itaque in aliud tempus id argumentum epistolæ differo. His autem literis animum tuum, quem minime imbecillem esse & audio, & spero, etsi non sapientissimi, at amicissimi hominis auctoritate confirmandum etiam atque etiam puto: nec iis quidem verbis, quibus te consolet ut afflictum, & jam omni spe salutis orbatum, sed ut eum, de cuius incolumitate non plus dubitem quam te memini dubitare de mea. Nam cum me ex republica (2) expulissent ii, qui illam cadere posse stante me non putarunt; memini me ex multis hospitibus, qui ad me ex Asia, in qua tu eras, venerant, audire, te de glorioso & celeri reditu meo confirmare. Si te ratio quædam Etruscæ disciplinæ, quam a patre, nobilissimo atque optimo

vi-

ARG. Confolatur divinatione melioris fortunæ sumpta ex ingenio Cæsaris & natura rerum ac temporum: proposita fortitudinis laude & conscientiæ recte factorum; quibus addit communis calamitatis & turbatæ reipubl. argumentum. Anno U. C. 707.

1 *Et studiorum, & partium*) Placuit eorum sententia, qui *studiorum partium*, ope aliqua veteris libri reposuerunt. *Manus.*

2 *Expulissent*) Clodiana tempora significat: nec magis ipsum Clodium, quam Cæsarem, Pompejum, Crassum tacite carpit. Vide Orat. pro Sextio. *Idem.*

viro acceperas, non fefellit; ne nos quidem nostra divinatio falleret, quam cum sapientissimorum virorum monumentis atque præceptis, plurimoque, ut tu scis, doctrinæ studio, tum magno etiam usu tractandæ reipublicæ, magnaue nostrorum temporum (3) varietate consecuti sumus. Cui quidem divinationi hoc plus confidimus, quod ea nos nihil in his tam obscuris rebus tamque perturbatis unquam omnino fefellit. Dicerem, quæ ante futura dixissem, ni vererer, ne ex eventis fingere viderer. Sed tamen plurimi sunt testes, me & initio, ne conjungeret se cum Cæsare, monuisse Pompejum, & postea, ne se jungeret. Conjunctione frangi senatus opes: disjunctione civile bellum excitari videbam. Atque utebar familiarissime Cæsare, Pompejum faciebam plurimi: sed erat meum consilium cum fidele Pompejo, tum salutare utrique. Quæ præterea providerim, prætereo. Nolo enim hunc de me optime meritum existimare, (4) ea me suasisse Pompejo, quibus ille si paruisset, esset hic quidem clarus in toga, & princeps; sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. (5) Eundem in Hispaniam censui; quod si fecisset, civile bellum nullum omnino fuisset. (6) Rationem haberi absens-

3 *Varietate*) Exilio, & reditu. *Idem.*

4 *Ea me suasisse Pompejo*) Quæ suaserit, ipse exponit Phil. 2. his verbis: Duo tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæsarem Pompejo suaserim: unum, ne quinquennii imperium Cæsari prorogaret; alterum, ne pateretur ferri, ut absens ejus ratio haberetur. Quorum si utrumvis persuasissem, in has miseras nunquam incidissemus. Phil. 11. 10 *Manut.*

5 *Eundem*) Pompejo in suam provinciam, quæ in quinquennium ei data erat. Vide lib. XVI. epist. 11. *Idem.*

6 *Rationem haberi absens*) Hoc est, ut absens inter candidatorum consulatus reciperetur. Ratio illius dicitur haberi, qui in numerum candidatorum recipitur, cui licet petere magistratum. Est proprium in hac re loquendi genus. Liv. XXVII. Si suum nomen dictator acciperet, comitiis intercessurum: si aliorum præterquam ipsius ratio haberetur, comitiis se meram non facere. Flor. IV. 2. Nec ille abnuebat si ratio sui proximis comitiis haberetur. Suet. Cæs. 18. Sed cum edictis jam comitiis ratio ejus haberi non posset. Utitur & Cicero sæpe in aliis locis. Vide Briffon. de Form. lib. II. *Græv.*

sentis non tam pugnavi ut liceret, quam ut, cum, (7) ipso consule pugnante, (8) populus jufferat, haberetur. (9) Causa orta belli est: quid ego prætermisi aut monitorum, aut querelarum, cum vel iniquissimam pacem justissimo bello anteferrem? Victa est auctoritas mea, non tam a Pompejo, (nam is movebatur) quam ab iis, qui duce Pompejo freti peropportunam & rebus domesticis & cupiditatibus suis illius belli victoriam fore putabant. Susceptum bellum est, quiescente me: depulsum ex Italia, manente me, quoad potui: sed valuit apud me plus pudor meus, quam timor. Veritus sum deesse Pompeji salutem, cum ille aliquando non defuisset meæ. Itaque vel officio, vel fama bonorum, vel pudore victus, ut in fabulis (10) Amphiarus, sic ego prudens & sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus. Quo in bello nihil adversi accidit non prædicente me. Quare cum ut augures & astrologi solent, ego quoque augur publicus ex meis superioribus prædictis constitui apud te auctoritatem augurii & divinationis meæ, debet habere fidem nostra prædictio. Non igitur ex alitis involatu, nec e cantu sinistro oscinis, ut in nostra disciplina est, nec ex tripudiis (11) solistimis, aut (12) soniviis tibi auguror: sed habeo

Tom. I.

P

alia

Ipso consule) Pompejo solo. *Covrad.*

8 *Populus jufferat*) Populus proprie dicitur jubere cum aliquid in comitiis suis suffragiis comprobatur. Hinc sollemnis formula ferentium aliquid ad populum. *Velitis, jubeatis Quirites.* Vide Briffon. lib. II. de formulis. *Grævius.*

9 *Causa belli*) Cum Pompejus & ejus amici rationem absentis Cæsaris in petitione consulatus haberi nollet; Cæsar, quod ei populus dederat, id servari vellet. *Manus.*

10 *Amphiaraus*) Poetæ fingunt, vatem Amphiarum, cum videret se interiturum, si ad bellum Thebanum iret, latitasse, uxore tantum conscia: eam, accepto monili aureo, virum indicasse: itaque coactum ire cum cæteris, hiatu terræ absorptum. Diodorus Siculus lib. V. Pausanias, Statius, alii, Cicero lib. I. de Invent. & in Verrem. Servius in *Æneid.* VI. 445. *Manus.*

11 *Solistimis*) Vide Divin. I. 15. & II. 34.

12 *Soniviis*) Festus: Sonivio significat in carmine, item in

alia signa, quæ observem; quæ etsi non sunt certiora illis, minus tamen habent vel obscuritatis, vel erroris. Notantur autem mihi ad divinandum signa duplici quadam via: quarum alteram duco a Cæsare ipso, alteram e temporum civilium natura atque ratione. In Cæsare hæc sunt: mitis clementisque natura, qualis exprimitur præclaro illo libro (13) Querelarum tuarum. Accedit, quod mirifice ingeniis excellentibus, quale est tuum, delectatur. Præterea (14) cedit multorum justis & officio incensis, non inanibus aut ambitiosis voluntatibus: in quo vehementer eum (15) consentiens Etruria movebit. Cur hæc igitur adhuc parum profecerunt? Quia non putat se sustinere causas posse multorum, si tibi, cui justius videtur irasci posse, concesserit. Quæ est igitur, inquires, spes ab irato? Ex eodem fonte se hausturum intelligit laudes suas, e quo sit leviter adpersus. Postremo homo valde est acutus, & multum providens: intelligit, te, hominem (16) in parte Italiæ minime contemnenda facile omnium nobilissimum, & in communi republica cuivis summorum tuæ ætatis vel ingenio, vel gratia, vel (17) fama

commentario augurali Sonanti. Idem: *Sonivium tripudium dicitur, ut ait App. Pulcher, quod sonet, ut cum pullo excidit puls, quadrupedive aliquid ex ore. Cæcina de Etrusca disciplina scripserat, ut ex Indice Pliniano lib. II. colligimus: & illum Cæcinæ librum hic respicere videtur Cicero. Olivetus.*

13 *Querelarum*) Querebatur de sua calamitate, Cæsarem laudabat potius, quam accusabat. Nam hic non prior Cæcinæ liber, quem *criminiosissimum* vocat Suetonius, verum alter significatur, de quo in epistola superiore, & in ea, quæ post hanc legitur, in qua partem harum querelarum licet animadvertere. *Manurius.*

14 *Cedit multorum justis*) Hoc est, facile patitur Cæsar se exorari ab iis, quos justæ causæ & officii ratio pro parentibus, cognatis, patronis & amicis intercedere compellit; non vero ab iis, qui nulla inducti ratione, aut saltem favoris aucupandi gratia pro aliis supplicant. *Grævius.*

15 *Consentiens Etruria*) Pro te, qui Volaterranus es, rogans. *Corradus.*

16 *In parte Italiæ*) Etruria. *Idem.*

17 *Fama populi Romani*) Opinione & sermone omnium. *Manius.*

fama populi Romani parem, non posse prohibere republica diutius. Nollet hoc temporis potius esse aliquando beneficium, quam jam suum. Dixi de Cæsare. Nunc dicam de temporum rerumque natura. Nemo est tam inimicus ei causæ, quam Pompejus animatus melius, quam paratus, susceperat, qui nos malos cives dicere, aut homines improbos audeat. In quo admirari soleo gravitatem, & justitiam, & sapientiam Cæsaris: nunquam nisi honorificentissime Pompejum appellat. At in ejus personam multa fecit asperius. Armorum ista, & victoriæ sunt facta, non Cæsaris. At nos quemadmodum est complexus? (18) Cassium sibi legavit, (19) Brutum Galliæ præfecit, (20) Sulpicium Græciæ; Marcellum, cui maxime succensebat, cum summa illius dignitate restituit. Quo igitur hæc spectant? Rerum hoc natura & civilium temporum non patietur; nec manens, nec mutata ratio ferret, primum ut non in causa pari eadem sit & conditio, & fortuna omnium: deinde, ut in eam civitatem boni viri & boni cives, nulla ignominia notati, non revertantur, in quam tot (21) nefariorum scelerum condemnati reverterunt. Habes augurium meum; quo, si quid addubitarem, non potius uterer, quam illa consolatione, qua facile fortem virum sustentarem: te, si explorata victoria arma sumpsisse pro republica, (ita enim tum putabas) non nimis esse laudandum: sin, propter incertos exitus eventusque bellorum,

P 2

posse

18 *Cassium*) C. Cassium: Legatum suum esse voluit. Epist. 25. lib. XV. *Idem*.

19 *Brutum*) M. Brutum, qui postea conspiravit cum Cassio contra Cæsarem. Lib. XIII. epist. 10. Illum autem præfecit Galliæ Cisalpinæ, cum ad bellum Africanum profecturus esset. *Coyrad.*

20 *Sulpicium*) Lib. IV. ep. 12. VI. 11.

21 *Nefariorum scelerum condemnati*) Maxime significat eos, quos lege Pompeja de ambitu damnatos Cæsar restituit. Epist. 4. ad Att. lib. X. *Manus.*

posse accidere, ut vinceremur, putasses; non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse, adversam ferre nullo modo posse. Disputarem etiam, quanto solatio tibi conscientia tui facti, quantæve delectationi in rebus adversis literæ esse deberent. Commemorarem non solum veterum, sed horum etiam recentium vel ducum, vel comitum tuorum gravissimos casus. Etiam externos multos claros viros nominarem. Levat enim dolorem communis quasi legis, & humanæ conditionis recordatio. Exponerem etiam quemadmodum hic, & quanta in turba, quantaque in confusione rerum omnium viveremus. Necessè est enim minore desiderio perdita republica carere, quam bona. Sed hoc genere nihil opus est. Incolumem te cito, ut spero, vel potius, ut perspicio, videbimus. Interea tibi absenti, & huic, qui adest, imagini animi & corporis tui, constantissimo atque optimo filio tuo, studium, officium, operam, laborem meum jampridem & pollicitus sum, & detuli: nunc hoc amplius, quod me amicissime quotidie magis Cæsar amplectitur: (22) familiares quidem ejus, sicuti neminem. Apud quem quidquid valebo vel auctoritate, vel gratia, valebo tibi. Tu cura, ut cum firmitudine te animi, tum etiam spe optima sustentens. Vale.

22 *Familiares*) Subaudi, amplectuntur me. *Familiares Cæsaris*, iidemque amici Ciceronis, Pansa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, &c. *Gellar*.

A. CÆCINA M. CICERONI S. D.

VII. **Q**uod tibi non tam celeriter (1) liber est redditus, ignosce timori nostro, & miserere temporis. Filius, ut audio, pertimuit, (neque injuria, si liber exisset, dum non tam interest, quo animo scribatur, quam quo accipiatur) ne ea res inepte mihi noceret, cum præsertim adhuc styli pœnas dem. Qua quidem in re singulari sum facto: nam cum mendum scripturæ litura tollatur, (2) stultitia fama multetur, meus error exilio corrigitur: cujus summa criminis est, quod armatus adversario maledixi. Nemo nostrum est, ut opinor, quin vota victoriæ suæ fecerit; nemo, quin, etiam cum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quam primum Cæsar superaretur, optarit. Hoc si non cogitat, omnibus rebus felix est. Si scit, & persuasus est, quid irascitur ei, qui aliquid scripsit contra suam voluntatem, cum ignoret omnibus, qui multa deos venerati sint contra ejus salutem? Sed, ut eodem revertar, causa hæc fuit timoris. Scripsi de te parce medius fidius & timide, (3) non revocans me ipse, sed pene refugiens.

P 3

giens.

ARG. Excusat quod alterum librum filius non reddiderit. Queritur sibi Cæsarem irasci propter stylum, cum ignoret iis qui contra ipsum Deos precati sint. Parce & timide de Cicerone æque & de Cæsare scribere ait, ne hunc offendant. Rogat tandem, ut reditum sibi impetret: nec librum exire patiatur, nisi correctum ita, ne sibi noceat. Anno U. C. 707.

1 Liber) Is, de quo epist. 5. Itaque patet, illam post hanc fuisse collocandam: Hanc autem post eam, quæ sequitur: in qua Cicero scripsit, *In Sicilia censeo commorandum*: cui respondit in hac Cæcina, *De Asiatico itinere, ut imperavisti, feci*. Hic liber cum laude Cæsaris Ciceronisque scriptus erat, ut infra perspicuum est: illum alterum, quo Cæsari maledixerat, ante pugnam Pharsalicam Cæcina composuit: quo se duriozem invenis danda Cæsar præbuit. *Manutius*.

2 Stultitia fama multetur) Qui stulte aliquid commisit, fama illi pœna est, & stultus esse dicitur. *Idem*.

3 Non revocans me ipse, sed pene refugiens) Hoc est, non quod

gens. Genus autem hoc scripturæ, non modo liberum, sed incitatum atque elatum esse debere, quis ignorat? (4) Solutum existimatur esse alteri maledicere; tamen cavendum est, ne (5) in petulantiam incidas. Impeditum, se ipsum laudare; ne vitium arrogantiae subsequatur. Solum vero liberum, alterum laudare; de quo quidquid detrahas, necesse est aut infirmitati, aut invidiæ assignetur. Ac nescio, an (6) tibi gratius, opportuniusque acciderit. Nam quod præclare facere non poteram, primum erat non attingere: secundum beneficium, quam parcissime facere. Sed tamen ego quidem me sustinui. Multa minui, multa sustuli, complura ne posui quidem. Quemadmodum igitur scalarum gradus si alios tollas, alios incidas, nonnullos male hærentes relinquant, ruinæ periculum struas, non adscensum pares, sic tot malis cum vincitum, tum fractum studium scribendi, quid dignum auribus aut probabile potest afferre? Cum vero ad ipsius Cæsaris nomen veni, toto corpore contremisco, non pœnæ metu, sed illius iudicii: totum enim Cæsarem non novi. Quem putas (7) animum esse, ubi secum loquitur? hoc probabit: hoc verbum suspiciosum est: quid si hoc muto? at vereor ne pejus sit.

quod pristinam meam de te sententiam mutarim, sed quod pœnæ invitus mihi vim intulerim in tam parce scribendo de te contra animi mei sententiam metu subactus. *Gravius.*

4 *Solutum existimatur alteri maledicere*) Hoc est, libere licere in adversarium invehi, eumque atro sale defricare. *Soluto* opponitur *impeditum*: cum non licet nobis scribere ut volumus, cum refrænatur impetus cogitationum sive ipsa materia, sive alia quadam ratione. Sic Mela præcæm. descriptionem situs orbis vocat *impeditum opus & facundia minime capax.* Idem.

5 *In petulantiam*) *Petulantia* Latinis significat sæpe maledicentiam, linguæ effusam procacitatem, effrænem aliis obtrectandi, & acerbis disteriis ac conviciis proscindendi libidinem. *Idem.*

6 *An tibi gratius*) Fortasse gratius tibi erit, ac melius cedere videbitur, quod parce te laudaverim. *Manus.*

7 *Animum*) Quo modo animum affici atque angere meum putas, ubi hæc secum ipse cogitat? Hæc scilicet quæ sequuntur, usque ad illud, *Quid facies?* Idem.

fit. Age vero, (8) laudo aliquem, num offendo? (9) cum porro offendam, quid si non vult? armati stylum persequitur: victi & nondum restituti quid faciet? Auges etiam tu mihi timorem, qui in *Oratore* tuo (10) caves tibi per Brutum, & ad excusationem socium quæris. Ubi hoc omnium patronus facis, quid me, veterem tuum, nunc omnium clientem sentire oportet? In hac igitur (11) calumnia timoris, & cæcæ suspicionis tormento, cum plurima ad alieni sensus conjecturam, non ad suum iudicium scribantur, quam difficile sit (12) evadere, si minus expertus es, quod te ad omnia summum atque excellens ingenium armavit, nos sentimus. Sed tamen ego filio dixeram, librum tibi legeret, & auferret: aut ea conditione daret, si reciperes te correcturum, hoc est, si totum alium faceres. (13) De Asiatico itinere, quanquam summa necessitas premebat, ut imperasti, feci. Te pro

P 4 me

8 *Laudo aliquem*) Alium. Forte quenuquam alium honeste appello: quid scio an eum laudari ferat? *J. F. Gronov.*

9 *Cum porro offendam*) Legendum esse, cum porro non offendam, intelligent qui & attente legent, & non erunt tardissimi. Hoc enim sentit Cæcilius. Age, laudo aliquem: sic mecum cogito; num offendo Cæsarem illius laudatione? Sed finge me non offendere: quid si non vult illum laudari? Fieri enim potest ut factu aliquo aliquis non offendatur, neque lædatur: id factum tamen non prober, aut id factum nolit. *Lamb.* Est locus procul dubio corruptus, *Medicina* vero anceps. Legebam ex vestigiis mei & *Menteliani* libri: *Laudo aliquem. Non offendo. At potero offendere. Quid si enim non vult?* scilicet illum laudari. *Grævius.*

10 *Caves tibi per Brutum*) Quem te Bruto petenti negare non potuisse scribis. Nisi malimus illum librum intelligere, qui Brutus, sive de *Claris* oratoribus inscribitur: in quo & major de temporibus querela est, & Brutus ipse loquitur. *Corrad.*

11 *Calumnia timoris*) Calumniator ea fingit, quæ vera non sunt. Itidem timor sæpe falsa proponit: ut recte, propter similitudinem, *Calumnia timoris* dici possit. *Man.*

12 *Evadere*) Ita scribere, ut animus acquiescat. *Evadere* dixit, tanquam ex difficultate. *Idem.*

13 *De Asiatico itinere*) Petierat a Cicerone consilium Cæcilia quid sibi esset auctor, in Siciliæ subsidere, an ut ad reliquias Asiaticæ negotiationis proficisceretur. Respondit Cicero. *In Sicilia censeo commorandum.* Vide epistoliam sequentem: quæ tamen ante hæc scripta est. *Idem.*

me quid horter? vides tempus venisse, quo necesse sit de nobis constitui. Nihil est, mi Cicero, quod filium meum expectes: adolescens est, omnia excogitare (14) vel studio, vel ætate, vel metu non potest. Totum negotium tu sustineas oportet: in te mihi omnis spes est. Tu, pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Cæsar, tenes: a te omnia profiscantur, & per te ad exitum perducantur, necesse est. Apud ipsum multum, apud ejus omnes plurimum potes. Unum tibi si persuaseris, non hoc esse tui muneris, si quid rogatus fueris, ut facias, (quanquam id magnum & amplum est) sed totum esse onus, perficies. Nisi forte aut in miseria nimis stulte, aut in amicitia nimis impudenter tibi onus impono. Sed utrique rei excusationem tuæ vitæ consuetudo dat. Nam quod ita consueris pro amicis laborare; non jam sic sperant abs te, sed etiam sic imperant tibi familiares. Quod ad librum attinet, quem tibi filius dabit, peto a te ne exeat, aut ita corrigas, ne mihi noceat. Vale.

14 *Vel studio*) Hoc est, nimio amore mei, vel nimio impetu meam restitutionem conficiendi. *Grævius.*

M. CICERO A. CÆCINÆ S. D.

VIII. **C**UM esset mecum Largus, homo tui studiosus, locutus, Kalendas Januarias (1) tibi præfinitas esse: quod omnibus rebus perspexeram, quæ (2) Balbus & (3) Oppius absente Cæ-

ARG. Sibi hoc datum a Balbo & Oppio scribit, ut Cæcinæ liceret in Sicilia esse, ibique ut commoretur, nec longius abeat, suadet. Anno U. C. 707.

1 *Tibi præfinitas esse*) Ne ultra tibi esse liceret in Sicilia. *Manus.*

2 *Balbus*) L. Cornelius Balbus, Gaditanus, pro quo extat Ciceronis oratio. Hic absentis Cæsaris negotia procurabat. *Idem.*

3 *Oppius*) C. Oppius Cæsaris legatus Africano bello. Extat ejus, & L. Balbi epistola ad Ciceronem lib. IX. ad Att. & Ciceronis ad eum lib. XI. *Idem.*

Cæsare egissent, ea solere illi rata esse; egi vehementer cum his, ut hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad vellemus, esse uti liceret. Qui mihi consuessent aut libenter polliceri, si quid esset ejusmodi, quod eorum animos non offenderet, aut etiam negare, & afferre rationem cur negarent, huic meæ rogationi (4) potius non continuo responderunt: eodem die tamen ad me reverterunt, mihi hoc dederunt ut esses in Sicilia, quoad velles; se præstatorios, nihil ex eo te offensionis habiturum. Quando, quid tibi permittatur, cognovisti: quid mihi placet, puto te scire oportere. Actis his rebus, literæ a te mihi redditæ sunt, quibus a me consilium petis, quid sim tibi auctor, in Siciliæ subsidia, an ad reliquias Asiaticæ negotiationis proficiscare. Hæc tua deliberatio non mihi convenire visa est cum oratione Largi. Ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat: tu autem, quasi concessum sit, ita deliberas. Sed ego, sive hoc, sive illud est, in Sicilia censeo commorandum. Propinquitas locorum vel ad impetrandum adjuvat crebris literis & nuntiis, vel ad reditus celeritatem re aut impetrata, quod spero, aut aliqua ratione confecta. Quamobrem censeo magno opere commorandum. T. Furfanio Postumo, familiari meo, legatisque ejus, item meis familiaribus, diligentissime te commendabo, cum venerint. Erant enim omnes Mutinæ. Viri sunt optimi, & tui similibus studiosi, & mei necessarii. Quæ mihi venient in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabor, ea mea sponte faciam. Si quid ignorabo, de eo ad-

mo-

4 Potius non continuo) Fallor, an Cicero scripsit, huic meæ rogationi protinus non responderunt? Tò continuo est τὸ protinus explicatio a magistro margini adscripta, aut protinus superposita, quæ inde in contextum irrepsit, & monstruosam hanc produxit lectionem. Grævius. Obscurus & ineptus ex vulgari lectione sensus: ex emendatione perspicacissimi Grævii planus. Cellar

monitus omnium studia vincam . Ego etsi coram de te cum Furfanio ita loquar, ut tibi literis meis ad eum nihil opus sit; tamen, quoniam tuis placuit te habere meas literas, quas ei redderes, morem his gessi . Earum literarum exemplum infra scriptum est . Vale .

M. T. C. T. (1) FURFANIO,
PROCOS. S. D.

IX. **C**UM A. Cæcina tanta mihi familiaritas consuetudoque semper fuit, ut nulla major esse possit. Nam & patre ejus, claro homine & forti viro, plurimum usi sumus: & hunc a puero, quod & spem magnam mihi afferebat summæ probitatis, summæque eloquentiæ, & vivebat mecum conjunctissime, non solum officiis amicitia, sed etiam studiis communibus, sic semper dilexi, ut non ullo cum homine conjunctius viverem. Nihil attinet me plura scribere. Quum mihi necesse est ejus salutem & fortunas, quibuscunque rebus possim, tueri, vides. Reliquum est, ut, cum cognorim pluribus rebus, quid tu de bonorum fortuna, & de reipublicæ calamitatibus sentires, nihil a te petam, nisi ut ad eam voluntatem, quam tua sponte erga Cæcinam habiturus esses, tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti me a te fieri intelligo. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale .

ARG. Brevi, sed perfecto commendationis exemplo, Cæcinam Furfanio commendat. Anno U. C. 707.

1 Furfanio) Sic F. Ursinus ex vetusta inscriptione, quam vidit. Furfano habet Victorius, & retinet Grævius.

M. T. C. (1) TREBIANO S. D.

X. **E**GO quanti te faciam, semperque fecerim, quanti me a te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis. Nam & consilium tuum, vel casus potius diutius in armis civilibus commorandi, semper mihi magno dolori fuit: & hic eventus, quod tardius, quam est æquum, & quam ego vellem, recuperas fortunam & dignitatem tuam, mihi non minori curæ est, quam tibi semper fuerunt casus mei. Itaque & Postumuleno, & Sestio, & sæpissime Attico nostro, proximeque Theudæ, liberto tuo, totum me patefeci; & hæc his singulis sæpe dixi, quacunque re possem, me tibi & liberis tuis satisfacere cupere: idque tu ad tuos velim scribas: hæc quidem certe, quæ in potestate mea sunt, ut operam, consilium, rem, fidem meam sibi ad omnes res parata putent. Si auctoritate & gratia tantum possem, quantum in ea republica, de qua ita meritus sum, posse deberem; tu quoque is esses, qui fuisti, cum omni gradu amplissimo dignissimus, tum certe (2) ordinis tui facile princeps. Sed cum eodem tempore, eademque de causa, nostrum uterque cecidit, tibi & illa polliceor, quæ supra scripsi, quæ sunt adhuc mea: & ea, quæ præterea videor mihi ex aliqua parte retinere, tanquam ex reliquiis pristinae dignita-

ARG. Pollicetur exuli Trebiano, quantum potest, cui iratior Cæsar erat, quod post Pharsalicam pugnam non cesserat ab armis. sed bellum in Africa persecutus fuerat. Anno U. C. 707.

1 *Trebiano*) Antea legebatur *Trebatio*: postea Paulus Manutius veterum librorum secutus scripturam restituit *Trebiano*: atque ita plane est in manuscripto apud me codice. Ego tamen *Trebiano* legendum puto ex auctoritate argentei nummi, & item ærei, in quibus *L. Trebani* incisum est. Errorem autem ex transpositione literarum fluxisse arbitror ab imperitis librariis facta, qui *Trebiano* scripserunt pro *Trebanio*. Urs.

2 *Ordinis tui*) Equestris: nam, si senatorii fuisset, *Ordinis nostri*, dixisset. Man.

gnitatis. Neque enim ipse Cæsar, ut multis rebus intelligere potui, est alienus a nobis, & omnes fere familiarissimi ejus, (3) casu (4) devincti magnis meis veteribus officiis, me diligenter observant & colunt. Itaque si qui mihi erit aditus de tuis fortunis, id est, de tua incolumitate, in qua sunt omnia, agendi, quod quidem quotidie magis ex eorum sermonibus adducor ut sperem, agam per me ipse & moliar. Singula persequi non est necesse. Universum studium meum, & benevolentiam ad te deferro. Sed magni mea interest, hoc tuos omnes scire, quod tuis literis fieri potest, ut intelligant, omnia Ciceronis patere Trebiano. Hoc eo pertinet, ut nihil existiment esse tam difficile, quod non pro te mihi susceptum jucundum sit futurum.

(5) Antea misissem ad te literas, si genus scribendi invenirem. Tali enim tempore, aut consolari amicorum est, aut polliceri. Consolatione non utebar, quod ex multis audiebam, quam fortiter sapienterque ferres injuriam temporum, quamque te vehementer consolaretur conscientia factorum & consiliorum tuorum: quod quidem si facis, magnum fru-

3 Casu) Non pauci habent, *quasi*.

4 Casu devincti) Casu hoc loco nihil significat, & Manutius non explicat hanc vocem, sed sensum qualemcunque fingere maluit, quam fateri, se, quid ea vox hic sibi velit, ignorare. Mihi dubium nullum est, quin aliquis vocem *ejus* ex proxime antecedentibus explicaturus, in margine apposuerit *Cæs.* compendiosa scribendi ratione pro *Cæsaris*. Ex illo scripturæ compendio deinceps *casu* factum esse ab imperito librario, plane mihi persuadeo. *Heuman.*

5 Antea misissem) In meis libris sane priori annexitar epistolæ. In aliis tamen initium est novæ epistolæ, quos secutus est Manutius, qui & eam scriptam putavit ante superiorem proximam, quia prima illa verba *antea misissem ad te literas, si genus scribendi invenirem*, nullas antea Ciceronem literas ad eum misisse perspicue demonstrant. Hæc quidem ille in argumento hujus epistolæ declaravit. Quamvis autem mei libri adstipulentur vulgatis editionibus, has epistolas conjungentibus, & pro una habentibus, tamen sententia Manutii mihi videtur potior. Nam verba quæ huc præcedunt, plane ostendunt eis finiri epistolam: ista vero *Antea misissem, &c.* initium novæ epistolæ æquunt. Sed sine libris nihil ausus sum immutare. *Grævius.*

fructum studiorum optimorum capis, in quibus te semper scio esse versatum, idque ut facias, etiam atque etiam te hortor. Simul & illud tibi, homini peritissimo rerum, & exemplorum, & omnis vetustatis, ne ipse quidem rudis, sed in studio minus fortasse, quam vellem, at in rebus atque usu plus etiam quam vellem, versatus, spondeo, tibi istam acerbitatem & injuriam non (6) diuturne fore. Nam & ipse qui plurimum potest, quotidie mihi delabi ad æquitatem & ad rerum naturam videtur: & ipsa causa ea est, ut jam simul cum republica, quæ in perpetuum jacere non potest, necessario reviviscat, atque recreetur: quotidieque aliquid fit lenius & liberalius, quam timebamus. Quæ quoniam in temporum inclinationibus sæpe parvis posita sunt, omnia momenta observabimus, neque ullum prætermitemus tui juvandi & levandi locum. Itaque illud alterum, quod dixi, literarum genus quotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut etiam polliceri possim. Id re, quam verbis, faciam libentius. Tu velim existimes, & plures te amicos habere, quam qui in isto casu sint ac fuerint, quantum quidem ego intelligere potuerim; & me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas & magnum, quod est in uno te. Quæ sunt in fortuna, temporibus regentur, & consiliis nostris providebuntur. Vale.

6 *Diuturne*) Manutius: *Spondeo tibi, istam.... non diuturnam fore.*

M. CICERO TREBIANO S. D.

XI. **D**olabellam (1) antea tantummodo diligebam; obligatus ei nihil eram: nec enim acciderat mihi opus esse, & ille mihi debebat, quod non defueram (2) ejus periculis. Nunc tanto sum devinctus ejus beneficio, quod & antea (3) in re, & hoc tempore in salute tua cumulatissime mihi satisfecit, ut nemini plus debeam. Qua in re tibi gratulor ita vehementer, ut te quoque mihi gratulari, quam gratias agere, malim. Alterum omnino non desidero, alterum vere facere poteris. Quod reliquum est, quando tibi virtus & dignitas tua reditum ad tuos aperuit, est tuæ sapientiæ, magnitudinisque animi, quid amiseris oblivisci, quid recuperaris cogitare. Vives cum tuis, vives nobiscum. Plus acquisisti dignitatis, quam amisisti rei familiaris: quæ ipsa tum esset jucundior, si ulla res esset publica. (4) Vestorius noster familiaris ad me scripsit, te mihi maximas gratias agere. Hæc prædicatio tua mihi valde grata est, eaque te uti facile patior, cum apud alios, tum mehercule apud (5) Syronem, nostrum amicum. Quæ enim
fa-

ARG. Gratulatur de restitutione, quam Dolabellæ beneficio ipsi impetraverat: hortaturque, ut æquo animo jacturam fortunarum ferat, quia plus acquisiverit quam amiserat. Anno U. C. 707.

1 *Dolabellam*) P. Cornelium Dolabellam, antea Ciceronis generum. Divortium jam cum Tullia fecerat, quo tempore scripta est hæc epistola. Id licet conjicere ex epist. 23. ad Att. lib. II. quæ scripta est ante bellum Africanum; hæc vero ad Trebianum omnes post id bellum. Nec vero simul cum affinitate dirempta amicitia est: nisi si temporum causa simulatum est. Extant Ciceronis epistolæ lib. IX. ad Dolabellam insigni cum amoris argumento: & hæc ipsa, prodesse Ciceroni gratiam Dolabellæ apud Cæsarem in amicorum negotiis demonstrat. *Manutius*.

2 *Ejus periculis*) Bis eum Cicero, ante filiam suam ei collocatam in capitis periculo defenderat. Epist. 10. lib. III. *Idem*.

3 *In re*) In fortunis tuis. *Idem*.

4 *Vestorius*) Puteolanus, de quo sæpe fit mentio in epist. ad Att. *Idem*.

5 *Syronem*) Epicureum, lib. II. de Finib.

facimus, ea prudentissimo cuique maxime probata esse volumus. Te cupio videre quam primum. Vale.

M. T. CICERO (1) AMPIO S. D.

XII. **G**Ratulor tibi, mi Balbe: vereque gratulor. Nec sum tam stultus, ut te usura falsi gaudii frui velim, deinde frangi repente, atque ita cadere, ut nulla res ad æquitatem te animi possit postea extollere. Egi tuam causam apertius, quam mea tempora ferebant. Vincebatur enim (2) fortuna ipsa debilitatæ gratiæ nostræ, tui caritate, & meo perpetuo erga te amore, culto a te diligentissime. Omnia promissa, confirmata, certa & rata sunt, quæ ad reditum & ad salutem tuam pertinent. Vidi, cognovi, interfui. Etenim omnes Cæsaris familiares satis opportune habeo implicatos consuetudine & benevolentia, sic ut,

cum

ARG. Gratulatur de reditu per Cæsaris amicos impetrato, id eoque cessare consolationem, re confecta. Esse tamen vel restituto aliquid ferendum, reip. calamitatem, in qua nullum solatium supersit nisi quod ex literarum studiis capiatur. Anno U. C. 707.

1 *Ampio*) Vulgo *T. Ampio Balbo*, contra libros. Victorii editio recte solum medium nomen agnoscit, ut & Vatic. & Grut. codices. *Gebhard*. Videtur is esse, ad quem scribit epist. 29. lib. X. quod si ita est, collocari illam epistolam ante hanc oportuit; ut ex utriusque cognoscitur argumento. Idem commendatur epist. 70. lib. XIII. Quatuor Balbos invenio, unum hunc Ampiæ gentis; alterum Atiæ, qui Juliam, C. Cæsaris sororem, in matrimonio habuit, ex qua genuit Atiam, Augusti matrem; duos reliquos Gadiibus natos, & civitate Romana donatos, Cornelii gentis: quorum alter Balbus major, alter minor, ejus fratre genitus, vocatus est. Major est, qui nominatur inter Cæsaris amicissimos in hac ipsa epistola, & in ep. 8. 19. & in 5. 7. 18. lib. VII. & in 17. lib. IX. pro quo extat egregia Ciceronis oratio. Primus in Oceano genitorum consulatum est adeptus, ut ait Plinius lib. VII. cap. 43. Minor Balbus ex Africa triumphavit, ut idem Plinius lib. V. cap. 5. Strabo lib. III. Nominatur a Cicerone epist. 11. lib. VIII. ad Att. a Pollione epistola 32. lib. X. *Manus*.

2 *Fortuna ipsa debilitata gratiæ nostræ*) Sic olim hunc locum emendaram: *fortuna ipsa, debilitasque gratiæ nostræ*. Nunc sententia mutata, receptam tueor. *Lamb.* Id est, Caritas in te mea faciebat, ut apertius agerem, quam per nostram miseram fortunam liceret. *Manusius*.

cum ab illo discesserint, me habeant proximum. Hoc Panfa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matus, Postumius plane ita faciunt, ut me unice diligant. Quod si mihi (3) per me efficiendum fuisset, non me peniteret pro ratione temporum ita esse molitum. Sed nihil est a me inservitum temporis causa: veteres mihi necessitudines cum his omnibus intercedunt, quibuscum ego agere de te non destiti. Principem tamen habuimus Pansam, tui studiosissimum, mei cupidum, qui valeret apud illum non minus auctoritate, quam gratia. Cimber autem Tillius mihi plane satisfecit. Valent tamen apud Cæsarem non tam ambitiosæ rogationes, quam necessariae: (4) quam quia Cimber habebat, plus valuit, quam pro ullo alio valere potuisset. (5) Diploma statim non est datum, quod mirifica est improbitas in quibusdam, qui tulissent acerbius veniam tibi dari, quem illi appellant *tubam belli civilis*: multaque ita dicunt, quasi non gaudeant id bellum incidisse. Quare visum est occultius agendum, neque ullo modo divulgandum, de te jam esse perfectum. Sed id erit perbrevis: nec dubito, quin, legente te has lite-

3 *Per me*) Egerat Cicero per familiares Cæsaris, amicos suos; non per seipsum. Ita porro in Ampii salute impetranda ei satisfecerant amici ejus omni sedulitate atque officio, ut vix ipse Cicero, si auctoritate & gratia pari fuisset, agere potuisset. *Man. Lego, pro se efficiendum*, id est, Qui si nunc demum conciliandi mihi fuissent, ut tibi per eos consulere: *Non me peniteret*. Non fastidissem illorum gratiam ambire, ut quidem nunc sunt tempora, quibus multis indignis etiam adulandum est. *Nihil est a me inservitum*: Neminem colui, aut delinivi, nunc demum ob præsentem necessitatem. *J. F. Cyonovius*.

4 *Quam*) Vulgo, *quas*, quod rogationes præcessit. At *missam*. Intellige unam solius Cimbri rogationem, seu unam e multis: quæ quod *necessaria* erat, videtur Tillius propinquus Ampii fuisse. *Cellar.*

5 *Diploma*) Sunt literæ indices ac testes concessi beneficii ab eo qui præest reipublicæ; proprie & per excellentiam *diplomata* dicebantur literæ, quibus dabatur a summo reipublicæ rectoris cursus publicus. Sunt sic a forma appellata: nam formabantur in modum tabularum duplicum, ut docet Casaubonus ad Sueton. *Grævius*.

litteras, confecta jam res futura sit. Pansa quidem mihi, gravis homo & certus, non solum confirmavit, verum etiam recepit, perceleriter se ablatum diploma. Mihi tamen placuit hæc ad te perscribi. Minus enim te firmum sermo (6) Epulejæ tuæ, lacrymæque Ampiæ declarabant, quam significant tuæ literæ: atque illæ arbitrabantur, cum a te abessent ipsæ, multo in graviore te cura futurum. Quare magno opere putavi, angoris & doloris tui levandi causa, pro certis ad te ea, quæ essent certa, (7) perscribi. Scis, me antea sic solitum esse scribere ad te magis ut consolarer fortem virum atque sapientem, quam ut exploratam spem salutis ostenderem, nisi quam ab ipsa republica, cum hic ardor restinctus esset, sperari oportere censerem. Recordare tuas literas, quibus & magnum animum mihi semper ostendisti, & ad omnes casus ferendos constantem ac paratum: quod ego non mirabar, cum recordarer, te & a primis temporibus ætatis in republica esse versatum, & tuos magistratus in ipsa discrimina incidisse salutis fortunarumque communium: & in hoc ipsum bellum esse ingressum, non solum ut victor, beatus; (8) sed

Tom. I.

Q

et-

6 *Epulejæ*) Uxor. Nam Ampia, filia: quia feminæ gentis nomine appellabantur. *Manutius.*

7 *Perscribi*) Recte Lambinus ostendit necessarium esse ut τῶν perscribi adjiciatur oportere: pendet enim sensus sine hoc verbo. Immo istam locutionem, quæ in editis extat, plane repudiat Latina lingua, quæ postulat, *magno opere putavi mihi perscribendum esse*; aut *perscribi oportere*, ut habent editiones multæ. *Grævius.* Abest oportere ab omnibus mss. itaque mendii suspicio nondum expirat. *Cellarius.*

8 *Sed etiam, si ita accidisset, victus, ut sapiens esses*) Libræ aliquot veteres: *Sed etiam ut, si ita accidisset, victus & sapiens esses.* Alii: *Sed etiam ut, si ita accidisset, victus, ut sapiens esses.* Quos ita sum secutus, ut primum *ut*, induxerim, tanquam non necessarium. Sententia similis epist. 1. *Si id evenit, quod ingredientibus nobis in causam propositum fuit accidere posse; non debemus ita cadere animis, quasi aliquid evenerit, quod fieri posse nunquam putaverimus.* Et epist. 6. *Sin propter incertos exitus eventusque bellorum, posse accidere, ut vinceremur, putas-*
ses;

etiam, si ita accidisset, victus, ut sapiens esses. Deinde, cum studium tuum consumas in virorum fortium factis (9) memoriæ prodendis, considerare debes, nihil esse committendum, quamobrem eorum, quos laudas, te non simillimum præbeas. Sed hæc oratio magis esset apta ad illa tempora, quæ jam effugisti. Nunc vero tantum te para ad hæc nobiscum ferenda: quibus ego si quam medicinam invenirem, tibi quoque eandem traderem. Sed est unum perfugium, doctrina ac literæ, quibus semper usi sumus: quæ secundis rebus delectationem modo habere videbantur, nunc vero etiam salutem. Sed, ut ad initium revertar, cave dubites, quin omnia de salute ac reditu tuo perfecta sint. Vale.

set; non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse, adversam ferre nullo modo posse. Manutius.

9 Memoriae prodendis) Ampius hic historiam scribebat. Idem.

C I C E R O L I G A R I O .

XIII. **E**TSI tali tuo tempore me aut consolandi, aut juvandi tui causa scribere ad te aliquid pro nostra amicitia oportebat; tamen adhuc id non feceram: quia neque lenire videbar oratione, neque levare posse dolorem tuum. Postea vero quam magnam spem habere cæpi, fore ut te brevi tempore incolumem haberemus; facere non potui, quin tibi & sententiam, & voluntatem declararem meam. Primum igitur scribam, quod intelligo & perspicio, non fore in te Cæsarem duriores. Nam & res eum quotidie, & dies, & opinio hominum, &, ut mihi videtur, etiam sua natura mitiorem facit: idque cum de reliquis sentio, tum de te etiam audio ex familiarissimis ejus, quibus ego ex eo
tem-

ARG. Solatur Ligarium exulem, eumque bene sperare jubet, ac, ut interea forti animo sit, hortatur. Scripta post Africanum bellum videtur. Anno U. C. 707.

tempore, quo primum (1) ex Africa nuntius venit, supplicare una cum fratribus tuis non destiti. Quorum quidem & virtus, & pietas, & amor in te singularis, & assidua & perpetua cura salutis tuæ tantum proficit, ut nihil sit, quod non ipsum Cæsarem tributurum existimem. Sed si tardius fit, quam volumus; magnis occupationibus ejus, a quo omnia petuntur, aditus ad eum difficiliores fuerunt, & simul Africanæ causæ iratior, diutius velle videtur eos habere sollicitos, a quibus se putat diuturnioribus esse molestiis conflictatum. Sed hoc ipsum intelligimus eum quotidie remissius & placatius ferre. Quare mihi crede, & memoriæ manda, me tibi id affirmasse, te in istis molestiis diutius non futurum. Cum, quid sentirem, exposui; quid vellem tua causa, re potius declarabo, quam oratione: & si tantum possem, quantum in ea republica, de qua ita sum meritus, ut tu existimas, posse debebam, ne tu quidem in istis incommodis esses. Eadem enim causa opes meas fregit, quæ tuam salutem in discrimen adduxit. Sed tamen, quidquid imago veteris meæ dignitatis, quidquid reliquæ gratiæ valebunt, studium, consilium, opera, gratia, fides mea nullo loco deerit tuis optimis fratribus. Tu fac habeas fortem animum, quem semper habuisti, primum ad eas causas, quas scripsi: deinde, quod ea de republica semper voluisti atque sensisti, ut non modo (2) nunc secunda sperare debeas; sed etiam, si omnia adversa essent, tamen conscientia & factorum & consiliorum tuorum,

Q 2

rum,

1 Ex Africa nuntius) De Pompejanis in Africa devictis. Man.

2 Nunc secunda) Victorius, Gebhardus, Gronovius cum secunda, quæ præpositio est cum sexto casu. Cellarius. Vulgata scriptura non est abolenda. Sensus enim hic est: Quia tam bene de rep. semper voluisti & sensisti, debes nunc sperare secunda, tanquam bonæ hujus tuæ voluntatis & sensus præmia: sed etsi fortuna tibi adversaretur, non debes tamen inique hanc fortunæ injuriam ferre, sed &c. Græv.

rum, quæcunque acciderent, fortissimo & maximo animo ferre deberes. Vale.

CICERO LIGARIO.

XIV. **M**E scito omnem laborem, omnem operam, curam, studium in tua salute consumere. Nam cum te semper maxime dilexi, tum (1) fratrum tuorum, quos æque atque te summa benevolentia sum complexus, singularis pietas amorque fraternus, nullum me patitur officii erga te, studiique munus aut tempus prætermittere. Sed quæ faciam, fecerimque pro te, ex illorum te literis, quam ex meis, malo cognoscere. Quid autem sperem, aut confidam, & exploratum habeam de salute tua, id tibi a me declarari volo. Nam si quisquam est timidus in magnis periculosisque rebus, semperque magis adversos rerum exitus metuens, quam sperans secundos, is ego sum: & si hoc vitium est, eo me non carere confiteor. Ego idem tamen (2) cum a. d. v. Kal. intercalares priores, rogatu fratrum tuorum venissem mane ad Cæsarem, atque omnem adeundi & conveniendi illius indignitatem & molestiam pertulissem: cum fratres & propinqui tui jacerent ad pedes, & ego essem

ARG. Quæ cum Cæsare egerit de Ligarii restitutione, & quam spem salutis habeat, declarat: & ad lætitiã exhortatur.

1 *Fratrum*) Tres erant Ligarii fratres, quorum unus Q. ad Pompeji castra transferat.

2 *Cum a. d. v. Kalen. intercalares priores*) Scripta est hæc epistola anno U. C. 707. quo Cæsar factos correxit. Ut annus Romanus, valde perturbatus, in eam formam componeretur, quam nunc obrinet, & Kalendæ Januariæ deinceps ordinate recurrerent, necesse fuit assignari huic anno dies 445. itaque præter mensem Merkedonium, qui ex Numæ instituto in Februarium insertus fuit, duos menses intercalari jussit Cæsar ante mensem Decembrem. Hinc *Kalendæ intercalares priores & posteriores*. Nonnulli, post Josephum Scaligerum, lib. II. de *Emend. Temp.* ajunt *Kalendas intercalares priores* esse diem primum mensis Merkedonii. At Merkedonius inferebatur in Februarium; & per mensem Februarium Romæ Cæsar non erat, sed in Africa, unde rediit die 26. Julii. *Anonymus*.

essem locutus, quæ causa, quæ tuum tempus postu-
labat: non solum ex oratione Cæsaris, quæ sane
mollis & liberalis fuit; sed etiam ex oculis & vul-
tu; ex multis præterea signis, quæ facilius perspi-
cere potui, quam scribere, hanc in opinionem dis-
cessi ut mihi tua salus dubia non esset. Quamob-
rem fac animo magno fortique sis: &, si turbidif-
sima sapienter ferebas, tranquilliora læte feras. Ego
tamen tuis rebus sic adero, ut difficillimis: ne-
que Cæsari solum, sed etiam amicis ejus omnibus,
quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te, sicut
adhuc feci, libentissime supplicabo. Vale.

CICERO (1) BASILIOS. 2. 446

XV. **T**IBI gratulor, mihi gaudeo, te amo,
tua tueor. A te amari, & quid agas,
quidque agatur, certior fieri volo.

¹ *Basilio*) Sic libri: nisi forsan *Basillo*, vel *Basillo*, tribus
syllabis scribendum. Lucius quidam Minucius Basilus, dives
homo, in Græcia mortuus, cujus falsum testamentum Cicero
Offic. III. 18. & Val. Maximus IX. 4. memoraverunt. Cujus
forte filius fuit L. Minucius Basilus, Cæsaris in Gallia Lega-
tus, postea in percussoribus ejus. Appianus de B. C. lib. III.
extremo, Μινύκιος Βάσιλλος, &c. *Cellar.*

(1) BITHYNICUS CICERONI.

XVI. **S**I mihi tecum non & multæ & justæ cau-
sæ amicitiae privatim essent, repeterem
initia amicitiae ex parentibus nostris; quod facien-
dum

Q 3

ARG. Commemoratis sua, & patris amicitia, rogat, ut se
absentem tueatur. Anno U. C. 709.

¹ *Bithynicus*) Pompejæ gentis, cui genti cognomen hoc de-
dit Bithynia devicta. Nominatur etiam in libro de claris Orat.
Q. Pompejus Bithynicus: sed eum puto hujus Bithynici patrem
fuisse: nam illum inter mortuos oratores Cicero numerat in eo
libro, qui scriptus videtur ante exitum Africani belli. Hæc
autem & quæ sequitur epistola, scriptæ sunt, nisi me conjectu-
ra fallit, post Cæsaris necem. *Manus.* De Bithynico hujus pa-
tre, vide in Bruto, cap. 68.

dum iis existimo, qui paternam amicitiam nullis ipsi officiis prosecuti sunt. Itaque contentus ero nostra ipsorum amicitia, cujus fiducia peto a te ut absentem me, quibuscunque in rebus opus fuerit, tueare, si nullum officium tuum apud me intermoriturum existimas, Vale.

M. CICERO BITHYNICO S.

XVII. **C**UM cæterarum rerum causa cupio esse aliquando rempublicam constitutam; tum velim mihi credas, (1) accedere, id etiam quo magis expetam, promissum tuum, quo in literis uteris. Scribis enim, si ita sit, te mecum esse victurum. Gratissima mihi tua voluntas est, facisque nihil alienum necessitudine nostra, iudiciiisque patris tui de me, summi viri. Nam sic habeto, beneficiorum magnitudine eos, qui temporibus valuerunt, aut valent, conjunctiores tecum esse, quam me; necessitudine, neminem. Quamobrem grata mihi est & memoria tua nostræ conjunctionis, & ejus etiam augendæ voluntas. Vale.

ARG. Respondet Bithynici cuidam epistolæ, qua ille, constituta rep. cum Cicerone se futurum promiserat, quod gratum sibi fore significat, & se ejus esse amantissimum confirmat. Anno U. C. 709.

Non respondet hæc Ciceronis epistola, quemadmodum ego existimo, superiori Bithynici; id autem, qui attente atque legerit, facile animadvertet. Scripserat alias literas Bithynicus ad Ciceronem, quibus cupere se ostenderat cum eo vivere. Quæ aut postea perierit, aut in hæc volumina relatæ non sunt. *Victor*, (1) *Accedere, id etiam*) Manut. Lambin. Græv. *accidere*. Non ita bene. Sensus est; Promissum tuum accedit ad res cæteras, quarum causa cupio Remp. esse aliquando constitutam. *Id*, hoc ipsum est, Remp. esse constitutam. Doctiores videant; quibus morem geram, & libenter quidem. *Olivetus*.

S. 279

XVIII. **S**imul accepi a Seleuco tuo literas, statim quæsi e Balbo per codicillos, quid esset (2) in lege. Rescripsit, eos qui facerent præconium, vetari esse in (3) decurionibus; qui fecissent, non vetari. Quare bono animo sint & tui, & mei familiares. Neque enim erat ferendum, cum, (4) qui hodie haruspicinam facerent, (5) in senatu Romæ legerentur, eos qui aliquando præconium fecissent, in municipiis decuriones esse non licere. De Hispaniis novi nihil. Magnum tamen exercitum (6) Pompejum habere constat. Nam Cæsar ipse ad nos misit exemplum (7) Paciæci literarum, in quo erat, illi undecim esse legiones. Scripserat etiam Messala Q. Salasso, P. Curtium fratrem ejus, jussu Pompeji, inspectante exercitu, interfectum, quod consensisset cum Hispanis quibusdam,

Q 4 si

ARG. Quæstioni respondet ex lege de decurionibus. Addit de bello Hispaniensi, de Leptæ negotio, de oratore suo, de Tulliola, & de Leptæ Junioris studiis consilium ac præceptum dat. Anno U. C. 708.

1 *Leptæ*) Q. Leptæ, quo Fabrum præfecto usus est Cicero proconsul in Cilicia. Epist. 7. lib. III. *Manusius*.

2 *In lege*) Quam Cæsar, ubi Romam ex Hispania revertisset, ferre cogitabat: scripserat autem vel ipse ante quam iret in Hispaniam, vel, post profectiorem, Balbus & reliqui familiares, ex ejus sententia: ut ipso in urbem reverso promulgaretur, & ferretur. Nam, si lata fuisset, vel etiam promulgata, non a Balbo, quid in ea esset, Cicero quæssisset. *Idem*.

3 *Decurionibus*) Senatores vel coloniarum, vel municipiorum, *decuriones* vocabantur. Et ut Romam ad senatum confules, ita in municipiis ad decuriones *quatuor viri*, in coloniis *duumviri* referebant. Ac nomine quidem ipso *decuriones*, decem tantum videntur: sed plures fuisse constat ex eo, quod in secunda agraria centum nominantur. *Idem*.

4 *Qui hodie*) Jocus (nisi fallor) in Cæsarem, qui in eum ordinem indignissimos legerat: supplevit enim ille Senatum: nam multi civilibus bellis Senatores defecerant. *Victorius*.

5 *In senatu*) Forte, *in senatum*. Lamb.

6 *Pompejum*) Cnæum, Magni filium, qui, ad Mundam vi-
sus, paulo post interfectus est. *Manus*.

7 *Paciæci*) L. Junii Paciæci, Hispani hominis, Romana civitate donati: quod prænomen & nomen indicant. *Idem*.

si in oppidum nescio quod Pompejus rei frumentariae causa venisset, eum comprehendere, ad Caesaremque deducere. De negotio tuo, quod sponsor es pro Pompejo, Galba consponsor tuus redierit, homo in re familiari non parum diligens, non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit quod videbatur mihi ille confidere. Oratorem meum tantopere a te probari vehementer gaudeo. Mihi quidem sic persuadeo, me quidquid habuerim iudicii de dicendo, in illum librum contulisse. Qui si est talis, qualem tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum: sin aliter, non recuso, quin, quantum de illo libro, (8) tantundem de mei iudicii fama detrahatur. Leptam nostrum cupio delectari jam talibus scriptis: etsi abest maturitas aetatis, jam tamen personare aures ejus hujusmodi vocibus non est inutile. Me Romae tenuit omnino Tulliae meae (9) partus. Sed cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus (10) exigam primam pensionem: & mehercule, non tam sum peregrinator jam, quam solebam. Aedificia mea me delectabant, & otium. Domus est, quae nulli villarum mearum cedat; otium, omni desertissima regione majus. Itaque ne literae quidem meae impediuntur, in quibus sine ulla interpellatione versor. Quare, ut arbitror, prius

hic

8 *Tantundem*) Imperite nonnulli scribunt, *Tantumdem*. Nam Priscianus lib. I. admonet, *m* transire in *n*, sequentibus *d*, *t*, *c*, *q*, ut *tam tandem*, *tantum tantundem*, *idem idensidem*, *num nuncubi*. Manut.

9 *Partus*) Ex partu Tulliam decessisse, Plutarchus auctor est. Bis igitur peperit, semel ante pugnam Pharsalicam, cum in Graciam ad Pompejum Cicero iturus esset; ut epist. ult. lib. X. ad Att. iterum, cum in Hispania Caesar contra Pompeji liberos pugnaret: quod hic locus ostendit. *Idem*.

10 *Exigam primam pensionem*) Tertiam partem dotis, quae primum debebatur. Annua, bima, trima die numerabatur dos uxoris marito, hoc est, tribus pensionibus: & si divortium factum esset, eodem modo reddebatur. Vide not. ad M. Seneca's suaser. I. J. F. Gronovius.

hic te nos, quam illic tu nos videbis. Lepta sua-
vissimus ediscat Hesiodum: & habeat in ore,

(II) Τῆς δ' ἀρετῆς δρῶσαι.

IX Τῆς δ' ἀρετῆς) Ante virtutem, sudorem posuerunt dis-
immortales. *Hesiod. Op. & Dier. vers. 289.* Quod non quatuor
integros Hesiodi versus, sed primi partem scripsimus, in hoc
etiam antiquorum codicum auctoritatem secuti sumus. Scimus
præterea semper in his allegationibus Ciceronem brevem &
concisum admodum esse, ut trium etiam dictionum proverbium
non integrum quandoque adducat, nedum quatuor totos versus
celebres & vulgatissimos recitaret. *Victor.*

CICERO LEPTÆ S. D. 5. 408

XIX. **M**aculam (1) officio (2) functum esse
gaudeo. Ejus Falernum mihi semper
idoneum visum est diversorio, si modo tecti satis est
(3) ad comitatum nostrum recipiendum. Cætero-
qui mihi locus non displicet, nec ea re (4) Petri-
num tuum deseram. Nam & villa, & amœnitas
illa, commorationis est, non diversorii. De cura-
tione aliqua (5) munerum regionum, cum Oppio
lo-

ARG. Cum Cæsar ludos regionatim daturus esset, curationem
eorum Lepta ambiebat, cui id Cicero dissuadet, diffusus, propter
multitudinem intimorum impetrari posse. *Anno U. C. 708.*

1 *Maculam*) Fortasse Pompejum Maculam, amatorem Fau-
stæ, L. Syllæ filiæ: de quo Macrobius lib. II. *Sat. Manus.*

2 *Officio functum*) Parando nobis (sic enim interpretandum
videtur) hospitio. *Corrad.*

3 *Ad comitatum nostrum*) Qui Cæsari ex Hispaniis redeunti
ire obviam cogitamus. *Idem.*

4 *Petrinum*) Villæ nomen, a vico Petrino, qui fuit in Si-
nuessano. Horatius epist. 15. lib. I. *Sinuessanumque Petrinum.*
Man.

5 *Munerum regionum*) Ludorum qui a Tarquinio rege institu-
ti, modo Romani, modo Magni, modo etiam Circenses sunt ap-
pellati: sed nunc *regii* a Cicerone in Cæsaris invidiam dicuntur.
Legitur tamen etiam *regionum*, ut cum Suetonio exponas, regio-
natim faciendorum. *Corrad.* Et antiquus liber, & Suetonii testi-
monium, ipsa etiam sententia me hortatur, ut, *Regionum*, le-
gam. Ludi enim significantur, quos Cæsar, superatis jam in His-
pania Pompeji liberis, per singulas regiones dare cogitabat: id
quod e Suetonii cognoscitur historia. Ac, ne quis, mentione a me
regionum facta, contradicendi occasionem arripiat, quod ante Au-
gustum divisa urbs non fuerit in regiones: moneo lectorem, urbis

locutus sum. Nam Balbum, postea quam tu es profectus, non vidi; tantis pedum doloribus afficitur, ut se conveniri nolit. Omnino de tota re, ut mihi videtur, sapientius faceres, si non curares: quod enim eo labore assequi vis, nullo modo assequere. Tanta est enim intimorum multitudo, ut ex his aliquis potius effluat, quam novo sit aditus, præsertim qui nihil afferat præter operam: in qua ille se dedisse beneficium putabit, (6) si modo ipsum sciet, (7) non accepisse. Sed tamen aliquid videbimus (8) in quo sit species. Aliter quidem non modo non appetendum, sed etiam fugiendum puto. Ego me (9) Asturæ diutius arbitror commoraturum, quoad ille quandoque veniat, Vale.

regiones hic vocari quasdam urbis partes, licet earum certi fines nondum essent, qui postea statuti sunt ab Augusto, Italiam urbemque in regiones dividente. Manus.

6 *Si modo ipsum sciet*) Te ludos curasse: quod ignorare potest, in tanta majorum rerum occupatione. *Idem.*

7 *Non accepisse*) Hoc ipsum Cicero monet lib. II. Off. *Qui se (inquit) locupletes, honoratos, & beatos putant, hi ne obligari quidem beneficio volunt: quin etiam beneficium se dedisse arbitrantur, cum ipsi quamvis aliquod magnum acceperint. Eiusdem generis illud in epist. ad M. Antonium, lib. XIV. ad Attic. Literæ tuæ sic me affecerunt, ut non dare tibi beneficium viderer, sed accipere a te ita petente. Idem.*

8 *In quo sit species*) Id est, Victorio interpretante, dignitas & honestas. Vulgo spes quod ex compendio scripturæ natum. *Cellar. In quo sit spes:* in hac enim curatione spes ponenda non est. Nam, quod eò labore assequi vis, nullo modo assequere, Aliquid igitur videbimus, unde sperare liceat, in eorum numerum, qui Cæsaris intimi familiares sunt, posse te pervenire, *Man. Victorianam lectionem exprimunt Gebhardus & Grævius.*

9 *Asturæ*) Epist. 38. ad Attic. lib. XIII. significat velle se Asturæ Cæsarem ex Hispania redeuntem expectare. *Idem.*

XX. **D**Ederam triduo ante pueris Cn. Plancii literas ad te. Eo nunc ero brevior, teque, ut antea consolabar, hoc tempore monebo. Nihil puto tibi esse utilius, quam ibidem opperiri, quoad scire possis quid tibi agendum sit. Nam præter navigationis longæ, & hiemalis, & minime portuosæ periculum, quod vitaveris; ne illud quidem (2) non quantivis, subito, cum certi aliquid audieris, te istinc posse proficisci. Nihil est cur (3) adventibus te offerre gestias. Multa præterea metuo, quæ cum Chilone nostro communicavi. Quid multa? Loco opportuniore in his malis nullo esse potuisti, ex quo te, quocunque opus erit, facillime & expeditissime conferas. Quod (4) si recipiet ille se, ad tempus aderis. Sin (cum multa accidere possunt) aliqua res eum vel impediet, vel morabitur, tu ibi eris, ubi omnia scire possis. Hoc mihi prorsus valde placet. De reliquo, ut te sæpe per literas hortatus sum, ita velim tibi persuadeas, te in hac causa nihil habere, quod tibi timendum sit præter communem casum civitatis: qui etsi est gravissimus, tamen ita viximus, & id ætatis jam sumus, ut omnia,

ARG. Toranius exul voluit Casarianis ex Hispania venturis occurrere, ut, captata illorum gratia, facilius Casari reconciliaretur: quod Cicero dissuadet, & manere jubet, ubi erat, quoad scire possit, quid agendum sit. Addit consolationem a communi calamitate, & recti conscientia. Anno U. C. 707.

1 *Toranio*) Toranius vir prætorius, paulo ante Ciceronem a Triumviris interfectus fuit. *Coryad.*

2 *Non quantivis*) Hoc sensu: Præter pericula & molestias quæ vitæ, commodum illud non parvum habendum est, sed tale ut magnificandum sit, subito cum certi aliquid audieris te istinc posse proficisci. *Victor.*

3 *Adventibus*) Ita Victorius, ex quo Grævius. Vulgo *adventibus*.

4 *Si recipiet ille se*) Si Cæsar ex Hispania redibit. Hæc verba nondum Hispaniense bellum esse confectum demonstrant; quod e sequenti etiam epistola intelligitur. *Manuius.*

omnia, quæ non nostra culpa nobis accidant, fortiter ferre debeamus. Hic tui omnes valent, summaque pietate te desiderant, & diligunt, & colunt. Tu & cura ut valeas, & te istinc ne temere commoveas.

CICERO TORANIO S.

XXI. **E**T si, cum hæc ad te scribebam, aut appropinquare exitus hujus calamitosissimi (1) belli aut jam aliquid actum, & confectum videbatur, tamen quotidie (2) commemorabam, te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorem, & me tibi: solosque nos vidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo, spe pacis exclusa, ipsa victoria futura esset acerbissima, quæ aut interitum allatura esset, si victus esses, aut (3) si vicisses, servitutem. Itaque ego, quem tum fortes illi viri & sapientes, Domitii & Lentuli, timidum esse dicebant (eram plane: timebam enim, ne evenirent ea quæ acciderunt) idem nunc nihil timeo, & ad omnem eventum paratus sum. Cum aliquid videbatur caveri posse, tum id negligi dolebam. Nunc vero, eversis omnibus rebus, cum consilio profici nihil possit, una ratio videtur, quidquid evenerit, ferre moderate: præsertim cum omnium rerum mors sit extremum: & mi-

ARG. Toranium consolatur ex suo exemplo, qui, cum antea idem quod ille sentiret, nihilque proficeret etiam rectis consiliis; moderate nunc ferat quæ acciderant, ostendens, quantum levamen sit, recte vereque sensitse: monetque, ut nihil de rebus suis, præterquam quod commune est, timeat. Anno U. C. 707.

1 *Belli*) Quod gerebatur in Hispania.

2 *Commemorabam*) Aliis, an sibi? sibi potius, & cogitatione, non voce. Quasi dixerit: memoria repetebam, in memoriam redigebam. *Manutius*.

3 *Si vicisses, servitutem*) Injustos dominos eramus habituri, Pompejum & paucos, quos ille audiebat; quanquam mallet, si vicisses, interitum, propter proscriptiones & cædes denuntiatas a Pompejanis: aut si victus esses, servitutem, nempe sub Cesare, quod evenit. *J. F. Gronovius*.

mihî sim conscius, me, quoad licuerit, dignitatî reipublicæ consuluisse: & hac amissa, (4) salutem retinere voluisse. Hæc scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui conjunctissima fuisti mecum & sententia, & voluntate, eadem cogitares. Magna enim consolatio est, cum recordare, etiam si secus acciderit, te tamen recte vereque sensitse. Atque utinam liceat aliquando aliquo reipublicæ statu nos frui, inter nosque conferre sollicitudines nostras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quæ facta sunt. De tuis rebus nihil esse quod timeas, præter universæ reipublicæ interitum, tibi confirmo. De me autem sic velim judices, quantum ego possim, me tibi, salutî tuæ, liberisque tuis summo cum studio præsto semper futurum. Vale.

4 *Salutem*) Ipsius reip. cujus antea dignitas, bello autem civili salus etiam concidit. Significat illud tempus, cum accipiendas, quas tulit Cæsar, conditiones censuit, ne reip. salus, quando jam dignitas amissa erat, in discrimen adduceretur. *Man.*

CICERO DOMITIO.

XXII. **N**ON ea res me deterruit, quo minus, postea quam in Italiam venisti, literas ad te mitterem, quod tu ad me nullas miseras: sed quia nec quid tibi pollicerer, ipse egens rebus omnibus, nec quid suaderem, cum mihimet ipsi consilium deesset, nec quid consolationis afferrem in tantis malis, reperiẽbam. Hæc quanquam nihilo meliora sunt, nunc etiam atque etiam multo desperatiora; tamen inanes esse meas literas, quam

ARG. Cn. Domitium, L. F. qui post pugnam in Thessalia ab armis recesserat, ferius tamen quam Cicero, spe veniæ impetrandæ, & venerat in Italiam; orat, ut cum reip. jam satisfecerit, incolumitati suæ consulat, & amicorum desiderium, quos belli cæsus eripuerat, æquo, saltem forti ferat animo. Anno U. C. 707.

quam nullas, malui. Ego si te intelligerem (1) plus conatum esse suscipere reipublicæ causa muneris, quam quantum præstare potuisses, tamen, quibuscunque rebus possem, ad eam conditionem te vivendi, quæ daretur, quæque esset, hortarer. Sed cum consilii tui bene fortiterque suscepti, eum tibi finem statueris, quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse voluisset; oro, obtestorque te pro vetere nostra conjunctione ac necessitudine, proque summa mea in te benevolentia & tua in me pari, te ut nobis, (2) parenti, conjugi, tuisque omnibus, quibus es, fuisque semper carissimus, salvum conserves, incolumitati tuæ, tuorumque, qui ex te pendent, consulas: quæ didicisti, quæque ab adolescentia pulcherrime a sapientissimis viris tradita, memoria & scientia comprehendisti, his hoc tempore utare: quos conjunctos summa benevolentia plurimisque officiis amisisti, eorum desiderium si non æquo animo, at forti feras. Ego quid possim nescio, vel potius me parum posse sentio: illud tamen tibi polliceor, me, quæcunque saluti dignitatique tuæ conducere arbitror, tanto studio esse facturum, quanto semper tu & studio, & officio in meis rebus fuisi. Hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam fœminam, tuique amantissimam, detuli. Si quid ad me scripseris, ita faciam, ut te velle intellexero. Sin autem tu minus scripseris, ego tamen omnia, quæ tibi utilia esse arbitror, summo studio, diligenterque curabo. Vale.

1 Plus conatum esse) Plus conatus esset muneri suscipere reipubl. causa, quam præstare posset, si post pugnam Pharsalicam bellum cum aliis renovare voluisset. Quod non fecit, desperata victoria. Manus.

a Parenti) Porciæ, M. Catonis forori.

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES

LIBER VII.

M. CICERO M. (1) MARIO S. D. 2 287

- I. I te dolor (2) aliqui corporis, aut infirmitas valetudinis tuæ tenuit, quo minus ad ludos venires, fortunæ magis tribuo, quam sapientiæ tuæ. Sin hæc, quæ cæteri mirantur, contemnenda duxisti, & cum per valetudinem posses, venire tamen noluisse; utrumque lætor, & sine dolore corporis te fuisse, & animo valuisse, cum ea, quæ sine causa mirantur alii, neglexeris: modo ut tibi constiterit fructus otii tui, quo quidem tibi perfrui mirifice licuit, cum esses in ista amœnitate pene solus relictus. Neque tamen dubito, quin tu ex illo cubiculo tuo, ex quo tibi (3) Stabianum (4) perfora-

ARGUMENTUM. Ludos describit a Pompejo secundo consulatu editos, quos quod Marius absens non spectaverit, eidem gratulatur. Se quoque hujus generis vanitatibus non capi, & inter ludos Caninii causam egisse narrat, cujus occasione dimissionem sibi ex foro optat, ut libere possit in villis & cum Mario vivere. Anno U. C. 698.

1 *Mario*) Arpinati: quod illa indicant verba: *Cum Oseos ludos vel in senatu nostro spectare possis. Marius Gratidius* nonnulli vocant, ut sit Gratidius ille, qui legatus fuit Q. Ciceronis. Quod falsum puto. Non enim & Mariæ gentis & Gratidiæ idem potest esse. Aut igitur non is est: aut, si est, *Marius Gratidianus* appellari debet: ut epist. I. lib. I. ad Q. Fr. Manutius.

2 *Aliqui*) Pro aliquis: ἀπὸ αὐτῶν.

3 *Stabianum*) Plinius lib. III. cap. 5. In Campano, inquit, agro Stabie oppidum fuisse usque ad Cn. Pompejum & L. Cæzonem coll. pridie Kal. Maji: quo die L. Sylla legatus bello sociali id delevis: quod nunc in villam abiit. Manutius.

4 *Perforasti*) Prospectum in Stabianum agrum aperuisti. Idem.

casti, & patefecisti (5) Sejanum, per eos dies matutina tempora lectiunculis consumpseris: cum illi interea, qui te istic reliquerunt, spectarent communes mimos (6) semisomni. Reliquas vero partes diei tu consumebas his delectationibus, quas tibi ipse ad arbitrium tuum compararas: nobis autem erant ea perpetienda, quæ scilicet Sp. (7) Mæcius probavisset. Omnino, si quæris, ludi apparatusissimi, sed non tui stomachi. Conjecturam enim facio de meo. Nam primum (8) honoris causa in scenam redierant ii, quos ego honoris causa de scena decessisse arbitrabar. Deliciæ vero tuæ noster Æsopus ejusmodi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret. Is jurare cum cœpisset, vox eum defecit in illo loco, (9) *Si sciens fallo*. Quid tibi ego alia narrem? nosti enim reliquos ludos. Quid? ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi. Apparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem: quo quidem apparatu non dubito quin animo æquissimo carueris. Quid enim delectationis

5 *Sejanum*) Nomen vicini prædii, sed unde sit, incertum. *Mire* etiam in nomine libri variant. *Cellar.*

6 *Semisomni*) Vel quia nihil novum spectarent: vel etiam, quia matutino tempore. Nam verbum *interea*, ad matutina referri tempora satis constat. Ut eos dicat matutina tempora spectandis communibus mimis consumpsisse, quæ Marius multo & sapientius & jucundius legendo traducebat. *Manus.*

7 *Mæcius*) Qui poemata a mimis in scena recitanda prius judicabat. Est enim hic, ut opinor, Sp. Mæcius Tarpa, de quo Horatius in epistola ad Pisones: *Si quid tamen olim scripseris, in Mæci descendat judicis aures, Et patris, & nostras.* Quo loco inquit Porphyrio: *Mæcius perditigens carminum fuit æstimator.* Idem.

8 *Honoris causa*) Ut ludos Pompeji honorarent, mimi veteres in scenam redierant, qui antea, ne quid ætatis vitio peccarent, in scena agere desierant. In his Galeria Copiola Emboliaria significatur, de qua Plinius lib. VII. cap. 28. *Reducta est, inquit, in scenam, C. Poppæo, Q. Sulpicio coss. ludis pro salute divi Augusti votivis, annum CIV. agens: quæ producta fuerat vivocinio a M. Pomponio edili pl. C. Mario, Cn. Carbone coss. ante annos XCI. & a Magno Pompejo, magni theatvi dedicatione, anus pro miraculo reducta.* Idem.

9 *Si sciens fallo*) Hoc enim erat carmen jurantis per Jovem lapidem. *Corrad.*

nis habent (10) sexcenti muli in Clytæmnestra ? aut (11) in Equo Trojano (12) craterarum tria millia ? aut armatura varia peditatus & equitatus (13) in aliqua pugna ? quæ popularem admirationem habuerunt, delectationem tibi nullam attulissent. Quod si tu per eos dies operam dedisti (14) Protogeni tuo, dummodo is tibi quidvis potius, quam orationes meas legerit ; nã tu haud paulo plus, quam quisquam nostrum, delectationis habuisti. Non enim te puto (15) Græcos, aut Oscos ludos desiderasse : præsertim cum Oscos ludos (16)

Tom. I.

R

vel

10 *Sexcenti*) Numerus finitus pro infinito . *Muli* : Troica præda onusti . Nam in Clytæmnestra, Attii Poetæ tragœdia, ut ex Nonio cognoscitur, reditus ostendebatur Agamemnonis in patriam ab excisa Troja . *Mamus* .

11 *In Equo Trojano*) Tragœdia Livii Andronici . Nominatur & epist. 16. lib. VII. *Idem* .

12 *Craterarum*) Quid crateræ in equo Trojano ? Forte ut heroes Achivi in isto carcere lætius se iis invitarent, aut, ne capta Troja, cum diis esset libandum, crateras desiderarent ? Nugæ . Præterea equus Trojanus nulla præda fuit onustus . Josephus Scalliger legi volebat *arcerarum* ; quod laudat Lambinus . Sed quis credat currus equo fuisse inclusos ? Prim. Græv. *craterarum*, Amstelodam. *craterarum* . Lege, *cetrarum* . Cetræ sunt clypei ex festi ex corio elephantino, quibus variæ gentes utebantur, Hispani præcipue & Afri, alijque . Hinc *cetrarum cohortes* apud Cæs. cetris armatæ . Hæ *cetræ* quoniam tum temporis raræ erant Romæ, tantam vim earum secum advexit Pompejus, ut omnes ex equo Trojano Livii Andronici prodeuntes tali clypeo fuerint instructi, quod magnificentiam fabulæ auxit . Hæc mea de hoc loco est sententia, quam spero doctis & acutis viris me probaturum . Græv.

13 *In aliqua pugna* ?) Pro aliqua videtur legendum *Iliaca*, vel *Assica*, vel aliquid tale, ut recte Anton. Augustinus conjecit . *Ursin* .

14 *Protogeni*) Anagnostæ, sive lectori .

15 *Græcos, aut Oscos*) Nam hos quoque Pompejus dedit sua quoque lingua . Similiter Brutus prætor XVI. Att. 5. *Commissione Græcorum frequentiam non fuisse* . Sueton. Oct. 45. *Nullique Græco certamini interfuit, quo non &c.* Sueton. Jul. 39. *Ludos regionalem urbe tota, & quidem per omnium linguarum histriones* . Oscæ vetus genus Campaniæ, & vicinæ regionis . Tacit. IV. An. 14. *Oscum quondam ludierum levissimæ apud vulgum oblectationis, quas alioquin Atellanas vocant* . Liv. VII. 2. & *Atellanum exodium* . Sueton. Tib. 45. Gal. 27. Galb. 13. *Gron* .

16 *Vel in senatu nostro*) Arpini (unde ortus erat Cicero, & ab inimicis *municeps Arpinas* vocabatur) inter decuriones ubi erant reliquiæ Oscorum : non quod in Senatu agerentur fabulæ, sed

vel in senatu nostro spectare possis: Græcos ita non ames, ut ne (17) ad villam quidem tuam via Græca ire soleas. Nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contempseris? in quibus ipse Pompejus confitetur se & (18) operam & oleum perdidisse. Reliquæ sunt venationes binæ per dies quinque, magnificæ, nemo negat: sed quæ potest (19) homini esse polito delectatio, cum aut homo imbecillus a valentissima bestia laniatur, aut præclara bestia venabulo transverberatur? Quæ tamen, si videnda sunt, sæpe vidisti: neque nos, qui hæc spectavimus, quidquam novi vidimus. Extremus (20) elephantorum dies fuit, in quo admiratio magna vulgi atque turbæ, delectatio nulla extitit. Quin etiam (21) misericordia quædam

con-

fed quia ei consilio interveniebant Osci, hoc est, Oseorum posteritas, (homines in veterum Oseorum sedibus habitantes). Ipsam eorum consultationem de rebus non magnis ludos vocat. *Idem.*

17 *Ad villam quidem tuam via Græca*) Jocus elegans. Erat ibi viæ publicæ pars, quæ vocabatur via Græca, octo stadiorum, quam Hercules munisse credebatur. Eam vitabat Marius, quod quacumque de causâ parum commoda esset. Id calumniatur lepide Cicero, quasi id faceret odio Græcorum. *Idem.*

18 *Operam & oleum*) Laborem & sumptum. Oleo enim urgebantur athletarum corpora. Id primo dictum in una re, de athletis scilicet, qui labore & sumptu exercitati, mox interdum parum probarentur; deinde ad omnia similia translatum est, in quibus & operæ & sumptus jacturam factam esse constaret. Plautus in *Pœn.* *Et oleum & operam perdidisti.* Manut.

19 *Homini... polito*) Medicæ sane liber, & Petrarçæ metu (ut putant) scriptus, hanc lectionem retinent, quæ non video cur rejici debeat: est enim elegans & huic loco valde accommodata. Tantæ autem hi apud me auctoritatis sunt, & nisi falsor, apud alios propter fidelitatem erunt, ut testimonio duorum illorum magis credam, quam reliquorum omnium. *Videtur. Politico,* mavult Manutius: sed, opinor, non ita bene. *Oliverus.*

20 *Elephantorum*) Quos XX. ut Plinius ait, vel, ut Dio, XVIII. Pompejus in Circo dedit. *Manutius.*

21 *Misericordia quædam*) *Quædam*, dixit, quia proprie miseremur nostri similibus, non brutorum. Causam hujus misericordiæ Plinius exponit his verbis lib. VIII. cap. 7 *Amiffa fuga spe, misericordiam vulgi inenarrabili habitu querentes supplicare, quædam sese lamentatione complorantes, tanto populi dolore, ut oblitus imperatoris ac magnificentie honori suo exquisitæ flens universus consurgeret, divasque Pompejo, quas ille mox luit, imprecaretur.* Eadem fere Dio. Plutarchus hanc rem breviter attigit. *Idem.*

consecuta est, atque opinio ejusmodi, esse quandam illi belluæ cum genere humano societatem. His ego tamen diebus, (22) ludis scenicis, ne forte videar tibi non modo beatus, sed liber omnino fuisse, dirupi me pene in judicio Galli Caninii, familiaris tui. Quod si tam facilem populum haberem, quam Æsopus habuit, libenter mehercule artem desinerem; tecumque, & cum similibus nostri viverem. Nam me cum antea tædebat, cum & ætas & ambitio me hortabantur, & licebat denique, quem nolebam, non defendere; tum vero hoc tempore vita nulla est. Neque enim fructum ullum laboris ex his expecto: & cogor nonnunquam homines non optime de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. Itaque quæro causas omnes aliquando vivendi arbitratu meo; teque & istam rationem otii tui & laudo vehementer, & probo; quodque nos minus intervisis, hoc fero animo æquiore, quod, si Romæ esses, tamen neque nos lepore tuo, neque te (si quis est in me) meo frui liceret, propter molestissimas occupationes meas: quibus si me relaxaro, (nam ut plane (23) exsolvam, non postulo) te ipsum, qui multos atque nos nihil aliud commentaris, docebo profecto, quid sit humaniter vivere. Tu modo istam imbecillitatem valetudinis tuæ sustenta & tuere, ut facis, ut nostras villas obire, & mecum simul lecticula concurrare possis. Hæc ad te pluribus verbis scripsi, quam soleo, non otii abundantia, sed amoris erga te, quod me quadam epistola subinvitaras, si memoria tenes, ut ad te aliquid hujusmodi scriberem;

R 2

quo

22 *Ludis scenicis*) Vereor ne duæ illæ dictiones *Ludis scenicis* vacent, & Ciceronis non sint, sed declaratio quondam fuerint prioris illius partis, quæ postea ab imperitis librariis temere huc inculcata sit. *Victorius*.

23 *Exsolvam* (Non omnino occupationibus expediri, sed impediri minus vult. Plus enim, *Exsolvere*, quam *Relaxare*; contraria vero, *Relaxare*, & *Adstringere*, ut epist. 6. ad Att. lib. XVI. *Pater, quicquid ego adstringi, relaxat. Manut.*

quo minus te prætermisisse ludos peniteret. Quod si affecutus sum, gaudeo: sin minus, hoc me tamen consolor, quod posthac ad ludos venies, nosque vises, neque in epistolis relinques meis spem aliquam delectationis tuæ. Vale.

M. T. C. M. MARIO S. D.

II. **M**andatum tuum curabo diligenter. Sed homo acutus, ei mandasti potissimum, cui expediret, illud venire quam plurimo. Sed eo vidisti multum, quod præfinaisti, quo ne plaris emerem. Quod si mihi permisisses, qui meus amor in te est, confecissem cum coheredibus. Nunc cum tuum pretium novi, (1) licitatorem potius apponam, quam illud minoris veneat. Sed de joco factis est. Tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter. (2) De Bursa te gaudere certo scio: sed nimis verecunde mihi gratularis. Putas enim, ut scribis, propter hominis sordes minus me magnam illam lætitiã putare. Credas mihi velim, magis me iudicio hoc, quam morte (3) inimici, lætatum. Primum enim iudicio malo, quam gladio;

de-

ARG. Emptionis negotium, sibi mandatum, post jocos, (nam & ipse inter heredes bonorum erat, quæ emi volebat Marius) diligenter se curaturum dicit. Deinde respondet gratulationi de Planco Bursa, qui, Cicerone accusante, damnatus fuerat, quo iudicio quantum lætetur, significat, & Marium quoque gaudere jubet. Anno U. C. 701.

1 *Licitatorem*) Subornabo (jocatur) qui licitando pretium extendat, ne vilius vendatur. *Cellar.*

2 *De Bursa*) Hic est T. Munatius Plancus Bursa, frater L. Planci oratoris, ad quem sunt Ciceronis epistolæ lib. X. Tribunus pleb. anno proximo acerbissimis concionibus in invidiam rapere Milonem Ciceronemque conatus erat: eoque incitante plebs curiam incenderat. Quo crimine anno sequenti, statim post depositum magistratum, lege Pompeja de vi damnatus est. Epist. I. lib. VIII. & Plutarchus in Pompejo & Catone, Dio lib. XL. & Pedianus. Restitutus a Cæsare post victum Pompejum. Qua de re Phil. 23. *Manus.*

3 *Inimici*) Clodii. *Idem.*

deinde gloria potius amici, (4) quam calamitate. In primisque me delectavit, tantum studium bonorum in me extitisse contra incredibilem contentionem (5) clarissimi & potentissimi viri. Postremo, vix verisimile fortasse videatur, oderam multo pejus hunc, quam illum ipsum Clodium. Illum enim oppugnaram, hunc defenderam: & ille, cum omnis respublica in meo capite discrimen esset habitura, magnum quiddam spectavit: nec sua sponte, sed eorum auxilio, qui, me stante, stare non poterant: hic simiolus, animi causa, me, in quem inveheretur, delegerat: persuaseratque nonnullis invidis meis, se in me (6) emissarium semper fore. Quamobrem valde jubeo gaudere te. Magna res gesta est. Nunquam ulli fortiores cives fuerunt, quam qui ausi sunt eum contra tantas opes ejus, a quo ipsi lecti iudices erant, condemnare. Quod fecissent nunquam, nisi iis dolori meus fuisset dolor. Nos hic in multitudine, & celebritate judiciorum, & novis legibus ita distinemur, ut quotidie vota faciamus (7) ne intercaletur, ut quam primum te videre possimus.

R 3

4 *Quam calamitate*) Non tanti mihi est inimicorum exitium, ut eos perditos velim cum inimicorum calamitate. Quod accidit in Clodio. Eum enim occidit Milo, & eo crimine calamitatem subiit exilii. *Manus.*

5 *Clarissimi*) Pompeji. *Idem.*

6 *Emissarium*) Qui meorum invidorum arbitrio & voluntate in me emitteretur, similitudine locorum, quibus, cum volumus, aqua emittitur. *Epist. 18. lib. XVI. Idem.*

7 *Ne intercaletur*) Ne dierum interpositione tempus potrahitur. Indicat hic locus, pontifices intercalare solitos arbitratu suo. Nam si annus hic esset intercalaris ex instituto Numa, frustra Cicero vota faceret, ne intercaleretur. Metuebat igitur, ne intercaleretur extra ordinem. *Idem.*

M. CICERO M. MARIO S. D.

5 119
 III. **P**ersæpe mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur, & (ut video) versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus una: quin etiam ipsum diem memoria teneo. Nam a. d. III. idus Majas, Lentulo, & Marcello consulibus, cum in Pompejanum vesperi venissem, tu mihi sollicito animo præsto fuisti. Sollicitum autem te habebat cogitatio, cum officii, tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia, verebare, ne officio deessem: si proficiscerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidisti profecto me quoque ita conturbatum, ut non explicarem, quid esset optimum factu. Pudori tamen malui, famæque cedere, quam salutis meæ rationem ducere. Cujus me mei facti penituit, non tam propter periculum meum, quam propter vitia multa, quæ ibi offendi quo veneram. Primum neque magnas copias, neque bellicosas: deinde, extra ducem, paucosque præterea, (de principibus loquor) reliqui primum in ipso bello rapaces: deinde in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem: maximum autem æs alienum amplissimorum virorum. Quid quæris? nihil boni præter causam. Quæ cum vidissem, desperans victoriam, primum cepi suadere pacem, cujus fueram semper auctor; deinde, cum ab ea sententia Pompejus valde abhorreret, suadere institui, ut bellum (1) duceret. Hoc in-

ARG. Ut discessum suum civili bello post pugnam Pharsalicam excusaret, quem vituperatores reprehendebant, totam causam belli recenset, ut appareat, quibus adductis rationibus a continuando bello abstinuerit. Scripta post bellum Africanum. Anno U. C. 707.

1 Duceres) Lente gereret, præliorum alæ non committeret. Cellar.

interdum probabat, & in ea sententia videbatur fore, & fuisset fortasse, nisi (2) quadam ex pugna cepisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus, (3) nullus imperator fuit. (4) Signa tirone & collectio exercitu cum legionibus robustissimis contulit. Victus turpissime, amissis etiam castris, solus fugit. Hunc ego belli mihi finem feci, nec putavi, cum integri pares non fuifsemus, fractos superiores fore. Discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit, aut in aliquas insidias incidendum, aut deveniendum in victoris manus, aut ad Jubam confugiendum, aut capiendus tanquam exilio locus, aut consciscenda mors voluntaria. Certe nihil fuit præterea, si te victori nolles, aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quæ dixi, incommodis, nihil tolerabilius exilio, præsertim innocenti, ubi nulla adjuncta est turpitudine: addo etiam, cum ea urbe careas, in qua nihil sit, quod videre possis sine dolore. Ego cum meis, (si quidquam nunc cujusquam est) etiam in meis esse malui. Quæ acciderunt, omnia dixi futura. Veni domum, non quo optime vivendi conditio esset: sed tamen, si esset aliqua forma reipublicæ, tanquam in patria ut essem: si nulla, tanquam in exilio. Mortem mihi cur consciscerem, causa nulla visa est; cur optarem, multæ causæ. Vetus est enim, *Ubi non sis qui fueris, non esse cur velis vivere*. Sed tamen vacare culpa magnum est solatium; præsertim cum habeam duas res, quibus me sustentem, optimarum artium scientiam, & (5) maximarum rerum gloriam: quarum

R 4 al-

2 *Quadam ex pugna*) Ad Dyrrhachium facta, in qua Pompejus ipse imperator fuit appellatus. *Corrad.*

3 *Nullus imperator*) Quia negligebat victoria uti, nec territum Cæsaris exercitum extemplo persequabatur. *Cellarius.*

4 *Signa contulit*) In Thessalia ad Pharsalum. *Corradus.*

5 *Maximarum*) Ita Vist. Man. Lamb. Sed Gruterus, ex quo deinde Grævius, & Cellarius, *maximam*. Neque tamen dicuntur cur prius illud mutaverint. Si conjectura tantum, minus placeat. *Oliveus.*

altera mihi vivo nunquam eripietur, altera ne mortuo quidem. Hæc ad te scripsi verbosius, & tibi molestus fui, quod te cum mei, tum reipublicæ cognovi amantissimum. Notum tibi omne meum consilium esse volui, ut primum scires, me nunquam voluisse plus quemquam posse, quam universam rempublicam: postea autem quam alicujus culpa tantum valeret unus, ut obsisti non posset, me voluisse pacem: amissæ exercitu, & eo duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam (6) reliquis omnibus; postquam non potuerim, mihi ipsi finem fecisse belli. Nunc autem, si hæc civitas est, civem esse me; si non, exulem esse non incommodiore loco, quam si Rhodum, aut Mitylenas contulisset. Hæc tecum coram malueram, sed quia longius fiebat, volui per literas eadem: ut haberes quid diceres, si quando in vituperatores meos incidisses. Sunt enim, qui, cum meus interitus nihil fuerit reipublicæ profuturus, criminis loco putent esse, quod vivam. Quibus ego certo scio non videri satis multos periisse: qui si me audissent, quamvis iniqua pace, honeste tamen viverent. Armis enim inferiores, non causa fuissent. Habes epistolam verbosiorē fortasse, quam velles: quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorē remiseris. Ego, si quæ volo expediero, brevi tempore te, ut spero, videbo. Vale.

6 *Reliquis omnibus*) Scilicet finem belli fecisse, non tantum mihi. Cicero enim post Pharsalicam cladem suasit omnibus, ut tempori servirent, neque repararent bellum. *Cellarius.*

M. T. C. M. MARIO S. D.

IV. **A**nte diem ix. Kal. in Cumanum veni cum Libone tuo, vel nostro potius. In Pompeja-

ARG. Præmonet Marium de adventu suo in Pompejanum.
Anno U. C. 707.

pejanum statim cogito. Sed faciam ante te certio-
rem. Te cum semper valere cupio, tum certe (1)
dum hic sumus. Quare (2) si quod constitutum
cum podagra habes, fac ut in alium diem diffe-
ras. Cura igitur, ut valeas: & me hoc biduo aut
triduo expecta.

1 *Dum hic sumus*) Quidam addunt: *Vides enim quanto post
una futuri simus*; quæ neque in melioribus membranis leguntur,
neque cum cæteris cohærent. *Cellar.*

2 *Si quod constitutum*) Bene J. F. Gronovius eos refellit,
qui *constitutum cum podagra* putant esse propositum de podagra
curanda. Qui enim cupit aliquem valere, quomodo auctor est
illi in morbo curationis differendæ? Jocatur hic suo more Ci-
cero, habere constitutum cum aliquo, est condidisse, vel ut vul-
go loquuntur, *assignasse* locum & diem conveniendi. Constitu-
tum, inquit Manutius, est verbum juris. *Anonym.*

CICERO CÆSARI IMPER. S. D. 2. 200

V. **V**IDE, quam mihi persuaserim, te me esse
alterum, non modo in his rebus, quæ
ad me ipsum, sed etiam in iis, quæ ad meos per-
tinent. C. Trebatium cogitaram, (1) quocunque
exirem, mecum ducere, ut eum meis omnibus stu-
diis, & beneficiis quam ornatissimum domum re-
ducerem. Sed postea quam & Pompeji (2) com-
moratio diuturnior erat, quam putaram, & mea
quædam tibi non ignota (3) dubitatio, aut impe-
dire profectionem meam videbatur, aut certe tar-
dare, vide, quid mihi sumpserim. Cæpi velle, ea
Tre-

ARG. C. Trebatium Testem, jurisconsultum, familiarem suum,
Cæsari Galliarum proconsuli diligentissime commendat. Anno
U. C. 699.

1 *Quocunque exirem*) Tanquam legatus Pompeji, in Hispa-
niam forsitan: quod hinc interpretes eliciunt. Adde hujus libri
epist. 17. *Cellar.* Vide item epistolam 14. lib. II. ad Q. Fratrem.

2 *Commoratio*) Ad urbem. Nunquam enim Pompejus ivit
in provinciam: quæ belli civilis origo fuit. Epist. 6. lib. VI.
*Eundem in Hispaniam censui. Quod si fecisset, civile bellum
nullum omnino fuisset.* Manut.

3 *Dubitatio*) Verebatur, ne Clodius absenti negotium fa-
cesseret. Eadem legatio significatur epist. ult. lib. V. ad Att. &
epist. 1. lib. III. ad Q. Fr. *Idem.*

Trebatium expectare a te, quæ sperasset a me. Neque mehercule minus ei prolixè de tua voluntate promisi, quam eram solitus de mea polliceri. Causus vero mirificus quidam intervenit, quasi vel testis opinionis meæ, vel sponsor humanitatis tuæ. Nam cum de hoc ipso Trebatio cum (4) Balbo nostro loquerer accuratius domi meæ, literæ mihi dantur a te, quibus in extremis scriptum erat, M. ORFIUM, quem mihi commendas, vel regem Gallicie faciam, (5) vel hunc Leptæ delega. Si vis tu, ad me alium mitte, quem ornem. Sustulimus manus & ego & Balbus; tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quod non fortuitum, sed divinum videretur. Mitto igitur ad te Trebatium, atque ita mitto, ut initio mea sponte, post autem invitatu tuo mittendum duxerim. Hunc, mi Cæsar, sic velim omni tua comitate complectare, ut omnia, quæ per me possis adduci ut in meos conferri velis, in unum hunc conferas: de quo tibi homine hæc spondeo non illo veteri verbo meo, quod cum ad te (6) de Milone scripsissem, jure lussisti: sed more Romano, quo modo homines non inepti loquuntur: probiorem hominem, meliorem virum, pudentio-

4 Balbo) Hic est L. Cornelius Balbus, Gaditanus, Cæsaris & Ciceronis amicissimus, pro quo extat oratio. Manus.

5 Vel hunc Leptæ delega) Vereor sane, ne in his verbis mendum sit: nihil tamen ausim immutare. Victorius. Leptæ delega bono sensu mihi scriptum videtur, ut dicat jocans, tam divitem fore propediem eum hominem ipsum, ut creditori suo Leptæ Cicero qui solvat delegare possit: id enim est delegatione solvere. Nam is qui tua causa a me ditatus fuerit, tibi debebit, ut tuum res alienum solvere debeat; aut dicit, nisi hoc faciam, eum delega & commenda non mihi imperatori, sed Leptæ. Turneb. Ego nulla propemodum licentia scribo: vel Leptide Legatum. Cum enim Leptis non nobilissima tantum omnium eo tempore Africae urbium, sed & colonia Julia fuerit, credibile est, Cæsarem eam potissimum delegisse, in qua ejus regionis præfetti sedem atque domicilium suum collocarent. J. Rutgersius. Var. Lect. I. 5.

6 De Milone) Hoc anno P. Clodium nondum occiderat Milo. Quæ porro in causa eum Cæsari Cicero commendaverit, suscipiari difficile est. Manusius.

riorem esse neminem, Accedit etiam, (7) quod familiam ducit, in jure civili singularis memoria, summa scientia, Huic ego neque tribunatum, neque præfecturam, neque ullius beneficii certum nomen peto: benevolentiam tuam & liberalitatem peto: neque impedio, quo minus, si tibi ita placuerit, etiam hisce eum ornes gloriolæ insignibus, Totum denique hominem tibi ita trado de manu (ut ajunt) in manum tuam istam, & victoria & fide præstantem. Simus enim (8) putidiusculi, quam per te vix licet: verum, ut video, licebit, Cura, ut valeas, & me, ut amas, ama,

7 *Quod familiam ducit*) Id est, quæ in ejus laudibus ita prima sunt, ut quasi familiam deducere & excellere videantur. Translatio ab iis, qui cæteros ducunt, quia potestate, aut honore, scientiave antecellunt. *Idem.*

8 *Putidiusculi*) Excusat se, quod in Trebatio commendando plura verba consumpserit, quam Cæsaris humanitas patiatur. *Putidum* appellat Cicero, in quo nimia diligentia reprehendi possit, ut de Orat. lib. III. *Nolo exprimi litteras putidius, nolo obscurari diligentius.* Vidi scriptum in quibusdam antiquis libris, *Blandiusculi*: sed in plerisque *Putidiusculi*: quod magis probo. Et fortasse, *Blandiusculi*, glossema fuit. *Man.* Alii, *impudensiusculi*, Gebhard.

CICERO TREBATIO S. D.

VI. **I**N omnibus meis epistolis, quas ad Cæsarem, aut ad Balbum mitto, legitima quædam est accessio commendationis tuæ, nec ea vulgaris, sed cum aliquo insigni indicio meæ erga te benevolentia. Tu modo ineptias istas, & desideria urbis & urbanitatis depone: & quo consilio profectus es, id assiduitate & virtute consequere. Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quam ignoverunt
(1)

ARG. Trebatium desiderium urbis impatienter ferentem hortatur ut maneat in provincia, laboretque, ut id consequatur, cujus causa profectus fuerat. Anno U. C. 699.

(1) Medæ, (2) quæ Corinthum arcem altam (3) habebant matronæ opulentæ, optimates: quibus (4) illa manibus gypsarissimis persuasit, ne sibi vitio illæ verterent, quod abesset a patria. Nam multi suam rem bene gessere, & publicam, patria procul. Multi, qui domi ætatem agerent, propterea sunt improbatî. Quo in numero tu certe fuisses, nisi te extruissemus: Sed plura scribemus alias. Tu qui cæteris cavere didicisti, (5) in Britannia ne ab (6) effedariis decipiaris, caveto: &, quando Medeam agere cepi, illud semper memento, (7) Qui ipse sibi sapiens prodesse non quit, nequidquam sapit. Cura ut valeas.

1 Medæ) Medeam cum viro suo Jasone Corinthum exulem devenisse demonstrat hic locus; & ex ipsa, quæ extat, Euripidis trægœdia cognoscitur. *Manut.*

2 Quæ Corinthum) Nemo non videt poetæ cujusdam verba esse, & quia Medæ mentio infertur, ex Ennii Medea deprompta esse. Victorius, Muretus, Manutius ex iis demum verbis, Nam multi suam rem, incipiunt versus investigare ac metiri, sed aliter atque aliter singuli. *Cellar.*

3 Habebant) Pro habitabant. Plautus in Bacchidibus: *Quis istic habet?* *Manut.*

4 Illa manibus gypsarissimis) Illa, ut persona Comica, manibus gypso, ut candidiores essent, illitis gubernans vocem, ut ait Petron. cap. 127. *J. F. Gronov. Sam. Petitus*, in comment. ad Leges Atticas, vult mendum esse in manibus, pro quibus, ductu Pollucis IV. 15. primus ille legit. *III. anibus*: ut sensus sit, in Medea Euripidis Corintiachas matronas opulentæ & primarias fuisse, quibus tribus anibus gypsarissimis, id est, canis non solum, sed & albo colore candentibus, Medea persuaserit, non esse sibi vitio vertendum, quod absit a patria.

5 In Britannia) Ivisse Trebatium, vel iterum cum Cæsare in Britanniam, Cicero arbitrabatur. Non ivisse constat ex epist. 10. & 14. hujus libri. *Manut.*

6 Effedariis) Militibus Britannicis, ex effedis pugnantibus. *Corrad.*

7 Qui ipse) Carmen Eurip. vide in ep. 15. lib. XIII. unde Ennius transtulit. *Idem.*

CICERO TREBATIO.

VII. **E**Go te commendare non desisto; sed quid proficiam, ex te scire cupio. Spem maximam habeo in Balbo: ad quem de te diligentissime, & sapientissime scribo. Illud soleo mirari, non me toties accipere tuas literas, quoties a Quinto mihi fratre afferuntur. In Britannia nihil esse audio, neque auri, neque argenti. Id si ita est, essedum aliquod suadeo capias, & ad nos quam primum recurras. Sin autem sine Britannia tamen assequi, quod volumus, possumus; perfice ut sis in familiaribus Cæsaris. Multum te in eo frater adjuvabit meus, multum Balbus: sed, mihi crede, tuus pudor & labor plurimum. Imperatorem liberalissimum, ætatem opportunitissimam, commendationem certe singularem habes: ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi defuisse videare. Vale.

ARG. Studium suum in commendando significat; monet ut Cæsari operam det, ab eoque expectet omnia. Anno U. C. 699.

CICERO TREBATIO.

VIII. **S**cripsit ad me Cæsar perhumaniter, nondum te sibi satis esse familiarem propter occupationes suas, sed certe fore: cui quidem ego rescripsi, quam mihi gratum esset futurum, si quam plurimum in te studii, officii, liberalitatis suæ contulisset. Sed ex tuis literis cognovi præperam quandam festinationem tuam, & simul sum admiratus, cur (1) tribunatus commoda, dempto præ-

ARG. Ex Cæsaris literis & sua responsione narrat, & modeste reprehendit Trebatium, quod tribunatum recusaverit. Anno U. C. 699.

(1) *Tribunatus*) Militum: quem Cæsar honorem, cum vacatione militarium onerum Trebatio detulerat. Est autem, ut diximus

præsertim labore militiæ, contempseris. Quæstus cum (2) Vacerra & Manilio: nam Cornelio (3) nihil audeo dicere, cujus tu periculo stultus es, cum te ab eo sapere didicisse profiteris. Quin tu urges istam occasionem & facultatem, qua melior nunquam reperietur? Quod scribis (4) de illo Preciano jureconsulto, ego te ei non desino commendare. Scribit enim ipse mihi, te sibi gratias agere debere. De eo quid sit, cura ut sciam. Ego vestras literas Britannicas expecto. Vale.

mus jam, in castris prima dignitas consulis, altera legatorum, tertia tribunorum militum, quarta præsedorum equestrum turmarum, quinta centurionum, deinceps minorum ordinum. *Manus:*

2 *Vacerra*) Cognomen est Romanæ familiæ. Accusabo te, inquit, apud amicos tuos. Videntur fuisse jurisconsulti, Vacerra & Manilius, Cornelius: ut infra cognoscitur epist. 9. *Idem.*

3 *Nihil audeo dicere*) Ne magistrum offendam, reprehensio discipulo. A Cornelio jus civile Trebatius didicerat: ut, sine præceptoris culpa, stultus esse non posset. Digest. lib. I. tit. 2. *Manus:*

4 *De illo Preciano*) Qui erat apud Cæsarem gratiosior, ut videtur, quam Trebatius; cum ipsum Trebatium ei Cicero commendat. *Idem.*

M. CICERO TREBATIO.

IX. **J**amdiu ignoro, quid agas. Nihil enim scribis: neque ego ad te his duobus mensibus scripseram: quia cum Quinto fratre meo non eras. Quo mitterem, aut cui darem, nesciebam. Cupio scire, quid agas, & ubi sis hiematurus. Equidem velim cum Cæsare: sed ad eum propter ejus (1)

occu-

ARG. Literarum officium a Trebatio requirit; monet ne reditum in urbem præpropere cupiat. Anno U. C. 699.

1 *Occupationes*) Primo scire debent omnes, me vocem illam *occupationes* in nullis paulo antiquioribus libris, nedum vetustissimis, legisse, quod mihi originem attulit suspicionis. Deinde cum accuratissime considerassem, non mihi visa est satis digna causa esse quæ retraheret Ciceronem a scribendo, occupationes Cæsaris. Nam sæpe ad eum Cicero scribebat, cum ille mirifice Ciceronis literis delectaretur, & ipsas omni ratione eliceret: nec eâ tempestate ullo majore negotio impediatur, ut cavere deberet, ne ob id illi molestus esset. Nec tamen tantum temporis in legendis

mi

occupationes nihil sum ausus scribere. Ad Balbum tamen scripsi. Tu deesse tibi noli. Serius potius ad nos, dum plenior. Quod huc properes, nihil est, præsertim Vacerra mortuo. Sed tibi consilium non deest. Quid constituerit, cupio scire. (2) Cn. Octavius, an Cn. Cornelius quidem, tuus familiaris, summo genere natus, terræ filius, is me, quia scit tuum familiarem esse, crebro ad cenam invitat. Adhuc non potuit perducere: sed mihi tamen gratum est. Vale.

micorum literis collocatur, ut non quis occupatissimus se ab illis de omnibus rebus certiolem fieri velit. Majus igitur quiddam esse putavi quod Ciceronem ab instituto suo deduceret: & ut libere omnem meam suspensionem proferam, si aliquando conjectari datum est, putarim propter ejus lectum legendum esse. Constat enim hoc tempore Cæsar's filiam mortuam esse, quæ Pompejo nupta erat, Juliam scilicet. Dicit etiam Cic. lib. III. epist. ad Q. Fr. se ad Cæsarem non scripsisse propter ejus lectum, de obitu filię intelligens. Victor.

(2 Cn. Octavius, an Cn. Cornelius quidem) Notat hominis ignobilitatem, cujus prope certum nomen ignoretur. Propterea cum ironiæ subjunxit, Summo genere natus: &, Terræ filius: quod in obscurissimi loci homines confertur. Lusit in eundem Octavium epist. 16. Oro te, quis tu es? Man.

M. CICERO TREBATIO S. D.

X. **L**EGI tuas literas, ex quibus intellexi te Cæsari nostro valde jureconsultum videri. Est quod gaudeas, te in ista loca venisse, ubi aliquid sapere viderere. Quod si in Britanniam quoque profectus esses, profecto nemo in illa tanta insula peritior te fuisset. Veruntamen (rideamus, licet: sum enim a te invitatus) subinvideo tibi, ultro te etiam arcessitum ab eo, ad quem cæteri, non propter superbiam ejus, sed propter occupationem, adspirare non possunt. Sed tu in ista epistola

ARG. Per jocum agitat, quod scripserat Trebatius, se Cæsari valde jureconsultum videri: & timiditatis arguit, qui in Britanniam navigare recusaverit: & ut de fructu commendationis ad Cæsarem, & omnibus rebus suis scribat plura, admonet. Anno U. C. 699.

stola nihil mihi scripsisti de tuis rebus, quæ mehercule mihi non minori curæ sunt, quam meæ. Valde metuo, (1) ne frigeas in hibernis: quamobrem (2) camino luculento utendum censeo. Idem & Mucio & Manilio placebat, præsertim qui sagis non abundares: quanquam vos nunc istic (3) satis calere audio. Quo quidem nuntio valde mehercule de te timueram. Sed tu (4) in re militari multo es cautior, quam in advocacionibus: qui neque in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi; neque (5) spectare effedarios, quem antea (6) ne andabatam quidem defraudare poteramus. Sed jam satis jocati sumus. Ego de te ad Cæsarem quam diligenter scripserim, tute scis; quam sæpe, ego. Sed mehercule jam intermiseram, ne viderer liberalissimi hominis, meique amantissimi voluntati erga me diffidere. Sed tamen his literis, quas proxime dedi, putavi esse hominem commonendum. Id feci. Quid profecerim, facias me velim certiore: & simul de toto statu tuo, consiliisque omnibus. Scire enim cupio quid agas, quid expectes, quam longum istum tuum discessum a nobis futurum putes,

1 *Ne frigeas*) Ne per hiemem parum commodis tuis servire possis. *J. F. Gronovius.*

2 *Camino luculento*) Quasi de vero frigore locutus esset. Sed & allegoricus sensus est: Eam hibernorum partem eligas, ubi frigus, hoc est, paupertatem, camino luculento, id est, fructibus provincialibus pellere possis. *Idem.*

3 *Satis calere*) Satis habere negotii.

4 *In re militari multo es cautior*) A præliis attingendis multo melius tibi caves, quam aliis cavere soles adhibitis in contractibus & testamentis signandis. Non ob inscitiam Trebatii, ut rustice Manutius, sed quia plerumque accidit, utcunque caveant Juris consulti, tamen ne sic quidem esse tutos. *Idem.*

5 *Spectare effedarios*) Britannos ex effedis præliantes. Sed loquitur, ut de gladiatoribus effedariis, de quibus *Lips. XI. Saturnal. 12. Idem.*

6 *Ne andabatam quidem*) Qui adeo delectaris spectaculis amphitheatralibus & muneribus gladiatorum, ut ne Andabatis quidem, in quibus minima voluptas est, introductis abesse spectaculo velis. Andabatæ oculis obsutis cæci pugnabant. Unde proverbium, *Andabatarum more pugnare*, in illos, qui litigant de re, quam ambo non intelligunt. *Idem.*

tes. Sic enim tibi persuadeas velim, unum mihi esse solatium, quare facilius possim pati te esse sine nobis, si tibi esse id emolumento sciam. Sin autem id non est, nihil duobus nobis est stultius: me, qui re non Romam attraham: te, qui non huc advoles. Una mehercule nostra, vel severa, vel jocosa congressio pluris erit, quam (7) non modo hostes, sed etiam fratres nostri Ædui. Quare omnibus de rebus fac ut quam primum sciam:

(8) *Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.*

7 *Non modo hostes*) Non dicam hostes: patet enim congressionem nostram esse jucundissimam, hostes autem formidabiles, & permolestos: sed ipsi Ædui, fratres nostri, quorum consuetudine delectamur. Ædui fratres populi R. cognita eorum fide, vocati sunt. Tacitus lib. XI. *Primi Ædui senasorum in urbe jus adepti sunt. Datum id faveri antiquo, & quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpans.* Manut. Vulgo scribitur *Hædui*, vel *Ædui*: sed in nummis priorum temporum, *Edui*. Vide Plinium Harduini, novissimæ editionis. Tom. I. pag. 225.

8 *Aut consolando*) Terentii senarius. Heautontim. I. 1. 34.

CICERO TREBATIO.

XI. **N**ISI ante Roma profectus esses, nunc eam certe relinqueres. Quis enim (1) tot interregnis jureconsultum (2) desiderat? Ego (3) om-

Tom. I.

S

ni-

ARG. Jocatur primum de interregnis: deinde suadet, si e re sua sit, maneat apud Cæsarem: sin minus, Romam se recipiat. Anno U. C. 700.

1 *Tot interregnis*) Quot interregna fuerint eo anno, facile inveniet, qui Dionem & Pedianum attente legerit. Quorum ille lib. XL. scripsit, eo anno, quo Calbinus & Messalla consulatum gessere, urbem sine magistratibus fuisse per sex menses: Pedianus autem interregni dies non plures quinque fuisse tradidit. Sunt igitur hac ratione interregna XXXVI. in sex mensibus. Duo sunt præterea, quæ docet idem Pedianus, non omitenda, ut arbitror: unum interregem non nisi a senatoribus patriciis, & ipsum patricium, prodi solitum; quod & Cicero pro domo sua dixit: alterum, ut ab eo, qui primus interrex esset proditus, comitia haberentur, moris non fuisse. Man.

2 *Desiderat*) Vere. Nam interrex jus non dicit. Cessat igitur opera jureconsultorum, & justitium in urbe tam diu est, quamdiu interregnum. Hætenus Cicero vere & serio, reliqua jocans. Idem.

3 *Omnibus, unde petitur*) Est propria jurisconsultorum formula.

hibus, unde petitur, hoc consilii dederim; ut a singulis interregibus (4) binas advocaciones postulent. (5) Satisne tibi videor abs te jus civile didicisse? Sed heus tu, quid agis? ecquid fit? video enim te jam joculari per literas. (6) Hæc signa meliora sunt, quam in meo Tusculano. Sed quid fit, scire cupio. Consuli quidem te a Cæsare scribis: sed

1a. Sic appellabatur alter litigatorum, qui nimirum in jus vocatus erat in judicio privato, sicuti is, qui in jus vocabatur, dicebatur *petitor*, sive *actor*, quoniam ab eo, cui litem intendebat, petebat aliquod plerumque dicere aut facere oportere. Cic. pro Mur. *Quid huic tam loquaciter litigioso responderes ille unde petebatur, non habebat.* Cato: *Si quid alter ab altero peteres, si ambo pares essent: sive boni, sive mali essent, quid duo res gessissent, uti testes non interessent, illi, unde petitur, potius credendum esse.* Terent. Prolog. Eunuch. vers. 10.

Atque in Thesauris scripsit, causam dicere

Prius unde petitur, aurum quare sit suum,

Quam ille qui petit, unde is sit thesaurus sibi.

Unde petitus est, a quo petitur. Cic. III. in Verr. *Ille autem, unde ablatum est, judicio suum recuperare nullo modo possit.* Liv. lib. V. *Unde minime quis crederet accepta calamitas.* Gronov. lib. IV. Obs. cap. II.

4 *Binas advocaciones postulent*) Est & hoc loquendi genus ex Jurisconsultorum schola. Proprie enim unde petitur *postulare advocacionem* dicebatur, cum, postquam petitor actionem edidisset, peteret a Prætoribus tempus deliberandi velintne stare iudicio, an facere quod petitor postulabat. Hoc tempus ideo dicebatur *advocatio*, quia tum amicos suos convocabat, cum quibus deliberabat unde petitur, num velit causam excipere ac jure experiri, nec ne. Hi dicebantur *advocati* proprie, & tempus *advocatio*. Senec. proœm. lib. IV. Controv. *Tanta illi perturbatio fuit, ut advocacionem peteres.* Hinc *advocatio* pro quavis mora. Senec. Consol. ad Marc. cap. 10. *Nihil de hodierna die promittitur: nimis magnam advocacionem dedi: nihil de hora.* Et *advocare* est moras necere. Plinius lib. V. epist. 8. *Ideoquæ interim veniam, ne a forensibus verbis recedam, advocandi peto; hoc est, moras necendi.* Idem.

5 *Satisne tibi videor*) Non intelligis me loqui etiam posse ut Jurisconsulti? nec frustra fuisse nostram consuetudinem, cum per eam mihi jam adhæserit aliquid de vestro jure civili. Erat autem genus interrogandi frequens antiquis per *Satin'* vel *satisne*. Plaut. Amph. II. 2. 1. *Satin' parva res est voluptatum in vita?* Epid. V. 2. 1. *Satin' illic homo ludibrio nos habet?* Mostell. I. 1. 73. *Satin' abiit, neque, quod dixit, focci existumat?* Sic *Satin' salve?* Ter. Eun. V. 6. 8. Liv. 1. 58. & XLI. 8. J. F. Gron.

6 *Hæc signa meliora sunt, quam in meo Tusculano*) Ludit in signorum significatione duplici. Nam & significationes notat, & statuas, quibus Tusculanum ornaverat, & quarum emptio ei res alienum confaverat. Vide epist. 23. hujus libri, Græv.

sed ego tibi ab illo consuli malle. Quod si aufit, aut futurum putas, perfer istam militiam, & permane. Ego enim desiderium tui, spe tuorum commodorum consolabor. Sin autem ista sunt inaniora, recipe te ad nos. Nam aut erit hic aliquid aliquando: aut si minus, una mehercule collocutio nostra pluris erit, quam omnes (7) Samarobriæ. Denique si cito te retuleris, sermo nullus erit. Si diutius frustra abfueris, non modo (8) Laberium, sed etiam sodalem nostrum (9) Valerium pertimesco. Mira enim persona (10) induci potest Britannici jureconsulti. Hæc ego non rideo, quamvis tu rideas: sed de re severissima tecum, ut soleo, jocos. Remoto joco, tibi hoc amicissimo animo præcipio, ut, si istic mea commendatione tuam dignitatem obtinebis, perferas nostri desiderium; honestatem, & facultates tuas augeas. Sin autem ista frigeant, recipias te ad nos. Omnia tamen quæ vis, & tua virtute profecto, & nostro summo erga te studio consequere. Vale.

7 *Samarobriæ*) In aliis vero *Samarobrigæ*, metropolis Ambianorum in Gallia Belgica. Hodie *Amiens*. Sic autem recte scribitur in melioribus libris; *Briva* enim & *Briga* sunt antiqua vocabula Gallica, quæ pontem significant. Hinc *Samarobriæ* est pons Samaræ fluvii, qui per illam urbem transit. *Samaræ* est fluvius, qui Ptolemæo Phrudis, in Notitia Imperii *Sombria* dicitur, hodie *la Somme*. Idem.

8 *Laberium*) Poetam mimis scribendis mordacem, de quo Gellius, Suetonius, Macrobius. Cujus mimos non ut pulchra poemata miratur Horatius, Sat. ult. lib. II.

9 *Valerium*) Voluit L. Valerium Jurisconsultum, ad quem scribit, l. 20. & Appio commendat III. 1. quem si accipimus, quare eum pertimescat, ignoramus. Si Valerium Catullum quem volunt, facilis est explicatio, nempe ne is epigrammate se traducat; & eum fuisse amicum Ciceronis apparet ex epig. L. *Disertissime Romuli nepotum, Quos sunt, quosque fuerit Marce Tulli.* J. F. Gronovius.

10 *Persona induci*) Fingi in mimo, vel epigrammate, aut proponi. Idem.

CICERO TREBATIO.

XII. **M**irabar quid esset, quod tu mihi literas mittere intermisisses. Indicavit mihi Pansa meus, (1) Epicureum te esse factum. (2) O castra præclara! Quid tu fecisses, si te (3) Tarentum, & non Samarobrivam misissem? Jam tum mihi non placebas, cum idem intuebare, quod & Sejus familiaris meus. Sed quonam modo (4) jus civile defendes, cum omnia tua causa facias, non civium? Ubi porro illa erit (5) formula fiduciæ, *Ut inter bonos bene agier oportet*? (6) Quis enim est, qui facit nihil, nisi sua causa? Quod jus statues (7) Communi dividundo, cum commune nihil

ARG. Per jocum exagitat Epicureos, & ipsum Trebatium, quem Epicureum factum esse Pansa narraverat. Anno U. C. 700.

1 *Epicureum te esse factum*) Te sectam Epicuri adamasse, id est, te omnia referre ad tui ipsius utilitatem. Erat enim dogma Epicuri, sapientem omnia facere propter sese. Qua sententia abutebantur, qui se juvabant damno & publico & alieno. Supra lib. III. ep. 9. J. F. Gronov.

2 *O castra præclara!*) In quibus scilicet homines Epicurei & voluptarii sunt. Idem.

3 *Tarentum*) Mollem civitatem, nequitizque deditam. Horatius lib. II. sat. 4.

Pectinibus parulis jactas se molle Tarentum. Athenæus lib. IV. solitos dicere Tarentinos sit, aliis laboriosam vitam, sibi voluptariam placere. Manus.

4 *Jus civile defendes*) Est enim justitia virtus extra se patens, & magis consulens aliis, quam sibi. Quomodo poteris retinere auctoritatem, tutari locum JC? J. F. Gronov.

5 *Formula fiduciæ*) In pignore vel hypotheca constituenda, excludens omnem fraudem. III. Off. 17. *Quam illa aurea: ut inter bonos bene agier oportet & sine fraudatione.* Ibidem: *Idque versari in tutelis, societatis, fiducijs, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis.* Idem.

6 *Quis enim est, qui facit nihil, nisi sua causa?*) Et abest hoc totum a duobus antiquis libris; & mihi quidem satis frigidum videtur. Jam cum superioribus formulæ verbis qui cohæret? Manus.

7 *Communi dividundo*) Ubi quod commune esse cœpit (ut si duo rem eandem emerint, aut duobus idem legatum, eadem hæreditas obvenerit) oportet dividi, & adhibebers Jurisconsultus. An suadebis utrique, ut se tantum respiciat, socium fraudet? J. F. Gronov. *Communi dividundo*: Titulus est apud Jurisconsultos. Manus.

hil possit esse apud eos, qui omnia voluptate sua metiuntur? Quomodo autem tibi placebit, Jovem Lapidem jurare, cum scias, Jovem iratum esse nemini posse? Quid porro fiet populo (9) Ulubrano, si tu statueris, (10) πολιτ' Δεισδαι non oportere? Quare si plane (11) a nobis deficis, moleste fero: sin (12) Pansa assentari commodum est, ignosco: modo scribe aliquando ad nos quid agas, & a nobis quid fieri, aut curari velis. Vale.

8 Jovem) Jovem Lapidem jurare dicebantur juraturi, qui, ut docet Festus, lapidem siccum tenebant, & his verbis jurabant: Si sciens fallo, tum me Diespiter, salva urbe atque bonis ejicias, uti ego hunc lapidem. Car.

9 Ulubrano) Ulubræ, Latii oppidum; in clientela Trebatii. Infra, epist. 18.

10 Πολιτ' Δεισδαι) Rempublicam administrare. Dicebat Epicurus, republ. capessere hominem bene sanum non oportere. Corres.

11 A nobis) Academicis. Idem.

12 Pansa) Qui & ipse Epicureus est. Epist. 19. lib. XV. Idem.

M. CICERO TREBATIO S. D.

XIII. **A** Deone me injustum esse existimasti, ut tibi irascerer, quod parum mihi constans, & nimium cupidus decedendi viderere, ob eamque causam me arbitrarere literas ad te jamdiu non misisse? Mihi perturbatio animi tui, quam primis literis perspiciebam, molestiam attulit. Neque alea ulla fuit causa intermissionis epistolarum, nisi quod, ubi esses, plane nesciebam. Hic tu metiam infimulas, nec satisfactionem meam accipis. Audi, (1) Testa mi: Utrum superbiorum te pecunia facit, an quod te imperator consulit? Moriar ni, quæ tua (2) gloria est, puto te malle a Casare consuli, quam inaurari. Si vero utrumque est: quis te feret, præter me, qui omnia ferre possum? Sed, ut ad rem redeam, te istuc invitum non esse,

S 3 esse,

ARG. Intermisisti literarum officii excusationem offert, quam non accipiente Trebatio, liberius pro more jocatur. Anno U. C. 700.

1 Testa) Cognomen Trebatii. Manus.

2 Gloria) Interdum gloriæ nomen pro inani quodam gloriæ studio sumitur. Idem.

esse, vehementer gaudeo: &, ut illud erat mole-
stum, sic hoc est jucundum. Tantum metuo, ne
(3) artificium tuum tibi parum profit. Nam ut
audio illic,

(4) *Non ex jure manu confertum*, (5) *sed
magis ferro Rem repetunt*.

Et tu soles ad vim faciendam (6) adhiberi? (7)
neque est, quod illam exceptionem interdicto perti-
me-

3 *Artificium tuum*) Juris civilis prudentia. *Corrad.*

4 *Non ex jure*) Ennii versus. *Ex jure manu confertum petere*
est rem suam petere actione forensi, rei vindicatione. Vide
Gell. XX. 9. Vide & Orat. pro Murena, cap. 14.

5 *Sed magis ferro*) Abjicitur s, in *Magis*, metri causa.
Quod qui ignorabant, fecere, *Mage*. Manut. Sed Manutius ta-
men & Lamb. ediderunt *mage*.

6 *Adhiberi*) Hoc est, in consilio adhiberi, consuli. Vult
autem Lambinus legi, *Et tu non soles ad vim &c.* Negatio
scilicet, quæ debet, inquit, locari ante verbum *soles*, fuit
infra in alienum locum translata, & ante verbum *veneris* col-
locata. Quod si verum est, ut opinor, interrogandi nota de-
leatur post *adhiberi*. Olivetus.

7 *Neque est*) Jocatur hic Cicero cum Trebatio tanquam cum
homine bellica certamina libenter vitante: Numquam, ait, ad
te pertinebit illa exceptio, qua prætor in interdicto uti solet,
quod tu prior vi hominibus armatis quenquam de possessione de-
jeceris. Facit enim tua timiditas, ne quem prior lædas. Huic sen-
tentia videtur illud, *Non veneris*, adversari: nam exceptio illa
non solebat in eum fieri, qui prior vi hominibus armatis non ve-
nisset, sed qui prior venisset. Vidit hoc olim Bernardinus Rutili-
us, putavitque legendum, *Conveneris*. Alii postea non disceden-
dum a veteribus libris, recte censuerunt; sententiam tamen Ci-
ceronis non omnino (ut arbitror) sunt affecti. Nam, quod a-
junt Ciceronem hoc dicere, non esse Trebatio pertimescendam
exceptionem illam, qua utuntur illi ad prætorem, qui cum con-
fessi sint se dejecisse, clamant tamen se non interdicto teneri,
nec debere restituere; nam se prius ab adversariis vi hominibus
armatis dejectos esse; ego non arbitror exceptione illa eos ad
prætorem uti solitos, qui aliquem de possessione dejecerant; sed
ipsum prætorem, cum eum, qui dejectus erat, interdicto resti-
tui juberet, excipere solitum esse, nisi is, qui postularet inter-
dictum, prior vi hominibus armatis adversarium dejecisset. Quod
si probaretur, interdictum ei nullam opem ferebat; sed vetus pos-
sessor, donec bis ad exitum pervenisset, in suo statu permanebat.
Non dubium est autem, cum ait Cicero, *Quod tu prior vi ho-
minibus armatis non veneris*, usitata eum exceptionis verba re-
citare; sed particulam, *Non*, addit de suo, joci causa, & im-
mutat exceptionis morem, ut Trebatio timiditatis notam iurat:
quasi minime prior venisset vi hominibus armatis, *Manutius*.

mescas, *Quod tu prior vi hominibus armatis non veneris.* Scio enim te non esse procacem in lacefendo. Sed ut ego quoque te aliquid admoneam (8) de nostris cautionibus: (9) Treviros vites censeo. Audio capitales esse. Mallem auro, ære, argento essent. Sed alias jocabimur. Tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim quam diligentissime. A. d. iv. non. Mart.

8 *De nostris cautionibus*) *Nostris*, inquit, jocans: quia jurisconsultorum cautiones erant: & oratorem cavere jurisconsulto, mirum videtur. *Idem.*

9 *Treviros*) PETRUS BEMBUS Bernardino Sandro. Quod hodie mane querenti tibi a me de illis Ciceronis ad Trebatium verbis: *Treviros vites censeo: audio capitales esse: mallem auro, argento, ære essent:* respondi, jocum esse & multiplicem, & festivum: qui quidem jocus in antiquis & nummis & scriptoribus deprehenderetur: itaque, quoniam eramus in via, ut neque libros, neque nummos haberemus, rejeci te in alium diem; id ne te diutius torqueat, est ejusmodi, ut joci causa, quod quidem Cicero ad illum scribens more suo fere semper facit, & *Treviri & capitales* in ambigui genere sint posita. Nam, cum videatur monere illum, ut vitet Treviros Galliarum populos: qui capitales bellicosique sint; ludit cum in *Trevirorum*, tum in *capitalium* verbo. Erant enim Romæ magistratus, Triumviri capitales, qui etiam Treviri dicebantur. Sed quoniam hoc ipsum Triumvirum nomen iterum in ambiguo poni poterat, cum essent etiam apud Romanos Triumviri pecuniæ eudendæ: quos ita inscribebant, A. A. A. F. F. hoc est, *Auro, Argento, ære stando, feriundo:* jocatur iterum in hoc verbo, luditque Cicero, ut mihi quidem videtur, bellissime: addens, *mallem Trevivos istos esse pecuniosos, quam bellicosos; ut, Cesare eos vincente, tu discesceres.* Itaque infert, *mallem esse Trevivos auro, argento, ære, quam scilicet capitales.* Triumviros autem Treviros solitos dici, Livius satis locuples esse testis potest. Quod vero Triumviri pecuniæ sic, ut dixi, inscriberentur; est apud me nummus æreus perantiquus ita inscriptus, C. PLOTIUS. III. VIR. A. A. A. F. F. Sunt & alii nummi aliorum nominum, ejusdem tamen tituli; quos inspicias, cum voles. Hæc ad te scripsi, cum domum redissem, & nummos ac librum sumpsissem, amore tui admonitus. Vale. Pridie idus Junii. M. D. XXXII.

CICERO TREBATIO.

3.55. XIV. **C**hrisippus Vettius, Cyri architecti libertus, fecit ut te non immemorem putarem mei. Salutem enim verbis tuis mihi nuntiavit. Valde jam laetus es, qui gravere literas ad me dare, homini præsertim prope domestico. Quod si (1) scribere oblitus es, minus multi jam te (2) advocato causa cadent: sin nostri oblitus es, dabo operam, ut istuc veniam ante quam plane ex animo tuo effluo: sin (3) æstivorum timor te debilitat, aliquid excogita, (4) ut fecisti de Britannia. Illud quidem perlibenter audivi ex eodem Chrysippo, te esse Cæsari familiarem. Sed mehercule mallet, id quod erat æquius, de tuis rebus ex tuis literis quam sæpissime cognoscerem. Quod certe ita fieret, si tu maluisses benevolentia, quam litium jura perdiscere. Sed hæc joci sumus, & tuo more, & nonnihil etiam nostro. Te valde amamus, nosque a te amari cum volumus, tum etiam confidimus. Vale.

ARG. Familiariter & jocosè Trebatium, qui literas nullas miserat, objurgat. Anno V. C. 700.

1 *Scribere*) Lusus in verbo *scribere*, quod vel Jurisconsultorum est, scrip'a formula clientibus cavere; vel ad amicos literas dare. *Cellar.*

2 *Advocato*) Advocatus hic is est, qui per formulas præscripta litigandi forma, cavet iis, a quibus consulitur. *Advocaciones* dixit similiter epist. 10. *Manus.*

3 *Æstivorum timor*) Timor futuri belli, quod æstate renovabatur. *Idem.*

4 *Ut fecisti de Britannia*) Ut causatus aliquid fueras, ne cum Cæsare in Britanniam navigares. *Cellar.*

CICERO TREBATIO.

XV. **Q**Uam sint morosi qui amant, vel ex hoc intelligi potest. Moleste ferebam antea te invitum istuc esse: pungit me rursus, quod scribis esse te (1) istuc libenter. Neque enim mea commendatione te non delectari facile patiebar: & nunc angor, quidquam tibi sine me esse jucundum. Sed hoc tamen malo, ferre nos desiderium, quam te non ea, quæ spero, consequi. Cum vero in (2) C. Matii, suavissimi (3) doctissimique hominis, familiaritatem venisti, non dici potest quam valde gaudeam: qui fac ut te quam maxime diligat. Mihi crede, nihil ex ista provincia potes, quod jucundius sit, deportare. Cura, ut valeas.

ARG. Suum absentis Trebatii desiderium declarat, & de C. Matii familiaritate gratulatur. Anno U. C. 700.

1 *Istuc*) In Gallia.

2 *C. Matii*) Cujus extat gravissima epistola lib. XI. apud Cæsarem gratia valuit, ut epist. 12. lib. VI. *Manus*.

3 *Doctissimi*) Quintilianus lib. XII. cap. 6. ait Matium ante quaestoriam ætatem orasse. Columella lib. XII. cap. 4. & cap. 44. scripsisse eum de pistore, coquo, & cellario libros tres. A Gellio quoque & Macrobio laudari video doctrinam Cn. Matii. Sed ibi Cnæus, hic Cajus nominatur: ut vel duo Matii fuerint, diverso prænomine, uterque in primis eruditus: vel, si unus fuit, mendum sit in alterutro prænomine. *Idem*.

M. CICERO TREBATIO S. D.

XVI. **I**N (1) Equo Trojano scis esse in extremo, (2) *Sero sapiunt*. Tu tamen, (3) mi vetule, non sero, (4) Primas illas (5)

ARG. Ita laudat Trebatii sapientiam in vitando bellorum discrimine, ut timiditatis simul arguat; & alia per jocum adjungit. Anno U. C. 699.

1 *Equo Trojano*) Livii Andronici tragœdia. *Corrad*.

2 *Sero sapiunt*) Phryges. *Idem*.

3 *Mi vetule*) Amatorie, per jocum. *Manus*.

4 *Primas illas*) Lambinus edidit, *Primum quod illas*. *Supra, literas*.

(5) rabiosulas (6) fat fatuas dedisti: deinde, quod in Britannia (7) nos nimis φιλοδέωρον te præbuisi, plane non reprehendo. Nunc vero (8) in hibernis (9) injectus mihi videris. Itaque te commovere non curas. (10) Usquequaque sapere oportet. Id erit (11) telum acerrimum, Ego si foris cœnitarem, (12) Cn. Octavio, familiari tuo, non defuissem. Cui tamen dixi, cum me aliquarum invitaret: Oro te, quis tu es? Sed mehercules, extra jocum, homo bellus est: vellem cum tecum (13) abduxisses. Quid agatis, & ecquid in Italiam venturi sitis hac hieme, fac plane sciam. Balbus mihi confirmavit, te divitem futurum. Id utrum Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum, an, quomodo Stoici dicunt, Omnes esse

5 *Rabiosulas*) In quibus teneri se urbis desiderio, & cupere statim aliquid auferre, atque a bello discedere, scripserat Trebatius. Id fuit primum argumentum, cur non sero, sed mature sapere visus est. Alterum, quod in Britanniam ire noluit. Tertium, quod Samarobriæ diu mansit, nec ullam rei bellicæ partem attigit. Inde jocandi materiam Cicero sumpsit. *Manus.*

6 *Sat fatuas*) Quia cum ivisset in Galliam eo consilio, ut Cæsaris benevolentiam obsequio suo consequeretur, ita statim auferre ab eo pecuniam, & domum redire properabat, quasi non literas commendatitias, verum syngrapham ad eum attulisset. *Idem.*

7 *Non nimis φιλοδέωρον*) Non valde cupidum spectandi: quia transire in Britanniam noluisi, neque spectare essedarios. *Idem.*

8 *In hibernis*) Hibernorum tempus nondum erat: sed hibernare Trebatius videbatur, quia se Samarobriam non sommovebat. *Epist. 11. 12. & hac in extremo. Manus.*

9 *Injectus*) Lego, *illectus*, vel *inlectus*, id est, delinitus, inescatus, captus aliqua illecebra. *J. F. Gron.*

10 *Usquequaque sapere oportet*) Ubique: quod tu facis: qui tibi optime caves, nec periclitari, quamquam sis in bello, de vita vis. *Manus.*

11 *Telum*) Summum est in sapientia præsidium. Serio videtur hoc dicere, sed jocatur: quasi dicat: nã tu rationem tuendæ salutis tuæ optimam injivisti; &, quod alii telis acerrimis, id tu sapientia tuâ consequeris. *Manus.*

12 *Cn. Octavio*) Supra, *epist. 9.*

13 *Abduxisses*) Nondum a joco discedit, quamquam dixerit, *Extra jocum*. Nam *Abduxisses*, videtur esse, tecum duxisses ut hominem bellum, voluptatis & lætitiæ tuæ causam; sed valet, ut hominem iæptum, quo minime delectamur. *Manus.*

esse divites, qui cælo & terra frui possint, postea videro. Qui istinc veniunt, (14) superbiam tuam accusant, quod negent te percunctantibus respondere. Sed tamen est quod gaudeas: constat enim inter omnes, neminem te uno Samarobrivæ juris peritorem esse.

14 *Superbiam tuam*) Non quod superbus esset, sed quod a nemine consuleretur. Idem jocus epist. 10. lib. 1. *Idem*.

CICERO TREBATIO S. D.

XVII. **E**X tuis literis, & (1) Quinto fratris gratias egi, & te aliquando collaudare possum, quod jam videris certa aliqua in sententia constitisse. Nam primorum mensium literis tuis vehementer commovebar, quod mihi interdum (pace tua dixerim) levis in urbis urbanitatisque desiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari, sæpe autem etiam, quod a te alienissimus, & subimpudens videbare. Tanquam enim syngrapham ad imperatorem, non epistolam attulisses, sic, pecunia ablata, domum redire properabas: nec tibi in mentem veniebat, eos ipsos, qui cum syngraphis venissent (2) Alexandriam, nummum adhuc nullum auferre potuisse. Ego, si mei commodi rationem ducerem, te mecum esse maxime vellem. Non enim mediocri afficiebar vel voluptate ex consuetudine nostra, vel utilitate ex consilio atque opera tua. Sed cum te ex adolescentia tua in amicitiam & fidem meam

con-

ARG. Urbis desiderium quod deposuerit, gratulatur, & ut Cæsaris amicitiam faciat pluris, monet, quam fructuosam fore pollicetur. Anno U. C. 699.

1 *Quinto fratri*) Qui tum erat Cæsaris Imperatoris Legatus in Gallia.

2 *Alexandriam*) Ut a Ptolemæo, Alexandrino rege, pecuniam suam ei Romæ creditam exigereut. Jocatur Cicero in re vera: ut ex oratione pro Postumo, in qua etiam syngraphæ in Albano Pompeji factæ nominantur, satis constat.

contulisses, semper te non modo tuendum mihi, sed etiam augendum atque ornandum putavi. Itaque quoad opinatus sum me (3) in provinciam exiturum, quæ ad te ultro detulerim, meminisse te credo. Postea quam mea mutata ratio est, cum viderem me a Cæsare honorificentissime tractari, & unice diligi, hominisque liberalitatem incredibilem, & singularem fidem nossem: sic ei te commendavi & tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui. Quod ille ita & accepit, & mihi sæpe literis significavit, & tibi & verbis & re ostendit, mea commendatione sese valde esse commotum. Hunc tu virum nactus, si me aut sapere aliquid, aut velle tua causa putas, ne dimiseris: &, si quæ te forte res aliquando offenderit, cum ille aut occupatione, aut difficultate tardior tibi erit visus, perferto, & ultima expectato; quæ ego tibi & jucunda, & honesta præstabo. Pluribus te hortari non debeo. Tantum moneo, neque amicitia confirmandæ clarissimi ac liberalissimi viri, neque uberioris provinciae, neque ætatis magis idoneum tempus, si hoc amiseris, te esse ullum unquam reperturum. Hoc quemadmodum (4) vos scribere soletis in vestris libris, idem Q. Cornelio videbatur. In Britanniam te profectum non esse gaudeo, quod & labore caruisti; & ego (5) te de rebus illis non audiam. Ubi sis hibernaturus, & qua spe, aut conditione, perscribas ad me velim. Vale.

3 *In provinciam*) Vide supra ep. 5.

4 *Vos*) Jurisconsulti. Exempla non tot quin plura in Pandectis.

5 *Te de rebus illis*) Magnifice & insolenter referentem; Non audiam, cum fastidio. Sed jocatur. *Corrad.*

CICERO TREBATIO S. D.

XVIII. **A**Ccepi a te aliquot epistolas uno tempore, quas tu (1) diversis temporibus dederas, in quibus me (2) cætera delectarunt. Significabant enim, te istam militiam jam firmo animo ferre, & esse fortem virum & constantem. Quæ ego paulisper in te ita desideravi, non imbecillitate animi tui, sed magis ut desiderio nostri te æstuarè putarem. Quare perge, ut cœpisti: forti animo istam tolera militiam. Multa, mihi crede, assequere. Ego enim renovabo commendationem, sed tempore. Sic habeto, non tibi majori esse curæ, ut iste tuus a me discessus quam fructuosissimus tibi sit, quam mihi. Itaque, quando vestræ cautiones infirmæ sunt, (3) Græculam tibi misi cautionem chirographi mei. Tu me velim de ratione Gallici belli certiore facias. Ego enim ignavissimo cuique maximam fidem habeo. Sed, ut ad epistolas tuas redeam, cætera belle: illud miror: (4) quis solet eodem exemplo plures dare, qui sua manu scribit? Nam quod

(5)

ARG. Laudat constantiam Trebatii, qui permanere in provincia apud Cæsarem constituerat. Jocatur in ejus parsimonis, quia scripserat in palimpsesto. Anno U. C. 700.

1 *Diversis*) Eodem tamen exemplo.

2 *Cætera delectarunt*) Hoc pendet usque ad illud, quod est infra, *Cætera belle: illud miror*. Manut.

3 *Græculam tibi misi cautionem*) Puto sensum esse, Commendavi te Cæsari literis Græcè scriptis. *Vilior*. Ego potius crediderim epistolam esse eam ipsam Latinam quam ad Trebatium mittit suo chirographo scriptam, quam *Græculam cautionem* vocat propter Græcam fidem, de qua apud Plautum in *Asinaria*. Ut enim Græca fides certa est, sic Græca cautio certa, firmaque intelligenda est. Nam in cautionibus nostram obligamus fidem, ut Cicero suam ea epistola obstringit, cum promittat Trebatium multa affecuturum. *Turn. Advers. XII. 18.*

4 *Quis solet eodem exemplo*) Miror, inquit, cum tua manu scribas, eodem exemplo plures a te epistolas mitti. Hinc licet conicere, epistolas illas, quas Cicero se diversis temporibus accepisse dixit, eodem exemplo omnes fuisse. *Manut.*

(5) in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam: sed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, (6) quam hæc scribere, nisi forte tuas formulas. Non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas. An hoc significas, nihil fieri? frigere te? ne chartam quidem tibi suppeditare? Jam ista tua culpa est, qui verecundiam (7) tecum extuleris, & non hic nobiscum relinqueris. Ego te Balbo, cum ad vos proficiscetur, more Romano commendabo. Tu, si intervallum longius erit mearum literarum, ne sis admiratus. Eram enim abfuturus mense Aprili. Has literas scripsi in Pomptino, cum ad villam Metrilli Philemonis divertissem, ex qua jam audieram (8) fremitum clien-

§ *In palimpsesto*) Palimpsestus membrana fuit iterum abrasa, ut aliquid rursus in ea scriberetur. *Idem*. Vox e Græco profecta; πάλιν, iterum, ψάω, rado.

6 *Quam hæc scribere*) Hoc totum, sive, *quam hæc scribere*, sive *quam exscribere*, sive *quam hæc non scribere*; (nam varie in libris vulgaris legitur) delendum curavi. Est enim ex annotatione natum, & ex ora libri in contextum verborum Ciceronis insertum, quod & antea Mureto venit in mentem. *Lambin.* Difficilis admodum hic locus & corruptus videtur; quem nos cum explicaverimus, deinde emendavimus. Primum igitur Trebatius epistolam ad Ciceronem in palimpsesto exararat, quam post in charta pura descriptam (nam in palimpsesto etiam alia erant) ad Ciceronem daret. Ac similiter Cicero fecisse se, extrema epistolæ IX. ostendit, cujus hoc est initium, *Accubueram hora nona, cum ad te harum exemplum in codicillo exaravi*. Hoc ergo cum fecisset primum Trebatius, postea mutato describendi consilio, vel ignavia, vel avaritia impulsus, palimpsestum ipsam ad Ciceronem misit, cum ea, quæ præter epistolam erant ibi perscripta, delevisset. Id enim facere maluerat quam hanc exscribere. Nam hoc vult his verbis indicare Cicero. Jam quod ad scripturam attinet, primum qui tria hæc verba *quam hæc scribere* plane tollunt, imperitissime faciunt & audacissime. Ac si sic licebit nobis, quidquid in Cicerone vel Poeta aliquo non assequimur, tanquam nothum perfodere, facillimam nobis ad omnium scriptorum explicationem sternemus viam. Rectius longe Manutius *quam exscribere* legendum putavit. Id quod tamen nondum profusus verum est. Cur enim non potuerit Trebatius etiam quæ exscripserat delere? Nos ita: *quam hæc exscribere*. *Canterus*.

7 *Tecum extuleris*) Nam, si eam tecum non attulisses, sine verecundis peteris; nunc, quia te pudor a petendo deterret, nihil accipis. *Manutius*.

8 *Fremisum cliensium meorum*) Coaxationem ransrum in pal-

elientium meorum, quos quidem tu mihi concilia-
sti. Nam Ulubris honoris mei causa vim maximam
vanuncolorum se commosse constabat. Cura ut va-
leas. VI. Idus April. de Pomptino.

Epistolam tuam, quam accepi ab L. Arruntio,
conscidi innocentem: nihil enim habebat, quod
non vel in concione recte legi posset. Sed & Ar-
runtius ita te mandasse aiebat, & tu adscripseras.
Verum illud esto. Nihil te ad me postea scripsisse
demiror, præsertim tam novis rebus.

Indibus Pomptinis profestorum (ut fingit) ex Ulubrano, quod
oppidum Ciceroni commendaverat Trebatius, effeceratque ut ne-
scio quam eorum causam apud Senatam ageret. J. F. Gron.

CICERO TREBATIO S.

XIX. **V**ide quanti apud me sis, etsi jure id qui-
dem: non enim te amore vinco. Ve-
runtamen quod præsentî tibi prope subnegarem, non
tribuerem certe, id (1) absenti debere non potui.
Itaque, ut primum (2) Velia navigare cœpi, institui
Topica Aristotelea conscribere, ab ipsa urbe commo-
nitus, amantissima tui. Et librum tibi misi Rhe-
gio, scriptum quam planissime res illa scribi po-
tuit. Sin tibi quædam videbuntur obscuriora, co-
gitare debebis, nullam artem literis sine interpre-
te, & sine aliqua exercitatione percipi posse. (3)
Non longe abieris: num jus civile vestrum ex li-
bris cognosci potest? qui quanquam plurimi sunt,
do-

ARG. Antonio post Cæsaris necem rémp. turbante, Cicero
desperans libertatem, in Græciam abire constituit. In quo iti-
nere Topicorum librum scripsit, eumque Trebatio misit ab Rhe-
gio, ubi & hæ literæ sunt datæ, de usu & interpretatione ejus
libri docentes. Anno U. C. 709.

¹ Absenti debere non potui) Hoc est, volui persolvere. Man.
Sic etiam locutus est Cicero Tusc. II. cap. ult.

² Velia) Urbs fuit Lucanix ad Pæstanium sinum, ad quam
est portus Velinus. Grævius.

³ Non longe abieris) Non longe petantur exempla. Manus.

doctorem tamen, (4) usumque desiderant. Quamquam tu si attente leges, si sæpius, per te omnia consequere ut certe intelligas. Ut vero etiam ipsi tibi loci proposita quæstione occurrant, exercitatione consequere. (5) In qua quidem nos te continebimus, si & salvi redierimus, & salva ista offenderimus. v. Kal. Sext. Rhegio.

4 *Usumque*) Corradus legit, *lumenque*. Grævius ex mss. *usum quem*.

5 *In qua nos te continebimus*) Ego tibi præceptor ero. Verbum proprium de magistris. Petron. *Nondum juvenes declamationibus continebantur*. Gell. XIX. 1. *Non parva virum auctoritate, satisque attento discipulos juvenes continentem*. J. F. Gronovius.

CICERO TREBATIO S. D.

XX. **A**Mabilior mihi Velia fuit, quod te ab ea sensi amari. Sed quid ego dicam te, quem quis non amat? (1) Rufio, medius fidius, tuus ita desiderabatur, ut si esset unus e nobis. Sed ego (2) te non reprehendo, qui illum ad ædificationem tuam traduxeris. Quamquam enim Velia non est vilior, quam (3) Lupercal, (4) tamen isthuc malo, quam hæc omnia. Tu, si me audies, quem soles, has paternas possessiones tenebis, (nescio quid enim

ARG. De Velientium in Trebatium amore significat: & ne paternas possessiones vendat, perfugium miseris temporibus futuris, admonet. Scripta ante superiorem, ut dies adscripta ostendit. Anno U. C. 709.

1 *Rufio tuus*) Rufionem Trebatii gentilem fuisse, didici ex hoc antiquo lapide, qui est Romæ ad portam Latinam: *C. Vibius. C. F. Mater. C. Trebatius. Rufio. faciund. curaverunt*. Mauut.

2 *Te non reprehendo*) Utunque illi eum requirant, tu bene fecisti, quod illum pellexisti Romam, ut præsit domui struendæ, quam paras in Lupercali. *J. F. Gronov.*

3 *Lupercal*) Locus in urbe Roma, sic appellatus a Lupercali sive fano Panis Luperci. Varro IV. de L. L. 24. *Luperci, quod Lupevalibus in Lupercali sacra faciant*. Vide & Justin. XLIII. 1. *Idem*.

4 *Tamen isthuc malo*) Nempe ut domus tibi sit, in qua nobiscum vivas Romæ. *Idem*.

enim Velientes verebantur) neque (5) Heletem nobilem amnem relinques , nec (6) Papirianam domum desereres . Quamquam illa quidem habet (7) lotum , a quo etiam advenæ teneri solent : quem tamen si excideris , multum prospexeris . Sed in primis opportunum videtur , his præsertim temporibus , habere perfugium , primum eorum urbem , quibus carus sis : deinde tuam domum , tuosque agros , eaque remoto , salubri , amœno loco : idque etiam mea interesse , mi Trebati , arbitror . Sed valebis , meaue negotia videbis , meque , diis juvantibus , ante brumam expectabis . Ego a Sext. Fadio , Niconis

Tom. I.

T

disci-

5 *Heletem*) Strabo in initio VI. libri , ubi de omni illa ora agit , plures sententias adducit , unde *Velia* a Græcis *Helea* appellata esse possit , nonnullosque tradit ab *Helete* fluvio ei nomen inditum voluisse . Stephanus inde nomen illam accepisse affirmat . *Victorius* . Alii , *Haletem* .

6 *Papirianam*) Emptam de Papirio quodam a Trebatio , vel ab ejus patre . *Manus* .

7 *Lotum*) Nos antiquos codices in hoc etiam secuti sumus , quos incorruptos esse censemus . De *lotorum* nobilitate , & quam jucunda earum opacitas esset , quantique olim in domibus æstimerentur , Plinius docet in libri XVII. præmio . Polybius a se visam in Attica describit lib. XII. histor. quem locum , quia nondum integer vulgatus est Polybius , leges apud Athenæum *δειπνοσφιζών* lib. XII. qui totam verbis ipsius hujus arboris descriptionem persequitur . Nam qui *lucum* emendarunt , deceptos esse putamus . Impium enim Ciceronis consilium fuisset ; cum enim sacri essent luci , non sine ingenti piaculo & scelere incidi poterant : domusque privata non luci erat capax , cum *loti* , deliciarum causa , summa arte in domibus colerentur ; advenæ autem raram arborem visabant , & ejus jucundo aspectu tenebantur : propter quam rem jocans (ut arbitror) jubet ipsum lotum illam excindere , quia sibi esset sumptus causa , cum sæpe hospitum domus plena esset . Nam in verbo illo *prospexeris* ambiguum sensum esse puto . Videtur enim dicere , si *lotum excideris* , majus cœli spatium aspicias : illa enim sua capacitate prospectum impedit , & luminibus obstruit : cum dicat , Rebus tuis consules , minores enim sumptus facies , non enim causa erit advenis , cur domum tuam frequentent . Et omnia hæc facete & cum joco , ut consuevit . Fere enim semper cum eo jocatur . Adversatur solum antiquæ lectioni , quod *lotum* fœminino genere alii auctores appellarunt , cum ipse masculino usurpet : quare accurate considerandum est , vitiumne ea parte vetus habeat , sive eo genere contra plurimorum morem : quod vix verisimile est , Cicero appellare lotum voluerit . *Victor* . Ne genus obstaculo nobis sit ad hanc lectionem approbandam , pluribus docet Sanctius in Minerva , quem consule . *Græu* .

discipulo librum abstuli, (8) Νίκωνος περι πολυφαγίας. O medicum suavem, meque docilem ad hanc disciplinam! Sed Bassus noster me de hoc libro celavit; (9) te quidem non videtur. Ventus increbrescit. Cura ut valeas. XIII. Kal. Sext. Velia.

8 Νίκωνος) Niconis, *De edacitate*. In illo, opinor, libro documenta inerant, quo modo, incolumi valetudine, plurimum edi posset. *Manus.*

9 *Te quidem non videtur*) Ita sine metu morbi escæ maximæ videris. *J. F. Gron.*

CICERO TREBATIO S. D.

XXI. Sili (1) causam (2) te docui. Is postea fuit apud me, cum ei dicerem, tibi videri (3) sponsonem illam nos sine periculo facere posse, (4) *Si bonorum Turpilie possessionem Q. Cæpio Prætor ex edicto suo mihi dedit: negare ajebat Servium, tabulas testamenti esse eas, quas instituisset is, qui (5) factionem testamenti non habuerit; hoc idem Offilium dicere. Tecum se locutum negabat: meque rogavit, ut se & causam suam tibi com-*

ARG. Sili, amici sui, causam Trebatio commendat, ut ad eum veniat, & adjuvet. *Anno U. C. 709.*

1 *Sili*) Ad quem scribit lib. XIII.

2 *Causam te docui*) *Docet causam*, cujus res agitur, cum pro se ætutum instruit. *Discit*, qui defensurus est. Seneca in nobili fragmento apud Augustinum lib. VI. de Civ. Dei, cap. 10. *Sunt qui vadimonia sua Deos advocent: sunt qui libellos offerant, & illos causam suam doceant.* Plin. III. ep. 9. *Legatos interrogabam, docuissetne me aliquid, quod te probari posse considerent.* *J. F. Gron.*

3 *Sponsonem illam*) Judicalem, ut iudicio vicisse credatur adversarius, ni ita sit. *Vide Pithœi Advers. 18. Idem.*

4 *Si bonorum Turpilie*) Legendum videtur, *Ni bonorum &c.* Hereditatem sibi a Turpilie relictam Silius ex edicto prætoris acceperat. Vocatus in iudicium a Turpilio propinquo, eandem hereditatem repetente, quia Turpilie factionem testamenti fuisse negaret, sponsonem facere cogebatur: de qua consuluit peritissimos jurisconsultos, Serv. Sulpicium, & Offilium: & cum Trebatii quoque sententiam scire vellet, Ciceronis opera usus est. *Manus.*

5 *Factionem*) Jus faciendi testamenti.

commendarem. Nec vir melior, mi Testa, nec mihi amior P. Silio quisquam est, te tamen excepto. Gratissimum igitur mihi feceris, si ad eum ultro veneris, eique pollicitus eris. Sed, si me amas, quam primum, hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

CICERO TREBATIO S. D.

XXII. **I**lluseras heri inter scyphos: quod dixeram, controversiam esse, possetne heres, quod furtum antea factum esset, (1) furti recte agere. Itaque, etsi domum bene potus seroque redieram, tamen id caput, ubi hæc controversia est, notavi & descriptum tibi misi: ut scires, id quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Ælium, M. Manilium, M. Brutum sensisse. Ego tamen (2) Scævola & Testæ assentior. Vale.

ARG. De furto questionem, inter scyphos natam, probat auctoritate jurisconsultorum. Anno incerto.

1 *Furti recte agere*) Haberetne actionem adversus eum furem, qui furatus esset ante quam ipse heres esset. Ideo enim dubitari potest, quia non videtur heres ea, tanquam sua, posse repetere, quæ nondum ad eum hereditario jure pervenissent. *Man.*

2 *Scævola & Testæ*) Trebatium suis cognominibus appellat. *Testa* enim vocatur epist. 13. & 21. *Scævola* vero epist. 14. ad Art. lib. IX. Jocatur Cicero, & post verbum *Scævola*, addit copulam &: ut videatur de duobus loqui, cum de uno loquitur. Aut dic, P. Mucium significari, quem & lib. I. de Fin. cum Manillo & Bruto nominat, eosque vocat principes civitatis: nisi si Mucium Scævola illum notat, de quo epist. 16. *Idem.*

CICERO FABIO GALLO S. D.

XXIII. **T**antum (1) quod ex Arpinati veneram, cum mihi a te literæ redditæ sunt: ab eodemque accepi (2) Aviani literas: in quibus hoc inerat liberalissimum, (3) nomina se facturum, cum venisset, qua ego vellem die. Fac, quæso, qui ego sum, esse te. Estne aut tui pudoris, aut nostri, primum rogare de die; deinde (4) plus annua postulare? Sed essent, mi Galle, omnia facilia, si & ea mercatus esses, quæ ego desiderabam, & ad eam summam, quam volueram. Ac tamen ista ipsa, quæ te emisse scribis, non solum rata mihi erunt, sed etiam grata. Plane enim Intellego, te non modo studio, sed etiam amore usum, quæ te delectarint, hominem (ut ego semper judicavi) in omni iudicio elegantissimum, quæque me

ARG. Signa quædam & statuas Ciceroni, potius tabulas piætas cupienti, Gallus emerat. Ex illis emptionibus nullam a se desiderari Cicero rescribit: simul gratum sibi esse significat, quod domum proximam velit conducere. *Anno incerto.*

1 *Tantum quod*) Sic Mss. & optimus quisque librorum: deteriores sine quod. Est autem *tantum quod*, vix, modo, commodum, simul ac. *Cellarius.*

2 *Aviani*) De quo lib. XIII. epist. 2.

3 *Nomina se facturum*) Se nobis crediturum, traditurumque statuas, quas ab eo emimus, non præsentem pecunia, sed in diem, *Faceve nomen* est credere alicui, vel cum aliquo in creditum ire, sive pecunia mutua data, sive merce tradita, pro qua pretium non præsens, sed in diem diem solvatur. *Nomen* facit creditor, cum scribit in libro expensi se alicui tantum credidisse; aut mercem tradidisse, quam pecuniam mutuan, quæ pro merce pecuniam ad diem placitam recipiat. Sen. II. de Benef. 23. *Idque fiebat præsentem & vidente debitore.* Cic. pro Sex. Rosc. c. I. debitor dicebatur *locare nomen*: Phæd. I. 16. etsi eundem *facere nomen* etiam dicat Cic. III. Off. 14. Vid. Salm. de Usur. pag. 146. 147. J. F. Gronov.

4 *Plus annua postulare*) Postulare ut summam, quam me illi debere in tabulas retulerat, intra annum non restituerem, sed diutius retinerem; & solverem usuras. *Annua die debere* est hæc conditione & lege pecuniam mutuan accipere, ut post sanum elapsum restituatur. *Grævius.*

me digna putaris, coemisse. Sed velim maneat (5) Damaspippus in sententia: profus enim ex istis emptionibus nullam desidero. Tu autem ignarus instituti mei, quanti ego genus omnino signorum omnium non æstimo, tanti ista quatuor aut quinque sumpstisti. (6) Bacchas istas cum Musis Metelli comparas. Quid simile? Primum, ipsas ego Musas nunquam tanti putassem: atque id fecissem Musis omnibus approbantibus: sed tamen erat aptum bibliothecæ, studiisque nostris congruens. Bacchis vero ubi est apud me locus? At pulchellæ sunt. Novi optime, & sæpe vidi. Nominatim tibi signa mihi nota mandassem, si probassem. Ea enim signa ego emere soleo, quæ ad similitudinem gymnasiorum exornent mihi in palæstra locum. Martis vero signum quò mihi pacis auctori? Gaudeo nullum Saturni signum fuisse. Hæc enim duo signa putarem mihi (7) æs alienum attulisse. Mercurii malleum aliquod fuisset. Selicius, puto, cum Aviano transigere possemus. Quod tibi destinaras (8) trapezophoron, si te delectat, habebis: sin autem sententiam mutasti, ego habeo scilicet. Ista quidem summa: næ ego multo libentius emerim diversorium Tarracinæ, ne semper hospiti molestus sim. Omnino liberti mei video esse culpam, (9) cui plane res certas mandaram: item Junii, quem

T 3

pu-

5 *Damaspippus*) Scripserat (opinor) Gallus, empturum es signa Damaspippum, si Ciceroni non placerent. Horatius Sat. 3. lib. II.

Insanit veteres statuas Damaspippus emendo. Manutius.

6 *Bacchas*) Baccharum imagines, id est, mulierum ebriarum, quasi celebrantium Bacchi orgia. *Cellarius*.

7 *Æs alienum*) Martis enim & Saturni signa minus fausta putantur: mavult per jocum *Mercurii*, quia is credebatur deus mercatorum esse, & nummos procreare. *Man.*

8 *Trapezophoron*) Qui mensam fert: seu mensæ fulcimentum. *Idem.*

9 *Cui plane res certas*) Cui sic exposueram sententiam meam, ut, si ille mandata tibi recte edidisset, errare non posses. *J. F. Grenou.*

puto tibi notum esse, Aviani familiarem, (10) *Exhedria* quædam mihi nova sunt instituta in porticula Tusculani, Ea volebam tabellis ornare. Et enim, si quid generis istiusmodi me delectat, pictura delectat. Sed tamen, si ista mihi sunt habenda, certiozem velim me facias, ubi sint, quando arcessantur, quo genere vecturæ, Si enim *Damasippus* in sententia non manebit, aliquem *pseudodamasippum* vel cum iactura reperiemus. Quod ad me de domo scribis iterum, jam id ego proficiscens mandabam meæ *Tullia*. Ea enim ipsa hora acceperam tuas litteras; egeram etiam cum tuo *Nicia*, quod is utitur, ut scis, familiariter *Cassio*. Ut redii autem, prius quam tuas legi has proximas litteras, quæsi de mea *Tullia*, quid egisset, Per *Liciniam* se egisse dicebat. Sed opinor *Cassium* uti non ita multum sorore. Eam porro negare se audere, cum vir abesset, (est enim profectus in *Hispaniam Dexius*) illo & absente & insciente migrare. Est mihi gratissimum, tanti a te æstimatam consuetudinem vitæ, victusque nostri: primum, ut eam domum sumeres, ut non modo prope me, sed (11) plane mecum habitare posses; deinde, ut migrare tantopere festines. Sed ne vivam, si tibi concedo, ut eius rei tu cupidior sis, quam ego sum, Itaque omnia experiar. Video enim quid mea intersit, quid utriusque nostrum. Si quid egero, faciam ut scias. Tu & ad omnia rescribes, & quando te expectem, facies me, si tibi videtur, certiozem. Vale.

10 *Exhedria*) Loca in porticibus, ubi sedentes disputare soliti erant. Ita *Vitruvius* & *Cicero*. *Exhedra* tamen muliebri genere, usitatus. *Manutius*.

11 *Plane mecum habitare*) Fortasse quod paries communis esset: vel quod ædes illæ ita *Ciceronis* ædibus vicinæ, ut ad eam percommode *Gallus* itare posset. *Manutius*.

CICERO M. FABIO GALLO S. D.

S. 477

XXIV. **A** Moris quidem tui, quoquo me verti, vestigia: vel proxime de (1) Tigellio. Sensi enim ex literis tuis, valde te laborasse. Amo igitur voluntatem. Sed pauca de re. (2) Cipiis (opinor) olim, *Non omnibus dormio*; sic ego non omnibus, mi Galle, servio. Etsi quæ est hæc servitus? Olim, cum regnare existimabamur, non tam ab ullis, quam hoc tempore observor a familiarissimis Cæsaris omnibus, præter istum. Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorum (3) patria sua: eumque addictum jam tum puto esse (4) Calvi Licinii (5) Hipponacteio (6)

T 4 præ-

ARG. Exponit quam injuste sibi Tigellius irascatur. Cæsare quartum consule sine collega. Anno U. C. 708.

1 *Tigellio*) M. Tigellio Hermogene liberto, quod Hermogenis cognomen indicat. Est enim is, de quo Horatius Sat. 9. lib. 1. *Invideas quod & Hermogenes, ego canto*. Et Sat. 2. 3. 10. quibus locis ostenditur, quod hæc quoque declarat epistola, Tigellium canendi arte præstitisse. Quid autem de Tigellio scripserit ad Ciceronem Gallus, cognoscitur ex epist. 47. lib. XIII. ad Att. *Manus*.

2 *Cipiis*) Alii *Capius*, & *Cepius*. Sed omnem dubitationem tollit Sext. Pompejus, in proverbio, *Non omnibus dormio*: ubi docet, proverbium videri natum a *Cipio* quodam, qui *pararhenson* dictus est; quod simularet dormientem, quo impunius uxor ejus mœcharetur. Eundem commemorat & Plutarchus in Erotico, ubi tamen *Κάββας* nominatur, si locus emendatus est. *Lamb*

3 *Patria sua*) Sardinia. *Corrad.*

4 *Calvi Licinii*) Cornelii Licinii Calvi poetæ: de quo vide G. J. Vossium.

5 *Hipponacteio præconio*) Iambico scazonti, sic ab auctore appellato. Quale est illud:

Sardi Tigelli putridum caput venis.

Præconio autem dixit, quia præco Sardos venales pronuntiabat. *Corradus*.

6 *Præconio*) Præconum est proclamare venales, eorumque prædicare virtutes & artes, ut citius emptorem inveniant: iidem addicebant emptori, seu jubebant emptorem ducere emptum, ubi de pretio convenerat. Ita ergo proscrispsit proclamavitque Hipponacteio carmine Tigellium, & prædicavit publicavitque ejus scelera & vitia, & hominem duraturæ in æternum infamiæ quasi addixit Calvus. Suspicio autem supervacanea esse duo verba,

præconio. At vide, quid succenseat. (7) Phameæ causam receperam, ipsius quidem causa: erat enim mihi sane familiaris. Is ad me venit, dixitque, iudicem sibi operam dare constituisse eo ipso die, quod de P. Sextio in consilium iri necesse erat. Respondi nullo modo me facere posse, cum vellem: alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum. Ille autem, (8) qui sciret se nepotem, bellum tibicinem habere, & sat bonum unctorem, discessit a me, ut mi videbatur, iratior. (9) Habes Sardos venales, alium alio nequiores. Cognosti meam causam, & istius (10) Salaconis iniquitatem. (11) Catonem tuum mihi mitte: cupio enim legere. Me adhuc non legisse, turpe utrique nostrum est. Vale.

ba, puto esse: ut fuerit, non ferre hominem pessilentiozem parva sua, cumque addictum jam tum Calvi Licinii Hipponaxeo præconio. Eum præsertim, inquit, quem jam ante tot annos prædicavit Calvus, ut Hipponax Anthermum & Bupalum: quasi præco venalem exposuit cum ornamentis omnibus, tradiditque infamiz velut proprium & addictum. J. F. Gronov.

7 Phameæ) Liberti, cujus nepos Tigellius. Ipsius quidem causa: Non propter Tigellium ejus nepotem, sed ipsius causa. Man.

8. Qui sciret) Quasi ob hoc cristas erigeret, & Ciceronem putaret negare sibi nihil debere, quia Tigellii avus esset. Gronov.

9 Habes Sardos venales, alium alio nequiores) Nempe Phameam, & M. Tigellium Hermogenem, nepotem illius, modulatore optimo, in Sardinia natum, ut notat Acron. Proverbio hoc utebantur de hominibus improbis, nequitia & fraude inter se certantibus, ut qui alteri præferendus sit, non facile possit intelligi. Proverbio dederunt originem Sardinia captæ venales, qui nequiter servierunt, & improbitatis ac nequitia palmam tulerunt inter mancipia: non vero a Vejentibus, qui quoniam Etrusci sunt, hi vero Coloni Lydorum, quorum caput fuerit Sardes, a quo Sardi dicti sunt, ut Festus & Plutarchus docent. Nam a Sardes est Sardinianus, a Sardinia vero Sardus. Sic recte hoc proverbium exponit, & pluribus refellit Festi & Plutarchi sententiam Gronovius IV. de Pec. Vet. cap. 10. quod vide. Grævius.

10 Salaconis) Nec Græcis ignotum nomen, qui vel luxuriosum & mollem, vel in pauperie superbientem, vel prodigum etiam interpretantur. Vide Hesychium & Suidam. Cellar. Utitur hac eadem voce, epistola 18. libri XVI.

11 Catonem tuum) Librum a te de M. Catone scriptum. Corrad.

CICERO M. FABIO GALLO S. D.

S. 482

XXV. **Q**uod epistolam conscissam doles, noli laborare. Salva est; (1) domo petes cum libebit. Quod autem memones, valde gratum est, idque ut semper facias, rogo. Videris enim mihi vereri, ne, (2) si illum habuerimus, rideamus γέλωτα (3) σαρδόνιον. Sed heus tu, (4) manum de tabula: magister adest citius, quam putaramus. Vereor ne in Catonium Catoninos. Mi Galle, cave putes quidquam melius, quam epistolæ tuæ partem ab eo loco: *cætera labuntur*. Secreto hoc audi; id tecum habeto: ne Apellæ quidem li-
ber-

ARG. Epistolam conscissam non esse nuntiat; & monitus, ne incautius de Cæsare loquatur, gratias agit: & ut pergat stylum exercere, hortatur. Anno U. C. 708.

1 *Domo petes cum libebit*) Ita Victorius ex mss. Alii vero, *Salva est domi: petes cum libebit*. Neutrum male.

2 *Si illum habuerimus*) Mediceus liber nisi illum habuerimus. Semper mihi suspectus hic locus, ac merito quidem fuit: & est sane tota epistola obscurior. Arbitror legendum esse, nisi illum caverimus. Sententia, ut patet, egregia est: intelligit enim per illum, Cæsarem. Memini disertum virum, qui & ipse hunc locum depravatam esse censebat, sic eum emendare solitum: ne, se stylum acuerimus: Vist. *Istum*, Tigellium, vel Phameam potius, quam Cæsarem significat, propter proverbium quod addit, & nescio quam suspensionem, de qua lib. XIII. ad Atticum scribit. *Corradus*.

3 *Γέλωτα σαρδόνιον*) Proverbium de iis usurpatum, qui risu & joci sibi nocivum concitant periculum. Vide Erasmi in proverb. *Grævius*.

4 *Manum de tabula*) Proverbium esse existimo sumptum a pueris pictorum, qui, absente magistro, sumpto penicillo aliquid & ipsi furtim in tabula pingere conantur. Quo repente superveniente, admonentur a cæteris ut cito manum de tabula removeant, ne in illos magister animadvertat. Monet igitur Cic. Fabium, ut appropinquante Cæsare manum & ipse de tabula cito auferat: scribebat enim Catonem, quæ scriptio parum Cæsari grata & jucunda esse poterat, & quæ inimicissimum illi hominem summis laudibus ornaret. Cum autem se quoque cogitaret, quis & ipse etiam Catonem scripserat, apud eum offendisse, subjungit, *vereor ne in Catonium Catoninos*, id est, timo ne Cæsar commotus ira ad inferos demittat Catoni deditos, & Catonem amantes, id est, meipsum & te, qui Catonis laudes scripsimus. Nam & A. Gellius videtur ostendere *Catonium* pro inferis sumi quandoque solitum. Vide lib. XVI. Noct. Att. c. 7. *Vist.*

berto tuo dixeris. Præter duo nos loquitur isto modo nemo: bene malene, videro: sed, quidquid est, nostrum est. Urge igitur, (5) nec transversum unguem (quod ajunt) a stylo. Is enim est dicendi opifex. Atque equidem (6) aliquantum jam etiam noctis assumo. Vale.

5 *Nec transversum unguem, quod ajunt, a stylo*) Subaudi, *discedas*. Dicitur autem eodem sensu, *unguem, digitum, pedem non discedere*, pro minimum discedere. *Manus*. Vide Erasmi in Proverb.

6 *Aliquantum jam etiam noctis assumo*) Cum dicat, *Jam etiam*, apparet epistolam scriptam esse in exitu ætatis, vel inunte autumno, cum noctes incipiunt jam esse longiores. Atque illud, *magister adest*, quod de Cæsare dictum est, indicare videtur scriptum esse mense Sextili. Nam epist. 46. ad Attic. lib. XIII. *Cæsar*, inquit, *adest*. Illam vero scriptam Sextili mense, cognoscitur ex ea quæ proxima antecedit. *Idem*.

CICERO (1) GALLO S. D.

2. 172
XXVI. CUM decimum jam diem graviter ex intestinis laborarem, neque iis, qui mea opera uti volebant, me probarem non valere, quia febrem non haberem, fugi in Tusculanum: cum quidem biduum ita jejunos fuisset, ut ne aquam quidem gustarem. Itaque confectus languore & fame, magis tuum officium desideravi, quam abs te requiri putavi meum. Ego autem cum omnes morbos reformido, (2) tum quo Epicurum tuum
Stoi-

ARG, Herbas in augurali cœna lauta condites sibi morbum attulisse narrat. *Anno incerto*.

1 *Gallo*) Fortasse Q. Fabio Sangæ Gallo. Nam in veteribus libris superiores epistolæ, post librum ad M. Varronem scriptum sunt positæ: hæc & sequens, hoc loco; & hic Gallus exulabat Cæsare Dictatore, ille Romæ erat: hic Epicureus erat, ille Academicus: hic nescio quid ad Ciceronem detulit, quod Sangæ propter conjugationem convenit: ille nihil, quod sciam. *Covrad.*

2 *Tum quo*) Hoc est, tum hunc maxime, quo Epicurum laborantem Stoici reprehendebant, quia putabant eum his morbis exagitatam fuisse ob edacitatem & impudicitiam. *Quartevius*. Epicuri verba lib. II. de Fin. cap. 30. recitantur. *Tanti autem mor.*

Stoici male accipiunt, quia dicat, *δυσεντεία καὶ ἡ δυσεντεία πάλῃ* sibi molesta esse: quorum alterum morbum edacitatis esse putant, alterum etiam turpioris intemperantiæ. Sane *δυσεντείαν* pertimueram. Sed visa est mihi vel loci mutatio, vel animi etiam relaxatio, vel ipsa fortasse jam senescentis morbi remissio profuisse. Attamen, ne mirere, unde hoc acciderit, quomodo ve commiserim: (3) lex sumptuaria, quæ videtur (4) *λιτότητα* attulisse, ea mihi fraudi fuit. Nam dum volunt isti lauti terræ nata, quæ lege excepta sunt, in honorem adducere, fungos, helvellas, herbas omnes ita condiunt, ut nihil possit esse suavius. In eas cum incidissem in (5) cæna augurali apud Lentulum, tanta me *διάρροια* arripuit, ut hodie primum videatur cœpisse consistere. Ita ego, qui me ostreis & muræis facile abstinebam, a beta & a malva deceptus sum. Posthac igitur erimus cautiores. Tu autem cum audisses ab Anicio (vidit enim me nauseantem) non modo mittendi causam iustam habuisti, sed etiam visendi. Ego hic cogito commorari quoad me reficiam. Nam & vires & (6) corpus amisi. Sed, si

mor

morbi adevant vesica & viscerum, ut nihil ad eorum magnitudinem posset accedere. *δυσεντεία πάλῃ*, stranguriam Græco verbo; *δυσεντεία*, tormina Cicero vocat Tusc. 2. de Epicuro loquens. *Manus.*

3 *Lex sumptuaria*) De qua Gellius, II. 24. & Macrob. Saturna. lib. III.

4 *Λιτότητα*) Frugalitatem. *Manus.*

5 *Cæna augurali*) Augures, sacerdotium ineuntes, collegis cœnam dabant lautam in primis atque opiparam. Varro lib. III. c. 6. *Primos pavones augurali cæna posuisse dicitur Q. Hortensius.* Eadem *Adjiçialis cæna* vocabatur. Nam Plin. lib. X. cap. 20. *Pavonem, ait, cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortensius adjiçialis cæna sacerdotii.* *Manutius.* In eo, qui huc adducitur, Plinij loco, non *adjiçialis*, sed *adisiçalis* edidit Harduinus, nempe ab aditu sacerdotii, vel ad eundo sacrificio. Quod quis non unice amplectatur? *Olivetus.*

6 *Corpus amisi*) Hoc est, carnem, macescere cœpi. Ovid. I. Am. el. 26.

Apraque subducto corpore membra dedis.

Hoc est, postquam de pinguedine aliquid decessit. Contra *corpus* facere est pinguescere Phædro lib. II.

Ut restiterunt: unde sic queso nites?

Aut quo cibo fecisti tantum corporis? Græv.

300 EPISTOLARUM
morbum depulero, facile, ut spero, illa revocabo.
Vale.

CICERO (1) GALLO S. D.

5.159
XXVII. **M**iror, cur me accuses, (2) cum tibi id facere non liceat. Quod si liceret, tamen non debebas. (3) *Ego enim te in consulatu observaram.* Et ais, fore, ut te Cæsar (4) restituat. Multa tu quidem dicis, sed tibi (5) nemo credit. Tribunatum (6) plebei dicis te (7) mea causa petisse. Utinam semper esses tribunus; (8) intercessorem non quæreret. Negas me audere, quod

ARG. Gallus, alius forte quam Fabius, Ciceronem literis accusaverat, quem vicissim literis repungit. Anno U. C. 707.

1 Gallo) Is non fuit M. Fabius Gallus, sed M. Fadius Gallus. Et sic legendum esse contendit Steph. Pighius *annal. XVI.* quem vide. *Grævius.* Libentius crediderim, hunc esse P. Sextium, pro quo extat oratio, cui cognomen fuerit Gallo: fuisse enim hoc Sextiæ gentis cognomen, intelligitur ex orat. pro Milone, ubi, *Sacrarium, quod est in fundo T. Sextii Galli.* Manut.

2 *Cum tibi id non liceat*) Pighius propter fortis quæstoris necessitudinem. Divin. in Cæcil. cap. 19. Fuerat autem quæstor Ciceronis Cof. A. U. 690. Sed & alia potest causa dari, quia erat exul. J. F. Gron.

3 *Ego enim te in Consulatu observaram*) Credibile est his verbis usum Fadium in sua epistola. Sed his Cicero reddit ei sua verba aliter accepta. Nam Fadius imputat Ciceroni cultum & officia, quæ ei præstiterit. Cicero & sic videtur accipere, cum ponit tanquam causam, propter quam non conveniat Fadio ipsum accusare. Intelligit autem se intentum in eum fuisse, & actiones ejus speculatum, ne quæstor de pecunia publica quid suffuraretur. Sic Att. VIII. 19. *Tibi esse in animo observare Cæsarem.* Sueton. Jul. 65. *subinde observandum se admonens.* Idem.

4 *Restituat*) Ab exilio. Manut.

5 *Nemo credit*) Vel aliquid dicenti, vel pecuniam. J. F. Gronovius.

6 *Plebei*) Pro plebis, ἀρχαϊκῶς.

7 *Mea causa*) Ut restitueres me. Man.

8 *Intercessorem non quæreret*) Nam qui Tribunus est, ipse habet jus intercedendi. Manutius. Non rogares, ut ego pro te apud Cæsarem intercederem. Atqui *intercedere pro aliquo*, pro deprecari, Latinum non est. Immo hoc confirmat, quod diximus de τῶ *nemo tibi credit.* *Intercedere pro aliquo pecuniam*, est, fidejubere. Phil. II. 18. *Orabat, ut contra suum patrem, se sestertertium sexagies poseret, defenderem.* *Tantum enim se pro se*
in.

quod sentiam, dicere. Quasi tibi, cum impudenter (9) me rogares, parum fortiter responderim. Hæc tibi scripsi, ut (10) isto ipso in genere, in quo aliquid posse vis, te nihil esse cognosceres. Quod si humaniter mecum questus esses, libenter tibi me & facile purgassem. Non enim ingrata mihi sunt, quæ fecisti; seu quæ scripsisti, molesta. Me autem, propter quem ceteri liberi sunt, tibi liberum non visum demiror. Nam si falsa fuerunt, quæ tu ad me, ut ais, (11) detulisti, quid tibi ego debeo? si vera, tu es optimus testis, quid mihi populus Romanus debeat.

intercessisse dicebat. VI. Att. 1. Intercessisse se pro iis magnam pecuniam. Sen. ep. 119. Nolo per intercessorem mutuevis. Hoc igitur ait, Non quæres, cujus fide & quo sponfore quisquam tibi crederet nummos. J. F. Gronov. Respondet Gallo, qui petierat a Cicerone, ut de se restituendo cum Cæsare ageret. Itaque ludens in ambiguo, intercessorem & pro tribuno vetante, & pro amico deprecante usurpat. Facciolatus.

9. *Me rogares*) Per literas. Epistola I. lib. XIV. ad Att. *Cum Sextiis rogatu apud eum fuisset.* Quibus ex locis exulasse Sextium constat. Rogavit enim Sextius absens Ciceronem, ut de suo reditu Cæsari supplicaret. *Manus.*

10 *Isto ipso in genere*) Acerborum salium, jocandi cum morfu, pungendi specie urbanitatis. *J. F. Gronov.*

11 *Detulisti*) De C. Antonii consulis tui consiliis. *Manus.*

M. CIGERO (1) CURIO S. D.

XXVIII. **M**Emini cum mihi desipere videbare, quod cum istis potius viveres, quam nobiscum. Erat enim multo domicilium hujus urbis (cum quidem hæc urbs) aptius humanitati & suavitati tuæ, quam tota Peloponnesus, nedum (2) Pa-

ARG. Probat Curii consilium, quo, desperata rep. in Græciam se contulerat. Addit propter eandem causam & se in bibliothecam abdi; nullam enim spem reliquam esse, aliquando melius fore. *Anno U. C. 707.*

1 *Curio*) Tribunus plebis quo tempore Cicero ab exilio est revocatus. *Coryad.*

2 *Patra*) Urbs in Achaja.

Patræ. Nunc contra, & vidisse mihi multum vide-
ris, cum, prope desperatis his rebus, (3) te in
Græciam contulisti, & hoc tempore non solum sa-
piens, qui hinc absis, sed etiam beatus. Quanquam
quis, qui aliquid sapiat, nunc esse beatus potest?
Sed, quod tu, cui licebat, pedibus es consecutus,
ut ibi esses, (4) *ubi nec Pelopidarum*..... nosti
cætera: nos idem propemodum consequimur alia ra-
tione. Cum enim salutationi nos dedimus amico-
rum: quæ fit hoc etiam frequentius, quam solebat,
quod, quasi avem albam, videntur bene sentientem
civem videre: abdo me in bibliothecam. Itaque
opera efficio tanta, quanta fortasse tu senties. In-
tellexi enim ex tuo sermone quodam, cum meam
mœstitiam & desperationem accusares, domi tuæ
dicere (5) te, ex meis libris animum meum desi-
derare. Sed mehercule & tum rempublicam luge-
bam, quæ non solum suis erga me, sed etiam meis
erga se beneficiis erat mihi carior: & hoc tempore,
quanquam me non ratio solum consolatur, quæ plu-
rimum debet valere, sed etiam dies, quæ stultis
quoque mederi solet: tamen doleo, ita rem com-
munem esse dilapsam, ut ne spes quidem, melius
aliquando fore, relinquatur. Nec vero nunc qui-
dem culpa in eo est, in cuius potestate omnia sunt,
(nisi forte id ipsum esse non debuit) sed alia ca-
su, alia etiam nostra culpa sic acciderunt, ut de
præteritis non sit querendum. Reliquam spem nul-
lam video. Quare ad prima redeo. Sapienter hæc
reliquisti, si consilio: feliciter, si casu. Vale.

C U-

3 *Te in Græciam contulisti*) Paulo ante bellum civile. Nam Cicero ex Cilicia rediens, Tironem ægrum Patris, ubi erat Curius, reliquit. *Covrad.*

4 *Ubi nec Pelopidarum*) Subaudi, neque facta audias, neque nomen. Vide epist. 30. hujus libri. *Pelopida* autem hic dicuntur mali cives, qui rempub. oppresserunt. Cujus poetæ sit hic senarius, non satis constat. *Anonymus.*

5 *Te ex meis libris*) Non eum me esse qui videret in meis libris. *Manus.*

CURIUS M. CICERONI SUO S.

XXIX. **S**I vales, bene est. (1) Sum enim (2) *Χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici nostri*. Ergo fructus est tuus, (3) mancipium illius: quod quidem si inter (4) senes coemptionales venale proscrisperit, egerit non multum. (5) At illa nostra prædicatio quanti est? nos, quod simus, quod habemus, quod (6) homines existimemur, id omne abs te habere. Quare, Cicero mi, persevera constanter nos conservare; & Sulpicii successoris nos (7)

ARG. Curius laudat Ciceronis erga se beneficia, eumque rogat, ut Ser. Sulpicii se successoris commendet. Anno V. C. 708. *1 Sumerim... tuus*) Enim connectitur cum pronomine *SUO* in titulo, ut lib. I. epist. 10. *Cellar.*

2 Χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ Attici) Usu quidem tuus, possessione autem Attici. Sententiam hanc lepide expressit Lucretius, lib. III. 984. *Visaque mancipio nulli datur, omnibus usu.* Manutius.

3 Mancipium illius) Est possessio, jus domini. Hinc *mancipio dare* est ita dare ut proprietas transeat ad alium. *Græv.*

4 Senes coemptionales) Sunt mancipia rejicula & veterana, quæ, quod non ita facile emptorem invenirent, aut minimo æstimarentur, solebant vel plura in cumulum vendi, vel quasi maniffæ & appendix dari melioribus, ut qui bene habitum conciliare cuperet, imparem contubernalem simul acciperet. Unde *senes coemptionales* dicebantur, hoc est, simul venales. *Plaut. Bacchid. IV. sc. 9.*

Nunc Priamo nostro, si quis est emptor, coemptionalem senem vendam ego, venalem quem habeo, exempto, ubi oppidum expugnavero.

Habeo venalem senem coemptionalem, hoc est, ex eo genere, in quibus singulis vix quisquam facit pretium, sed qui auctiori accedunt. *Vendam*, inquit, ubi oppidum expugnavero. Sic Curius hic dicit, si mihi inter rejicula istiusmodi mancipia titulum in venalio pinxerit, vendideritque me, parum rei fecerit: quia inutiles sumus & nullius pretii. Curius se vix ait prædesse Attico, cuius sit *κτήσει*, posse, nisi proscrisperit ab eo venalis inter mancipia veterana, quæ plerumque in cumulum venduntur, aut aliis rebus vel mancipiis melioribus accessiones dantur: sic quoque non multum. *J. F. Gronov. IV. de Pec. vet. cap. 8.*

5 At illa nostra prædicatio quanti est?) At tuus ille fructus ex me longe majoris est. Alludit ad præcones auctionibus adhiberi solitos. *Idem.*

6 Homines) Alicujus pretii. *Idem.*

(7) de meliore nota commenda; quo facilius tuis præceptis obtemperare possimus, teque (8) ad verubentes videre, & nostra (9) refigere, deportareque tuto possimus. Sed, amice magne, noli hanc epistolam Attico ostendere: sine eum errare, & putare, me virum bonum esse, nec solere (10) duo parietes de eadem fidelia dealbare. Ergo, patrone mi, bene vale, Tironemque meum saluta nostris verbis. Dat. ad vi. Kal. Novemb.

7 *De meliore nota*) Translatio a doliis, quibus diversæ inunguntur notæ, ut internoscantur vina. *Manut.*

8 *Ad ver*) Verno tempore. Sic Viêt. & Lamb. ex mss. Alii, ad urbem.

9 *Refigere*) Sic legendum. Id est, pecunias, quas hic habeo collocatus & fundatas & quasi fixas liberare & redigere. Nam *refigere* contrarium est *figere*. Infr. XII. 1. Justin. IX. ult. At *desigere* est idem, quod *figere*. J. F. Gronov. Hic alii legunt *desigere*, alii *deserre*.

10 *Duo parietes de eadem fidelia*) Significat hoc proverbium, una eademque opera duas res conficere. *Fidelia* est fistilis urceus, in quo color habebatur tingendis parietibus. Vid. Erasm. Adag.

CICERO CURIO S. D.

XXX. EGO vero jam te nec hortor, nec rogo, ut domum redeas; quin hinc ipse evolare cupio; & aliquo pervenire, ubi nec (1) *Pelopidarum nomen, nec facta audiam*. Incredibile est, quam turpiter mihi facere videar, qui his rebus intersim. Næ tu videris multo ante providisse quid impenderet, tum cum hinc profugisti. Quanquam enim hæc etiam auditu acerba sunt, tamen audire tolerabilius, quam videre. (2) In campo certe non

ARG. Ostendit quam misere agatur cum rep. cum Cæsar Caninium ad aliquot horas consulem creaverit: & de literis commendatitiis ad Acilium significat. Anno U. C. 709. Cæsare quintum Cos. quo anno, idibus Mart. interfectus est.

1 *Pelopidarum*) supra, epist. 28.

2 *In campo*) Martio, ubi Comitia habebantur, tum Tributa, pro Quæstoribus creandis, quæ adhuc in extremum Decembrem dilata fuerant. *Cellar.*

non fuisti, cum hora secunda, comitiis quæstorii institutis, (3) sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant, posita esset: quo mortuo nuntiato, sella sublata est. (4) Ille autem, qui comitiis tributis esset auspicatus, centuriata habuit. Consul hora septima renuntiavit, qui usque ad Kal. Jan. esset: quæ erant futuræ mane postridie. Ita, Caninio consule, scito (5) neminem prandisse. Nihil tamen eo consule mali factum est. Fuit enim mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu (6) somnum non viderit. Hæc tibi ridicula videntur: non enim ades. Quæ si videres, lacrymas non teneres. Quid si cætera scribam? sunt enim innumerable generis ejusdem: quæ quidem ego non ferrem, nisi me in philosophiæ portum contulisset, & nisi haberem socium studiorum meorum Atticum nostrum: cujus cum proprium te esse scribis mancipio & nexu; meum autem usu & fructu; contentus isto sum. Id enim est cujusque proprium, quo quisque fruitur, atque utitur. Sed hæc alias pluribus. Acilius, qui in Græciam cum legionibus missus est, maximo meo beneficio est. Bis enim

Tom. I.

V

est

3 *Sella Q. Maximi*) Q. Fabii Maximi, quem Cæsar quartum Consul, cum ex Hispania revertisset, sibi suffecerat; ideoque illi Cæsariani dicebant esse consulem: a populo & legitime creatus non erat. Huic, per morbum absentem, posita fuit sella. *Idem.*

4 *Ille autem*) Ille, Cæsar, suppresso, ut sæpe, odioso nomine, ante lucem auspicatus erat solemnibus sacris; ut eo die Quæstores tributis comitiis crearet: audita vero sui Consulis morte, novum consulem Caninium sine auspiciis constituit, quia illo mane non centuriatis & consularibus, sed tributis tantum comitiis auspicatus fuerat: Consules autem oportebat centuriatis fieri. Idcirco tributa in hæc subito mutata dicit. *Idem.*

5 *Neminem prandisse*) Quia a meridie creatus fuit; mane postridie magistratu abiturus. *Cellarius.*

6 *Somnum non videris*) Posteriores enim sex horæ noctis, habita civilis diei ratione, pertinent ad Kal. Jan. id est ad sequentis anni consules: priores vero, qui pertinent ad pridie Kal. qui consulatus ultimus dies est, insomnes ab occupato præsertim consule ducuntur. Itaque perbelle Cicero, jocum querens, brevitatem consulatus ad vigilantiam laudem convertit. Vide Macrobius lib. II. Sat. Plut. in Cæsare, Dionem lib. XLIII. Tacit. lib. XIX, *Man.*

est a me iudicio capitis, rebus salvis, defensus: & est homo non ingratus, meque vehementer observat. Ad eum de te diligentissime scripsi, eamque epistolam cum hac conjunxi: quam ille quo modo acceperit, & quid tibi pollicitus sit, velim ad me scribas. Vale.

CICERO CURIO S. D.

XXXI. **F**acile perspexi ex tuis literis (quod semper studui) & me a te plurimi fieri, & te intelligere quam mihi carus esses. Quod cum uterque nostrum consecutus est, reliquum est ut officiis certemus inter nos; quibus æquo animo vel vincam te, vel vincar abs te. Acilio non fuisse necesse meas dari literas facile patior. Sulpicii tibi operam intelligo ex tuis literis, non multum opus fuisse, propter tuas (1) res ita contractas, ut quemadmodum scribis, (2) nec caput, nec pedes. Equidem vellem, (3) uti pedes haberent, ut aliquando redires. Vides enim exaruisse jam veterem urbanitatem: ut Pomponius noster suo jure possit dicere, nisi nos pauci retineamus (4) gloriam antiquam Atticam. (5) Ergo is tibi, nos ei succedimus.

ARG. Invitat ad mutua officia, &, ut in urbem revertatur, veteris urbanitatis tuendæ causa, rogat. Anno U. C. 709.

1 Res tuas ita contractas) Valde implicatas, quia illi cum triconibus & hominibus non solvendo res est. J. F. Gronov.

2 Nec caput, nec pedes) Nec initium nec finis appareat: quis sic turbatæ sunt, ut nescias, unde incipias, ubi finias. Gron.

3 Uti pedes haberent) Uti exitum earum reperire posses. Idem.

4 Gloriam antiquam Atticam) Magnifica verba sunt: ne tamen laudatur quidquam, præter sales. Blanditur igitur Cicero, dum humilem rem extollit, Curio simul & Attico; qui salibus mire delectabantur. Fortasse etiam ipsa Attici verba refert. Quod si ita est, hoc ipso jocatur: quasi Atticus gloriam antiquam Atticam in ridiculis poneret, & eam crederet per tres homines posse retineri. Sales autem Attici omnibus præstant: quanquam Cicero, ut assentaretur Pato, Romanos præfert, epistola 25. lib. IX. Manus.

5 Ergo is tibi) Curio primas, Attico secundas, sibi tertias urbanitatis partes tribuit. Erat enim in Curio ἀρχαία urbanitas, ut Attico scribit lib. VII. ep. 2.

AD FAMILIARES LIB. VII. 307
mus. Veni igitur, quæso, ne tamen semen urba-
nitatis una cum republica intereat.

CICERO (1) VOLUMNIO S. D.

XXXII. **Q**uod (2) sine prænomine familiariter, ut debebas, ad me epistolam misisti, primum addubitavi, num a Volumnio senatore esset, quocum mihi est magnus usus: deinde (3) Ἐυτραπέλειαι literarum fecit, ut intelligerem tuas esse. Quibus in literis omnia mihi perjucunda fuerunt, præter illud, quod parum diligenter possessio (4) salinarum mearum a te procuratore defenditur. Ais enim, ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in his etiam Sextiana, in me conferri. Quid? tu id pateris? nonne defendis? non resistis? Equidem sperabam ita notata me reliquisse genera dictorum meorum, ut cognosci sua sponte possent. Sed quando tanta fex est in urbe, ut nihil tam sit (5) ἀκύθηρον, quod non alicui venustum esse videatur: pugna, si me amas, nisi acuta (6) ἀμφιβολία, nisi elegans (7) ὑπερβολή, nisi

V 2 (8)

ARG. Ex Cilicia P. Volumnio scribit de dictis, de judiciis, de rep. de Dolabella nondum genero. Anno U. C. 701.

1 Volumnio) Hic est P. Volumnius Eutrapielus, qui Cytheridem mimam dilexit. Epist. 26. lib. IX. Præfectum fabrum Antonii fuisse civili bello, Nepos ait in Attici vita, Sulpicio, & Marcello coff. Manus.

2 Sine prænomine) Vide V. 19.

3 Ευτραπέλεια) Festivitas, lepore, urbanitas: unde illi cognomen Eutrapielo. Epist. 26. lib. IX. ad Att. epist. 8. lib. XV. Philippica 21. Plutarchus in Bruto mimam vocat. Manus.

4 Salinarum) Quod sales joca sunt, quorum dives erat Cicero; per jocum sibi quasi salinas tribuit, quarum procuratorem, cum in provinciam iret, Volumnium constituisset. Cell.

5 Ἀκύθηρον) Quod venere caret, venustatis expers. Nomen a Venere deductum, quæ Græcis Κυθήραι nuncupatur. Manus.

6 Ἀμφιβολία) Ambigua oratio: cum ad sententias diversas eadem verba accommodari possunt. Idem.

7 Ὑπερβολή) Superatio, vel exsuperantia, cum sententia supra veritatem extollitur: ut in susatione legis Manilii: *Plusa bella*

(8) παράγραμμα bellum, nisi ridiculum (9) παρά προσδοκίαν, nisi cætera, quæ sunt a me in secundo libro de Oratore (10) per Antonii personam disputata de ridiculis (11) ἔντεχνα, & arguta apparebunt, ut sacramento contendas mea non esse. Nam de judiciis quod (12) quereris, multo laboro minus. (13) Trahantur per me pedibus omnes rei; sit vel Selius tam eloquens, ut possit probare (14) se liberum; non laboro. Urbanitatis possessionem, amabo, (15) quibusvis interdictis defendamus: in qua te unum metuo, contemno cæteros. Derideri te putas? Nunc demum intelligo (16) te sapere. Sed mehercules extra jocum, valde mihi tuæ literæ, facetæ, elegantesque visæ sunt. Illa quamvis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen risum non moverunt Cupio enim (17) nostrum illum

bella gessit, quam cæteri legeunt: plures provincias confecit, quam cæteri concupiverunt. Fit etiam minuendi gratia, ut Te-studine tardior. Idem.

8 Παράγραμμα) Agnominatio: cum unius literæ mutatio diversam significationem affert: ut lib. II. de Orat. *Eamus deambulazum. Quid opus fuit de? Immo vero, quid opus fuit te? Idem.*

9 Παρά προσδοκίαν) Præter expectationem. *Idem.*

10 Per Antonii personam) Immo Julii Cæsaris Strabonis, II. de Orat. 58. & seqq. Sed quia Antonii persona primas ibi partes agit, quod in toto libro est, adscribit Antonio. J. F. Gronovius.

11 Ἐντεχνα) Artificiose. *Manus.*

12 Querere) Questus erat Volumnius dominari in judiciis, absente Cicerone, homines infantissimos. *Idem.*

13 Trahantur per me pedibus) Formula loquendi de iis, quæ susque deque habemus: in quibus nihil moramur, quid fiat. IV. Attic. 17. *Per me ista pedibus trahantur.* J. F. Gronov.

14 Se liberum) Quia eum non ingenuis natum esse dicebant. *Cellar.*

15 Quibusvis interdictis) Omni cura & studio, ope quasi prætoris. Interdictis enim Prætorum tuebantur possessionem facultatum. Lepide autem de possessione urbanitatis, judiciale verbum usurpavit.

16 Te sapere) Quia falsas laudes non agnoscis. *Manus.*

17 Nostrum illum amicum) C. Curionem, tribunum pl. in locum Servii designatum: ut epist. 4. lib. VIII. Jure autem Cicero verebatur, ne non satis gravem Curio se præberet in tribunatu. Levissime enim ab optimatum causa ad Cæsarem transit: ut epist. 6. lib. VIII. & epist. 13. lib. II. *Idem.*

illum amicum in tribunatu quam plurimum habere gravitatis: id cum ipsius causa, (est mihi, ut scis, in amoribus) tum mehercule etiam reipublicæ, quam quidem, quamvis in me ingrata sit, amare non desinam. Tu, mi Volumni, quando & instituiti, & mihi vides esse gratum, scribe ad me quam sapissime de rebus urbanis, de republica. Jucundus est mihi sermo literarum tuarum. Præterea Dolabellam, quem ego perspicio & judico cupidissimum esse atque amantissimum mei, cohortare & confirma, & redde plane meum. Non mehercule quo quidquam (18) desit, sed quia valde cupio, (19) non videor nimium laborare. Vale.

18 Desit) Amori illius erga me. Manus.

19 Non videor nimium laborare) Cum valde tamen laborem. Idem. Non videor. Alii, nunc videor. Corradus.

M. CICERO VOLUMNIO S. D.

XXXIII. **Q**uod (1) declamationibus nostris careres, damni nihil facis. Quod Hirtio invideres, nisi eum amares, non erat causa invidendi, nisi forte ipsius eloquentiæ magis, quam quod me audiret, invideres. Nos enim plane, mi suavissime Volumni, aut nihil sumus, aut nobis quidem ipsi displicemus, (2) gregalibus illis, quibus, te plaudente, vigebarus, amissis: ut etiam si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus, ingemiscamus, quod hæc (3) pennigero, non armi-

V 3

ARG. Dicit, afflicta rep. se cum Hirtio, Cassio, & Dolabella declamationes exercere, & Volumnium ad eadem studia invitat. Nam sibi deliberatum esse in literas se abdere, Cæsare permittente. Anno D. C. 707.

1 Declamationibus nostris) Cur se ad declamandum Cicero contulerit, causa exponitur in epist. 18. lib. IX. Manus.

2 Gregalibus illis) Hortensio, Marcello, Cælio, & reliquis. Corr.

3 Pennigero) Dolebat, quod studia sua non, ut antea, in suenda Rep. & agendis causis, sed in hoc vili exercitationum genere

gero in corpore tela exerceantur, ut ait Philoſtetes apud Accium, abjecta gloria. Sed tamen omnia mihi erunt, si tu veneris, hilariora. Quanquam venies, ut ipse intelligis, (4) in maximarum quasi concursum occupationum: quas si, ut volumus, (5) exceperimus, ego vero multam salutem & foro dicam & curiæ, (6) vivamque tecum multum, & cum communibus nostris amatoribus. Nam & Cassius tuus, & Dolabella noster, vel potius uterque noster, studiis iisdem tenentur, & (7) meis æquissimis utuntur auribus. Opus est huc limatulo & (8) polito tuo iudicio, & illis (9) interioribus literis meis, quibus sæpe (10) verecundio rem me in loquendo facis. Mihi enim iudicatum est, si modo hoc Cæsar aut patietur, aut volet, deponere illam jam (11) personam, in qua me sæpe illi ipsi probavi, ac me totum in literas abdere, tecumque & cum cæteris earum studiosis honestissimo otio perfrui. Tu vellem, ne veritus esses, ne perinvitus legerem tuas literas, si mihi, (quemadmodum scribis) longiores forte misisses: ac velim posthac sic statuas, tuas mihi literas longissimas quasque, gratissimas fore. Vale.

nere collocare deberet; ad hoc usus poetæ verbis, quibus Philoſtetes conqueritur, quod tela in avibus trajiciendis, non in sternendis hominibus consumat. Cic. de Finib. V. II. Cell.

4 In maximarum quasi concursum occupationum) Scholam suam declamatoriam per jocum ita nominat. Idem.

5 Exceperimus) Hic, Excipere, opinor, est ferre, subire: ut sibi excipere dolorem, laborem. Vide Tusc. II. 5. & Brut. 69. Oliv.

6 Vivam cum communibus nostris amatoribus) Forte legendum: nostri; Oblectabo me cum illis, qui & te & me insigniter, & præ cæteris amant. J. F. Gron.

7 Meis æquissimis utuntur auribus) Libenter eos audio declamantes, Manut.

8 Polito) Alii, politulo.

9 Interioribus) Philosophicis.

10 Verecundio rem) Quibus, quia doctior es quam ego, facis, si quid de illis studiis meis loquendum sit, ut parcius & verecundius loqui debeam. Cellar.

11 Personam) Quam egi in publicis & forensibus rebus. Idem.

EPISTOLARUM
AD FAMILIARES
LIBER VIII.

(1) M. CÆLIUS M. CICERONI S. D.

3.94

I.

Uod tibi (2) decedens pollicitus sum, me omnes res urbanas diligentissime tibi perscripturum; data opera paravi, qui sic omnia persequeretur, ut verear, ne tibi nimium arguta hæc sedulitas videatur. Tametsi tu, scio quam sis curiosus, & quam
V 4 omni-

ARGUMENTUM. Commentarium mittit rerum urbanarum, & excusat se quod alteri negotium illius colligendi dederit. Addit de comitiis Transpadanorum esse rumorem, de successione autem Galliarum nihil relatum: de Pompejo cupere se aliquid cognoscere: de Cæsare varia dissipari, aliaque nonnulla. Huic epistolæ respondit ea quæ lib. II. est octava. Anno U. C. 702. x M. Cælius Rufus) Plebeji generis, patre equite R. Puteolis natus, sumpta virili toga, id est annum ætatis ingressus XVII. a patre continuo ad Ciceronem deductus est, nondum prætorium, sed eloquentia jam & probitatis opinione clarum: a quo etiam *lectissimus adolescens* appellatus est libro quarto in Verrem, qui de Signis inscribitur. In illo ætatis flore cum artibus honestissimis erudiretur, M. Crassi domum frequentavit. Postea fuit assiduus cum Cicerone prætor, candidatumque affectatus est in petitione consulatus. Anno sequenti iterum petenti consulatum Catilinæ studuit. Tribunatum pl. gessit, Pompejo tertium consule, Milonemque ob necem P. Clodii de vi reum, studiosissime defendit. Ædilis curulis fuit L. Paulo & C. Marcello coff. prætor C. Cæsare II. & P. Servilio coff. Orto civili bello, quæstor in Africa fuit Curionis, ut apud Cæsarem lib. II. civ. bel. scriptum est. Eloquentiæ in primis operam dedit, locumque inter summos oratores consecutus est. Ejus tamen scripta paulo asperiora, & anti-quitatem redolere visa sunt. De quo Tacitus (seu Quintilianus) *Dial. de Orator. Suston. de claris Rhetor.* Mores in eo minime cum ingenio conferendi. Iracundissimum appellat Seneca lib. III. de Ira. Impudicum & lascivum ostendit oratio Ciceronis. Inconstantis ingenii fuit. Primum tribunus pleb. quo anno P. Clodius a Milo.

omnibus peregrinantibus gratum sit, minimarum quoque rerum, quæ domi gerantur, fieri certiores: tamen hoc deprecor, ne meum hoc officium arrogantia condempnes, quod hunc laborem alteri delegavi: non quin mihi suavissimum sit, & occupato, & ad literas scribendas, ut tu nosti, pigerrimo, (3) tuæ memoriæ dare operam. Sed id ipsum volumen, quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me excusat. Nescio cujus otii esset, non modo perscribere hæc, sed omnino animadvertere. Omnia enim sunt ibi senatus-consulta, edicta, fabulæ, rumores: quod exemplum si forte minus te delectarit, ne molestiam tibi cum impensa mea exhibeam, fac me certio-rem. Si quid in republica majus actum erit, quod isti operarii minus commode persequi possint, & quemadmodum actum sit, & quæ estimatio secuta, quæque de eo spes est, diligenter tibi perscribemus. Ut nunc est, nulla magnopere expectatio est. Nam & illi rumores (4) de comitiis Trans-

pa-

a Milone occisus est, optimatum partes defendit. Mox, orta inter Cæsarem & Pompejum discordia, neutram in partem inclinare visus est. Deinde, mutata sententia, Cæsaris ad partes transiit. Profectum ad Cæsarem cum C. Curione, ut eum ad civile bellum incitaret, scripsit Dio lib. XLII. Demum a Cæsare ipso defecit: idque cum ipse declarat ep. ultima lib. VIII. tum vero Vallejus his verbis: *Acciso Anno Milone, qui, non imperato reditu, Julianis partibus infestus erat . . . consularibus armis . . . circa Thurios oppressus est.* Manut.

2 *Decedens*) Unde? ab ipso Cicerone; quem in provinciam euntem persecutus erat. *Manus.* Sic quidem Mff. sed *discedens* legendum, id est, me a te separans, cum te proficiscentem persecutus fuisset, & valere dixisset. *J. F. Gronovius.*

3 *Tuæ memoriæ dare operam*) In tuam gratiam scribere, aut scriptum dare. Nam quæ scribuntur, eorum extat memoria, ea memoriæ traduntur. *Orat. pro Muren. cap. 28. Male Manutius. Idem.* Hoc dicit: Non is sum, qui de te libenter non cogitem. *Manutius.*

4 *De comitiis*) Cn. Pompejus Strobo, Magni pater, Transpadanas colonias deduxerat ita, ut veteribus incolis manentibus jus Latii daret. *Afcon. in Pison. sub inis.* Quibus Cæsar post Quæsturam spem civitatis fecit. *Sueson. cap. 8.* Jam novus rumor erat, eum laborare, ut rem perficeret, quo suffragiis novis in comitiis juraretur. *Adi Sigou. de Jure Ital. III. II. Cell.*

padanorum, (5) Cumarum tenuis caluerunt: Romam cum venissem, ne tenuissimam quidem (6) auditionem de ea re accepi. Præterea (7) Marcellus quod adhuc nihil retulit (8) de successione provinciarum Galliarum; & in Kalendas Junias, ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem; sane quam eos (9) sermones expressit, qui de eo tum fuerant, cum Romæ nos essemus. Tu, si Pompejum, ut volebas, (10) offendisti, qui tibi visus sit, & quam orationem habuerit tecum, quamque ostenderit voluntatem, (solet enim aliud sentire & loqui, neque tantum valere ingenio, ut non appareat quid cupiat) fac mihi perscribas. (11) Quod ad Cæsarem, crebri, & non belli de eo rumores: sed susurratores duntaxat veniunt. Alius equitem perdidisse, quod opinor certe factum est; alius septimam legionem vapulasse: ipsum apud Bellovacos circumsederi, interclusum ab reliquo exercitu. Neque adhuc certi quidquam est; neque hæc incerta vulgo jactantur: sed inter paucos, quos tu nosti plane, secreto narrantur: at (12) Domitius cum

5 *Cumarum tenuis*) Quousque Cælius & amici Ciceronem persecuti fuerant. *Idem.*

6 *Auditionem accepi*) Durior & horridior interdum Cælius est in explicanda sententia. Quis enim sic loquatur, *Ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi*, pro, nihil prorsus audiui? Fortasse hoc illud est, cur in eo sordes verborum Tacitus appellet, & subjungat, *Amarior Cælius*: & Quint. asperitatem ei tribuat in dicendo. *Idem.*

7 *Marcellus*) Consul cum Sulpicio. *Man.*

8 *De successione Galliarum*) Ut Cæsari ante legitimum diem succederetur. Erat enim hic octavus Cæsaris annus in administratione Galliarum, imperio decem annorum ei concessio; quinque uno lege Vatinia, ipso Cæsare cum Bibulo consulatum gerente; altero lege Trebonia, Pompejo & Crasso coff. *Idem.*

9 *Sermones expressit*) Cum eum statim de Galliis relaturum, homines loquerentur. *Idem.*

10 *Offendisti*) Offendit eum Tarenti, & cum eo decem dies fuit. Epist. 2. lib. VIII. & epist. 6. lib. V. ad Att. *Idem.*

11 *Quod ad Cæsarem*) Ita Mss. sine τφ̄ *astinet*, quod fatia intelligitur. J. F. Gron.

12 *Domitius*) L. Domitius Ahenobarbus, consularis, acerimus Cæsaris adversarius. *Manus.*

cum (13) manus ad os apposuit. Te ad ix. Kal. Jun. (14) subrostrani ((15) quod illorum capitū sit) dissiparant periisse: & te urbe ac foro toto maximus rumor fuit a Q. Pompejo in itinere occisum. Ego, qui scirem Q. Pompejum Baulis (16) embæneticam facere, & usque eo ut ergo miserere ejus esuriei, non sum commotus: & hoc (17) mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur, optavi. (18) Plancus quidem tuus Ravennæ est: & magno congiario donatus a Cæsare, nec beatus, nec bene instructus est. Tui politici (19) libri omnibus vigent. Vale.

13 *Manus ad os apposuit*) Eorum more, qui secreto aliquid narrant. *Idem.*

14 *Subrostrani*) Homines otiosi in Rostris versantes assidue, rumorum aucupes & nugivendi. Plauto *subbassiliani*. Grævius.

15 *Quod illorum capitū sit*) Quod malum in eos recidat. Tibull. l. el. 2.

Et mala si qua tibi dixit dementia nostra,

Ignoscas: capissi sint precor illa meo. *Idem.*

16 *Embæneticam*) Id est, naviculariam, & subaudi, artem: ab ἐμβαινω, navem conscendo: quod mercatura maritima sibi visum Pompejus Baulis exul quæreret. Turnebus *Advers.* XIII. 20. legit *empeneticam*, a verbo πεινᾶν, quod valet *esuriere*: quasi Jocus Cælius dixerit, eum artem esuriendi facere & exercere, ut dicimus argentariam, naviculariam facere. Isaacus Vossius ad Catulli XXXV. legit ἐμπνητικὴν, ab ἐμπνέειν, largis indulgere dapibus. Bauli, inquit, erat taberna & diversorium totius Campaniæ affluentissimum. Ibi Pompejus corpus largis curabat dapibus, unde Cælius dicit se misereri ejus, utpote qui tantum esuriat. Gronovius vero, *Lect. Plaut.* ἐμπητικὴν *facere*, hoc est, curare se vomitoriis. Quæ vox etiam existat *Att.* XIII. 52. Solebant enim in illa Campaniæ loca secedere valetudinis causa, inter quæ & Bauli. Et huic convenit, quod sequitur: *Ut ego misererer ejus esuriei*, id est jejunitatis. *Olivetus.*

17 *Hoc mendacio ut defungeremur*) Defungitur is, qui evadit, & periculo liberatur, Virgil. lib. VI *O tandem magnis perlagi defuncte periculis?* Optavi igitur, ut defungeremur, ut tuti jam essemus ab omnibus, si quæ tibi impenderent pericula: ut hoc mendacium finis & quasi defunctio esset omnium periculorum. *Man.*

18 *Plancus tuus*) *Tuus*, hic dixit cum ironia: quod Plancus Bursas Ciceronis esset inimicissimus, nec injuria, quod eo accusante (ut Dio tradidit) de vi condemnatus esset. *Idem.*

19 *Libri*) Sex de Republica: quorum extant Fragmenta in calce Tom. II. Phil.

CÆLIUS CICERONIS.

II. **C**erte (1), inquam, absolutus est: (2) me repræsentante pronuntiatum est: & quidem (3) omnibus ordinibus, (4) sed & singulis in unoquoque ordine sententiis. (5) Vide modo, inquis. Non, mehercules. Nihil enim unquam tam præter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum, accidit. Quin ego, cum pro amicitia validissime faverem ei, & me jam ad dolendum præparassem; postquam factum est, obstupui, & mihi visus sum (6) captus esse. Quid alios putas? Clamoribus scilicet maximis iudices (7) corripuerunt: & ostenderunt, plane esse quod ferri non posset. Itaque relictus (8) lege Licinia, majore esse peri-

CU-

ARG. Nuntiat de absoluto Messala, ejusque defensore Hortensio a populo male accepto. Addit de rep. & de suis in ædilitate competitoribus. Anno U. C. 702.

1 *Certe, inquam*) Quod inopinata res acciderat, quam vix Cicero crediturus esset, qui Messalam corruptis pecunia comitiis factum esse consulem plane nosset, ab affirmatione orditur. *Manut.*

2 *Me repræsentante*) Sic aliquot antiqui libri; alii, *Me repræsentare*: nonnulli, *Me prehensante*: quod non displicet. Putat aliquis, *Matre prehensante*: quæ fuit soror Hortensii oratoris. Ego nihil affirmo. *Idem*. Lege, *Me in re præsentis*. *Me*, id est, ἐμὴ δ' ἔστ' ἐγώ. Cic. I. Off. 10. *Si constitueris cuiquam te advocatum in rem præsentem esse venturum*, id est, in foro præsto fore. *J. F. Gron.*

3 *Omnibus ordinibus*) Absolventibus omnibus decuriis iudicum, Senatoribus, Equitibus, Tribunis ærariis. *Idem*.

4 *Sed & singulis*) Id est, ut & in Senatoria decuria, & inter Equites, interque Tribunos ærarii absolventes una sententia vincerent, pluresque essent iis, qui condemnabant. Vereor ut Manutius ceperit. *Idem*.

5 *Vide modo, inquis*) Dum nimis amat breviter Cælius, obscurat sæpe sententias: quod in Thucydide vitium Cicero notavit. Videtur tamen fingere dicentem Ciceronem: *Vide modo, Cæli: non de Messala bene homines existimant? non ejus patet innocentia?* Respondet Cælius: *Non mehercules*, &c. *Manut.*

6 *Captus*) Ut iis, qui capiuntur, itidem mihi, rei novitate, & hujusce non expectato iudicii eventu, percussus affectusque animus est. Prorsus me stupor oppressit. *Idem*.

7 *Corripuerunt*) Reprehenderunt. Sic locutus epist. 9. *Idem*.

8 *Lege Licinia*) Lex Licinia a M. Crasso, una cum Pompejo secundum Coss. lata in δικάζοντας τινάς, id est, qui iudices cor-

culo videtur. Accessit huc, quod postridie ejus absolutionem in theatrum Curionis Hortensius introiit; puto, ut suum gaudium gauderemus. (9) Hic tibi *strepitus, fremitus, clamor, tonitruum & rudentium sibilus*. Hoc magis animadversum est, quod intactus ab sibilu pervenerat Hortensius ad senectutem. Sed tum ita bene, ut in totam vitam cuivis satis esset, & pœniteret eum jam vicisse. De republica quid tibi scribam, nihil habeo. Marcelli (10) impetus resederunt, non inertia, sed (ut mihi videbatur) consilio. De comitiis consularibus incertissima est existimatio. Ego incidi in competitorum (11) nobilem, & nobilem agentem. Nam M. Octavius, Cn. filius, & C. Hirrus mecum petit. Hoc ideo scripsi, quod scio te acriter propter Hirrum, nuntium nostrorum comitiorum expectaturum. Tu tamen simul ac me designatum audieris, ut tibi curæ sit, quod ad (12) pantheras attinet, rogo. (13) Syngrapham Sittianam tibi commendo. Com-

men-

rupissent. Dio lib. XXXIX. Itaque *relictus*, id est, itaque statim iterum delatus, & in reos receptus (hoc vult τὸ *relictus*, non expunctum esse nomen ejus in albo reorum, post absolutionem de ambitu, sed in eo relictum & servatum) nunc magis laborare, quam prius videtur. *Majore periculo esse*, pro in periculo esse majore, IV. Famil. 15. J. F. Gronov.

(9) *Hic tibi strepitus, fremitus, clamor*) At ille pastoritia fistula, ut loquitur ad Atticum, sive sibilu exceptus est, exsibilatus est. II. Att. 12. *Gladiatoribus, qua dominus, qua advocati sibilis consciisti sunt*. Sed hoc eleganter explicat Cælius versu Pacuvii, quo ille tumultum in navi oborta tempestate descriperat. Plin. IX. ep. 26. *Cum fridunt funes, curvatur aybos, gubernacula gemunt. Rudentes sunt funes nautici, unde Plauti Comœdia Rudens. Proprie sibilant rudentes flatu vehementi ventorum.* J. F. Gronov. 10 *Impetus*) De successore Cæsari in Gallias mittendo. Epist. I. *Manutius*.

(11) *Nobilem, & nobilem agentem*) Competitores ædilitatis duos intelligit: quorum alter nobilis antiquo genere, alter agens nobilem, id est, nobilitatem jactans & præ se ferens, quæ in eo nulla erat. *Cestay. Octavii quidem novi & ignobiles habebantur. Corvatus*.

(12) *Pantheras*) Quas e Cilicia mitti a Cicerone cupiebat, ut eas populo suis ludis daret. *Man.*

(13) *Syngrapham Sittianam*) Ex qua exigeretur a Sittio pecunia, quam in ædilitatis impensas Cælius erogaret. Epist. 4. 8. 9. *Idem*.

mentarium rerum urbanarum primum dedi L. Castrinio Pato, secundum ei, qui has literas tibi dedit.

CÆLIUS CICERONI S.

III. **E**stne? vici? & tibi sæpe, quod negaras discedens curaturum, literas mitto? Est, si quidem perferuntur, quas do. Atque hoc eo diligentius factito, quod, cum otiosus sum, plane ubi delectem otiolum meum, non habeo. Tu cum Romæ eras, hoc mihi certum ac jucundissimum vacanti negotium erat, tecum id otii tempus consumere: idque non mediocriter desidero: ut non modo mihi solus esse, sed Romæ, te profecto, solitudo videatur facta: & qui (quæ mea negligentia est) multos sæpe dies ad te, cum hic eras, non accedebam, nunc quotidie non esse te, ad quem cursitem, discrucior. Maxime vero, ut te dies noctesque quæram, competitor Hirrus (1) curat. Quomodo illum putas (2) auguratus tuum competiolem dolere, & dissimulare, me certiolem, quam se, candidatum? de quo ut, quem optas, quam primum nuntium accipias, tua medius fidius magis quam mea causa

ARG. Suum in scribendo officium, suumque Ciceronis desiderium significat, nec non de suis Comitibus & Competitoribus: etiam de Milonis rebus. Tandem suam cum Cicerone amicitiam in aliquo illius libro memorari cupit. Anno U. C. 703.

1 *Curat*) Argute. Nam, quia cum Cicerone coram de Hirro joculari, ejusque ineptias ac stultitias ridere cupiebat, ideo *Curat*, inquit, *Hirrus*, ut te dies noctesque quæram. Plus autem est *Curat*, quam *Facit*, aut *causa est*: quasi dicat: In hac petitione ita multa agit inepte, ita stulte, ut curare de industria videatur, ut ego tecum sim, quo illum ridere possimus. *Manus*.

2 *Auguratus*) Augur Cicero fieri noluit ante exilium suum: reversus in patriam, ne calamitas dignitatem ejus minuisse videretur, studuit quam ornatissima senatus populique Romani de se judicia intercedere: quod ipse ad Catonem scribit epist. 4. lib. XV. Augur autem in locum P. Craffi, Marci filii, a Parthis interfecti, creatus est: qui fuit annus urbis DCC. Domitio & Messala cons. *Idem*.

causa cupio. Nam me, si fio, (3) forsitan cum locupletiore referam: (4) sed hoc usque eo suave est, quod si acciderit, tota vita risus nobis deesse non poterit. (5) Sed tanti? sed mehercule. Non multum M. (6) Octavius eorum odia, qui Hirrum premunt, quæ permulta sunt, subleuat. Quod ad (7) Philotimi liberti officium & bona Milonis attinet, dedimus operam, ut Philotimus quam honestissime Miloni absentem, ejusque necessariis satisfaceret, & secundum ejus fidem & sedulitatem existimatio tua conservaretur. Illud nunc a te peto, si eris (ut spero) otiosus, aliquid ad nos, ut intelligamus nos tibi curæ esse, (8) *συντάγμα* conscribas. Qui tibi istuc, inquis, in mentem venit; homini non inepto? Aliquid ex tam multis tuis monumentis extare, quod nostræ amicitiae memoriam posteris quoque prodat, velim. Cujusmodi, puto, quæris. Tu citius, qui omnem nostri disciplinam, quod maxime conveniat, excogitabis. Genere tamen quod

3 *Forsitan cum locupletiore referam*) Domum scilicet de Comitibus. *Cum locupletiore*, cum collega qui me est opulentior, & sumptum in ludos & spectacula faciendo, me potest superare. J. F. Gronov.

4 *Sed hoc usque eo suave est*) Sed Hirrum repulsam pati tantum habet suavitatis, ut, per omnem vitam, quoties nobis ridere libebit, causam simus habituri, hujus repulsæ recordationem. *Idem*.

5 *Sed tanti? sed mehercule*) Ita M. Lege, *Sed tanti? Est mehercule*, id est, *Sed tantine putas, o Cæli? hoc quod dicis forte cogites. Est profecto tanti. Idem*.

6 *Octavius non multum subleuat*) Id est, non leviora in sese reddit & habet odia eorum, quæ Hirrum premunt, id est ea, quæ in Hirro homines oderunt, & propter quæ minus ei favent: ut non multo majorem fiduciam in his Comitibus habeat. *Idem*.

7 *Philotimi*) Ciceronis, vel Terentii libertus, subornatus ut damnati Milonis bona publicata emeret, restituenda Miloni. Vide ad Attic. V. 8. *Cellar*.

8 *Συντάγμα*) Si Latine veritas, proprie *συντάγμα* compositionis est: a *συντάττω*. Liber significatur accurate scriptus. Nam *ὑπόμνημα*, Latine *commentarius*, ex tempore & sine studio conficitur. Epist. 44. lib. XII. ad Attic. *Ego hic duo magna συντάγματα absolvi*. Quo loco duos Academicos, & quinque de Finibus libros indicat. *Man*.

quod & ad nos pertineat, & (9) διδασκαλίαν
quandam, ut versetur inter manus, habeat. Vale.

9 Διδασκαλίαν) *Doctōriam*, non gerras. Attendite, librarioli Gallici. *Olivetus*.

M. CÆLIUS M. CICERONI S. D. *c. 103*

IV. **I**Nvideo tibi: tam multa quotidie, quæ mirere, istuc perferuntur. Primum illud, absolutum Messalam; deinde eundem (1) condemnatum. C. Marcellum consulem factum: M. (2) Claudium (3) a repulsa (4) postulatam a Galliis duobus: P. Dolabellam quindecimvirum factum. Hoc tibi non invideo, caruisse te pulcherrimo spectaculo, & (5) Lentuli Cruris repulsi vultum non vidisse. At qua spe! quam certa opinione (6) descenderat! quam ipso diffidente Dolabella! & Hercules, nisi nostri (7) equites acutius vidissent, pene

ARG. Est varii argumenti. Scribit enim de damnatione Messalæ & Servii tr. pl. designati: de C. Marcello cos. designato, de Dolabella XV. viro creato, Lentulo repulso, de Curione, de Comitibus, de actis in senatu, de Cæsaris animo erga Pompejum, de suis tandem rebus, quas Cicero commendat. Anno U. C. 702.
1 *Condemnatum*) Ideo dixit epist. 2. *Relictus lege Licinia*, majore esse periculo videtur. *Manut.*

2 *M. Claudium*) *M. Calidum* legerem, ex ep. 9. hujus lib. quæ hanc sequi debuit. Et sane M. Calidius cum Q. Gallio inimicitias gessit, ut a duobus Galliis M. & Q. Calidius accusatum intelligamus: ne plures conjecturas persequar. *Corrad.* Hanc conjecturam pluribus firmat Pighius ad annum U. C. DCCIII. qui consulatur. *Græv.*

3 *A repulsa*) Post repulsam consulatus. Prætor enim Calidius fuerat Lentulo & Metello cos. Oratio demonstrat in senatu habitam post reditum. *Manut.*

4 *Postulatam*) Fortasse de ambitu: si quidem post repulsam postulatus est. *Idem.*

5 *Lentuli Cruris*) Hic est, opinor, L. Lentulus Cruscellus, qui anno sequenti consul designatus est. Potuit enim & Cruscus & Cruscellus indifferenter nominari. *Idem.*

6 *Descenderat*) Nimirum in Campum Martium ad comitia. *Grævius.*

7 *Equites*) Quorum studia Cælius amicissimo suo Dolabellæ adjunxit. *Nostri* autem, quia Cælius & Cicero equestri loco nati, id est parentibus, qui supra equestri ordinis gradum, id est Senatoriam dignitatem, nunquam ascendissent. *Manut.*

ne concedente adversario superasset. Illud te non arbitror miratum, Servium designatum tribunum plebis (8) condemnatum, cujus locum C. Curio petiit. Sane quam incutit multis, qui eum facilitatemque ejus non norunt, magnum metum! Sed, ut spero & volo, & ut se fert ipse, bonos & senatum malet. (9) Totus, ut nunc est, hoc scaturit. Hujus autem voluntatis initium & causa est, quod eum non mediocriter Cæsar, qui solet (10) infimorum hominum amicitias sibi qualibet impensa adjungere, (11) valde contempsit. Qua in re mihi videtur illud perquam venuste cecidisse, (quod a reliquis quoque (12) usque eo est animadversum) ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione & insidiis usus videretur in evitandis (13) consiliis, qui se intenderant adversarios in ejus tribunatum: Lælios, & Antonios, & id genus valentes dico. Has ego tibi literas eo majore mihi intervallo, quod comitorum dilationes occupationem me habebant, & expectare in dies exitum cogeant, ut, confectis omnibus, te facerem certiozem. Ad Kalendas sextiles usque expectavi. Prætoriiis moræ quædam inciderunt. Mea porro comitia quem eventum sint habitura, nescio. Opinione quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem, (14) ædiliam plebis comitiis (15) nacta sunt.

Nam

8 *Condemnatum*) De ambitu. *Idem*.

9 *Totus, ut nunc est, hoc scaturit*) Hoc effundit, ebullit, fervide jaëtat, ut fons aquas ejaculatur. Etsi belle Lambinus, *hic senaturis*. J. F. Gronov.

10 *Infimorum hominum amicitias*) Nulli pecuniæ parcere, etiam in humilibus promerendis, quibus tamen aliquis aditus ad potentes effët. Suet. Jul. c. 27. *Idem*.

11 *Valde*) Cum dixerit, *non mediocriter*, cur subjungit, *Valde?* fortasse, ut magis augeat, ut cum dicebant, *vehementer etiam, atque etiam*. Manut.

12 *Usque eo*) Videtur dictum pro *vehementer*. *Idem*.

13 *Consiliis*) Cum sequatur *Qui*, rectius videretur, *Eorum consiliis*. Quid agas? Cælium est. *Idem*.

14 *Ædiliam pl.*) Duplex erat Ædilitas, curulis & plebeja. Curulem Cælius petebat. Plebeji vero ante Curules creabantur.

15 *Nacta sunt*) Quia candidati, antequam sua comitia fierent, alio-

Nam M. Cælium Vinicianum mentio illa fatua, quam deriseramus olim, & (16) promulgatio de dictatore subito (17) dejecit, & dejectum magno clamore (18) insecuta est. Inde (19) Hirrum cuncti jam, non faciendum, flagitare. Spero te celeriter & de nobis quod sperasti, & de illo quod vix sperare ausus es, auditurum. De republica jam novi quidquam expectare desieramus. Sed cum senatus habitus esset ad (20) Apollinis, a. d. xi. Kal. Sext. & referretur (21) de stipendio Cn. Pompeji, mentiq; facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Cæsari Pompejus, quo numero esset, (22) quo appeteretur: cum ex Gallia coactus esset dicere Pompejus se legionem abducturum, sed non statim (23) sub mentionem, & convicium obrectatorum. Inde

Tom. I.

X

in-

aliorum quoque magistratum comitiis prensabant, ut populi voluntatem elicerent: qua perspecta, vel confirmarentur in spe, vel, si quid esse adversum intelligerent, aliqua ratione mederentur. Sic igitur & Cælius Hirrusque cum ædilitatem curulem peterent, ædilitium pl. tamen comitiis prensarunt. *Manus.*

16 *Promulgatio de dictatore*) Domitio & Appio cons. cum magnis candidatorum consularium contentionibus extracta in annum sequentem comitia essent, desperata propemodum concordie spe, ortus est de dictatore sermo. Vide ad Q. Fr. III. 8. *Idem.*

17 *Dejecit*) Subaudiendum, *ædilitate*. Hoc enim dicit: Cælium Licinianum, (*mallens* Vinicianum) cum petere cœpisset, revocata legis ab eo de dictatore promulgatæ memoria, statim ædilitate dejecit. *Idem.*

18 *Insecuta est*) Nunquam ita Cicero loqueretur. Quid enim hoc est? *promulgatio de dictatore dejectum magno clamore insecuta est*. Cum hoc significet: primum populus ei petenti vulgo negavit; deinde magni clamores in eundem consecuti. *Idem.*

19 *Hirrum cuncti jam, non faciendum, flagitare*) Hoc vel præjudicium de Hirro fuit, qui & ipse auctor Dictatoris creandi fuerat. Non faciendum, sc. Ædilem Curulem, in quo erat eadem culpa, quæ in Viniciano. *J. F. Gronov.*

20 *Ad Apollinis*) Α'ππιου, pro, ad ædem Apollinis. *Man.*

21 *De stipendio Cn. Pompeji*) Quod legionibus persolveret, quas partim habebat in Hispaniis, partim Arimini. *Idem.*

22 *Quo appeteretur*) Quam ob causam fuerit eo missa, & a Cæsare petita; aut, quo fuerit ablegata. *Græv.* Forte: *quando repetetur*, quando vellet eam revocare, ac recipere a Cæsare. *J. F. Gronov.*

23 *Sub mentionem*) Post mentionem de ea legione factam. *Manusius.*

interrogatus de successione C. Cæsaris: de qua, hoc est, de provinciis, placitum est, ut, quam primum ad urbem reverteretur Cn. Pompejus: ut coram eo de successione provinciarum ageretur. Nam Ariminum ad exercitum Pompejus erat iturus: & statim iit. Puto idibus Sextilibus de ea re facturum iri. Profecto aut transigaretur aliquid, aut turpiter intercedetur. Nam in disputando coniecit illam vocem Cn. Pompejus, *Omnes oportere senatui dicto audientes esse*. Ego tamen sic nihil expecto, quo modo Paulum consulem designatum primum sententiam dicentem. Sæpius te admoneo de (24) syngrapha Sittiana. Cupio enim te intelligere, eam rem ad me valde pertinere. Item de pantheris, ut Cybiratas arcessas, (25) curesque mihi ut vehantur. Præterea nuntiatum nobis, & pro certo jam habetur, (26) regem Alexandrinum mortuum. (27) Quid mihi suadeas, quomodo regnum illud se habeat, quis procuret, diligenter mihi perscribas. Kal. Sex.

24 *Syngrapha*) Vide supra, epist. 2.

25 *Curesque mihi ut vehantur*) Qui? Cybiratæ? Nugæ. *Legō ut mihi venentur*, nimirum pantheras. *Grævius*.

26 *Regem Alexandrinum*) Ptolemæum, quadriennio ante a Gabinio Syriæ proconsule restitutum. Vide epist. 1. lib. I. *Man.*

27 *Quid mihi suadeas*) Regis, ut suspicari possumus, creditori. *Corrad.* Fortasse curam sibi a senatu ejus regni invisendi, atque aliquandiu procurandi mandari cupiebat. *Manusius*.

CÆLIUS CICERONIS.

3.172
V. **Q**UA tu cura sis, quod ad pacem provinciæ tuæ, finitimarumque regionum attinet, nescio: ego quidem vehementer animi pendeo. Nam si hoc moderari possemus, ut pro viribus copiarum tuarum belli quoque existeret magnitudo, &, quantum

ARG. Metuere se Ciceroni significat ex Parthici belli fama ob paucitatem copiarum ejus. Addit de successione provinciarum, ejusque tarditate. Scripta paulo post superiorem: utrique etiam una respondet Cicero, quæ est lib. II. decima. Anno U. C. 702.

tum gloriæ triumphoque opus esset, assequeremur, periculosamque & gravem illam dimicationem evitarem, nihil tam esset optandum. Nunc si Parthus movet aliquid, scio non mediocrem fore contentionem. Tuus porro exercitus vix unum saltum tueri potest. Hanc autem nemo docuit rationem: sed omnia desiderantur (1) ab eo, (tanquam nihil denegatum sit ei, quo minus quam paratissimus esset) qui publico negotio præpositus est. Accedit huc, quod successionem futuram propter Galliarum controversiam non video. Tametsi hac de re puto te constitutum, quid facturus esses, habere: tamen, quo maturius constitueres, cum hunc eventum providebam, visum est ut te facerem certiozem. Nosti enim hæc translatitia: de Galliis constitueretur: erit qui intercedat: deinde alius existet, qui, (2) nisi libere liceat de omnibus provinciis decernere senatui, reliquas impediatur. Sic multum ac diu ludetur; atque ita diu, ut plus biennium in his tricis moretur. Si quid novi de republica quod tibi scriberem haberem, usus essem mea consuetudine, ut diligenter, & quid actum esset, & quid ex eo futurum sperarem, perscriberem. (3) Sane tanquam in quodam incili jam omnia adhæserunt. Marcellus idem illud de provinciis urget, neque adhuc frequentem

1 *Ab eo, qui publico negotio præpositus est*) Imperatore, aut Proconsule.

2 *Nisi libere*) Si Cæsari relinquuntur Galliæ, nec in alias provincias successorem destinari, nec de iis decerni finet. Gronov.

3 *Sane tanquam in quodam incili omnia adhæserunt*) Omnia stupent ac cessant, ut aqua que non currit, obturato incili. Festus: *Inciles fossæ, que in viis fiunt ad deducendam aquam, sive derivationes de vivo communi factæ.* Cato de R. R. 155. *Per hiemem aquam de agro depelli oportet. In monte fossas inciles puras habere oportet. Mox: Cum pluvie incipiet, familiam cum feryeis sarculis exire oportet, incilia aperire.* Columella 8. 9. *Et a superiore parte, si olla in clivo sit, incilia excitentur.* Huc pertinet proverbium a clepsydra vel incili petitum: *Aqua hæret.* Cic. III. ad Q. epist. 8. *In hac causa mihi aqua hæret, id est, cessat consilium; nescio quid agere debeam.* Idem

senatum efficere potuit. Quod si, (4) hoc anno præterito, Curio tribunus, & eadem actio de provinciis introibit: quam facile tunc sit omnia impedire, (5) & quam hoc Cæsari, qui suam causam, non reipublicæ curet, (6) suppetat, non te fallit. Vale.

4 *Hoc præterito anno*) Si post elapsum hunc annum, Curione tribuno, rursus introducetur & agitabitur actio de successione provinciarum. *Idem.*

5 *Et quam hoc Cæsari*) Et Cæsari, qui curet suum commodum, non curet quid ex usu sit Reip. quam hinc suppetat, in promptu sit, nempe ut omnia impediatur, non ignoras. *Idem.*

6 *Suppetat*) Ita Lamb. & J. F. Gronov. Sed alii, *superes*. Quod interpretatur Manutius; superfit, reliquum sit: sive, quantum in hoc Cæsar negotii sit habiturus, vel commodi, te non fallit.

CÆLIUS CICERONI S. D.

3, 329
VI. **N**ON dubito, quin perlatum ad te sit, Appium a Dolabella reum factum: (1) sane non ea, quam existimaveram, invidia. Neque enim stulte Appius: qui, simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem, (2) triumphique postulationem abjecerat. Quo factō retudit sermones, paratiorque visus est, quam speraverat accusator. Is nunc in te maximam spem habet. Scio tibi eum non esse odio. Quam velis eum obligare, in tua manu est: cum quo similtas si tibi non fuisset, liberius tibi de tota re esset. Nunc si (3) ad illam summam veritatem legitimum

ARG. Scribit de Appio a Dolabella accusato: de Ciceronis officio, ne parum reconciliatus Appio videatur: de affinitate cum Dolabella iungenda: de repub. de suis item pantheris. Anno U. C. 703.

1 *Sane non ea . . . invidia*) Non ita approbantibus hominibus & faventibus vapulanti. ac periculo ejus tanquam fontis & noxii gaudentibus. J. F. Gron.

2 *Triumpho*) Vide lib. III. epist. 10.

3 *Ad illam summam veritatem*) Summa Veritas, quod in Officiis summum jus, cum ait Summum jus, summa injuria. Exigere legitimum jus ad summam veritatem, est statuere, quod rigor legum & strictum jus requirit. Si cum eo agis, ut stricto & severo jure agere deberes. J. F. Gronov.

mum jus exegeris, cavendum tibi erit, ne parum
 simpliciter & candide posuisse inimicitias videaris.
 In hanc partem porro tutum tibi erit, si quid vo-
 lueris, gratificari, nemo enim necessitudine & a-
 micitia te deterritum ab officio dicet. Illud mihi
 occurrit, quod inter (4) postulationem, & nomi-
 nis delationem, uxor a Dolabella (5) discessit.
 Quid mihi discedens mandaris, memini: quid ego
 tibi scripserim, te non arbitror oblitum. Non
 est jam tempus plura narrandi. Unum illud mone-
 re te possum, si (6) res tibi non displicebit, ta-
 men hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas
 & expectes, quemadmodum exeat ex hac causa,
 Denique invidiosum tibi sit, si emanarit. Porro,
 significatio ulla si intercesserit, clarius, quam de-
 ceat, aut expediat, fiat. Neque ille tacere eam
 rem poterit, quæ suæ (7) spei tam opportuna ac-
 ciderit: quæque in negotio conficiendo tanto illu-
 strior erit: cum præserim is sit, qui, si pernicio-
 sum sciret esse loqui de hac re, vix tamen se con-
 tineret. Pompejus dicitur valde pro Appio labora-
 re, ut etiam putent alterutrum de filiis (8) ad te
 missurum. Hic nos omnes absolvimus: & hercule
 (9) consepta omnia, scæda, & inhonesta sunt.
 Consules autem habemus summa diligentia: adhuc

4 *Inter postulationem & nominis delationem*) Primum po-
 stulabat accusator a Prætoribus, ut sibi liceret nomen deferre. Ubi
 permiserat, constituebatur dies. Postquam is dies venisset, de-
 ferebat accusator nomen, id est, petebat, ut adversarius reci-
 peretur in reos. Medio igitur tempore uxor nuncium remisit
 Dolabellæ. *Idem.*

5 *Discessit*) Per divortium.

6 *Res*) Ut ei nubat filia tua. *Manus.*

7 *Spei*) De Appio damnando. Nam affinitatis famam suis
 consiliis opportunam utilemque fore sperabit. *Idem.*

8 *Ad te*) Ut auctoritatem gratiamque tuam ad Appii salutem
 conferas. Testes enim ex ea provincia, cui successor Appii Ci-
 cero præerat, vel reum opprimere, vel periculo liberare pote-
 rant. *Manus.*

9 *Consepta*) Id est, munita, ne accusatio contra ea valeat.
 Alii legunt, *consecta*, vel *conficta*, & subaudiunt, a Dolabella.

senatus-consultum, nisi de feriis Latinis, nullum facere potuerunt. Curioni nostro (10) tribunatus congelat. Sed dici non potest quomodo hic omnia jaceant. Nisi (11) ego cum tabernariis & aquariis pugnarem, veteris civitatem occupasset. Si Parthi vos nihil calfaciunt, nos hic (12) frigore frigesimus. Tamen, quoquo modo hic omnia jaceant, (13) potuit sine Parthis, Bibulus in Amalano nescio quid cohorticularum amisit. Hoc sic nuntiatum est. Quod tibi supra scripsi, Curionem valde frigere, jam calet: nam (14) ferventissime concerpitur. Levissime enim, quia (15) de intercalando (16) non obtinuerat, (17) transfugit ad populum, & pro Cæsare loqui cœpit: legemque (18) Viariam, non dissimilem Agrariæ Rulli, & Alimentariam, (19) quæ jubet Ædiles metiri, jactavit. Hoc nondum fecerat, cum priorem partem epistolæ scripsi. Amabo te, si quid, quod opus fue-

10 *Tribunatus congelat*) Transiit sine ullo motu, aut singulari actione, quasi frigore devinctus & immobilis sit. Gronov.

11 *Ego cum tabernariis & aquariis pugnarem*) Erat enim Ædilis, & iis, qui tabernas circa forum habebant, item qui aquas publicas in urbem deducebant, & partiebantur inter vicinias, ob nescio quod peccatum multam videtur dixisse, de qua certarunt ad populum. *Idem.*

12 *Frigesimus*) Forte, *senescimus*, in segnitiam & torporem resoluti sumus. *Idem.*

13 *Potuit sine Parthis*) Forte: *tamen, quoquo modo . . . patius sine Parthis.* *Idem.*

14 *Ferventissime concerpitur*) Hoc est, boni seu optimates ubique male de eo loquuntur, & ejus levitatem, quod ad Cæsaris partes transfugerit, gravissime accusant. *Grævius.*

15 *De intercalando*) De die producenda, ut ea, quæ pro Cæsaris causa cogitabat, commodius posset ad exitum perducere. Sic enim Dio narrat lib. XL. *Manus.*

16 *Non obtinuerat*) A collegio pontificum. Id enim Dionis ostendit historia. Et intercalandi potestatem penes eos fuisse, qui fasti prærant, Macrobius lib. I. Sat. docet. *Idem.*

17 *Transfugit*) Desertor optimatum, quos antea defenderat. Epist. 8. *Idem.*

18 *Viariam*) De sternendis muniendisque viis. Appianus, de Bell. Civ. lib. I. *Idem.*

19 *Quæ jubet Ædiles metiri*) Hoc est, quæ jubet Ædiles, ut harum rerum & præsertim annonæ curatores, pauperioribus dividere frumentum. *Grævius.*

fuerit, Appio facies, ponito me in gratia. De Dolabella integrum tibi reserves, suadeo. Et huic rei, de qua loquor, & dignitati tuæ, æquitatisque opinionioni hoc ita facere expedit. Turpe tibi erit pantheras Græcas me non habere. Vale.

CÆLIUS CICERONI S.

B. 384

VII. **Q**Uam cito tu istinc decedere cupias, nescio: ego quidem eo magis, quo adhuc felicius rem gessisti. Dum istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc risum meum metus (1) aliqui pertuber. Breviores has literas properanti publicanorum tabellario subito dedi: tuo liberto pluribus verbis scriptas pridie dederam. Res autem novæ nullæ sane acciderunt, nisi hæc vis tibi scribi, quæ certe vis. (2) Cornificius adolescens Orestillæ filiam sibi despondit. Paula Valeria, soror (3) Triarii, divortium sine causa, quod die vir e provincia venturus erat, fecit. Nuptura est (4) D. Bruto. (5) Nondum retulerat. Multa in hoc genere incredibilia, te absente acciderunt.

X 4

runt.

ARG. Quia pridie scripserat, breviter nova quædam annuntiat de nuptiis Cornificii & filæ Orestillæ, de Paulæ divortio, de Ocellæ adulteriis. Anno U. C. 703.

1 *Aliqui*) Pro aliquis: antique.

2 *Cornificius adolescens Orestilla filiam*) Orestilla Catilinæ uxor fuerat. Sigonit liber, *Cornificius adolescentiorem ille sibi filiam*. Ego ex hac varietate, nescio quam vere, certe non longe ab antiquis vestigiis, hoc elicio: *Cornificius adolescentiorem Syllæ filiam sibi despondit*. Altera enim Syllæ major filia, Fausto, Miloni nupserat: quod ignorat nemo. Ita de Cornificio intelligendum erit, ad quem sunt ep. lib. XII. Manut.

3 *Triarii*) Hic est P. Valerius Triarius, qui Scaurum accusaverat, Cicerone defendente, ejus Triarii filius, qui legatus L. Luculli bello Mithridatico male rem gesserat. Sed hic eloquentia valuit, & in Bruto præclare laudatur. *Idem*.

4 *D. Bruto*) Qui cum M. Bruto, & C. Cassio Cæsarem occidit. *Idem*.

5 *Nondum retulerat*) Subintelligi poterit, *dotem*. Sed mihi non displicet amicissimi mei conjectura, qui ita legendum putat, *mundum retulerat*. Mundus autem muliebris qui sit, exponit Liv. lib. XXXIV. *Idem*.

runt. Servius Ocella nemini persuasisset se mœchum esse, nisi triduo bis deprehensus esset. Quæres ubi? hercule ego (6) minime vellem: relinquo tibi, quod ab aliis quæras. Neque enim displicet mihi, imperatorem singulos percontari, cum qua sit aliqui deprehensus. Vale.

6 *Minime vellem*) Non dubito quin *nollem* legendum sit pro *vellem*. Ursin.

M. CÆLIUS M. CICERONI S. D.

VIII. **E**T si de republica, quæ tibi scribam, habeo, tamen nihil, quod magis gavisurum te putem, habeo, quam hoc. Scito, C. Sempronium Rufum, Rufum mel ac delicias tuas, (1) calumniam (2) maximo plausu tulisse: quæris qua in causa? M. Tuccium, accusatorem suum post ludos Romanos, reum lege Plotia de vi fecit, hoc consilio, quod videbat, (3) si extraordinarius reus nemo accessisset, sibi hoc anno causam esse dicendam. (4) Dubium porro illi non erat, quid futurum esset. Nemini hoc (5) deferre munusculum maluit, quam suo accusatori. Itaque sine ullo

ARG. Varia de iudiciis, deinde de Senatus consulto, & de iuris tandem rebus scribit. Anno U. C. 702.

2 *Calumniam tulisse*) Ad accusandum descendisse. Infra: *Cum calumniam jurasset*. Manut. *Calumniam ferre*, ut præmium ferre. Calumniæ seu litis falsæ & calumniosæ intentatæ damnatum, & ad suæ temeritatis præmium tulisse. J. F. Gronovius.

2 *Maximo plausu*) Omnibus, qui in foro erant, lætis & gaudentibus infortunio ejus. *Idem*.

3 *Si extraordinarius nemo*) Cui statim aliis iudiciis sepositis, causa esset dicenda. Ut erat iudicium de vi, quod unum, & diebus festis ludisque publicis, omnibus negotiis forensibus intermissis, exerceretur, ut ait Cicero pro Cælio cap. I. *Idem*.

4 *Dubium illi non erat*) Non erat ei dubium, quin condemnaretur. Quod ut effugeret, de accusando accusatore suo consilium cepit, eoque crimine, quo causam ab eo extra ordinem dicendam videbat. Sperabat enim, eo damnato, prorsus omni se periculo omnique molestia liberatum. *Man.*

5 *Deferre munusculum*) Neminem accusare maluit, quam suum accusatorem. Sic locutus epist. 13. *Idem*.

lo subscriptore descendit, & Tuccium reum fecit. At ego, simul atque audivi, invocatus ad subsellia rei occurro: surgo, neque verbum de re facio. Totum Sempronium (6) usque eo perago, ut Vestorium quoque interponam, & illam fabulam narrem, quemadmodum (17) tibi pro beneficio dederit, (8) si quid injuriis suis esset, ut Vestorius teneretur. Hæc quoque magna nunc contentio forum tenet. M. Servilius, postquam, ut cœperat, (9) omnibus in rebus turbarat, nec, quod non venderet, quidquam reliquerat; (10) maxima nobis traditus erat invidia: neque Laterensis prætor, postulante Pausania, nobis patronis, (11) *Quo ea pecunia pervenisset*, recipere voluit. Quod Pilius, necessarius Attici nostri, de repetundis eum postulavit, magna illico fama surrexit, & de damnatione ferventer (12) loqui est cœptum. (13)

6 *Usque eo perago*) Ita eum oratione exagito, ita vexo, ut Vestorii quoque mentionem faciam. Cum quo negotii quiddam Sempronio fuisse, cognoscitur ex epist. 2. lib. VI. ad Attic. *Idem.*

7 *Tibi pro beneficio dederis*) Collatum in te beneficium existimari voluerit. *Idem.*

8 *Si quid injuriis*) Locus certe variis & inter se diversis modis legitur: quas tam incertas lectiones quivis videre poterit, & etiam alias excogitare. Nos in tantis tenebris, cum nihil lucis adferre queamus, veteri scriptura proposita, ad aliæ transibimus, *si quod injuriis suis esset, ut Vestorius teneretur*. Vestorius. Lege, *Si quid in Thuriis suis esset*. Quemadmodum concefferit Vestorio & in eum transtulerit possessiones & res, quas habebat in Thuriis, prope veterem Sybarin, non tanquam ob debitum, (quod ab eo exigebat Vestorius, Sempronius abjurabat) sed in gratiam Ciceronis arbitri inter eos sumpti. *J. F. Gron.* Edidit Cellarius, *si quid in injuriis*.

9 *Omnibus in rebus turbarat*) Id est, conturbarat, decoxerat. *Conturbasse, & conturbasse rationes* dicuntur decoctores. *Idem.*

10 *Maxima nobis traditus erat invidia*) Susceptus erat a me defendendus in reatu, admodum adverso rumore hominum. *Idem.*

11 *Quo ea pecunia*) Formula, de qua dictum in Orat. pro Rab. Post. cap. 4.

12 *Loqui*) Passionem tribuit verbo, actionem potius requirenti. Sed antiquum fuit, id est Cælianum. *Manus.*

(13) Quo vento projicitur Appius minor, ut indicet pecuniam (14) ex bonis patris pervenisse ad Servilium, prævaricationisque causa diceret depositum H. S. LXXXI. Admiraris amentiam. Quid si actiones stultissimas, quid si nefarias de patre confessiones audisses? Mittit in consilium eosdem illos, qui lites æstimarant, iudices. Cum æquo numero sententiæ fuissent, Laterensis, leges ignorans, pronuntiavit quid singuli ordines judicassent: & ad extremum, ut solent, (15) *Non redigam*. Postquam discessit, & pro absoluto Servilius haberi cœptus, legisque unum & centesimum caput legit, in quo ita erat: *Quod eorum iudicum major pars iudicavit, id jus, ratumque esto*: in tabulas absolutum non retulit, (16) ordinum iudicia perscripsit. Postulante rursus Appio, cum L. Lollio transegit, & se relaturum dixit. Sic nunc neque absolutus, neque damnatus Servilius, de repetundis (17) saucius Pilio tradetur. (18) Nam de divinatione Appius,

13 *Quo vento projicitur*) Qua fama valde commotus est Appius, usque eo, ut eundem Servilium de prævaricatione accusaret. *Manutius*.

14 *Ex bonis patris*) A patre suo datam Servilio, ejus accusatori, ut prævaricaretur. *Idem*.

15 *Non redigam*) Antiqua formula, cujus vis non satis nota, Ad absolutionem, non simpliciter factam, videtur referenda. *Cellar*.

16 *Ordinum iudicia perscripsit*) Hærebat Laterensis. Pronunciaverat jam ab ordinibus absolutum Servilium: ex quo referre in tabulas absolutum oportuit. Rursus, cum eum a majore iudicum parte non esse absolutum videret, putavit se contra legem facere, si absolutum scriberet: itaque, ne vel contra suam pronuntiationem, vel contra legem committeret, (cum ex pronuntiatione absolvendus, ea lege damnandus ei videretur) neque absolutum, neque damnatum in tabulas retulit; scripsit, quid singuli ordines judicassent. *Manutius*.

17 *Saucius*) Qui nec damnatus sit, nec absolutus: sed cui in superiore iudicio, quo prævaricationis accusabatur, multæ iniustæ erant notæ & maculæ, ut facilius nunc possit damnari: qui quasi confectus est superiore iudicio. Sic sæpe historicis *xanques* dicuntur, quorum vires fractæ sunt. *Grævius*.

18 *Nam de divinatione*) Causam exponit, cur, cum ab Appio & Pilio postulatam Servilium dixisset, unum postea Pilius nomi-

pius, (19) cum calumniam jurasset, (20) contendere ausus non est, Pilioque cessit: & ipse de pecuniis repetundis a Serviliis est postulatus, & præterea de vi reus a quodam (21) emissario suo Titio factus est. (22) Recte hoc par habet. Quod ad rempublicam pertinet, omnino multis diebus expectatione Galliarum actum nihil est. Aliquando tamen sæpe re dilata, & graviter acta, & plane perspecta Cn. Pompeji voluntate in eam partem, ut (23) eum decedere post Kalendas Martias placeret, (24) senatus-consultum, quod tibi misi, factum est, auctoritatesque perscriptæ. SENATUS-CONSULTI (25) AUCTORITAS. *Pridie Kal. Octob. in æde Apollinis, (26) scribendo affuerunt L. Do-*
mi-

narit. Quod ad divinationem, inquit, attinet, Appius contendere cum Pilio non est ausus, uter accusare Servilium deberet. *Divinatio* dicebatur oratio, in qua de accusatore deligendo disputabatur; vel quod non de facto, sed de futuro conjectura quæreretur; vel quod injurati iudices in ea causa sederent, & quod vellent, præsentire de utroque possent; vel quod res ageretur sine testibus, & sine tabulis, & his remotis, argumenta sola sequerentur iudices, & quasi divinarent. Sic enim putavit Asconius, cum Ciceronis Divinationem in Verrem explanaret. Videndus & Gellius lib. II. c. 4. *Manus.*

19 *Cum calumniam jurasset*) Cum jam accusandi partes suscepisset. *Calumniam jurare* dicitur accusator, cum in initio iudicii jurat, se non per calumniam litem intentare adversario, sed quod iustas ac legitimas accusandi causas habere se putet. *Grævius.*

20 *Contendere ausus non est*) Utri committendæ sint partes accusandi. *Idem.*

21 *Emissario*) Ad calumniandum subornato. Translatio ex militia. *Cellar.*

22 *Recte hoc par habet*) Præclare componuntur hi duo: cum emissarius eum ipsum reum faciat, a quo in alios emitti solitus erat. *Par gladiatorum*, dixit Cicero de optimo genere Oratorum: quam vocavit *compeffionem* epist. 8. lib. II. *Man.*

23 *Eum*) Cæsarem. *Idem.*

24 *S. C. factum, auctoritatesque perscriptæ*) Senatus consultum, inquit, factum, respiciens ad primum, cui intercessum non est; tribus, quæ sequuntur, decretis intercessum est, ideo non vocantur Senatus-consulta, sed auctoritates præscriptæ. Vide ad lib. I. ep. 2. *J. F. Gronov.*

25 *Auctoritas*) Hic aliter sumitur vocabulum *auctoritas*: significat enim nomina eorum, qui præsentem fuere, cum Senatus-consultum in æs incideretur, & ejus rei testes, auctoresque sunt. *Idem.*

26 *Scribendo affuerunt*) Erat hæc solemnis formula, quam præ-

mitius Cn. filius Ahenobarbus, Q. Cecilius Q. filius Metellus Pius Scipio, L. Villius Lucii filius (27) Pont. Annalis, C. Septimius T. filius Quirina, Cajus Luccejus C. filius Pup. Hirrus, C. Scribonius C. filius Pop. Curio, L. Attejus L. filius An. Capito, M. Oppius M. filius Terentina. Quod M. Marcellus consul, V. F. de provinciis consularibus, (28) D. E. R. I. C. uti L. Paulus, C. Marcellus Consules, cum magistratum iniissent, ex a. d. x. Kal. Mart. que in suo magistratu futurae essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent, neve quid prius ex Kal. Mart. neve quid conjunctim de ea re referretur a Consulibus; utique ejus rei causa per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent: & cum de ea re ad senatum referretur a Consulibus, eorum, qui in ccc. iudiciis essent, (29) sex abducere liceret. Si quid de ea re ad populum, ad plebemve lato opus esset, uti Serv. Sulpicius, M. Marcellus Consules, Praetores, Tribunique plebis, quibus eorum videretur, ad populum, plebemve ferrent: quod ii non tulissent, uti, quicumque deinceps essent, ad populum plebemve ferrent. (30) I. V. Prid. Kal. Octob. in
 ade

praemittent senatus-consultis, qua significatur in sequentium senatorum sententiam factum esse S. C. sive iis praesentibus S. C. factum. Vide Briffon. de formulis. *Grævius*.

27 Pont.) Significat Pontinam tribum, ex qua erat Villius; sic etiam Quirina tribuum nomina. Sic & Pup. Pupinam, Pop. Popiliam, An. Aniensem notat. *Idem*.

28 D. E. R. I. C.) Id est, De ea re ita censuerunt. Et supra V. F. id est, Verba fecit. Et infra, S. Q. C. id est, Senatusque consultum. Et inferius, S. C. A. id est, Senatus-consulti auctoritas. *Lamb.*

29 Sex abducere licet) Sex vitiosum est. Haud dubie enim multo major numerus fuit. *Abducere*, e foro a tribunali Praetoris, ut scilicet frequentiore redderent Senatui, & ejus numeri, per quem S. C. posset confici. *J. F. Gronov.* Praeiverat Manutius, qui mallet eos legi, ac deleri sex.

30 I. V.) Has explicare literas fatetur se non posse *Victorius*. Alii aliter mutant. Sigonianus liber habet IN. quod Manutius interpretatur *Intercessum*. Lambinus edidit, S. C. A. ut sit, quemadmodum supra, *Senatus-Consulti Auctoritas*.

æde Apollinis, scribendo affuerunt, L. Domitius Cn. filius Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. filius Metellus Pius Scipio, L. Villius L. filius Pont. Annalis, C. Septimius T. filius Quirina, C. Scribonius C. filius Pop. Curio, L. Attejus L. filius An. Capito, M. Oppius M. filius Terentina. Quod M. Marcell. Cos. V. F. de provinciis, D. E. R. I. C. senatum existimare, neminem eorum, qui potestatem habent intercedendi, impediendi, moram afferre oportere, quominus de rep. (31) Q. P. ad senatum referri, senatusque consultum fieri possit. Qui impedierit, prohibuerit, eum senatum existimare contra rempublicam fecisse. Si quis huic senatus-consulto intercesserit, senatui placere auctoritatem perscribi, & de ea re ad senatum, populumque referri. Huic senatus consulto intercessit C. Cælius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa. Item senatui placere, de militibus, qui in exercitu C. Cæsaris sunt: qui eorum (32) stipendia emerita, aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri (33) ut eorum ratio habeatur, causasque cognoscantur. Si quis huic S. C. intercesserit, senatui placere auctoritatem perscribi, & de ea re ad senatum, populumque referri. Huic senatus-consulto intercessit C. Cælius, C. Pansa, Tribuni plebis. Idemque senatui placere, in Ciliciam provinciam, & in octo reliquis provincias, quas prætorii pro prætore obtinerent, eos, qui prætores fuerunt, neque in provincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex S. C. cum imperio in provincias pro prætore

31 Q. P.) Hæ literæ apud Fontinum significant, *Quid placeret.* Corradus. Vi&. & aliis videntur significare, *Quam primum.*

32 *Stipendia emerita*) Emeriti stipendia milites dicebantur qui per annos decem militassent: tuncque sacramento exsolvebantur, ut oneribus militiæ vacarent. *Manutius.*

33 *Ut eorum ratio habeatur*) Ut exaustorentur honesta missione. Hoc addiderunt, ut veteranos Cæsaris, in quibus præcipuè vires erant, ab eo alienarent, & ad se pertraherent. *J. F. Grenou.*

tore mitti oporteret, eos sortito in provincias mitti placere. Si ex eo numero, quos ex S. C. in provincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias proficiscerentur: tum, uti (34) quodque collegium primum pratorum fuisset, neque in provincias profecti essent, ita sorte in provincias proficiscerentur. Si ii ad numerum non essent, tunc deinceps proximi cujusque collegii, qui pratores fuissent, neque in provincias profecti essent, in sortem conjicerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in provincias mitti oporteret. Si quis huic S. C. intercessisset, auctoritas prescriberetur. Huic senatus-consulto intercessit C. Cælius, C. Pansa, Tribuni plebis. Illa præterea Cn. Pompeji sunt animadversa, quæ maxime (36) confidentiam attulerunt hominibus, ut diceret, se ante Kal. Mart. non posse sine injuria de provinciis Cæsaris statuere, post Kal. Mart. se non dubitaturum. Cum interrogaretur, si qui tum intercederent: dixit, hoc nihil interesse, utrum C. Cæsar senatui dicto audiens futurus non esset, (6) an pararet qui senatum decernere non pateretur. Quid si, inquit alius, & consul esse, & exercitum habere volet? At ille, quam clementer: Quid si filius meus fustem mihi impingere volet? His vocibus, ut existimarent homines Pompejo cum Cæsare esse negotium, effecit. Itaque jam, ut video, alterutram ad conditionem descendere vult Cæsar, ut (37) aut maneat, neque hoc anno sui ratio

34 *Quodque collegium*) Octo prætore, Ciceronis tempore erant, qui inter se unius anni collegium faciebant: superiore anno aliud collegium prætorum, & sic deinceps. *Primum* autem est, quod proxime antecessit. *Cellarius*.

35 *Confidentiam*) Ut confiderent homines, velle Pompejum potentiam Cæsaris obsistere, contra quam antea fecerat. *Manus*.

36 *An pararet*) Hoc est, subornaret tribunum plebis qui intercederet. *Grævius*.

37 *Ut aut maneat*) In Gallia, prorogato ultra decennium imperio. Quod si concederetur, nolle se consulatum petere affirmabat;

tio habeatur: aut, si designari poterit, decedat: Curio se contra eum totum parat. Quid assequi possit, nescio. Illud video, bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse. Me tractat liberaliter Curio, & mihi (38) suo munere negotium imposuit. Nam si mihi non dedisset, eas, quæ ad ludos ei advectæ erant Africanæ, potuit supersederi. Nunc, quando dare necesse est, velim tibi curæ sit, quod a te semper petii, ut aliquid istinc bestiarum habeamus; Sittianamque syngrapham tibi commendo. Libertum Philonem istuc misi, & Diogenem Græcum quibus mandata & literas ad te dedi. Eos tibi, & rem, de qua misi, velim curæ habeas. Nam, quam vehementer ad me pertineat, in iis, quas tibi illi reddent, literis descripsi.

bat; nec absentis sui rationem haberi; quod tamen ei lex dederat. Sin hanc Pompejani conditionem recusarent, eumque omnino vellent non modo expleto decennio, lege concessa, sed etiam ante, decedere: ipse pariter hoc, ut iniquum, recusabat, ferebatque alteram conditionem, ut, si consul designatus esset, tum decederet. Utraque autem conditione Cæsar imperii perpetuitatem quærebat, qui vereretur id, quod inimicos ei minari solitos Tranquillus refert, ne simul ac privatus esset, ob res in consulatu contra leges moremque majorum actas in iudicium vocatus opprimeretur. *Manus.*

38 *Suo munere*) Suo dono Africanarum pantherarum fecit, ut nunc ludis supersedere non possim. Onus imposuit, ut beluarum numerum compleam, & ludos edam. *Cell.*

CÆLIUS CICERONIS.

IX. SIC tu, inquis, Hirrum tractasti? Immo, si scias, quam facile, quam ne contentionis quidem minimum fuerit, pudeat te, ausum illum unquam esse incidere tanquam tuum (1) competitorum. Post repulsam vero risus facit, civem bonum

ARG. Gloriatum dilem se designatum: Hirrum repulsam: de rep. nihil actum: Feridium commendat; de Pompeji & Scipionis in Cæsarem animo addit, & de Calidio in defensione diserto, in accusatione frigido. Anno U. C. 702.

1 *Compositorum*) Auguratus, ep. 4.

num ludit, & contra Cæsarem sententias dicit: (2) expectationem corripit: Curionem prorsus non medioeriter (3) objurgatus. Hac repulsa se mutavit. Præterea qui nunquam in foro apparuerit, non multum in judiciis versatus sit, agit (4) causas liberales: (5) sed raro post meridiem. De provinciis quod tibi scripseram Id. Sextil. actum iri, (6) interpellat iudicium Marcelli, consulis designati. In Kal. rejecta re, (7) ne frequentiam quidem efficere potuerunt. Has literas a. d. iv. Non. Septemb. dedi, cum ad eam diem (8) ne profligatum quidem

2 *Expectationem corripit*) Quantum in se est, vult reddere brevior: vetat tam diu expectari in Cæsare tolerando in Gallis. Suet. Tib. 34. *Ludorum ac munerum impensas corripuit.* J. F. Gronov.

3 *Objurgatus*) Orta mihi de mendo suspicio est, quod fortasse scripserit Cælius: *Objurgat. Scilicet hac repulsa se mutavit. Et, Scilicet*, unica scriptum litera S, occasionem dederit loci depravandi. Omnes tamen libri veteres in, *Objurgatus*, consentiunt. Itaque potest antiquum esse, & ideo Cælianum. *Man.* Legendum *Objurgavit*, acriter reprehendit. J. F. Gronov. Meus ille optimus sic legit, *objurgat, ac repulsa se mutavit*; quam scripturam non potui non probare. Curionem autem ideo corripit, quod tum ad Cæsaris partes transierit. *Grævius.*

4 *Causas liberales*) *Liberalis causa* est, qua quis, qui pro servo erat, in libertatem vindicabatur iudicio, quod vocant Plautus & Terent. *liberali causa asserere manu.* Pantagathus legit, *agit causas liberalius.* Perperam. *Græv.* Alii legunt, *liberalis*: quod interpretatur Manutius, facilis in recipiendis causis. J. F. Gronovius suspicatur, *causam liberariis*, scilicet publicæ, contra Cæsarem. Sed cum sequentibus hæc, opinor, non ita bene cohærent.

5 *Sed raro post meridiem*) Quasi dicat, ita prandere luxuriose solitum, ut deinde magnarum curarum oblivisceretur. *Gron.*

6 *Interpellat*) Impedit, ob affinitatem: nam erat Octavii maritus, quæ neptis fuit Julia, Cæsaris sororis. Initio etiam civilis belli, cum provinciarum sortitio fieret, privato consilio præteritus est, quasi propensior esset ad Cæsaris causam. Lib. I. *Comm. de Bel. civ. Manutius.*

7 *Ne frequentiam quidem*) Hoc est, quamvis res fuerit dilata in Kalendas, non tot tamen Patres præsto fuerunt Kalendis, ut posset fieri Senatusconsultum. *Grævius.*

8 *Ne profligatum quidem*) Plus est quam *captum*: minus, quam *confectum*. Cognoscitur exemplis. Nam epistola 30. lib. XII. *Profligato*, inquit, *bello, ac pene sublato, renovatum bellum gerere conamur.* Et *Tusc. 5. Profligata jam hæc, & pene ad exitum adducta questio est.* In oratione autem de Provinciis: *Si in*

dem quidquam erat. Ut video, causa hæc integra in proximum annum transferetur: &, quantum divino, relinquendus tibi erit qui provinciam obtineat. Nam non expedietur successio; quando Gallia, quæ habent (9) intercessorem, in eandem conditionem, quam cæteræ provinciæ, vocantur. Hoc mihi non est dubium: quo tibi magis scripsi, ut ad hunc eventum te parares. Fere literis omnibus tibi de pantheris scripsi. Turpe tibi erit, Patifchum Curioni decem pantheras misisse; te non multis partibus plures: quas ipsas Curio mihi, & alias Africanas decem donavit: ne putes illum tantum (10) prædia rustica dare scire. Tu, si modo memoria teneres, & Cibyratas arcessieris, itemque in Pamphyliam literas miseris (nam ibi plures capi ajunt) quod voles, efficies. Hoc vehementius laboro nunc, quod seorsum a collega puto mihi omnia paranda. Amabo te, impera tibi hoc curæ. Soles libenter, ut ego, majorem partem nihil curare. In hoc negotio nulla tua, nisi loquendi, cura est, hoc est, imperandi & mandandi. Nam, simulatque erunt captæ, qui alant eas & deportent, habes eos, quos ad Sittianam syngrapham misi. Puto etiam, si (11) ullam spem mihi literis ostenderis, me isto missurum alios. Marcum Feridium, equitem Romanum, amici mei filium, bonum & strenuum adolescentem, qui ad suum negotium istuc venit, tibi commendo; & te rogo, ut eum in tuorum nume-

Tom. I.

Y

10

Capitolium invahi victor cum illa insigni laurea gestires, vos tamen oporteres ab eodem illa omnia, a quo prostrigata sunt, confici nolle. Est igitur Prostrigatum, quod in eadem oratione affectum Ciceo vocavit. Quid est, inquit, cur Cesar in provincia commorari velis; nisi ut ea, quæ per eum affecta sunt, perfecta veip. tradantur? Manut.

9 Intercessorem) Cum sit tribunus plebis, qui intercessurus sit, & impediturus ne Cesari Gallia præfecto succedatur. Grævius.

10 Prædia rustica donare scire) Agros pauperioribus de plebe. Alludit ad actionem Curionis de agro Campano, infra, epistola 10. J. F. Gronov.

11 Ullam) H. Stephanus, nullam.

to habeas. Agros, (12) quos fructuarios habent civitates, vult tuo beneficio (quod tibi facile & honestum factu est) immunes esse. Gratos & bonos viros tibi obligaris. Nolo te putare Favonium a (13) columnariis (14) præteritum esse: optimus quisque eum non fecit. Pompejus tuus aperte Cæsarem (15) vetat & provinciam tenere cum exercitu, & consulem esse. Tamen hanc sententiam dixit, nullum hoc tempore senatus consultum faciendum. Scipio hanc, ut Kalendis Martiis de provinciis (16) Galliis, neu quid conjunctim referretur. Contristavit hæc sententia (17) Balbum Cornelium: & scio eum questum esse cum Scipione. Calidius in defensione sua fuit disertissimus, in accusatione satis frigidus. Vale.

12 *Quos fructuarios*) Qui civitatibus annum vestigal pendunt. *Manus.*

13 *Columnariis*) Apparet hic designari homines nullius præcii, e plebe: qui aut propterea dicti columnarii, quod ad columnam Mæniam, de qua alibi, rei essent, ut videtur Manuzio ad hunc locum, aliisque; aut, quod potius crediderim, quia circa eam otii causa fallendi versarentur, similes subrostranis & subbasilicanis; quos & ipsos inde dictos scimus, quod pro rostris & ad basilicas esse solent. Comprehenduntur *subba forensis*, plebe urbana, de qua sæpe Cicero. *Ernestus.*

14 *Præteritum*) In petitione magistratus.

15 *Vetat*) Alii vocem hanc, subaudiunt. Urfinus mutat in *molestæ fert.*

16 *Galliis*) Nominatim: quod iniquum erat: itaque pridie Kal. Oct. de provinciis consularibus, non de Galliis nominatum, S. C. factum est. *Epist. 7. Manus.*

17 *Balbus Cornelium*) Gaditanum, pro quo extat Cicero nis oratio. *Idem.*

CÆLIUS CICERONI S.

X. Sane quam literis (1) C. Cassii & Dejotari sumus commoti. Nam Cassius cis Euphra-

ARG. Scribit de belli Parthici rumore in urbe: de provinciis quid putet actum iri: de Curionis actione circa Campanum agrum: de suo studio, ne Cicero provincia prorogetur. *Anno U. C. 702. X C. Cassii*) Hic quaestor, interfecto M. Crasso, reliquias legio-

phraten copias Parthorum esse scripsit: Deiotarus ꝑfectas per Commagenen in (2) provinciam nostram. Ego quidem præcipuum metum, quod ad te attinebat, habui; qui scirem quam paratus ab exercitu esses, ne quod hic tumultus dignitati tuæ periculum afferret. Nam de vita, si paratior ab exercitu esses, timuissem. Nunc hæc exiguitas copiarum, recessum, non dimicationem mihi tuam prælagiebat. Hoc quomodo acciperent homines, (3) quam probabilis necessitas futura esset, veseor etiam nunc: neque prius desinam formidare, quam tetigisse te Italiam audiero. Sed de Parthorum transitu nuntii varios sermones excitarunt. Alius enim Pompejum mittendum, alius ab urbe Pompejum non removendum, alius Cæsarem cum suo exercitu, alius consules: nemo tamen ex (4) senatus-consulto privatos. Consules autem, quia verentur ne illud senatus-consultum fiat, ut paludati exeant, aut contumeliose præter eos ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt: usque eo, ut parum diligentes in republica videantur: (5) sed honeste, sive negligentia, sive inertia est, sive ille, quem proposui, metus latet sub hac temperantiæ existimatione, nolle provinciam. A te literæ non venerunt: &, nisi Deiotari subsecutæ essent, in eam opinionem Cassius venerat, quæ diripuisset ipse,

Y 2

ut

nam conservavit, & Syriam in Pop. Rom. potestate retinuit, & postea proquæstor has literas scripsit. Hic etiam postea in Cæsarem conjuravit. *Corradus.*

2 *Provinciam nostram*) Nam Commagene non erat populi Romani, sed regis Antiochi. Syriam significat: quod ex ep. 1. lib. XV. & ad Attic. ep. 18. lib. V. cognoscitur: *Manus.*

3 *Quam probabilis necessitas*) An probaturus sis hominibus, ut credere possint te compulsam necessitate recessisse, te copias habuisse tam exiguas ut Parthis resistere non potueris. *Grævius.*

4 *Ex S. C.*) Non poterat enim privatus mitti ex Senatus-consulto, sed rogatione ad populum. *Anonym.*

5 *Sed honeste*) Quicquid sit vitii, quod eas impediât, id veiant prætextu moderationis in appetenda provincia, quæ inter tam cupidos vulgo laus habebatur: *Græv.*

ut viderentur ab hoste vastata, finxisse bellum, & Arabas in provinciam immisisse, eosque Parthos esse, senatui renuntiasse. Quare tibi suadeo, quicumque est istic status rerum, diligenter & caute perscribas, ne aut (6) velificatus alicui dicaris: aut aliquid, quod referret scire, reticuisse. Nunc exitus est anni: nam ego has literas a. d. xiv. Kal. Decemb. scripsi. Plane nihil video ante Kal. Jan. agi posse. Nosti Marcellum, quam tardus & parum efficax sit, itemque Servium, quam cunctator. Cujusmodi putas hos esse: aut qui id, quod nolint, conficere posse, qui quæ cupiunt, tamen ita frigide agunt, ut nolle existimentur? Novis magistratibus autem, si Parthicum bellum erit, hæc causa primos menses occupabit. Sin autem non erit istic bellum, aut tantum erit, ut vos aut successores, parvis additis copiis, sustinere possint: Curionem video se dupliciter jactaturum, primum, ut aliquid Cæsari adimat: inde, ut aliquid Pompejo tribuat, quidvis, quamlibet tenue munusculum. (7) Paulus porro non humane de provincia loquitur. Hujus cupiditati (8) occursum est Furnius noster. Plures suspicari non possum. Hæc novi. Alia, quæ possunt accidere, non cerno. Multa tempus afferre, & præparata multa scio. Sed intra (9) fines hos, quæcunque acciderint, vertentur. Illud addo (10) ad actiones C. Curionis, de agro Campano:

6 *Velificatus*) Assentando gratificatus. Ut enim vela navium ad ventorum adspiraciones aptantur, sic orationem sæpe nostram ad aliorum voluntatem accommodamus. *Manusius.*

7 *Paulus*) Paulus Æmilius, consul designatus, non relinqui vult Cæsari provinciam: dure adversus illum loquitur. *Cellar.*

8 *Occusurus est Furnius*) Quia tribunus plebis esset designatus, lib. V. ad Art. epist. 18. *Anonymus.*

9 *Fines hos*) Quos ostendi. Scripsit enim proxime de Parthico bello, de consule Paulo, tribunis pl. Curione & Furnio. *Man.*

10 *Ad actiones*) Ad actiones Curionis hoc addo, de agro Campano. Præter cætera, Curio illud ager sequenti anno, ut ager Campanus, ante Cæsaris adventum, ex ipsius Cæsaris lege dividatur. Quæ de re epist. 9. lib. I. *Man.*

patio: de quo negant Cæsarem laborare; sed Pompeium valde nolle, ne vacuus adveniendi Cæsari pateat. Quod ad tuum decessum attinet, illud tibi non possum polliceri, me curaturum ut tibi succedatur: illud certe præstabo, ne amplius prorogetur. Tui consilii est, si tempus, si senatus coeger, si honeste a nobis recusari non poterit, velisne perseverare; mei officii est meminisse, qua obstinatione (11) decedens mihi, ne pateret fieri, mandaris. Vale.

11 Decedens) Pro discedens. Idem.

CÆLIUS CICERONI S. 410

XI. **N**ON diu, sed acriter nos tuæ (1) supplicationes torserunt. Incideramus enim in difficilem nodum. Nam Curio tui cupidissimus, cui omnibus rationibus (2) comitiales (3) eripiebantur, negabat se ullo modo pati posse decerni supplicationes, (4) ne, quod furore Pauli adeptus esset boni, sua culpa videretur amisisse, & prævaricator causæ publicæ existimaretur. Itaque ad pacationem descendimus: & confirmarunt consules, se his supplicationibus (5) in hunc annum non ususuros. Plane, quod utrisque consulibus gratias agas, est: Paulo magis certe. Nam Marcellus sic respondit,

ARG. Nuntians, supplicationes post acrem concertationem decretas tandem esse, hortatur, ut decreti auctoribus, pro cuiusque merito & voluntate, gratias agat. Addit de successore Cæsaris quid actum sit, & commentarium urbanarum rerum mittit. Sittianumque negotium de quo jam sæpius, commentat. Anno U. C. 703.

1 Supplicationes) Pro victoris Ciceronis in monte Amiano. Supplicationes enim dies festi sunt, quibus pro victoria & liberatione gratias diis suis Romani agebant. Cellar.

2 Comitiales) Dies: quibus agere cum populo licebat. Man.

3 Eripiebantur) Quo modo? auspiciis. Idem.

4 Ne, quod furore Pauli) Ne occasionem rependendæ vicis, obnuviantis consulis importunitate datam, amitteret. Cellar.

5 In hunc annum non ususuros) Se nulli alii Imperatori, præterquam Ciceroni supplicationes decreturos. Græv.

dit, (6) se spem in istis supplicationibus non habere: Paulus, se omnino in hunc annum non editurum. Renuntiatum nobis erat, Hirrum (7) diutius dicturum; prendimus eum. Non modo non fecit, sed, cum de hostibus ageretur, & posset rem impedire, (8) si, ut numeraretur, postularet, tacuit. Tantum (9) Catoni assensus est, qui de te locutus honorifice, non decrerat supplicationes. Tertius ad hos Favonius accessit. Quare pro cuiusque natura, & instituto, gratiæ sunt agenda: his, quod (10) tantum voluntatem ostenderunt; pro sententia, cum impedire possent, non pugnarunt; Curioni vero, quod de suarum actionum cursu tua causa deflexit. Nam Furnius & Lentulus, ut debuerunt, quasi eorum res esset, una nobiscum circumierunt, & laborarunt. Balbi quoque Cornelii operam & sedulitatem laudare possum. Nam cum Curione vehementer locutus est: & eum, si aliter fecisset, injuriam Cæsari facturum dixit: tum ejus fidem (11) in suspicionem adduxit. (12) Decrerant quidem, qui neque transigi volebant, Domitii, Scipiones; quibus hac re ad intercessionem evocandam interpellantibus, venustissime Curio respondit, se eo libentius non intercedere, quod quosdam, qui decernerent, videret confici nolle, Quod ad rempubli-

6 *Se in his supplicationibus spem non habere*) Alia sibi esse adversus Curionem præsidia, quibus confidat. *J. F. Gron.*

7 *Diutius dicturum*) Ut diem dicendo consumeret, ne S. C. fieri posset. *Manus.*

8 *Si, ut numeraretur*) Festus: *Numera Senatam, ais quivis Senator Consuli, cum impedimenta vult esse, quo minus faciat S. C. Raro convenerant justo numero. Gron.*

9 *Catoni*) Cur ita senserit, exponit ipse in epistola, quæ extat lib. XV. cui Cicero respondens, dixit, se tansi facere Catonis illam laudationem, ut cum ea nullum triumphum esse confeyendum existimet. Et ad Att. VII. I. confirmat idem. *Man.*

10 *Tantum*) Tantum pro saltem, ut lib. VII. epist. 31. *Grapius. Lege, tandem: se tibi tam benevolos ostenderunt. Gron.*

11 *In suspicionem*) Quasi fictus esset reditus in gratiam cum Cæsare: non bona fide cum illo in gratiam rediisset. *Idem.*

12 *Decrerant*) Scipiones & Domitii decreverant quidem suppli-

blicam attinet, in unam causam omnis contentio coniecta est. (13) De provinciis, inquam, adhuc est. Incubuisse cum senatu Pompejus videtur, ut Cæsar Id. Novemb. decedat. Curio omnia potius subire constituit, quam id pati. Cæteras suas abiecit actiones. Nostri porro, quos tu bene nosti, ad extremum certamen rem deducere non audent. Scena rei totius hæc. Pompejus, tanquam Cæsarem non impugnet, sed, quod illi æquum putet, constituat, ait Curionem quærere discordias. Valde autem non vult, & plane timet Cæsarem consulem designari prius, quam exercitum & provinciam tradiderit. Accipitur satis male a Curione, & totus ejus (14) secundus consulatus exagitur. Hoc tibi dico: si omnibus rebus prement Curionem, (15) Cæsar defendetur: intercessorem si (quod videntur) reformidarint, Cæsar, quoad volet, manebit. Quam quisque sententiam dixerit, in commentario est rerum urbanarum: ex quo tu, quæ digna sunt, selige. Multa transi, in primis ludorum explosiones. Et funerum, & ineptiarum cæterarum plura habet inutilia. Denique malo in hanc partem errare, ut, quæ non desideras, audias, quam quidquam, quod opus est, prætermittatur. Tibi curæ fuisse de Sit-

Y 4

tia-

cationes, contra tamen animi sententiam, qui volebant hanc rem confici, & cum hac de causa sæpius compellissent Curionem, rogassentque fide ne intercederet, hoc enim est ad evocandam intercessionem, ad impediendam intercessionem, respondit Curio lepidissime, &c. Græv. Aliter tamen, sed, opinor, non ita bene J. F. Gronovius, ad Senec. ep. 47.

13 De provinciis, inquam, adhuc est) Ita legendum. Quicquid erat ante dissensionum, cessat & quiescit, dum ducitur terra de provinciis. J. F. Gronov.

14 Secundus consulatus) In quo Pompejus iterum consul operam dederat, auctorque fuerat, ut Trebonius tribunus pl. de Galliarum imperio Cæsari in alterum quinquennium prorogando legem ferret. Quod beneficium nunc idem Pompejus conabatur eripere, cum eum ante idus Nov. vellet decedere. Manus.

15 Cæsar defendetur) Non ab amicis, ut Manutius, sed ab ipso Curione, intercessuro, quicquid in Cæsarem statuent. Gron.

tiano negotio, gaudeo: sed, quando suspicaris minus certa fide (16) eos tibi visos, (17) tanquam procurator sic agas, rogo. Vale.

16 *Eos*) A quibus exigenda pecunia est. Nam syngrapha Sitiana facultatem dabat exigendæ pecuniæ *Manus*.

17 *Tanquam procurator*) Eo studio, quo solent ii qui aliens negotia procurant. *Idem*.

CÆLIUS CICERONI S.

XII. **P**udet me tibi confiteri, & queri de Appii, hominis ingratiſſimi, injuriis, qui me odiſſe, quia magna mihi debebat beneficia, cœpit: & cum homo avarus, ut ea solveret, ſibi imperare non poſſet, occultum bellum mihi indixit: ita occultum tamen, ut multi mihi renuntiarent, & ipſe facile animadverterem, male eum de me cogitare. Poſteaquam vero comperi eum (1) collegium tentaffe: deinde aperte cum quibuſdam locutum, cum L. Domitio, ut nunc eſt, mihi inimiciſſimo homine, deliberare: velle hoc munuſculum deferre Cn. Pompejo: ipſum ut (2) reprehenderem, & ab eo deprecarer injuriam, quem vitam mihi debere putaram, impetrare a me non potui. (3) Quid ergo eſt?

ARG. Queritur de Appii Claudii cenſoris ingrato animo, & injuriis, quem cum accuſationem cogitare comperiſſet, anteverit, & ipſum poſtulavit lege Scantinia. Anno U. C. 703.

1 *Collegium tentaffe*) Legendum, ut bene monuerunt alii, *collegam*. Nimirum L. Piſonem, qui in Cenſura erat, collega Appii. Hunc iſte tentavit, ut & ipſe notaret Cælium. Nam unius Cenſoris nota, ſine alterius collegæ aſſenſu, habebatur irrita. Inepti ſunt qui de collegio augurum hæc intelligunt. *Grævius*.

2 *Reprehenderem*) J. F. Gronovius emendat, *prehenderem*, ſive *prenderem*. Sensus totius loci eſt: Poſteaquam comperi illum collegam ſuum, Cenſorem, Piſonem ſollicitare, ut mihi notam inureret, & cum meo inimico Domitio conſilia in meam perniciam inire, volui hoc in illius gratiam facere, ut ipſum precarer & obteſtarer, ne tam inique mecum ageret, ſed non potui hoc a me impetrare, ut ei quem ſervaveram, fierem ſupplex. *Idem*.

3 *Quid ergo eſt*) Formula conneſtendi. Petronius cap. 2. *Quid ergo eſt? Parentes obſurgatione digni ſunt*. Cic. Orat. pro Quint. 28. pro Roſc. Amer. 19. Lib. V. epiſt. 5. J. F. Gronov.

est? Tum quidem aliquot amicis, qui testes erant meorum in illum meritorum, locutus sum. Postquam illum, ne cui satisfaceret quidem me dignum habere sensi, malui collegæ ejus, homini alienissimo mihi, & propter amicitiam tuam non æquissimo, me obligare, quam illius simiæ vultum subire. Id postquam rescit, excanduit, & me causam inimicitiarum quærere clamavit, quasi, quod mihi in pecunia minus satisfecisset, per hanc speciem simultatis eum confectarer. Postea non destitit accedere (4) palam Servium accusatorem, inire cum Domitio consilia: quibus cum parum procederet, ut ulla lege mihi ponerent accusatorem, compellari ea lege me voluerunt, qua dicere non poterant. Insolentissimi homines (5) summis Circensibus ludis meis postulandum me lege (6) Scantinia curant. Vix hoc erat Pola locutus, cum ego Appium censorem eadem lege postulavi. Quod melius caderet, nihil vidi. Nam sic est a populo, & non infimo quoque approbatum, ut majorem Appio dolorem fama, quam postulatio, attulerit. Præterea (7) capii facellum, in domo quod est, ab eo pe-

Tom. I.

Y 5

tere.

4 *Palam Servium*) Nihil muto: videant tamen eruditi, an sit rectius, quod monui adolescens in scholiis nostris, *Palam Servium*, quem Cicero nominat, ut accusatorem, lib. II. ad Q. Fr. epist. 2. & Cælius ipse paulo post: *Vix hoc erat Pola illocutus*: Manutius.

5 *Summis Circensibus*) Extremis diebus Circensium ludorum meorum. *Idem*.

6 *Legè Scantinia*) De nefando marium concubitu, quæ poenam irrogabat decem millia nummum. Quintilianus lib. IV. cap. 7. Capitale crimen postea fecit Julia lex. Ep. 14. Juvenalis Satyra 6. Suetonius in Domitiano. *Idem*.

7 *Capii facellum*) Censorum erat curare, ut facella non in domo cujusquam essent, sed populo paterent. Itaque Livius lib. XL. ubi loquitur de Lepido & Fulvio censoribus, *Complura*, inquit, *facella publicaque sacra, occupata a privatis, ut paterent, essentque populo, curarant*. Cælius autem ut ostenderet, Appium censorem officio suo deesse, petere cepit ab eo, ut facellum in domo privata ne relinqueretur: cuius rei cura Appii, qui censor erat, esse debuerat. Sed libentius intellexerim de facello, quod ipse Appius occupasset: ex quo gravius ei concitata esset invidia, occupatis rebus a censore, quæ censor ab aliis occupatas, populo restituere deberet: *Idem*.

tere. Conturbat me mora servi hujus, qui tibi literas attulit: nam acceptis prioribus literis, amplius (8) quadraginta mansit. Quid tibi scribam, nescio. Scis Domitio (9) diem timori esse? Expecto te valde, & quam primum videre cupio. A te peto, ut meas injurias proinde doleas, ut me existimas, & dolere, & ulcisci tuas solere. Vale.

8 *Quadraginta*) Supple, diebus.

9 *Diem*) Quæ a nescio quo ei dicta erat ad iudicium subeundum. Et illud scis, ut ep. 14. Scis Appium hic offensa factere? quasi esset, nunquid audisti? J. F. Gronov.

CÆLIUS CICERONIS.

XIII. **G**Ratulor tibi affinitate viri medius fidius optimi. Nam hoc de illo existimo. Cætera porro, quibus adhuc illis sibi parum utilis fuit, & ætate jam sunt decussa, & consuetudine, atque auctoritate tua, & pudore Tulliæ, si qua restabunt, confido celeriter sublaturum iri. Non est enim pugnax in vitiis, neque hebes ad id, quod melius sit, intelligendum. Deinde (quod maximum est) ego illum valde amo. Vides, Cicero, Curionem nostrum, lautum intercessionis de provinciis exitum habuisse? Nam cum de intercessione referretur, (1) quæ relatio fiebat ex senatus-consulto, primaque M. Marcelli sententia pronuntiata esset, qui agendum cum tribunis plebis censebat: frequens senatus in alia omnia iit. (2) Stomacho est Magnus nunc ita languenti, ut vix id, quod sibi

ARG. Gratulatur de affinitate Dolabellæ, qui Ciceronis filiam duxerat: narrat de intercessione Curionis, & de provinciis quid actum sit: & de morte Hortensii, de qua Cic. in Bruto, cap. 1. Anno U. C. 703.

1 *Quæ relatio fiebat ex S. C.*) Quod est in epist. 8. hujus libri. *Corradus.*

2 *Stomacho est Magnus*) Vulgo, *Stomacho est* scilicet Pompeius Magnus: in quo mediæ voces duæ Manutio videntur glossæ, & a Lambino delentur.

sibi placeat, reperiat. Transferant illuc, (3) ut ratio esset ejus habenda, qui neque exercitum, neque provincias tradere vellet. Quemadmodum hoc Pompejus laturus sit, cum cognoscat; quidnam reipublicæ (4) futurum sit, si aut non possit, aut non curet, vos senes divites, videritis. Q. Hortensius, cum has literas scripsi, animam agebat.

3 *Ut ratio ejus esset habenda*) Sensus est: Plerique probabant Cæsarem consulere esse designandum, aut inter candidatorum numerum recipiendum absentem, antequam exercitum & provinciam tradiderat. *Græv.* Edidit Victorius, ut nec ratio esset, &c.

4 *Futurum*) Sigonii codex, teste Manutio, habebat *futurus*, nempe Pompejus: hoc est, utrum præsidium & defensor, an desertor & proditor, ut interpretatur J. F. Gronovius: vel, quo loco ejus sit futura auctoritas in republica, ut vult Grævius. Deinde hæc verba, *si aut non possit*, delent Manutius & Grævius, locumque asterisco indicant mutilum esse. Quod si ex des, quia in Mss. non reperiuntur, legendum erit fortasse; *si haud curet*. Plana enim sententia erit, ac dilucida. Fuerat a librariis scriptum *aut pro haud*: ac deinde, interpretationis causa, additum in margine *non*; quod postremo cum altera particula negante simul contextum occupavit. Erit igitur hic sensus; Vos senes divites videritis, quidnam Reip. futurum sit, si Pompejus haud curet. Ironice dictum. *Olivetus*.

CÆLIUS CICERONI S. 3. 4. 5.

XIV. **T**Anti non fuit (1) Arsacem capere, & Seleuciam expugnare, ut earum rerum quæ hic gestæ sunt, spectaculo careres. Nunquam tibi oculi doluissent, si (2) in repulsa Domitii vultum vidisses. Magna illa comitia fuerunt, & plane studia ex partium sensu apparuerunt: (3) per-
pau-

ARG. Varia est. Domitii repulsam, Saturnini accusationem, Pompeji & Cæsaris discordiam, Appii censoris ridiculam diligentiam narrat. Anno U. C. 703.

1 *Arsacem capere*) Quia Cicero cum Parthis bellum gerebat, quorum rex *Arsaces*, regia *Seleucia*. H. Steph.

2 *In repulsa*) Augurali, M. Antonio competitore augure facto. *Corrad.*

3 *Perpauci*) Pauci, inquit, iis sunt suffragati, quibus cognatione & amicitia fuerunt conjunctissimi, & debebant suffragari propter cognationem, si officium præstare, & facere, quod se decebat, voluissent, sed potius in suffragiis ferendis partes, quibus studebant, sunt secuti. *Grævius*.

pauci, necessitudinem secuti, officium præstiterunt. Itaque mihi est Domitius inimicissimus; ut ne familiarem quidem suum quemquam tam oderit, quam me: atque eo magis, quod per injuriam sibi putat ereptum, (4) cujus ego auctor fuerim. Nunc furit, tam gavisos homines suum dolorem, unumque me studiosiorem Antonii. Nam Cn. Saturninum adolescentem (5) ipse Cn. Domitius reum fecit, sane quam superiore a vita invidiosum. Quod iudicium nunc in expectatione est, (6) etiam in bona spe, post Sext. Peducæi absolutionem. De summa republica sæpe tibi scripsi, me (7) annum pacem non videre: & quo propius ea contentio, quam fieri necesse est, accedit, eo clarius id periculum apparet. Propositum hoc est, de quo, qui rerum potiuntur, sunt dimicaturi: quod Cn. Pompejus constituit non pati C. Cæsarem consulem aliter fieri, nisi exercitum & provincias tradiderit: Cæsare autem persuasum est, se salvum esse non posse, si ab exercitu recesserit. Fert illam tamen conditionem, ut ambo exercitus tradant. Sic (8) illi amores, & invidiosa conjunctio, non ad occultam recedit obtreccionem, sed ad bellum se erumpit: neque
mea-

4 *Cujus ego auctor fuerim*) Quid mirum? cum amicissimus Curioni esset Cælius, Curio autem vehementer Antonio faveret. Quod ei objicit Cicero Philipp II. *An, inquit, cum es factus augur, unam tribum sine Curione ferre potuisses? cujus etiam familiares de vi condemnati sunt, quod tui nimis studiosi fuissent.* Plutarchus etiam Curionis præcipue opera, tribunatum hoc anno gerentis, Antonium augurem creatum narrat. *Man.*

5 *Ipse Cn. Domitius*) Lucii filius, de quo illa superiora scripta sunt. *Idem.*

6 *Etiam in bona spe*) Et tamen evasurum reum putant: præsertim cum absolutus sit Sextus æque aut gravius nocens. *J. F. Gronovius.*

7 *Annum*) Est hic sensus: me non credere per annum pacem duraturam. Intra annum bellum orietur civile. *Grævius.*

8 *Illi amores*) Intelligit matrimonium Pompeji, cum potentia cupiditate duceret Juliam Cæsaris filiam: de qua nundinatione matrimoniorum, qua respublica opprimebatur, queritur Cato apud Plutarch. in vita Julii. *Invidiosa conjunctio*, est triumviratus quem inierant Crassus, Pompejus, & Cæsar, his legibus, ut nihil in republica gereretur, ipsi improbantibus. *Grævius.*

meorum rerum quod consilii capiam, reperio; quod non dubito, quin te quoque hæc deliberatio sit perturbatura. Nam mihi cum hominibus his & gratia & necessitudo est: tum (9) causam illam, non homines oei. Illud te non arbitror fugere, quin homines in dissensione domestica debeant, quamdiu civiliter sine armis certeretur, honestiorem sequi partem: ubi ad bellum & castra ventum sit, firmiorem, & id melius statuere, quod tutius sit. In hac discordia video, Cn. Pompejum senatum, (10) quique res judicant, secum habiturum: ad Cæsarem omnes, qui cum timore aut mala spe vivant, accessuros: exercitum conferendum non esse. (11) Omnino satis spatii sit ad considerandas utriusque copias, & ad eligendas partes. Prope oblitus sum, quod maxime fuit scribendum. Scis Appium censorum hic (12) ostenta facere? de signis, & tabulis, (13) de agri modo, de ære alieno acerrime agere? Persuasum est ei, (14) Censuram, lomentum aut nitrum esse. Errare mihi videtur. Nam sordes eluere vult, venas sibi omnes & (15) viscera aperit. Curre per deos atque homines, & quam primum hæc

9 *Causam illam*) Cæsaris scilicet, qui nimiam potentiam quærebat & contra patriæ antiqua instituta volebat absens Consul creati, neque sine passione, ut senatus volebat, exercitus & provinciam tradere. *Idem*.

10 *Quique res judicans*) Judices: quos Pompejus tertium consul CCCLX. legerat. *Manutius*.

11 *Omnino satis spatii sit*) Forte: *Opto*. Dii velint, ne citius hoc malum nobis superveniat, quam sat temporis habuerimus ad æstimandas utriusque vires. *Gron.*

12 *Ostenta facere*) Mirifica, quæ nemo crediderit facile, dum scilicet gravem censuram ludit. *Grævius*.

13 *De agri modo*) Hoc est, de moderanda agrorum possessione. *Manutius*.

14 *Censuram, lomentum aut nitrum esse*) Censuram ita sordes posse aut obtegere, ut lomentum rugas tollit; aut eluere, ut nitro e vestibus eluuntur maculæ, id est, putat se censuræ diligentia & severitate infamiam posse tollere eorum vitiorum, quibus antea se turpiter inquinavit. *Idem*.

15 *Viscera aperit*) Tantum abest, ut veterem de suis vitiis opinionem hominum deleat, ut eam hac severitate vehementius etiam commoveat. *Idem*.

hæc risum veni: legis Scantiniæ judicium (16) apud Drusum fieri: (17) Appium de tabulis & signis agere. Crede mihi est properandum. Curio noster sapienter id, quod (18) remisit de stipendio Pompeji, fecisse existimatur. Ad summam, quaeris, quid putem futurum. Si alteruter eorum ad Parthicum bellum non eat, video magnas impendere discordias: quas ferrum & vis judicabit. Uterque animo & copiis est paratus. Si sine tuo periculo fieri posset, magnum & jucundum (19) tibi fortuna spectaculum parabat.

16 *Apud Drusum*) Livium Drusum, prætorem, quo nemo magis contra legem Scantiniam commisit. Fortasse is est, de quo epist. 16. lib. IV. ad Att. *Idem*.

17 *Appium*) Male audientem earum rerum causa, de quibus acerrime agit. *Idem*.

18 *Remisit de stipendio Pompeji*) Hoc tempore optimatibus & Pompejo acerrimus Curio erat adversarius. Intercedebat igitur, ne S. C. fieret de stipendio Pompeji legionibus perfolvendo. Epist. 4. *Idem*.

19 *Tibi fortuna spectaculum*) Committendo Cæsarem & Pompejum. Neutri enim Cicero sincere favebat; neuter Ciceroni, quem ab exilio non servaverant.

4. 405 CÆLIUS CICERONI S.

XV. **E**Cquando tu hominem ineptiorem quam tuum Cn. Pompejum vidisti, qui tantas turbas, qui tam nugax esset, commoritur? Ecquem autem Cæsare nostro acriorem in rebus gerendis, eodem in victoria temperantiorem, aut legisti, aut audisti? Quid est? nunc tibi nostri milites, qui durissimis & frigidissimis locis, teterrima hieme, bellum ambulando confecerunt, (1) malis orbiculatis esse pasti videntur? Quid? jam, inquis, gloriose omnia. Immo, si scias quam sollicitus sim, tum hanc
meam

ARG. Pompejum vituperat, Cæsarem laudat, cupidus convellendi & alloquendi Ciceronis; de itinere ad Alpes, & Domitio dimisso. Anno U. C. 704.

1 *Malis orbiculatis*) Rotunda mala, ova, &c. optima putantur: unde mala orbiculata per jocum pro lautissimis cibis dicuntur. *Ernestus*.

meam gloriam, quæ ad me nihil pertinet, derideas. Quæ tibi exponere nisi coram non possum: idque celeriter fore spero. Nam me, cum (2) expulisset ex Italia Pompejum, constituit ad urbem vocare. Id quod jam existimo confectum, nisi, si maluit Pompejus Brundisii circumfederi. Peream, (3) si minima causa est properandi isto mihi, quod te videre, & omnia intima conferre (4) discupio: habeo autem quam multa. Hui, vereor (quod solet fieri) ne, cum te videro, omnia obliviscar. Sed tamen quodnam ob scelus iter mihi necessarium retro ad Alpes versus incidit? (5) Adeo quod (6) Intemelii in armis sunt, neque de magna causa. Bellienus, verna Demetrii, qui ibi cum præsidio erat, Domitium quendam, nobilem illic Cæsaris hospitem, a contraria factione nummis acceptis comprehendit, & strangulavit. Civitas ad arma iit. Eo cum quatuor cohortibus mihi per nives eundum est. (7) Usquequaque, inquit, se Domitii male dant. Vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuisset in vestro Domitio, quantum (8) Psecade natus in hoc habuit, Ciceroni (9) F. S. D.

2 Expulisset) Cæsaris nomen subauditur.

3 Peream, si minima causa est) Peream, nisi maxima causa est. Manuzius.

4 Discupio) Plautinum verbum, quo etiam Catullus usus est. Idem.

5 Adeo) Ob eam causam. Nec enim aliud hic, Adeo, videtur significare. Idem.

6 Intemelii) Intemelium oppidum Plinius citra Alpes constituit, & inter Ligurum gentes nominat, lib. III. cap. 5. Idem.

7 Usquequaque) in Italia & Gallia: nam & L. Domitius cum filio Corniui captus fuerat, Cellarius.

8 Psecade natus) Vulgo ipse catenatus. Octav. Pantaghatas, inquit Man. legendum primus existimavit, Psecade natus; ut significetur Bellienus verna. Psecas enim ancilla est: vernæ autem ii, qui ancill'is nascuntur. Si Bellienus (ait Cælius) ancilla natus, Domitium strangulare non dubitavit, quid Cæsari, Venere prognato, in vestro Domitio faciendum fuit? Hanc Lamb. & Græv. lectionem receperunt.

9 F. S. D.) Id est, Filio salutem dic.

M. CÆLIUS M. CICERONI S.

XVI. **E**Xanimatus sum tuis literis: quibus te nihil, nisi triste, cogitare ostendisti: neque id quid esset, perscripsisti. Neque non tamen, quale esset quod cogitares aperuisti. Has illico ad te literas scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos, oro, obsecro, ne quid gravius de salute & incolumitate tua consulas. Nam deos, hominesque, amicitiamque nostram testificor, me neque temere tibi prædixisse, neque temere monuisse: sed postquam Cæsarem convenerim, sententiamque ejus, qualis futura esset, parta victoria, cognoverim, te certiore fecisse. Si existimas eandem rationem fore Cæsari in dimittendis adversariis, & conditionibus ferendis, erras. Nihil nisi atrox & sævum cogitat, atque etiam loquitur. (1) Iratus senatui (2) exiit: his intercessionibus plane incitatus est: non, mehercule, erit deprecationi locus. Quare si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuæ reliquæ tibi caræ sunt; si aliquid apud te nos, si vir optimus gener tuus, valet, quorum fortunas non debes velle conturbare; sequere eam causam, in cujus victoria falus nostra est, ne aut odisse, aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita: (3) quod offensæ fuerit, in ista cunctatione te subisse.

ARG. Pulso ex Italia Pompejo suadet Ciceroni Cælius, ne afflictam fortunam sequatur; consulitque, ut in aliquam urbem a bello vacuum se recipiat. Anno U. C. 704.

1 *Iratus senatui*) Quia non obtinisset, ut legati ad Pompejum de pace mitterentur: & quod, quascunque res agere instituerat, L. Metellus tribunus pl. intercedens, omnes impedierat: de quo scripsit Cæsar lib. 1. de bel. civ. & Plutarchus in ejus vita. *Mantus.*

2 *Exiit*) Urbe, iturus in Hispaniam contra Pompeji legatos, ipso jam Italia pulso. *Idem.*

3 *Quod offensæ fuerit*) Si vereris, ne, Italia si remanseris, Pompejum offendas; cogita, te, cum nondum ad eum transferis,

se. Nunc te contra victorem facere, quem du-
biis rebus lædere noluisti: & ad eos fugatos acce-
dere, quos resistentes sequi nolueris, summæ stulti-
tiæ est. Vide, ne, dum pudet te parum optima-
tem esse, parum diligenter, quid optimum sit, e-
ligas. Quod si totum tibi persuadere non possum:
saltem, dum quid de Hispaniis agamus scitur, ex-
pecta: quas tibi nuntio adventu Cæsaris fore no-
stras. Quam isti spem habeant, amissis Hispaniis,
nescio. Quod porro tuum consilium sit ad despera-
tos accedere, non mediis fidius reperio. Hoc, quod
tu, non dicendo, mihi significasti, Cæsar audie-
rat: ac, simul atque, Ave, mihi dixit, statim quid
de te audisset, exposuit. Negavi me scire: sed ta-
men ab eo petii, ut (4) ad te literas mitteret,
quibus maxime ad remanendum commoveri posses.
Me secum in Hispaniam ducit. Nam, nisi ita fa-
ceret, ego prius quam ad urbem accederem, ubi-
cunque esses, ad te percurrissem, & hoc a te præ-
sens contendissem, atque omni vi te retinuissem.
Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque
omnes funditus evertas: ne te sciens prudensque eo
demittas, unde exitum vides nullum esse. Quod si
te aut voces optimatum commovent, aut nonnul-
lorum hominum insolentiam & jactationem ferre
non potes, eligas (5) censeo aliquod oppidum va-
cuum a bello, dum hæc decernuntur, quæ jam e-
runt confecta. Id si feceris, & ego te sapienter fe-
cisse judicabo, & Cæsarem non offendes.

hac eum cunctatione jam offendisse. Quidquid esse potuit apud
eum offensæ, id subiisti, qui cunctatus es, nec ad eum statim
accessisti. Quod hic Cælius, idem Atticus existimavit, ut ad
eum epist. 2. lib. IX. scriptum est. Idem.

4 Ad te literas mitteret) Misit: quæ sunt lib. X. epist. ad
Att. Idem.

5 Censeo) Idem Dolabella, IX. 9.

CÆLIUS CICERONI S.

XVII. **E**Rgo me potius in Hispania fuisse tum, quam Formiis, cum tu profectus es ad Pompejum ? (1) Quod utinam aut non in ista parte Appius Claudius, aut non in hac C. Curio, cujus amicitia me paulatim in hanc (2) perditam causam imposuit: nam mihi sentio bonam mentem iracundia & amore ablatam. Tum tu porro, cum ad te proficiscens noctu Ariminum venissem, dum mihi pacis mandata das ad Cæsarem, & mirificum civem agis, amici officium neglexisti, neque mihi consuluisti. Neque hæc dico, quod diffidam huic causæ: sed, crede mihi, perire satius est, (3) quam hos videre. Quod si (4) timor vestræ crudelitatis non esset, ejecti jampridem hinc essemus. Nam hic nunc, præter sceneratores paucos, (5) nec homo, nec ordo quisquam est, nisi Pompejanus. Equidem jam effeci ut maxime plebs, &, qui antea noster fuit, populus vester esset. Cur hoc, inquis? Immo reliqua expecta. Vos invito vince-
re

ARG. Queritur se Curionis amore & Appii odio in eas pertinetas partes esse, unde multa jam sibi incommoda. Cæsar enim in bellum Pharsalicum profectus, Romæ Cælium prætorem reliquerat: quod autem non huic, sed Trebonio, res urbanas mandaverat, hic ægre ferens, æmulatione turbas dedit, quibus ipse gravius incucurrit malum. Excusat itaque, quod cum Cicerone non profectus fuerit in Græciam, ad Pompejum. Anno U. C. 704.

1 *Quod utinam*) Intelligendum fuisset. Tò quod παρέχει) Significat se odio Appii abstinuisse Pompejanorum societate & amore Curionis Cæsari adhæsisse. J. F. Gronov.

2 *Perditam*) Doctorum conjectura est: nihil enim sani in M.

3 *Quam hos*) Særvilium, Trebonium, & reliquos Cæsarianos. Corrad.

4 *Timor vestræ crudelitatis*) Pompejus enim in senatu dixerat, eodem se habiturum loco, qui Romæ remansissent, & qui in castris Cæsariæ fuissent. Idem.

5 *Nec homo, nec ordo*) Latius patet *Homo*, quam *Ordo*. Itaque satis erat, *Homo*: aut dicendum fuit, *nec ordo, nec homo*. Sed excusat Cælium iracundia, qua perturbatus hæc scripsit. Manus.

se coegero. (6) Irritavi in me Catonem. Vos dormitis: nec hæc adhuc mihi videmini intelligere, quam nos pateamus, & quam simus imbecilli. Atque hoc nullius præmii spe faciam: sed, quod apud me plurimum solet valere, (7) doloris atque indignitatis causa. Quid (8) istic facitis? prælium expectatis, (9) quod firmissimum est? Vestras copias non novi. Nostri valde depugnare, & (10) facile algere, & esurire consueverunt.

6 Irritavi in me Catonem) Quod nonnulli irritavi in me Crabones, vel in me Cæsarem legunt, sunt longe a veteribus vestigiis; & vereor ne quanto magis corrigere volunt, tanto magis contaminent. Jaceant igitur hi loci, donec ex melioribus codicibus vera lectio elucescat. *Victorius.*

7 Doloris) Hujus doloris causam Dio narrat lib. XLII. quod Cæsar Trebonio prætori urbanam jurisdictionem mandasset, quam Cælius expetebat. *Manus.*

8 Istic) In Græcia. Nam post bellum Hispaniense, quo confecto statim Cæsar in Græciam contra Pompejum navigavit, hanc epistolam scriptam esse constat. *Idem.*

9 Quod firmissimum est) Ex parte Cæsaris. *Idem.* Lege: quod firmissimum est, nempe Cæsar, quod invidus est. *J. F. Gronov.*

10 Facile algere) Ergo paratiores ad sustinendum etiam diuturnum bellum. Nec esse, quod, ad fatigandum Cæsaris caestum, Pompejani bellum trahant. *Cellar.*

FINIS TOMI PRIMĪ.

